

**KÜLTÜREL SERMAYENİN YENİDEN
ÜRETİMİ BAĞLAMINDA
PIERRE BOURDİEU VE SOSYOLOJİSİ;
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ İNTERN
DOKTORLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Muhammed BAHADIR

**Yüksek Lisans Tezi
Genel Sosyoloji ve Metodoloji Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Selçuk AYDIN
2020
Her Hakkı Saklıdır.**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ BİLİM DALI**

Muhammed BAHADIR

**KÜLTÜREL SERMAYENİN YENİDEN ÜRETİMİ BAĞLAMINDA PIERRE
BOURDİEU VE SOSYOLOJİSİ; ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ İNTERN
DOKTORLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Selçuk AYDIN**

ERZURUM – 2020

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “**Kültürel Sermayenin Yeniden Üretimi Bağlamında Pierre Bourdieu ve Sosyolojisi: Atatürk Üniversitesi İntern Doktorları Üzerine Bir İnceleme**” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

Muhammed BAHADIR

Aslı Islak İmzalıdır

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Selçuk AYDIN danışmanlığında, Muhammed BAHADIR tarafından hazırlanan bu çalışma 28 / 07/ 2020 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Oğuzhan EKİNCİ

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Selçuk AYDIN

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Erdi AKSAKAL

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
TABLolar DİZİNİ	V
ŞEKİLLER DİZİNİ	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
TEŞEKKÜR	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM PIERRE BOURDİEU

1.1. PIERRE BOURDİEU'NÜN HAYATI	4
1.2. PIERRE BOURDİEU SOSYOLOJİSİ	11
1.2.1. Pierre Bourdieu'ye Göre Sosyoloji ve Sosyolojinin Dili	17
1.2.2. Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Entelektüellerin Yeri	20
1.3. TÜRK BİLİMSEL ÜRETİMİNDE PIERRE BOURDİEU	29

İKİNCİ BÖLÜM

PIERRE BOURDİEU SOSYOLOJİSİNDE TEMEL KAVRAMLAR

2.1. HABİTUS.....	36
2.2. ALAN	52
2.2.1. İktidar Alanı	65
2.2.2. Bilim Alanı	68
2.2.3. Entelektüel Alan	72
2.3. SERMAYE.....	74
2.3.1. Ekonomik Sermaye	78
2.3.2. Sosyal Sermaye	80
2.3.3. Simgesel Sermaye	82
2.3.4. Kültürel Sermaye.....	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	105
3.2. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ	106
3.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI.....	107
3.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	107
3.5. ÖRNEKLEM VE ÇALIŞMA GRUBU	110

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA VE BULGULAR

4.1. TANIŞMA.....	116
4.2. EĞİTİM	123
4.2. EBEVEYNLERİ İLE İLİŞKİLERİ	157
4.3. DOKTORLUK MESLEĞİ.....	170
4.4. BOŞ ZAMANLARI DEĞERLENDİRME	184
4.5. GELECEK TAHAYYÜLÜ	189
SONUÇ.....	204
KAYNAKLAR	211
EKLER.....	217
EK 1. Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrenci Sayı Tablosu	217
EK 2. Anket Formu	218
ÖZGEÇMİŞ.....	222

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KÜLTÜREL SERMAYENİN YENİDEN ÜRETİMİ BAĞLAMINDA PIERRE
BOURDIEU VE SOSYOLOJİSİ; ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ İTERN
DOKTORLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Muhammed BAHADIR

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Selçuk AYDIN

2020, 222 Sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Selçuk AYDIN (Danışman)

Doç. Dr. Oğuzhan EKİNCİ

Dr. Öğr. Üyesi Erdi AKSAKAL

Pierre Felix Bourdieu, çalışmaları ve özgün kavramları ile sosyal bilimler içerisinde önemli bir yeri işgal etmektedir. Bourdieu, 35 yılı aşkın olan meslek hayatında birçok araştırma, kitap, makale ve çalışmaya imza atmıştır. Sosyolojinin, rahatsızlık verdiği ölçüde işini iyi yapabileceğine inanan Pierre Bourdieu, sosyal bilimler içerisinde omuzladıkları kuramsal yükler ile önemli noktaları karşılayan kavramların ortaya çıkmalarına ve gelişmelerine de katkıda bulunmuştur. Şüphesiz, Pierre Bourdieu sosyolojisi denildiğinde akla ilk gelen kavramlar sermaye, habitus ve alan kavramlarıdır. Bilhassa sermaye kavramı kültürel boyutuyla, bu araştırmanın odağını oluşturmaktadır.

Değişen dünyada toplumsal eşitsizliklerin ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde dini, iktisadi vb. farklılıkların yanı sıra yeni parametreler de etkili olmaya başlamıştır. Farklı kültürel öğrenme süreçlerine de dayanan kültürel sermaye, değişen dünyanın eşitsizlikler yaratan ve bahsi geçen eşitsizliklerin yeniden-üretimini sağlayarak nesiller arası aktarımına imkân veren yegâne kavramlarından biri haline gelmiştir. Aktörler, ebeveynlerinden miras aldıkları kültürel sermayenin rehberliği ile eğitim serüvenlerini şekillendirmekte ve devamında önemli sayılabilir mesleklere ulaşmaktadırlar. Bu araştırmanın temelini ise görece iyi mesleklere yine görece iyi mesleklere sahip olan ebeveynlerin çocuklarının ulaştığı hipotezi oluşturmaktadır. Bu bağlamda bahsi geçen hipotezin sınanması amacıyla uygulamalı bir çalışmaya gidilmiştir.

Araştırmanın örneklemini Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirmek üzere olan öğrencileri, başka bir deyişle; intern doktorları oluşturmaktadır. Doktorluk, sermaye kazanımı bakımından toplumsal kabulümüze dayanabilecek önde gelen mesleklerden biridir. Bu sebeple çalışma grubumuzu, doktorluk mesleğinin henüz başında sayılacak olan intern doktorlar oluşturmaktadır. Tercih ettikleri meslek ile ebeveynlerinin kültürel birikimleri arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla intern doktorlar ile karma yöntemin uygulandığı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların anket ve mülakat formları aracılığıyla cevapladıkları sorular çalışmanın sonunda karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pierre Bourdieu Sosyolojisi, Kültürel Sermaye, Yeniden-Üretim, Toplumsal Eşitsizlikler, Intern Doktorlar

ABSTRACT**MASTER THESIS****PIERRE BOURDIEU AND HIS SOCIOLOGY IN THE CONTEXT OF
REPRODUCTION OF CULTURAL CAPITAL: AN INVESTIGATION ON
ATATÜRK UNIVERSITY'S INTERN DOCTORS****Muhammed BAHADIR****Advisor: Assist. Prof. Dr. Selçuk AYDIN****2020, 222 Pages****Jury: Assist. Prof. Dr. Selçuk AYDIN (Advisor)****Assoc. Prof. Dr. Oğuzhan EKİNCİ****Assist. Prof. Dr. Erdi AKSAKAL**

Pierre Felix Bourdieu, social sciences with his studies and original concepts it occupies an important place in it. Bourdieu has been involved in many researches, books, articles and studies in his professional life over 35 years. Pierre Bourdieu, who believes that sociology can do its job well to the extent that it is inconvenient, the theory he shouldered in the social sciences he has also contributed to the emergence and development of concepts that meet important points with loads. Undoubtedly, the first concepts that come to mind when it comes to the sociology of Pierre Bourdieu are the concepts of capital, habitus and space. The concept of capital, especially with its cultural dimension is the focus of this research.

In addition to religious, economic etc. differences, new parameters have started to be effective in the emergence and maintenance of social inequalities in the changing world. Cultural capital, which is also based on different cultural learning processes, has become one of the important concepts of the changing World that creates inequalities and enables the reproduction of these inequalities, enabling intergenerational transmission. Actors, the cultural they inherited from their parents with the guidance of the capital, they shape their educational adventures and reach important professions in their continuation. The basis of this research is the hypothesis that the children of parents who have relatively good occupations also have relatively good occupations. In this context, a practical study was conducted to test the hypothesis mentioned.

The sample of the research consist of the students who are about to finish at Atatürk University Medical Faculty, in other words, intern doctors. Doctors are one of the leading professions that can withstand our social openness in terms of capital gain. For this reason, our working group consist of intern doctors who will be considered at the beginning of the profession of medicine. With this profession of their choice, their parents in order to measure the relationship between their cultural background a mix method was applied with intern doctors. The questions answered by the participants through the questionnaire and interview forms were evaluated comparatively at the end of the study.

Keywords: Sociology Of Pierre Bourdieu, Cultural Capital, Re-Production, Social Inequalities, Intern Doctors

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Bourdieu'nün, Türk Bilimsel Üretim Alanında Eserlerine Aldığı Atıfları	
Sayı ve Yüzdeleri	32
Tablo 2. Bourdieu Kavramlarının, Eser İçeriklerine Göre Türkiye Bilimsel Üretim	
Alanındaki Kullanımlarının Yüzdelik Dağılımları.....	34
Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyeti	114
Tablo 5. Katılımcıların Yaşları	115
Tablo 5. Katılımcıların Dünyaya Geldikleri Yerleşim Birimleri	119
Tablo 6. Katılımcıların Aile İçerisinde En Çok Konuştukları Diller	120
Tablo 7. Katılımcı Ailelerinin Aylık Toplam Gelirleri	121
Tablo 8. Katılımcıların Aldıkları Eğitim Üzerinde Ebeveynlerinin İlgisi.....	123
Tablo 9. Katılımcıların Seçtikleri Liseler	124
Tablo 10. Katılımcıların Mezun Oldukları Liseler.....	125
Tablo 11. Okul Öncesi Eğitim Alan Katılımcılar.....	140
Tablo 12. Destek Eğitim Alan Katılımcılar.....	143
Tablo 13. Katılımcı Ebeveynlerinin Kitap Okuma Alışkanlıkları.....	163
Tablo 14. Katılımcıların Kütüphaneleri	165
Tablo 15. Eğitim Sürecinde Katılımcıların Aldıkları Destek	170
Tablo 16. Katılımcıların Kendi Eğitimlerini Değerlendirmeleri	180
Tablo 17. Katılımcıların Memnuniyet Durumları	202

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Koordinatlar Üzerinde Ekonomik ve Kültürel Sermayenin Dağılımı	67
Şekil 2. Katılımcıların Cinsiyeti	114
Şekil 3. Katılımcıların Yaşları	115
Şekil 4. Katılımcıların Mezun Oldukları Liseler	126
Şekil 5. Destek Eğitim Alan Katılımcılar	143
Şekil 6. Eğitim Sürecinde Katılımcıların Aldıkları Destek	169
Şekil 7. Katılımcıların Memnuniyet Durumları.....	202

KISALTMALAR DİZİNİ

CNRS	: Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi
CSE	: Centre de Sociologie Européenne
EHESS	: Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales
ENS	: Ecole Normale Supérieure
ÖSS	: Öğrenci Seçme Sınavı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TUS	: Tıpta Uzmanlık Sınavı
YGS	: Yükseköğretime Geçiş Sınavı
YKS	: Yükseköğretim Kurumları Sınavı

TEŞEKKÜR

Öğrencisi olduğum ilk günden beri sıkıştığım da bana akıl verdiği, yolunu kaybettiğimde yol gösterdiği ve “ya yapamazsam” dediğim her anda beni yüreklendirdiği yetmezmiş gibi hiçbir zaman da ağabeyliğini esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Selçuk AYDIN’a teşekkür ediyorum.

Lisans yıllarımdan beri kafama takılan her şeyi çekinmeden sorduğum, değerli vakitlerini bana ayıran ve üzerimde emekleri olan tüm Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü hocalarına teşekkür ederim. Tezimin tamamlanma sürecinde yanımda bulunan, destek olan, kaynaklara ulaşmamı sağlayan ve çeviri yapan arkadaşlarım Mourad Meraneh YOUSOUF, Alperen GEDİKOĞLU, Nurseli KÖKNAR, İrem Pelin DİNÇ, Başak KARABACAK ve Sümeyra KANDEMİR’e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca, tezimin uygulama bölümünde bana yardımcı olan, başta Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerine, bu süreçte benimle diyalog kuran ve kolaylık sağlayan tüm personellere teşekkür ederim.

Teşekkürlerin en büyüğünü ise akademisyen olma hayalime en az benim kadar inançla bağlı olan, beni yetiştiren ve “ben” olmamı sağlayan sevgili ailem hak etmektedir. Bana olan inançlarını hiçbir zaman yitirmedikleri için onlara minnet duyuyorum.

Erzurum-2020

Muhammed BAHADIR

GİRİŞ

İnsanların bir arada yaşamaya başladığı en eski çağlardan günümüze dek, her bir üyesinin hem bilişsel hem de fiziksel olarak birbirinin aynısı olduğu, toplumsal farklılaşmanın olmadığı bir topluluktan söz etmek mümkün olmamıştır. Sosyal bir varlık olan insan, kolektif yaşantısını inşa ederken sürekli olarak diğer insanlarla iletişim içerisinde olmuş, kendi hayat koşulları neticesinde birtakım fiziksel ve bilişsel beceriler elde etmiştir. Toplumsal alan içerisinde bulunan tüm insanların, birebir olarak aynı koşullara sahip olamayacakları gibi aynı şekilde gelişim gösterip yetişmeleri de pek mümkün olmamıştır. Aynı toplumda yaşıyor olmalarına rağmen insanların birtakım farklı özelliklere sahip olmaları, toplumsal farklılaşmaların oluşmasına yol açmıştır.

Topluluklar içindeki bu farklılaşma, tüm üyelerin sosyal yaşantılarını eşit bir şekilde dizayn etmenin ve kaynaklara eşit oranda katılımlarının önüne geçmiştir. İnsanların sahip oldukları bu farklılıklar, toplumsal alan içerisinde herkesin farklı noktalarda konumlanmasına yol açmıştır. Bazı insanlar farklılıkları itibariyle avantajlı bir sosyal konumda bulunuyorken; diğer insanlar yine farklılıkları itibariyle dezavantajlı bir sosyal konumda yer almışlardır. Nitekim, toplumsal farklılaşma geçmişten günümüze dek toplumsal eşitsizliklerin meydana çıkmasına ve sürdürülmesine kaynaklık etmiştir.

Bütün topluluklar, bünyesinde yaşayan tüm insanlara eşit bir yaşam dizayn etme vaadinde bulunmuş olsalar da tüm aktörlerin eşit olduğu bir sosyal topluluğa neredeyse hiç rastlanılmamıştır. İnsanlar eski çağlardan beri ırkları, etnik kimlikleri, dinleri, toplumsal sınıfları, cinsiyetleri, siyasi veya askeri rütbeleri vb. gibi farklılıkları üzerinden bazı eşitsizliklere maruz kalmışlardır. İnsanlar kimi zaman ebeveynlerinin köle olmaları sebebiyle dünyaya geldikleri ilk andan itibaren köle olarak değerlendirilip bütün hayatı boyunca dezavantajlı bir toplumsal konumda yaşamışlar; kimi zaman ise üyesi oldukları soy veya etnik kimlik aracılığıyla bütün yaşamları boyunca birtakım avantajlara sahip olmuşlardır. Eski çağlardan beri, eşitsizlikler daima insanların sahip oldukları ekonomik, dini, siyasi, etnik vb. farklılıklar üzerinden kurulmuştur.

Toplumsal eşitsizlikler, filozofların ve sosyologların sürekli olarak ilgilendikleri popüler konulardan biridir. Bilim insanları, sürekli olarak topluluklar içerisindeki

farklılaşmaların kaynağını araştırmış ve bazı çıkarımlarda bulunmuşlardır. Toplumsal eşitsizliklerin kaynağında yaygın olarak ekonomik, dini, siyasi vb. gibi farklılıkların olduğuna odaklanmışlardır. Bu farklılıklar, eski çağlardan beri birçok topluluk üzerinde karşılık bulmuş olsa da günümüz toplumları üzerinden değerlendirildiğinde bazı noktalar itibariyle tamamıyla karşılık bulamamaktadırlar. Nitekim Pierre Bourdieu, toplumsal eşitsizlikler bağlamında birçok toplumbilimcinin es geçtiği bir noktaya (kültürel sermaye) temas etmiştir. Bourdieu'ye göre günümüz toplumlarında eşitsizliklerin belirmesi ve sürdürülmesinde ekonomik sermayenin yanı sıra en az onun kadar belirleyici ve önemli bir sermaye türü vardır ki o da kültürel sermayedir.

Kültürel sermaye, basit olarak, toplumsal alanda yer alan aktörlerin henüz küçük yaşlardan itibaren ebeveynleri ile gerçekleştirdikleri iletişimler aracılığıyla onlardan devraldıkları ve eğitim serüvenlerinin yanı sıra bütün hayatları boyunca kullandıkları bir rehber ya da kılavuzdur. Aktörler daha çocukluklarından itibaren anne-babalarından birtakım dilsel beceriler, bazı yatkınlık ve kavrayışlar devralmaktadırlar. Bu kazanımlar, aktöre eğitim hayatı boyunca birtakım avantajlar sağlamaktadır. Ebeveynlerinden hatırı sayılır bir kültürel sermaye miras edinen aktör, eğitim alanına dair elde ettiği malumatıyla toplumsal alan içerisinde itibarlı bir konumda olan mesleklere ulaşır. Kabul edileceği üzere, günümüz dünyasında eşitsizlikler bazı noktalar itibariyle aktörlerin ifa ettikleri meslekler üzerinden karşılık bulmaktadırlar. Ebeveynlerinden miras aldığı kültürel sermayenin rehberliğinde kendine avantajlı bir sosyal konum tahsis eden aktör, mesleği aracılığıyla kültürel, ekonomik, sosyal ve simgesel sermaye kazanımları ile avantajlı konumunu ömür boyu devam ettirmek ister. Sözü geçen aktörün, anne-babasının da hatırı sayılır sermayeler kazandıran, saygın bir meslek ile uğraşıyor olmaları sürpriz olmayacaktır. Sonuç olarak Bourdieu'nün de değindiği üzere; ayrıcalıklar, sahip oldukları sermayeler (kültürel, ekonomik, sosyal, sembolik) ve alanlara dair malumatları ile sürekli olarak bir grup içerisinde yeniden-üretilecektir.

Bu bağlamda doktorluk, hem kazandırdığı sermayeler hem de saygınlık noktasındaki konumu itibariyle neredeyse hepimizin takdir ettiği mesleklerden biridir. Doktorluk mesleğini elde etmek için geçilmesi gereken bazı sınavlara, alınması gereken zorlu bir eğitime ve aşılması gereken uzun yollara -yani başka bir deyişle hatırı sayılır bir kültürel sermayeye- ihtiyaç vardır. Bu sebeple ebeveynlerin kültürel birikimleri ile çocukların tercih ettikleri bölümler (ileride icra etmeye başlayacakları meslekler)

arasındaki ilişkiyi ölçmek için doktorluğun uygun bir meslek olduğu düşünülmüş ve çalışma grubu olarak tıp eğitiminin son sınıfında bulunan intern doktorlar tercih edilmiştir. İntern doktorların son sınıfta olmaları sebebiyle uygulamalı bir eğitim alıyor olmaları, onlara tıp eğitiminin yanında doktorluk mesleğini de -sınırlı da olsa- ifa etme şansı tanıyorken; bizlere de hem almış oldukları 6 yıllık eğitime hem de yakın zamanda gerçekleştirecekleri doktorluk mesleğine dair olan sorularımıza cevap alma olanağı vermiştir. Kısmen öğrenci kısmen doktor olmaları intern doktorları çalışma grubumuz olarak seçmemiz üzerinde etkili olmuştur.

İntern doktorlarla anket ve mülakatlar ile karma yöntemin kullanıldığı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar aracılığıyla elde edilen veriler anket sonuçları ile desteklenmiş, elde edilen tüm bulgulara çalışma içerisinde yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PIERRE BOURDIEU

Çok çalışkan ve üretken bir araştırmacı olan Pierre Bourdieu, 1958 yılında başladığı 35 yılı aşkın olan meslek hayatına birçok araştırma, kitap, makale sığdırdı. Eserlerinin birçoğunu kuruculuğunu yaptığı araştırma merkezi Centre de Sociologie Européenne'nin başındayken kaleme aldı. Araştırma merkezinin yöneticiliği dışında Actes de la Recherche en Sciences Sociales adlı sosyoloji dergisinin yayın yönetmenliğini yapan Bourdieu, 1981 yılında Fransa'nın en ünlü eğitim kurumlarından biri olan Collège de France'da sosyoloji kürsüsüne seçildi. 1993 yılında CNRS(Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi) altın madalyası aldı. Pierre Bourdieu'nün çalışmaları sosyal bilimler alanlarında, önce Fransa'da daha sonra dünyanın birçok yerinde öylesine kabul gördü ki; Bourdieu 20. yüzyılın sonlarında dünyaca tanınır hale geldi. Tarihler 23 Ocak 2002'yi gösterdiğinde Pierre Bourdieu, arkasında büyük bir sosyoloji külliyesi bırakarak hayata veda etti.

1.1. PIERRE BOURDIEU'NÜN HAYATI

Pierre Bourdieu, çağdaşı olan diğer birçok ünlü entelektüelin anılarını yayınlamaları gibi, biyografik yazılardan uzak kalmış ve kendi hayatı hakkında konuşmaktan kaçınmıştır. Zira ona göre bireysel öznenliğin yüceltildiği bu biyografik yazılar sosyolojik anlayıştan uzaktır (Swartz, 2011: 29). Bunun yanında, diğer düşünürler tarafından sıkça tercih edilen ve öznel bilgilerin yer aldığı bu yazıları biyografik yanılsama olarak değerlendirmektedir (Timur, 2011: 186). Esasen şu ana kadar yayınlanmış olan kaynakların içerisinde de Pierre Bourdieu'nün hayatı hakkında oldukça az bilgi vardır. Dolayısıyla gayemiz, Bourdieu'nün hayatını derin ayrıntılarıyla ele almak değil de, onu ve sosyolojisini anlamak adına akademik geçmişine ve çalışmalarına kısaca bakmaktır. Bu yüzden bu bölümde -Bourdieu'nün kültürel sermaye kavramının daha iyi anlaşılması için onunla bağlantılı olarak hayatının ve mümkünse kültürel sermayesinin bilinmesi, en azından tahmin edilmesi gerektiği düşüncesi ile hareket ettiğimiz temel gayemizin dışına çıkmayarak- kısaca hayatına, eğitim yıllarına ve akademik çalışmalarına yer verilecektir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısının en önemli sosyologlarından biri olan ve özellikle yaşamının son yıllarında Fransız biliminin ana aktörlerinden biri haline gelen Pierre-Felix Bourdieu, 1930'da Béarn'daki küçük bir köy olan Denguin'deki Pyrénées-Atlantiques'te doğdu. Küçük bir köyde ilk olarak çiftçilik yapan daha sonra ise köyün postacısı olan bir baba (YouTube, 2015) ile tüccar bir ailenin çocuğu olduğu için nispeten daha üst bir sınıftan ama yakın bir sosyal kökene sahip olan bir annenin tek çocukları olarak dünyaya geldi. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarını yerel lehçenin konuşulduğu Béarn'ın bu kırsal bölgesinde geçirdi. Okuduğu lise olan Pau'daki Louis-Barthou Lisesi'nde mükemmel bir öğrencilik geçiren Bourdieu, eski bir Ecole Normale Supérieure (ENS) öğrencisi olan bir profesör tarafından fark edilir ve 1948'de Paris'teki Lycée Louis-le-Grand'da kaydolması önerilir. 1951 yılında akademik açıdan elit bir konumda olan École Normale Supérieure'a kaydolun ve felsefe eğitimi almaya başlayan Bourdieu, ENS'nin hazırlık sınıfında Jacques Derrida ve Louis Marin gibi isimlerle tanışır. Bu yıllarda genellikle arkadaşları onu orta adı olan Felix ile çağırırmaktadırlar. (LA Biographie de Pierre Bourdieu Article Homonymes, 2008)

Bourdieu'nün ENS macerası, yeniden üretim ve eşitsizlikler gibi konular üzerinde çalışmasında etkili olmuştur. Yeniden üretim ve eşitsizlik kavramları, kültürel sermaye kavramı ile olan ilişkileri dolayısıyla araştırmamız özelinde önemli bir noktayı işgal etmektedirler. Zira Ecole Normale Supérieure (ENS), Fransa'nın en ünlü *grandes ecoles*'lerinden biridir. Başarılı olan öğrenciler, rekabetin yoğun olduğu bu okulda ağır sınavlardan geçtikten sonra özenle seçilirler. Devamında ise öğretmenlik için ülke genelinde girilen diğer rekabetçi sınavlardan geçmeye yönelik eğitim alırlar. Bu sınavlarda başarı gösteren öğrenciler akademik anlamda güçlü bir mezunlar sınıfına dahil olurlar ve Fransız eğitim sistemi içerisinde ciddi bir konum elde ederler. Bu süreç daha uzun vadede Fransız *grandes ecoles*'leri ve bilhassa ENS'yi entelektüel yetiştiren okullar haline getirmiştir. Henri Bergson, Michel Foucault, Claude Lévi-Strauss ve Jean-Paul Sartre ve hatta Fransız sosyolojisinin kurucusu kabul edilen Emile Durkheim gibi isimler ENS mezunudur. (Swartz, 2011: 31-32) Fransız *grandes ecoles*'leri ile yeniden üretim ve eşitsizlik kavramları arasındaki ilişkiye gelecek olursak; ENS'nin de içinde bulunduğu bu *grandes ecoles*'ler dezavantajlı toplumsal kökenlere sahip ailelerinin çocuklarından ziyade, genel olarak, seçkin ailelerin çocuklarını tercih etmektedirler. Ayrıca *ecoless*'lerin göstermiş oldukları meritokratik imge ise bu durumun

üzerini örten, gizleyen bir ideolojiyi üstlenmektedir. Bu düzen içerisinde ayrıcalıklı konumda olan ailelerin çocukları *grandes ecoles*'ler tarafından seçilerek yine ayrıcalıklı bir noktada konumlandırılırken dezavantajlı ailelerin çocukları bu okullara seçilebilmek için daha sınav aşamalarında elenip dezavantajlı konumlarını devam ettirmektedirler. Böylelikle eşitsizlikler meritokrasi imgesi altında yeniden üretilirken bilhassa egemen gruplardan olan çocuklar ailelerinden aldıkları ayrıcalıkların vârisleri olmaktadır.

Atlanıldığı takdirde kültürel sermayenin anlaşılması bakımından önemli olan bazı noktaları ıskalamamıza yol açabilecek bir konuya da burada yer verilmelidir: Ayrıcalıklı bir toplumsal kökene sahip olanlara göre nispeten daha mütevazı bir toplumsal kökenden gelen Pierre Bourdieu, bu düzen içerisinde ENS'ye nasıl girdi? Öncelikle şu belirtilmelidir ki, *grandes ecoles*'lerin öğrencileri tamamen ayrıcalıklı konumda bulunan ailelerin çocuklarından oluşmamaktadırlar. Bu okullarda başarısı ve yeteneği ile kapıları aralayan öğrenciler de yer almaktadır; zira bu öğrencilerden biri de Pierre Bourdieu'dür. Ayrıca *grandes ecoles*'ler birbirileri ile mukayese edildiğinde, Ecole Normale Supérieure diğerlerine göre akademik başarının ve yeteneğin daha çok ön planda olduğu bir okuldur. Bu şartlarda, daha mütevazı bir toplumsal kökene sahip olsa da oldukça yetenekli ve başarılı olan Bourdieu'nün bu okula girmesi -Ecole Normale Supérieure' ün diğer okullara göre yeteneğe ve başarıya verdiği önem ve Bourdieu'nün başarılı okul yılları göz önünde bulundurulduğunda- gayet olağandır (Swartz, 2011: 32).

Ecole Normale Supérieure, öğretmen olmak için girilecek sınavlara öğrencilerini büyük bir ciddiyetle hazırlamanın yanında aynı zamanda onlara hatırı sayılır oranda eleştirel düşünme (*esprit critique*) yeteneği aşlamaktadır. Bu eğitimden Pierre Bourdieu'de nasibini fazlasıyla almıştır. Hiçbir kişi ya da kurumdan eleştirisini esirgemeyen Bourdieu, özellikle bünyesinde eğitim alıp yetiştiği Fransız eğitim kurumlarının sıkı bir eleştirmeni olmuştur. Aslında Bourdieu'nün, mütevazı toplumsal kökenine rağmen, Fransız eğitim sistemi içerisinde egemen akademik kurumların birinden eğitim alması ve sonrasında bu kurumları ödün vermeden eleştiriye tabi tutması bir noktada ilginçtir. Zira dezavantajlı sınıflardan gelen kişiler, meslek hayatında onlara birtakım kapıları aralayan okullara daima minnet duymakta ve tüm başarılarını onlara borçlu olduklarını düşünmektedirler. Zayıf bireyin, yetiştiği okula karşı duyduğu bu güçlü sadakat, Bourdieu'nün atıf yaptığı noktalardan biridir. Kendisiyle yakın toplumsal kökenden olan ve aynı eğitim kurumlarında eğitim alan,

tabir caizse kader ortaklığı yaptığı arkadaşlarının bu davranışını reddeder. Çünkü o, eğitim sürecinin tamamında, aynı dile hâkim olan, aynı ilgi alanlarını paylaşan ve aynı zevklerden hoşlanan okul arkadaşları arasında kendisini daima bir yabancı gibi hissetmiştir. Bourdieu, hayal ettikleri ile karşılaştıkları uyuşmadığında kendisini, hayal kırıklığına uğramış bir çömeze benzetmiştir. Bourdieu'nün kendisi hakkında konuşmaktan hoşlanmadığını daha önce belirtmiştik fakat kendisi hakkında konuştuğu nadir anların birinde ENS'de yabancı hissetmesi hakkında şunları aktarmıştır: *Eserlerimde, üniversite kurumunun benzersiz denebilecek bir sosyolojisinin özel bir yere sahip olması, kuşkusuz, hayatını adadığı, altına yazılmış hakikatlerin ve değerlerin yok olması karşısında hayal kırıklığına kapılan bir çömezin, kendi yıkımına götürecektir. hınç duygularında teselli bulmak yerine, bu hayal kırıklığına aklıyla hâkim olması gerektiğini büyük bir kuvvetle hissetmiş olmamla açıklanabilir.* (Pierre Bourdieu'dan Aktaran Swartz, 2011: 34)

ENS yıllarının ardından yer verilecek bir sonraki dönem Bourdieu'nün askerlik yıllarıdır. Nitekim bu yıllar bir sosyologdan ziyade antropolog olarak görev yaptığı ve ilk çalışmalarını kaleme aldığı yıllara denk gelmektedir. Bourdieu'nün askerlik yıllarını geçirmiş olduğu Cezayir dönemi, kendi sosyolojisinin kuramsal temellerini attığı dönemdir. Dolayısıyla askerlik yılları, Bourdieu sosyolojisi için bünyesinde birtakım önemli ipuçlarını barındırmaktadır. Askeri yükümlülüklerini yerine getirmesi gereken Bourdieu, bir yedek subayın eğitimini takip etmeyi reddetmesinin ardından Versay'daki orduların psikolojik servisine atanmıştır. Daha sonra disiplin nedenlerinden ötürü Cezayir'de zorunlu askerliğini tamamlaması istenmiştir. Cezayir'de ona verilen ilk görev gaz odalarının kontrolünü sağlamaktır ancak sonraları fark edilen editöryal yeteneklerinden ötürü idari hizmetlere atanmış ve burada geçirdiği yıllar içerisinde etnolojiye ilgi duymaya başlamıştır. Cezayir'deki çalışmalarını devam ettirmek istediği için 1958 yılından 1960 yılına kadar *Faculté des Lettres d'Alger*'de asistanlık yapmıştır. Burada yaptığı ilk araştırmaları onu savaşın hiddetlendiği milliyetçi kaleleri *Kabylie* ve *Collo* bölgelerine götürdü. Böylece incelediği topluluklarda birkaç kitabın yazılmasına kaynaklık edecek olan bir dizi etnolojik çalışma yürüttü. Cezayir'de geçirdiği süre ve gerçekleştirdiği araştırmalar Pierre Bourdieu'nün bilim anlayışı üzerinde oldukça etkilidir. Çünkü bireyin entelektüel yetişim döneminin, bütün yaşamı boyunca şekillenecek olan entelektüel yatkınlıklarının üzerindeki katkısı göz ardı edilemeyecek

kadar büyüktür. Burada geçirdiği zamanların ardından sosyolog olarak kariyerine devam etmeye karar vermiştir. (LA Biographie de Pierre Bourdieu Article Homonymes, 2008)

Cezayir'in bağımsızlığının ardından 1963'te Alain Darbel, Jean-Paul Rivet ve Claude Seibel ile birlikte gerçekleştirdiği "*Travail et travailleurs en Algérie, étude de la découverte du travail salarié*" ve "*la formation du prolétariat urbain en Algérie*" adlı çalışmalar, Cezayir sosyolojisinin sentezi olarak bir koleksiyon halinde yayınlanmıştır. *Que sais-je* (Ne Biliyorum?) başlıklı koleksiyonda Bourdieu; Cezayir'de bulunan farklı etnik gruplardan, tarım rejiminden ve aile yapılarından söz etmektedir. (Gülsoy, 2012: 10) Daha sonra Cezayirli arkadaşı Abdelmalek Sayad'la birlikte tarım krizi ve bölgedeki geleneksel toplumun yıkılması üzerine çalışmalar yapmıştır. Cezayir macerası ile edindiği bilgiler ve kazandığı deneyim Bourdieu için hayli önemlidir. Pierre Bourdieu, 1964 yılında Fransa'ya döndükten sonra bile tatillerini ve boş zamanlarını Cezayir'deki kent ve kır yapılarını incelemek için kullanmaya devam etmiştir.

Bourdieu'nün aldığı felsefe eğitimi ve Cezayir'de yapmış olduğu antropolojik çalışmalar ona, herhangi bir sosyologdan farklı olarak özgün bir perspektif ve büyük bir bilimsel yelpaze sunmaktadır. Aynı zamanda çağdaşı olan Fransız entelektüellerinden farklı olarak yalnızca Fransız entelektüel geleneğiyle sınırlı kalmamış Anglo-Amerikan ve Alman entelektüel geleneklerinden de faydalanmıştır. Bu bilgilerin ışığı altında Pierre Bourdieu'nün, gerek diğer entelektüel gelenekler hakkında edindiği bilgiler neticesinde Fransız bilimcilerin dışında bir noktada konumlanması; gerek felsefe, antropoloji ve sosyoloji ile harmanladığı geniş yelpazesıyla çağdaşı olan birçok düşünürden ayrı bir konumda bulunduğunu söylemek mümkündür. (Swartz, 2011: 27).

Bourdieu, Raymond Aron'un asistanlığını yapmak için 1960 yılında Cezayir'den dönerek Paris'e gelir. Aron, Ford Vakfı'nın desteği ile Centre de Sociologie Européenne'i (Avrupa Sosyoloji Merkezi) kurar. Araştırma merkezinin kurulmasının ardından Raymond Aron, çalışkan ve umut vaat eden genç meslektaşına merkezin yönetiminde yer almasını teklif eder (Swartz, 2011: 41). Böylelikle Bourdieu, 1985 yılında müdürü olacağı Avrupa Sosyoloji Merkezi'ne 1960 yılında Raymond Aron'un

teklifi ile girer. Bourdieu büyük yankı getiren temel kitaplarını araştırma merkezinde yer aldığı süre içerisinde kaleme almıştır.

Bourdieu'yü diğer sosyal bilimcilerden ayıran bir diğer nokta ise doktora tezi hazırlamamış olmasıdır. Cezayir'den ayrılıp Fransa'ya dönen Bourdieu, Raymond Aron'un asistanlığını yapmak için Sarbonne'a gelir. Burada yaklaşık bir yıl geçirir ve daha sonraları 1964 yılında Lille Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde derslere girer. Aynı zamanda 1964 yılında Paris'te bulunan Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales'de (EHESS) araştırma yöneticisi unvanını alır. O dönem içerisinde EHESS'te araştırma yöneticiliği yapabilmek için doktora tezini bitirmek şartı istenmemektedir. Jüriler, seçilecek adayın yeterliliğine, yayınlanmış çalışmaları üzerinden karar vermektedirler. Doktora tezi hazırlamamış yani *doctorat d'Etat*'yı tamamlayamamış Pierre Bourdieu'nün, Collège de France'a profesör olarak atanması ise eserlerinin değerlendirilmesi ile mümkün olmuştur (Swartz, 2011: 39).

1962 yılında Marie-Claire Brizard ile evlenen Bourdieu'nün aynı zamanda bu evlilikten 3 çocuğu vardır: Jérôme, Emmanuel ve Laurent. Ayrıca ona ait kavramları daha iyi anlamamız noktasında bizlere yardım edebileceği için oldukça önemli olan bir diğer konu ise Bourdieu'nün spora – daha özel olarak “oyun” kavramına- verdiği önem ve birkaç spor dalıyla iyi sayılabilecek düzeyde ilgileniyor olmasıdır. Bourdieu *Tour de France*'ı (Fransa Bisiklet Turu) takip ediyor, tenis ve rugby gibi hem bireysel hem de kolektif oyunlarla ilgileniyordu. (LA Biographie de Pierre Bourdieu Article Homonymes, 2008) Burada bizler için önemli olan nokta onun sosyal hayatta yer alan ilişkileri açıklarken kendi ilgi alanında bulunan spor dallarından bilhassa oyun metaforundan yararlanmasıdır. Fakat oyun metaforu bir spor aktivitesinin rahatlatıcı veya deşarj edici şekliyle değil de o aktiviteyi gerçekleştiren profesyonel sporcunun ciddiyeti ile ele alınır. Oyunun sonunda bir ödül olduğunu bilen sporcunun rakipleriyle girdiği mücadeleyi ciddiyetle devam ettirmesini kasteder, Bourdieu. Oyun benzetmesi ile yapılan şey sosyal hayatın mücadeleler alanı olduğu ve insanların bazı hedeflere ulaşabilmek için rakipleri ile kıyasıya rekabet eden sporcular olduğunu anlatmaktır. Dolayısıyla sosyal hayatın, ona göre, bir mücadele alanı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu perspektiften bakıldığı takdirde ilgilendiği spor dallarından biri olan rugby bizlere daha anlamlı gelecektir. Çünkü bir yönüyle futbola benzeyen bu oyun, mücadelenin yoğun bir şekilde yaşandığı, sayı almak için sert fiziksel temasların makul

sayıldığı ve sürekli hareket gerektiren dinamik bir oyundur. Oyun metaforu ile kastedilen şey sosyal hayatın aslında mücadelelerle dolu bir oyun alanı olduğu, ödüllerin oyunlara göre nispeten daha büyük olduğu ve insanların da sporcular gibi ödüller için daima bir rekabet halinde olduklarıdır. Bizler her ne kadar bireysel olarak mücadele ediyor olsak da unutmamalıyız ki içerisinde olduğumuz oyunun parçalarıyız aynı zamanda. (Calhoun, 2016: 78) Pierre Bourdieu'nün kavramlarıyla olan ilişkisi ve önemi bakımından oyun metaforu bir sonraki bölümde daha etraflıca ele alınacaktır.

1975 yılında gerçekleşen gelişmeler, çağdaşı olan sosyologlar arasında önemli bir konumda bulunan Pierre Bourdieu'nün farklılığını destekleyecek boyuttaydı. Bourdieu, *Revue Française de Sociologie* ve *Theory and Society* gibi dönemin önde gelen dergilerinde bir süre yazdıktan sonra 1975 yılında kendi dergisi *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*'i kurmuş ve bu yılların ardından kaleme aldığı birçok kitabı, makaleler halinde bölüm olarak ilk defa kendi dergisinde yer almıştır (Swartz, 2011: 45).

Pierre Bourdieu başarılı bir sosyolog olmanın yanında dönemin Fransa'sının en önde gelen sosyolog ve gazetecilerinden olan Raymond Aron tarafından da desteklenmekteydi. Dergisinin başlarındaiken de çalışmaktan geri kalmayan ve hep çok üretken olan Bourdieu, 1970'li yılların sonlarına doğru kaleme aldığı "Ayrım" ve "Pratiğin Mantığı" adlı çalışmaları ile ünü dünyaca bilinen Collège de France'da sosyoloji kürsüsüne layık görüldü (Wacquant, 2016: 55). 16. Yüzyılda I. François tarafından kurulan Collège de France, Fransa'nın ileri derece eğitim veren okulları arasında en prestijli eğitim kurumlarından biridir. Akademik kadrosu, o alanda ün yapmış ve kendini kanıtlamış temsilciler tarafından oylanarak seçilmektedir. Collège de France'a seçilme sürecinde Alain Touraine ile yarışan Pierre-Felix Bourdieu, Raymond Aron ve Lévi-Strauss' un desteğiyle kürsüye seçilmektedir. Collège de France'da sosyoloji kürsüsüne seçilmek büyük bir onura layık olmak demektir. Böylesine prestijli bir ödüle layık görülen Bourdieu, sosyoloji kürsüsüne seçilmesinin ardından çalışmalarına ara vermemiştir. Öyle ki 1993 yılında CNRS(Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi) tarafından, Levi-Strauss'un 1968 yılında almış olduğu, Gold Metal ödülüne layık görüldü. Sosyal bilimler alanındaki bilim insanlarının nadiren aldığı bu ödül, Fransız bilim camiasının sosyolojiyi bir bilim dalı, Pierre Bourdieu'yü da sosyoloji biliminin sözcüsü olarak kabul ettiğinin göstergesiydi (Swartz, 2011: 45-46). Aldığı

ödül Pierre Bourdieu için sıkıntı yaratmıştı; zira Bourdieu, dünyaya gelmiş olduğu Bearn'in komünal değerlerini üzerinde taşıyan son derece utangaç biri olduğundan tüm ışıkların kendisine çevrilecek olmasından hiç haz etmemişti. (Wacquant, 2014: 22)

Sosyoloji çevreleri tarafından “klasik” sayılabilecek kitapları, sayısı 300’leri aşan yayınları (Fransız Libération gazetesinin 25.01.2002 tarihli haberine göre 343 yayın) ve sosyoloji literatürüne kazandırdığı kavramları ile sosyal bilimler dünyasına adını büyük harflerle yazdıran Pierre-Felix Bourdieu’nün hayatı, 23 Ocak 2002’de 72 yaşındayken, son buldu. Hayatı, aldığı eğitim ve akademik geçmişinin kısaca yer aldığı bu bölümün ardından bir sonraki bölümde Pierre Bourdieu’nün sosyolojisine değinilecektir.

1.2. PIERRE BOURDIEU SOSYOLOJİSİ

Günümüz modern dünyası belirli bir düzen üzerine inşa edilmiş olsa da bu düzenin içerisinde belirgin olan veya olmayan birçok problem vardır. Bu problemler, iki birey arasında meydana gelebileceği gibi bireylerin ötesinde toplumsal bir problem olarak da cereyan edebilir. Bunun yanında bazı problemler, bireylerin sosyal konumlarıyla ilintili bir şekilde görecelidirler. Bazı insanlar için yüksek statülü işlerinde yıl boyu çalıştıktan sonra rahatlatıcı ve yenileyici bir Londra seyahatine herhangi bir nedenden dolayı katılamamak bir problem arz ediyorken; bazı insanlar için daha çetin yaşam koşulları ve yoksulluk gibi durumlar problem anlamına gelmektedir. Böylesine derin zıtlıkların olduğu bir toplumda, sosyal konumlar arasındaki fark göz önünde bulundurulduğunda problemlerin göreceli olarak farklı algılanması normaldir. Ancak yoksul olanlar gözle görülür bir şekilde fazla ise, şüphesiz bu toplumsal bir problemdir. Aynı zamanda işsizlik, çocuk istismarı, uyuşturucu kullanımının artması, değerlerin yozlaşması, ırkçılık, aile kurumunun değerini kaybetmesi gibi problemler de toplumsal problemlere örnek olarak verilebilirler. Bu problemlerin daima farkında olmak ve sosyolojik bir bakış açısıyla problemlere çözüm üretmek, yani başka bir deyişle; toplumsal sorunları çözmeye çalışarak toplumsal devamlılığın sağlanmasına katkıda bulunmak görevi ise hiç şüphesiz sosyologlara aittir. Sosyolog, herhangi bir bireyden farklı olarak –ki çoğu zaman sahip olduğu güçlü perspektif ile bunu yapar- problemleri fark etmeli ve önlemler almalıdır. Burada üzerine konuşabileceğimiz bir diğer konu ise sosyologların mevcut problemlere karşı takındığı tavır ve konumudur (Ünal, 2016: 161). Pierre Bourdieu’ye göre sosyolog, bu problemler karşısında sessiz kalmamakla

birlikte daima eleştirel bir tavır takınmalıdır. Herkesin gördüğü şeyi görerek yani daha doğru deymiyle malumu ilâm ederek kendisine düşen sorumluluktan kaçmamalıdır. Tam aksine eleştirel tavrı ile örtük olan şeylerin üzerini açıp derinde yatanı bulmalıdır. Sorunların altında yatan nedenler insanları rahatsız edecekse bile bunu söylemekten asla çekinmemelidir. Zira Bourdieu, sosyoloğun verdiği rahatsızlık ile işini doğru yapması arasında anlamlı bir ilişki olduğunu düşünür. Sosyoloğun insanlara rahatsızlık vermesi ve sosyolojinin *rahatsız edici bir bilim* olması, Pierre Bourdieu'nün sosyolojisini anlamamız noktasında ziyadesiyle önem arz etmektedir. Bu sebeple bu bölümde ilk olarak Bourdieu'nün “rahatsız edici” disiplinine yer verilecektir.

Çağdaş sosyologlar içinde *referans çerçevesi en geniş* düşünürlerden biri olan (Timur, 2011: 218) Pierre Bourdieu'ye göre sosyologlar sahip oldukları güçlü sosyolojik perspektif ile sorunları önceden kestirebilir ve bu sorunlara önlemler alabilirler. Bu sorunlar gerek küçük toplulukları ilgilendiren yerel sorunlar olsun gerek tüm dünyayı ilgilendiren ciddi felaketler olsun, sosyologlar bu sorunlar karşısında sorumluluk almalı ve çözümler yaratmalıdırlar. “*Bilim insanları, meslekleri sayesinde ulaştıkları bilgi ile bizi bekleyen faciaların önünü kesebilecek kişiler, susabilirler mi ya da susmaya hakları var mı? Ya da bu suskunluk, yardım edilmesi gereken ve şu anda tehlikede olan insanlara karşı yerine getirilmesi gereken sorumluluktan kaçma durumu değil mi? Eğer dünyamızı ciddi felaketlerin beklediği doğruysa, o halde bu kişilerin, yani bu felaketleri önceden tahmin edebileceklerini düşünen ve bu felaketlerin gelişini görenlerin, bilim insanlarının, çokça sığındıkları bütün bahaneleri bir kenara atıp, gerçeği göstermek görevleri değil mi?*” (Arlı, 2012) Bilim insanları ve bilhassa sosyologlar sahip oldukları donanım ile sorunları öncesinden kestirebilme yeteneğine mahirdirler. Bourdieu, bu yeteneği ellerinde bulunduran bilim insanlarının, bir bahaneye sığınmadan üzerlerine düşen sorumlulukları özveriyle yerine getirmeleri gerektiğini düşünmektedir. Çünkü onlar sahip oldukları donanım ile dünyayı daha güzel bir hale getirebilirler. Ancak bunu yaparken eleştirel tavırlarından ödün vermemeli ve altında başka şeyler yatan gerçekleri oldukları haliyle kabul etmemelidirler. Daima asıl gerçeklerin üzerinde serili olan örtünün altında yatan gizli gerçekleri aramalıdırlar. İşte sosyoloğun göstermekle mükellef olduğu bu tavrı bazı insanları veya grupları rahatsız edebilir ama zaten sosyoloji, Bourdieu'ye göre, *rahatsız edici bir bilimdir*.

Aynı zamanda Bourdieu'nün üzerine düştüğü bir diğer konu ise sosyolojinin bilim olup olmadığı eleştirisidir. Ona göre sosyoloji, bilim dalı olarak kabul edilmeyi fazlasıyla hak etmektedir. Çünkü bir disiplinde bilimsellik iddiası için aranan tüm şartları kendi bünyesinde barındırmaktadır. Sosyolojinin bilimselliğinin sürekli sorgulanmasının altında yatan nedeni sosyolojinin verdiği rahatsızlık olarak yorumlayan Bourdieu, bu durumu bir tür talihsizlik olarak görmektedir. İnsanlar diğer bilimlere karşı daha az şey talep ederlerken sosyoloji daima derin bir sorgulamaya maruz kalmaktadır. Eleştirel bir konumda olması gereken sosyolojinin de daima eleştirildiğini bildiren Bourdieu, bu durumu şöyle açıklamaktadır: *Durmaksızın sorgulanan sosyolog da aynı şekilde kendini ve başkalarını sorguluyor. İnsanlar şu soruyu sorar gibi: Diğer bilimler hakkında ahkâm kesme cüretini gösteren bu çömez bilim de nereden çıktı? Hâlbuki sosyolojinin yaptığı tek şey, kendisine sivri bir dille yöneltilen soruların aynısını diğer bilimlere de yöneltmek. Şayet sosyoloji eleştirel bir bilimse belki de bu bizzat kendisinin eleştirel konumundan kaynaklanıyordur. Sosyoloji, genelde denildiği üzere, sorun çıkaran bir bilimdir* (Bourdieu, 2018a: 24).

Muhtemelen, bu noktada yöneltilecek bir sonraki soru sosyolojinin neden sorun çıkardığı olacaktır. Şöyle diyebiliriz ki; onun sosyoloji anlayışına göre sosyolog, doğru kabul edilmesi gerekene boyun eğmeyen, verilenle yetinmeyen, kısaca açgözlü olmalıdır. Evvelden beri aynı şekilde süregelenmiş olan olayların altında yatanları gün yüzüne çıkarmak elbette bundan çıkar amacı güdenleri rahatsız edecektir. Bir yerde gerçek sorunlar gizleniyor ve tüm sistem bu düzen üzerine kuruluyorsa sosyoloğun görevi bu düzenin altında yatan gerçek sorunları ifşa etmek ve bu düzeni yıkmak olmalıdır. Nitekim bu durum, evvelden beri çarkın böyle dönmesi gerektiğine inananları rahatsız edecektir.

Bu durumu konumuz bağlamında, kültürel sermaye kavramı üzerinden, analiz etmek konuyu daha anlaşılır hale getirecektir. Örneğin bir çocuğun okulda gösterdiği başarı genel olarak onun zekâsı ile açıklanmaktadır. Başarılı olan çocuğun aynı zamanda çok zeki olduğu söylenir veya zeki olan bir çocuğun okulda da başarılı olacağı öngörülür. Birçok kişi okul başarısı noktasında, çoğu zaman doğru olacağına inandıkları önermeyle yetinmektedir. Bunlar arasından çok azı mevcut önermelerle yetinmeyip başka nedenler aramaktadır. Şimdi bu duruma başka bir pencereden bakmayı deneyelim: Başarı için tek kıstas olan zekâyı değil de çocukların geldikleri toplumsal

kökenler, okulda konuşulan dile olan aşinalıkları, ekonomik ve kültürel sermayeleri, imkânları ve koşulları da işin içine katılsın. Bir yanda, ebeveynlerinden hatırı sayılır miktarda kültürel ve ekonomik sermaye alan, okulda verilen eğitim diline aşına olan ve nispeten kabul gören bir toplumsal kökenden bir çocuk; diğer yanda ise ailesinden kültürel ve ekonomik sermaye alamayan, okulda verilen eğitim diline uzak başka bir lehçeyi konuşan ve dezavantajlı bir toplumsal kökenden başka bir çocuk ele alınsın. Böylesine bir durumda başarı için tek kıstas zekâ olmayacaktır ve başarılı ve başarısız çocuklar arasında değerlendirme yapılırken öncesine göre çok farklı şekilde düşünülecektir. Bu örnekten sonra diyebiliriz ki; Bourdieu'ye göre sosyoloğun görevi rahatsızlık vereceğini bilmesine rağmen üzeri örtük olan gerçekleri ifşa etmektir.

“Sosyolojinin üzerine düşen ve yalnız onun yerine getirebileceği vazifelerden en gerekli olanı, bilimin sapkın kullanımları yoluyla vatandaşlara ve tüketicilere kurulan manevra ve manipülasyonları eleştirel bir bozguna uğratmaktır.” (Bourdieu, 2014a:15). Aynı zamanda Bourdieu'ye göre sosyolojinin, üzeri örtük gerçekleri ifşa ederken her şeyi karıştırmasının ve sürekli olarak eleştirel bir sorgulamaya tabi tutmasının başka bir getirisi daha vardır; insanlar, sosyoloji aracılığıyla onların sefaletlerine katkıda bulunan veya sefaletlerinin devamlı olmasını sağlayan mekanizmaları da anlayabileceklerdir. Sosyoloji, üzerine düşen yegâne işlevi yerine getirirse toplumsal dünyanın ne kadar bilinilebileceğini göstermekle kalmayıp egemenlere ait mesihvari söylemlerin insanlarda yer etmesini de büyük oranda zorlaştıracaktır.

Ayrıca Bourdieu, sosyolojinin *“bir amaca hizmet etmesi”* gerektiğini düşünenlerden de ayrılmaktadır. Çünkü ona göre, sosyolojinin bir amaca göre hareket etmesi gerektiğini düşünenler üstü örtük bir şekilde sosyolojinin iktidara göre hareket etmesini kastetmektedirler. Sosyologlar bu parola ile -sosyolojinin bir amaca hizmet etmesi gerektiği düşüncesi- yola çıktıklarında mevcut olan düzeni onaylamaktan başka bir şey yapmayacaklardır. Var olan düzeni onaylarcasına bilim yapmak ise *sahte* bir bilim olmaktan öteye gidemeyecektir. Sosyolojinin *gerçek* bir bilim olması ile iktidara verdiği rahatsızlık arasında anlamlı bir ilişki bulan Bourdieu, bu durumu şöyle açıklamaktadır: *Aslında sosyoloji bilimsel işlevini ne kadar iyi yerine getirirse, iktidarı hayal kırıklığına uğratıp onun canını sıkma ihtimali de o derece artar. Sosyolojinin işlevi herhangi bir şeye, kişiye veya kuruma hizmet etmek değildir. Sosyolojiden bir işe yaramasını talep etmek, ondan iktidar sahiplerinin işine yaramasını talep etmekle aynı*

anlama gelir. Oysa sosyolojinin bilimsel işlevi toplumsal dünyayı anlamaktır, işe iktidarı anlamaktan başlayarak. (Bourdieu, 2018a: 34).

Sosyolojinin bilimselliğinin sorgulanmasının bir diğer sebebi ise, Bourdieu'ye göre, onun rahatsız edici bir bilim olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyoloji hem sorduğu sorularla hem de verdiği cevaplarla, bilim söz konusu olduğunda, akla gelen her türlü kavramı kullanmaktadır. Bilimselliğe layık olmak için elinden geleni yapan sosyoloji, kimi çevreler tarafından bilimsel olmamak iddiasıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bunun nedenini sosyolojinin rahatsız edici tavrında bulan Bourdieu, bu bahsi geçen kimi çevrelerin, sosyolojiye olan güveni zedelemek istedikleri için bilimsellik iddiasını daima gündemde tuttuklarını düşünmektedir. *Rahatsız edici gerçeklerden kurtulmanın bir yolu da bunların bilimsel bir dayanağının olmadığını söylemek, yani siyasal olduklarını, çıkar, tutku gibi şeylerden kaynaklandıklarını ve bu nedenle de göreceli ve görecelileştirilebilir olduklarını iddia etmektir. (Bourdieu, 2018a: 26).*

Bourdieu, sosyolojinin bilimselliğinin sorgulanmasının bir diğer sebebini de, sosyolojinin diğer bilimlere göre daha geç ortaya çıkarak bir gecikme ile gelişim göstermesinde görmektedir. Ama bu gecikme aslında sosyolojinin özünde zor bir bilim olmasından kaynaklanmaktadır. Bu zorluğun altında ise sosyolojinin üzerine çalıştığı nesnelerin sansürlenmiş, saklanmış olmaları yatmaktadır. Bazı gerçekler, toplumsal süreç içerisinde hayli derinlere gizlenilmiştir. Bu gerçeklerin gün yüzüne çıkarılması ise bilhassa o gerçeğin saklı kalmasından çıkar elde edenleri ve belki yıllardan beri böyle devam eden düzene boyun eğenleri hoşnut etmeyecektir. Sosyoloji yapmanın zor olması, sosyologun, toplumda yer edinmiş doğru bilinen yanlışları ifşa etmekle yükümlü olması ve tam da bundan dolayı çoğu zaman korkması ve çekimser davranmasından kaynaklanmaktadır. (Bourdieu, 2018a: 26). Sosyolog bu problemi aştıktan sonra aynı zamanda kendini de ilgilendiği nesnenin dışında konumlandırmalıdır. Çünkü kendisi de toplumsal alanda bir oyuncu olan sosyoloğun uğraştığı neredeyse her sorun, yine toplumsal alan içerisinde onu da ilgilendirecektir. Bu noktada sosyolog; akıldan şaşmadan, duygusal davranmaktan kaçınarak kendini böylesine etkilerden uzak tutmalı ve uyanık olmalıdır. Çünkü nesne ile kurulan ilişkinin bilimsel değil de duygusal olması sosyoloğun birçok hatayı gözden kaçırmasına sebebiyet verebilir.

Bourdieu'nün, toplumsal olayların içerisinde bulundukları için nesnelerle duygusal bir bağ kurabilecek sosyologların yanında, kamusal alanlarda veya özel şirketlerde çalıştıkları için talihsiz bir konumda bulunduklarını düşündüğü sosyologlar da vardır. Ona göre günümüz egemenleri kendi tahakkümlerini yasallaştırma, meşru gösterme ihtiyacı duymaktadırlar. İşte bilhassa özel şirketlerde çalışan sosyologlardan beklenen tam da budur. Bu sosyologlar iktidarı elinde bulunduranların dünya görüşlerini ve pratiklerini meşrulaştırmakla görevlendirilmişlerdir. Onlardan istenen yalnızca budur. Pek tabii bu şartlarda görev yapan bir sosyologdan önce kendisini sonra düzeni eleştirmesini beklemek beyhude bir çaba olur. (Bourdieu, 2018a 33).

İnsanlara toplumsal dünyanın yasalarını kavrayabilme şansını veren sosyoloji, diğer bilimlerden, bazı farklılıkları itibarıyla ayrılmaktadır. Bu farklardan ilki onun diğer birçok bilime göre daha sonraları ortaya çıkmış olmasıdır. Aynı zamanda bu bilimin hem kendisini ve diğer bilimleri hem de egemenleri ile iktidarı elinde bulunduranları eleştirmek zorunda olması gibi talihsiz sayılabilecek bir yanı da vardır. Bourdieu (2018a), bilinçli olarak yürütülen faaliyetlerin, herhangi bir üniversitede bir disiplin statüsü kazandıklarında, bahsi geçen faaliyetin ve bu faaliyeti icra eden kişilerin eskiye oranla artık çok az sorgulandıklarını düşünmektedir. Bu faaliyetin bilimselliği sorgulanmamakla birlikte artık bu faaliyetleri icra edenlerin de ne için çalıştıkları, yaptıkları çalışmaların kimlere fayda sağlayacağı ve bu çalışmaların ne işe yarayacağı çok az sorulmaktadır. Çünkü bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, bir üniversitede disiplin statüsü kazanmaları gibi, son derece geçerli bir sebebe bağlıdır. Ancak sosyolojinin böyle bir şansı hiç olmamıştır. Sorgulanmak noktasında diğer bilimlerle kıyaslandığı zaman, sosyoloji, hep çok acımasız sorgulamalara maruz kalmıştır. Ve ortaya çıkışında bile kurucuları tarafından daha makul açıklamalarla anlatılmıştır. *Velhasılıkelam, sosyoloji, akademik bir bilim olarak kabul edilebilmek adına, siyasal bir bilim olarak kendini yadsımak, inkâr etmek, reddetmek zorunda kalan, daha kurulduğu ilk günden itibaren, hatta ortaya çıkışı itibarıyla, muğlak, ikili bir tarafı olan, maskeli bir bilim olmuştur. Yani örneğin bir etnolojinin sosyolojiye kıyasla çok daha az sorun teşkil etmesi tesadüf değildir.* (Bourdieu, 2018a: 59).

Burada Pierre Bourdieu'nün sosyolojisine dair yapılan kısa girişe son verilmeden önce Bourdieu'nün sosyolojisini çalışmanın, tabir caizse, ne işe yarayacağını kısmen açıklayan kısa bir alıntıya yer verilecektir. Bourdieu'nün Türkçe'ye çevrilen kitapları

hakkında kısa bir araştırma yapmış olan herkes kolaylıkla fark edecektir ki; Pierre Bourdieu'nün Türkçe'de yayımlanmış olan ilk eseri Kesit Yayıncılık tarafından 1995 yılında basılan *Pratik Nedenler* adlı kitabıdır. Bourdieu, bu kitabın Türkçe baskısına yazmış olduğu önsözünde kendi özgün sosyolojisine dair detaylar vermekle birlikte Türkiye'de kendisini okumanın gerekliliklerine dair ipuçlarını da bizlerle paylaşmaktadır.

“Benim tasarladığım biçimiyle toplumbilimin, toplumsal olarak zorlanan düşüncenin rutinlerinden, siyasal, dinsel, kültürel tüm hizaya getirme biçimlerinden kurtulmak isteyenler için büyük yardımı olabileceğini düşünüyorum. Hatta bana öyle geliyor ki, -ama tabii yanılıyor olabilirim- Türkiye gibi, coğrafya ve tarihiyle, iki uygarlık, iki kültürel ve dinsel geleneğin sınırında bulunduğundan dolayı şu ya da bu biçimiyle evrenselin emperyalizmi ile temelinde bu emperyalizme karşı gösterilen, çoğunlukla karanlık ve gerilemeye yönelik tepkiler olan tikelcilik ve geleneğin iddiaları arasında, akıl için hem kurmacaya hem de çılgınca tehlikeli bir çatışma riskine özel olarak açık bir ülkede, her yerde olduğundan daha yararlıdır.” (Bourdieu, 2015, s. 7)

1.2.1. Pierre Bourdieu'ye Göre Sosyoloji ve Sosyolojinin Dili

Bu noktada ele alacağımız bir diğer konu, Bourdieu'ye göre sosyoloğun kullanması gereken dilin nasıl olması gerektiğidir. Sosyologların kullanmaları gereken dili tartışmadan önce Pierre Bourdieu'nün yazım dilini ve üslubunu konuşmak yerinde olacaktır. Daha önce Bourdieu'nün herhangi bir eserini okuyan herkes onun eserlerinde göze çarpan ilk şeyin ne olduğu konusunda muhtemelen hemfikirdir. Çünkü Bourdieu, neredeyse eserlerinin tamamında, derin anlamları olan ve virgüllerle ayrılmış birçok cümlecğin yer aldığı uzun cümleler kullanmaktadır. Bu uzun cümleler peş peşe sıralandıktan sonra ise metnin tamamına bakıldığında yer yer cinaslar ve paradokslar göze çarpmaktadır. Bourdieu'nün herhangi bir eseriyle ilk kez karşılaşan pek çok kişi onun diline alışmakta zorlanacaktır. Ancak insan, doğası gereği ilk defa karşılaştığı birçok şeye alışmakta zorluk çekmektedir. Bu suni yabancılık geçtikten hemen sonra uzun cümleler içerisinde yatan derin anlamlar yüzeye çıkmaya ve daha anlaşılır bir hale gelmeye başlamaktadır.

İlk olarak Bourdieu, gündelik hayatta yer alan ve sorgusuz sualsiz kabul edilen dünyadan kopmak ve farklı olmak için bu söz sanatlarıyla dolu olan dili bilinçli olarak kullanmaktadır. Toplumsal dünyada yer alan ve herkesin aşına olduğu dilin bilimsel dille uyuşmadığını ve bilimsel olanın anlaşılmasını zorlaştırdığını düşünen Bourdieu, gündelik dilden uzak olan bir terminoloji kullanır. Cümle içerisinde birçok cümlecğin yer almasının bir diğer sebebi de Bourdieu'nün Fransa'nın Ortodoks akademik üslubuna karşı takındığı eleştirel tavidir. Bu akademik üsluba göre güzel yazmak doğuştan gelen bir yetenek ve aynı zamanda sivri bir zekânın göstergesidir. Bourdieu'nün uzun ve düz cümlelerinin her biri bu anlayışa karşı olan bir eleştiridir. Bourdieu'nün geliştirmiş olduğu bu özgün üslup, Fransız entelektüelleri arasında ayırt edici bir konumunun olması için geliştirilen bir stratejidir (Swartz , 2011: 28). Bourdieu'nün zorlayıcı dili ilk eserlerinde belirgin olarak göze çarpmaktadır. Bu zorlayıcı dil zaman içerisinde yerini daha kolay anlaşılan bir dile bırakmıştır. Yakın dönem eserlerinde bu ayrım fark edilmektedir.

Bourdieu'nün yazım dili ve üslubu noktasında dikkatimizi çeken şeylerden bir diğeri de; her şeyin sorgusuz sualsiz kabul edildiği toplumsal dünyaya karşı olan tavidir. Bu anlayış ile beraber Pierre Bourdieu, sosyal bilimlerde kullanılan dilin sıradan dilden farklı olması gerektiğine inanır. Bu inanç aynı zamanda “Pierre Bourdieu'ye göre sosyolog nasıl bir dil kullanmalı” sorusuna da cevap olmaktadır.

Bourdieu'ye göre, sıradan bir dili kullanmak gündelik hayat içerisinde yer edinen bilgileri ve felsefeyi kabul etmek anlamına gelmektedir. Bu yüzden sosyologlar sıradandan farklı bir dil kullanmak zorundadırlar. Bu farklı dil kullanımının amacı diğer insanlarla araya set çekmek ve seçkin bir farklılık oluşturmak değil; aksine kendiliğinden gelişen sıradan dilden bağları koparmak demektir. Buradan hareketle *yapay bir dile başvurma zorunluluğu belki de tüm diğer bilimler arasında en fazla sosyolojide ağırlığını hissettirir. Sosyolog sıradan kelimelerde kol gezen toplumsal felsefeden kopmak ve gündelik dilin ifade edemediği şeyleri ifade edebilmek için (“söylemeye bile lüzum yok, bundan daha doğal bir şey olamaz” kategorisine giren her şey), farkındalıkla üretilmiş kelimelere başvurmak zorunda kalır. Zira bu üretilmiş kelimeler, tam da bilerek üretilmiş olmaları itibarıyla sağduyunun doğal yansımalarından daha iyi korunmuşlardır* (Bourdieu, 2018a: 49).

Sosyoloğun kullandığı bu farklı dil, birçok kişi tarafından kolaylıkla anlaşılmayacaktır çünkü bu dil, birçok insanın fazlasıyla aşına olduğu sıradan dilden farklıdır. Kendini bu şekilde ifade etmesi gereken sosyolog, bu durum neticesinde sesini geniş kitlelere değil de yalnızca sınırlı bir sınıfa (bu sınıf çoğu zaman entelektüellerden oluşmaktadır) ulaştırmış olacaktır. Bourdieu, sosyoloğun maruz kaldığı bu talihsizliği şöyle açıklar: Söylediklerini anlayabilecek durumda olanlar, çoğu zaman sosyoloğun söylediklerini anlamak istemezler çünkü onların asıl çıkarı söylediklerinin anlaşılmaması üzerinedir. Sosyoloğun söylediklerinden çıkar elde edecek olanlar ise bu söylenenlere sahip çıkacak kültürel, ekonomik araçlara sahip değildirler. Sıradan dile aşına olan insanlar, sosyologun bir takım gözlemler ve analizlerinin ardından vermiş olduğu nihai sonuca odaklanırken, o sonucun ortaya çıkış sürecini göz önünde bulundurmazlar. Nihai sonuç bu haliyle bambaşka bir şeymiş gibi görülür. Ayrıca çok sayıda okur, sosyolojik düşüncenin en temel ilkelerinden haberdar değildir. Okurların, makul seviyede istatistik bilmemeleri olasılık ile zorunluluğu karıştırmalarına yol açabilmektedir. Tüm bunların yanında sosyolog ve okurlar arasında yaşanan anlaşmazlığın en temel sebebi ise insanların daima toplumsal dünyanın *ne olduğundan* değil de *ne olması gerektiğinden* bahsetmeleridir. Bu durum birçok sorunun temelinde yatan yanlışların gözden kaçırılmasına yol açmaktadır. Bourdieu'nün eğitim ve toplumsal köken arasındaki ilişkiyi açıklarken kullandığı “*eğitim seviyesi ile müzeye gitme oranı arasında çok yüksek bir korelasyon olduğu bilgisini bir yerlerde okuyan kişilerin bizzat müzeye giden kişiler olmaları kuvvetle muhtemeldir*” (Bourdieu, 2018a: 51) örneği bu konunun daha iyi anlaşılması için iyi bir örnektir.

Toplumsal dünyayı ne kadar anlayabildiğimiz, şüphesiz, onu ne kadar kavrayabildiğimizle yakından ilgilidir. Toplumsal dünyayı anlayabilmeleri göz önünde bulundurulduğunda, sosyoloğun kullandığı terminolojiye aşına olmayan insanlar, tahakküm edenler ve tahakküm edilenler ikilisinde, çoğu zaman tahakküm altında olanlar grubunda yer almaktadırlar. Çünkü yalnızca –varsa eğer- ellerinde bulunan silahları kullanmaya mecbur edilmiş bu insanlar, birçok şeyden yoksun olmaları sebebiyle, egemenlerle aralarında olan tahakküm ilişkilerini yeterli oranda analiz edemeyeceklerdir. Bu ilişkileri anlayabilecek silahlardan yoksun olmaları onları bu durumun böyle olması gerektiğine inandıracaktır. Patronuyla yaptığı toplantıların neredeyse tümünde, işçi, kendini hep diken üstündeymiş gibi hissediyorsa bunun sebebi

hem kendisini hem de başkalarıyla kurmuş olduğu ilişkileri analiz etmesi için elinde oldukça soyut ve hayli genel olan analiz araçlarından başka analiz aracının olmamasıdır. Diğer analiz araçlarından (silahlarından) yoksun bırakıldığı için elinde bulunan genel ve soyut analiz aracına mahkûm edilen işçi, daha güçlü bir analiz aracı elde etmedikçe –ki sosyal bilimleri anlayabilmek iyi bir silah olabilir- çoğu zaman endişe duymaya devam edecektir. Sosyal bilimler, toplumsal dünyanın işleyişine dair bilginin artmasına ve toplumsal dünyanın yasalarının kavranmasına olanak sağlayabilmekle birlikte gündelik dilin gizlediği şeyleri ifşa edebilmektedir.

1.2.2. Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Entelektüellerin Yeri

Entelektüel konusu diğer birçok sosyal bilimcide olduğu gibi Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi içerisinde de önemli bir yer işgal etmektedir. Entelektüellere dair çalışmaları ise bilhassa birkaç nokta itibarıyla önemlidir. Bourdieu, objektif ve eleştirel entelektüel idealinin fazlasıyla güçlü olduğu bir ülke olan Fransa'da yaşamaktadır. Fransa'da entelektüeller, daha çok siyaset sahnesinde, hep çok önemli roller üstlenmişlerdir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, entelektüellerin toplumsal alanda böylesine aktif oldukları bir toplumda yaşayıp entelektüeller hakkında kafa yormamak Bourdieu için de imkânsızdır. Aynı zamanda entelektüel kuramı, modern toplumlarda eşitsizliklerin nasıl gerçekleştiğini görmek ve sosyal tabakalaşmayı anlamak açısından da gereklidir (Swartz , 2011: 302).

Pierre Bourdieu'nün 2002 yılında hayatını kaybetmesinden sonra geride bırakmış olduğu düşünsel mirasa yönelik birbirinden farklı birçok eleştiri yapıldı. Nitekim bu eleştirilerin ana temasını; neredeyse hayatının tamamında -bilhassa kariyerinin başlarında- entelektüellere daima radikal eleştiriler yönelten Pierre Bourdieu'nün, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren önceki eleştirilerine aykırı bir şekilde “politik eylemci bir profile büründüğü” oluşturmaktaydı. Eleştirmenler, bu dönüşümün ardında yatan asıl amacı masumane bulmamakla birlikte bu değişim için bazı sebepler sıralamaktadırlar; ilk olarak Bourdieu stratejik bir hamle olarak değişmiş olabilirdi ya da oportünist bir tavırla karşılaştığı zor durumları atlatabilmek için çıkarlarına uygun düşecek bir şekilde davranmaktaydı. (Akt. Güney Çeğin, Swartz, 2003, s. 794) Hayatı boyunca Fransız entelektüellerin medya ile iç içe olan popüler sosyolojilerini eleştiren

Bourdieu, nasıl olmuştu da eleştirmiş olduğu medyatik sosyologlardan biri haline dönüşmüştü?

Bu noktalar üzerinden Pierre Bourdieu'ye yöneltilen eleştiriler olmuştur ve bu eleştirilerin kaçırdıkları noktalar vardır; ilk olarak Bourdieu'nün kendi sosyolojisi içerisinde belirginleştirdiği *kamusal entelektüel* figürü, ayrıcalık elde etmek isteyen iktidar heveslilerinin planlarına karşı koyma ve bu yönde kamuoyu oluşturma çağrısıdır. Şüphesiz bu çağrıyı ise *taviz vermez bir bilim olarak sosyolojiden* başkası desteklemeyecektir. Bu noktadan bakıldığında Bourdieu'nün akademik ilgisinin, politik eylemlerini belirleyen kamusal ilgisi üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bourdieu'yü eleştirenler, direkt olarak Pierre Bourdieu üzerine odaklandıkları için onun düşünsel mirasında yer alan sosyoloji ve politika arasındaki ilişkiyi atlamaktadırlar. Böylesine bir okuma yanlış olmakla birlikte Bourdieu'nün *sosyoloji disiplininin, iktidarın eleştirel bir analizi olduğu* düşüncesini de görmezden gelmek demektir (Çeğin, 2016: 500). Pierre Bourdieu sosyolojisine giriş yaparken önemle vurguladığımız gibi sosyoloji rahatsız edici bir bilimdir. Bu rahatsızlığın kaynağı ise evvelden beri doğruluğu sorgulanmamış yanlış bilinen gerçeklerin sürekli olarak bir analize tutulmalarıdır. Yanlış bilinen gerçeklerin bir bir ifşa edilmesi, şüphesiz, mevcut düzenin işleyişinden memnun olanları rahatsız edecektir. Entelektüellerin sosyal düzen içerisindeki konumlanışları göz önünde bulundurulduğunda rahatsız eden bir bilim olan sosyolojiden haz etmeyecekleri açıktır. Dolayısıyla Bourdieu'nün çalışmalarını iyi bir şekilde anlamadan entelektüellere karşı konumlanışı üzerinden -yalnızca son yıllarındaki politik eylemlerini ele alarak- ona bu konu bağlamında birtakım eleştiriler yöneltmek yanıltıcı olacaktır.

Entelektüellerin yer aldığı bu bölümde, Bourdieu sosyolojisinde genel bir entelektüel kurama yer vermek yerine, özellikle Bourdieu'nün kavramlarından hareket ederek entelektüel konusunu belirli yönleri ile ele alacağız. Zira Bourdieu sosyolojisinde, kendi kasabasında yapmış olduğu ilk çalışmalarından sosyal bilimler alanında belirleyici olan önemli birçok çalışmasına kadar, entelektüellerin izlerine rastlanılmıştır. Ele aldığımız konu direkt olarak entelektüeller olsaydı eğer bütüncül bir bakış açısıyla tüm çalışmaları değerlendirmek daha yerinde olabilirdi. Ancak Bourdieu'nün temel kavramları ve özelde kültürel sermaye ile olan ilişkisi bakımından entelektüeller konusunun birtakım yönler ile ele alınması daha doğru olacaktır.

Entelektüeller, Bourdieu sosyolojisi içerisinde hayli önemli bir yere sahiptirler ve kimi eylem ve söylemleri ile toplumsal düzen içerisinde belirleyici konumdadırlar. Bourdieu, kendi sosyolojisi içerisinde entelektüellere vermiş olduğu önemi ise “uzak kaldıkları toplumsal alana yeniden dâhil etmek” olarak değerlendirmektedir. Bourdieu, Cezayirliiler üzerine olan ilk çalışmalarının ardından kültür üzerine çalışmaya başlamasını kültürü, toplumsal dünyayı anlayabilmek için bizzatı önemli bir kavram olarak değil de kültür alanının ihmal edilerek arka planda kalmış olması olarak açıklamaktadır. İhmal edilen bu alan aynı zamanda sosyologları kalıp fikirlere riayet etmeye itmektedir. Konuyla bağlantılı olarak; “*hâkim kültür, hâkim grupların kültürüdür*” fikri, derinlemesine bir gözden geçirilmeye tabi olunmadığı takdirde entelektüellere, davranışlarında yer alan birçok çelişkilere rağmen hayatlarına bir şekilde devam etme imkânı sağlamaktadır. Bourdieu, kültür üzerine çalışmalar ile göz ardı edilen entelektüelleri *oyuna* yeniden dâhil ederek entelektüellerin de denetlenmeleri gerektiğini bildirmiştir. Bu durumu ise şöyle açıklamıştır; *sonuç olarak, yaptığım şey, oyunun dışında bırakılmış olanı yeniden oyunun içine dâhil etmek olarak tanımlanabilir sanıyorum. Zira entelektüeller kendi oyunlarını ve o oyunun kazanç ve kayıp esaslarını oyunun dışında bırakmak konusunda daima fikir birliği içerisinde olmuşlardır* (Bourdieu, 2018a: 76).

Entelektüeller konusunda Bourdieu’nün ilk eleştirisi, toplumsal düzen içerisinde entelektüellerin ellerinde bulundurdıkları güçlü konumdur. Zira birçok entelektüel, konumu gereği eleştirilmez ve söyledikleri çoğu zaman sorgulanmadan doğru veya mantıklı bulunur. Bu perspektiften bakıldığı takdirde entelektüelleri de eleştirmek Bourdieu’nün tabiriyle *entelektüellerin sosyolojisini yapmak*, toplumsal düzenin analizinin yapılmasına da katkı sağlayacaktır. Düşünceleri ve söylemleri sorgulanmadan kabul edilen entelektüellerin sosyolojisini yapmak bizlere evvelenden beri üzerine pek düşünmediğimiz bir gerçeği de gösterecektir; toplumsal dünyaya dair kavradığımız birçok şey manipüle edilmiştir. Burada entelektüellerin ortaya çıkardığı ve genel olarak doğru kabul edilen düşüncelerle olan ilgisinden dolayı Bourdieu sosyolojisinde önemli bir yere sahip olan ve bir diğer bölümde genişçe ele alacağımız kavramlardan biri olan *doxa*’ya da küçük bir paragraf açmak doğru olacaktır. *Doxa, Bourdieu’nün, dünya ve onun içindeki yerimizle ilgili daha bilinçli düşüncelerimizi biçimlendiren, gerçekliği sorgulanmayan, bilinç-öncesi anlayışları anlatan terimidir* (Calhoun, 2016:101).

Toplumsal dünyaya dair kavramalarımız ve entelektüellerin güçlü konumlarını kullanarak ortaya attıkları fikirleri ele aldığımızda, çoğu zaman gerçekliği sorgulanmayan ve itiraz kabul etmeden doğru kabul edilen bu fikirlere, *doxa* dememiz yanlış olmayacaktır. Doxa'lar, doğruların uzun süre üstünü örtmekle kalmaz aynı zamanda toplumsal düzen içerisinde güçlü bir ağızdan –siyaset alanında itibarlı bir konumda bulunan bir entelektüelden- söylenildiği takdirde, uzun vadede, daha büyük sorunlara yol açar. Örneğin yeni mezun olmuş bir sosyoloğun toplumsal dünyaya dair bir çıkarımı kuvvetle muhtemel yalnızca onu ilgilendirecektir. Zira yaptığı çıkarım veya öngörü yanlış olduğu takdirde sonuçlar yalnızca yeni mezun olan sosyologu bağlayacaktır. Fakat bu çıkarımı veya öngörüyü, yukarıda yer verdiğimiz örneğe sadık kalarak, siyaset alanında güçlü bir konumu olan bir entelektüelin yaptığını düşünürsek; sonuçların, bahsi geçen entelektüeli aşarak daha geniş bir kitleyi etkileyeceğini tahmin etmek zor olmayacaktır. Çünkü sıradan bir sosyolog ile güçlü bir entelektüeli, bu noktada, birbirinden ayıran yegâne şey güçlü entelektüelin elinde bulundurduğu *oldurma gücüdür*. Entelektüelin kullandığı dil sıradan bir dil olmamakla beraber söylediklerini yaptırabilecek, iktidarı kullanan bir dildir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda entelektüellerin yapmış oldukları minik hatalar, süreç içerisinde pekâlâ büyük hatalara dönüşebilmektedir. Velhasıl entelektüelin toplumsal dünya içerisindeki rolü ve bu rolün önemi, onun elinde bulundurduğu güçlü konumu ile söylediklerini –yanlış olsa bile- yaptırabilme gücü arasındaki ilişkide saklıdır (Bourdieu, 2018a: 81).

Entelektüellerin sorunsallaştırılması, ilk defa Bourdieu'nün sosyoloji anlayışı içerisinde görülmemiştir; Bourdieu'den önce de birçok araştırmacı entelektüellere dair bazı çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Tabir caizse bilirkişi vasfıyla sosyal düzen içerisinde yer alan ve yaptıklarına güvenilen entelektüellerin sorunlar karşısındaki belirsiz tavırları ve çoğu zaman yalnızca kendi çıkarlarını gözetmeleri, onların evvelden beri bir sorun olarak algılanmasına yol açmıştır. Umberto Eco'nun "*sorun çözmekten ziyade kriz üretmeye yarayan*" deyiimi entelektüellerin güçlü konumlarına rağmen takındıkları tavırları özetlemektedir (Çeğin, 2016: 503).

Bourdieu sosyolojisinde entelektüellerin kim olduğuna geçmeden önce entelektüellere dair bazı tanımlamalara yer vermek isabetli olacaktır. Öncelikle entelektüel kavramı, kelime anlamı olarak *aydın* anlamına gelmektedir. (TDK, 2019)

Bunun yanında, entelektüelin ne ya da kim olduğuna dair düzinelerce tanımlama yapılmış; mevzu bahis olan tanımlamalarda, çoğu zaman entelektüel kavramına farklı perspektiflerden yaklaşılmıştır. Edward Said'in entelektüelleri değerlendirdiği bakış açısı ise bahsi geçen farklı perspektiflere örnek olacak niteliktedir. Said'in bu konuya dair ele aldığı ilk soru bir nevi kimlerin entelektüel olduğuyla alakalıdır. Entelektüeller toplum içerisinde çok geniş bir sınıf olarak mı; yoksa alabildiğine dar ve oldukça seçkin bir grup olarak mı var olmaktadır? (Said, 2004: 21) Antonio Gramsci *Hapishane Defterleri*'nde, yukarıda yer alan soruya yanıt olabilecek şekilde, bütün insanların entelektüel sayılabileceğini ancak tüm bu insanların entelektüellerin işlevlerini yerine getiremeyeceklerini düşünür. Bu sebeple entelektüelleri kendi içerisinde ikiye ayırır; bir yanda geleneksel entelektüeller dediği ve uzun yıllardır hep aynı işleri yapan öğretmenler ve papazlar varken diğer yanda daha fazla çıkar ve iktidar elde etmek için entelektüelleri kullanan sınıflarla doğrudan ilişkilerinin olduğunu düşündüğü organik entelektüeller yer alır. Bununla bağlantılı olarak Gramsci, organik entelektüele ilişkin olarak şöyle söyler: “*Kapitalist girişimci, kendisiyle birlikte siyasi iktisadın iktisatçısını, bilimcisini de yaratır.*” (Gramsci, 2011: 218) Nitekim bir firmanın kar oranını arttırmak için farklı teknikler sayesinde tüketicileri yönlendiren reklamcılar da Gramsci için organik entelektüellerdir.

Gramsci'nin entelektüeller hakkındaki tanımlaması, sormuş olduğumuz “Entelektüeller toplum içerisinde çok geniş bir sınıf olarak mı; yoksa alabildiğine dar ve oldukça seçkin bir grup olarak mı var olmaktadır?” sorusuna yanıt olmakla beraber, entelektüellerin toplum içerisinde çok geniş bir sınıf olarak yer aldıklarını düşünenleri desteklemektedir. Öte yandan Julien Benda ise entelektüelleri seçkin bir grup olarak değerlendirmektedir. Entelektüelleri, “*insanlığın vicdanı olan süper yetenekli, ahlaki donanımları gelişkin filozof krallardan oluşan bir avuç insan olarak gösteren*” (Said, 2004: 22) Julien Benda, gerçek entelektüel olarak çok sınırlı bir zümreyi örnek vermektedir. Bu zümre içerisinde İsa, Sokrates, Spinoza, Voltaire gibi isimler yer almaktadır. Benda, entelektüellere dair fikirlerinin yer aldığı *Aydınların İhaneti* adlı kitabında toplum içerisinde entelektüel sıfatıyla yer edinmiş insanlara, ilkelerinden ödün vererek çıkarlarının peşinde gittikleri gerekçesiyle zehir zemberek eleştiriler yöneltmiştir. Ona göre bu insanlar, süper yetenekli ve ahlaki donanımları gelişkin insanlar olmamakla birlikte, aynı zamanda eğitimsiz insanlardır. Benda aydın veya

okumuş, eğitilmiş insanları sanattan ve bilimden zevk alan, maddi çıkarlar peşinde koşmayan insanlar olarak görmektedir. Toplum içerisinde entelektüel olarak görülen ve aslında Benda'nın eğitimsiz insanlar dedikleri gruba karşı olan açıklamaları ise oldukça farklıdır. Benda'ya göre bu insanlar *“ister burjuva ister proleter, ister krallar ister papazlar ister siyasi liderler olsun, yalnızca kitleler hakkında söyleyeceklerimi; yani, tek işi temelde maddi çıkar arayışı olan ve giderek sistematik bir şekilde tamamen gerçekçi hale gelerek aslında kendilerinden beklenenden başka bir şey yapmayan insan”* grubudur (Benda, 2017:37). Bourdieu'nün entelektüel anlayışının Benda'nın anlayışına yakın olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca entelektüel kavramının ne olduğuna dair birçok tanım yapılmış olsa da bu tanımlar arasındaki ortak nokta entelektüellerin *kendilerini tanımlamalarıdır*. Dikkatli bir şekilde bakıldığında, entelektüelin ne ya da kim olduğu sorusuna yanıt verenlerin bizzat entelektüeller olduğu fark edilecektir. Bu yüzden yaptıkları tanımlamalar, entelektüelin ne ya da kim olduğu ile bağlantılı olarak, aslında kendi kimliklerinin sınırlarını belirlemedir. Çünkü örnek olarak *biz ve onlar* gibi bir karşıtlıkta *biz* lehine yapılan tüm yorumlar onların aleyhinedir (Bauman, 2003:15). Bourdieu'nün entelektüellere yönelik analizi ise daha en başından kimlerin entelektüel olduğu sorusunu gün yüzüne çıkarır. Bourdieu, *Homo Academicus* adlı eserinde entelektüellerin yarattığı problemlere ve bu problemlere dair çözümlere yer vermiştir. Kimlerin entelektüel olduğu ve entelektüeli oluşturan niteliklerin neler olduğu kültürel alanlarda yer alan mücadeleler ile yakından ilgilidir. Bu ilişki sebebiyle, aslında, entelektüellerin sosyolojisi bir nevi kültürel alanların sosyolojisidir. Bourdieu'nün bu yaklaşımı ise onu entelektüelin kim olduğuna dair deneye gerek duyulmadan yapılan diğer tüm tanımlamalardan ayırmaktadır. Bourdieu, entelektüel etiketinin bizzat simgesel sermaye biçimi olduğunu ve toplumsal alanda yer alan aktörlerin bu etiketi taşıyabilmek için mücadele içerisinde olduklarını düşünür. Ayrıca Bourdieu'nün çalışmaları tıp, hukuk ve teknik alanlardaki entelektüellerden ziyade sanatçı, yazar ve akademisyenler üzerinedir. Hatta ayırdığı bu sınıf kendi içerisinde hatırı sayılır bir kültürel sermayesi bulunan üyeleri de barındırmaktadır (Swartz , 2011: 304-307).

Birçoğumuz entelektüellerin sosyal düzende yer alan dürüst ve samimi insanlar olduklarını düşünebiliriz; ancak yine de bu durum entelektüellerin çoğu zaman öznel olan tavırları ile verdikleri ve yine çoğu zaman kendi çıkarlarına olan cevaplarının

rahatsızlık yarattığı gerçeğini değiştirmez. Bu bağlamda Bourdieu sosyolojisinde entelektüellerin sosyo-analizini yapmak, entelektüellere, toplum içerisindeki gizlerle donanmış konumlarından ayrılarak gerçek benliklerini bulmaları noktasında birtakım imkânlar verecektir. Çünkü entelektüel her zamanki özne konumundan ayrılarak sosyo-analiz içerisinde nesne konumuna dönüşecektir. Bilindiği gibi entelektüel, söylem üretme tekeline sahip ve oldurma gücü bulunan, toplumsal sorunlarla karşılaştığında kâhin rolüne bürünen kimselerdir. Bu anlamda daima özne olarak ele alınan bu kimselerin, farklı bir perspektif ile artık nesne olarak değerlendirilmesi, birtakım farklı sonuçlar vermekle birlikte yeni kapılar da aralayacaktır (Çeğin, 2016: 505).

Diğer entelektüel kuramlarından farklı olarak Bourdieu, entelektüelleri hakim sınıf diye değerlendirdiği bir sınıf içerisinde yer alan ve bir anlamda bu hakim sınıfın diğer üyeleri ile mücadelede olan kimseler olarak görmektedir. Diğer üyeler ile kastettiğimiz şey entelektüellere göre nispeten daha fazla ekonomik sermayeyi elinde bulunduran üyelerdir. Tahmin edildiği üzere; mücadelelerin yoğun bir şekilde yaşandığı bu alanda entelektüeller kültürel sermayeyi ellerinde bulunduruyorken sanayiciler ise ekonomik sermayeye sahiptirler. Bu analiz üzerinden devam edecek olursak, Bourdieu, hâkim sınıf içerisinde ele aldığı entelektüelleri aynı zamanda tâbi sınıf olarak da değerlendirmektedir. Bu da entelektüellerin aynı zamanda hem hâkim hem de tâbi olduklarını göstermektedir. Nitekim toplum içerisinde önemli roller üstlenseler dahi entelektüeller, Bourdieu için bir toplumsal sınıf oluşturmazlar. Bu nokta hasebiyle Bourdieu, entelektüellerin, alanlar içerisindeki stratejileri üzerinden analiz edilmeleri gerektiğini düşünmektedir (Swartz , 2003: 309).

Ulaşılan nokta itibarıyla önemle belirtilmelidir ki; Bourdieu'nün entelektüeller üzerine gerçekleştirdiği analizler daha önce bu konu üzerinde yapılan analizlerden ziyadesiyle farklıdır. Zira bu farkın temel nedeni ise Bourdieu'nün entelektüeller üzerine gerçekleştirmiş olduğu analizlerinde, entelektüelleri seçkin bir konumdan sorgulamak gafletinden kaçınmış olmasıdır. Aslında ulaşmak istediği asıl hedef; entelektüelleri analizler içerisindeki özne konumundan ayırarak nesneleştirmektir. Bu sayede Bourdieu, yaşadıkları her dönem toplumsal dünyaya dair birçok bilginin hem üretilmesinde hem de yayılmasında hayli etkili olan ve aynı zamanda toplumları yönlendiren entelektüellerin, öncekilerden farklı bir şekilde sorgulanması için bir imkân bulmuştur (Çeğin, 2016:506). Bourdieu'nün, entelektüelleri sosyal-bilimsel analizler

içerisinde nesneleştirerek diğer sosyal bilimcilerden bu noktada ayrılması, aynı zamanda bizlere onun sosyolojisinin rahatsız edici bir bilim olduğunu da hatırlatmaktadır. Ona göre sosyoloji sürekli olarak sorulmuş olanı sormamalıdır -ki bu bağlamda entelektüel daima özne olarak ele alınmıştır- üzeri örtük olanı ifşa etmeli ve mutlak surette rahatsız etmelidir.

Şüphesiz entelektüeller konusunda yöneltilebilecek rahatsız edici sorulardan bir tanesi; entelektüelin sosyal düzen içerisinde nerede konumlandığı ve bu konumun entelektüellere çıkar sağlayıp sağlamadığıdır. Bourdieu, toplumsal dünyaya dair pratiklerin analizi ile sosyal düzen üzerinde etkisi bulunan entelektüellerin, ilk olarak konumlarının analiz edilmesi gerektiğini düşünür. Esasen, hatırı sayılır bir kültürel sermayeye sahip olan entelektüeller, egemen sınıf içerisinde yer almaktadırlar ancak egemen sınıfın bir fraksiyonu konumundadırlar. Bourdieu'nün entelektüel kuramına giriş yaparken, entelektüellerin aslında hâkim sınıfın içerisinde yer aldıklarına ancak bu sınıfın içerisinde de bir ayrım olduğu sebebiyle entelektüellerin egemen sınıf içerisinde hükmedilen tarafında olduklarına kısaca değinilmişti. Entelektüeller hâkim sınıfın ana çizgisinden kopmayarak kendi çizgilerini oluşturan ve bu çizgi ile mücadele edenlerdir. Entelektüellerin takındıkları tavır çoğu zaman egemen sınıf içerisinde tahakküm edilen grup olmalarından kaynaklanır. Bu yüzden aldıkları kararlar çoğu zaman muğlak konumları ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıca, her ne kadar egemen sınıf içerisinde tahakküm edilenler konumunda olsalar bile, entelektüeller, *entelektüel alana mensup olmanın kendine özgü birtakım çıkarlarına da sahiptirler* (Bourdieu, 2018a: 87).

Bourdieu'nün entelektüelleri sorunsallaştırmasının altında ilginç bir nokta yatmaktadır. Bourdieu, entelektüellerin sosyolojisini yapmayı, hep birbirileri ile yarışmak zorundaymış gibi hisseden ve bu zorunluluğa bağlı hissederek aynı şeyler üreten entelektüellerin özgürleşmesi için bir yol olarak görmektedir. *“Yaşadıkları çağa hükmettikleri yanılsamasını yaratan kimseler, çoğu zaman aslında bizatihi o çağın hükmettikleridir ve fena halde eskiyerek onunla beraber kaybolup giderler. İşte sosyoloji bu büyüğü bozma ve bunun zorunlu kıldığı ele geçiren-ele geçirilen ilişkisini – zamanın modasına göre günbegün değişenin, içinde bulunulan döneme zorla sabitletmesine neden olan bu ilişkiyi kırma fırsatı sunuyor.”* (Bourdieu, 2018a: 87) Buradan hareketle entelektüelin, özgürleşmesi için kendini belirleyen şeyin ne olduğunu anlaması ve bunu hâkimiyeti altına alması gerekmektedir.

Entelektüellerin, birbirileri ile yarışmak zorundaymış gibi hissetmeleri onların daha önemli olan konular yerine gündelik konular üzerine eğilmelerine sebep olmaktadır. Günün modasını takip eden ve ona ehemmiyet gösteren entelektüeller yaşadıkları zamana elbette ayak uyduracaklardır ancak yaptıkları şeyler takriben on yıl sonra aynı önemde olmayacaktır. Oysa entelektüelin üstlenmesi gereken rol daha önemli olmakla birlikte bahsedilenlerden farklıdır: Şayet entelektüel olmanın önemli yanı, moda olanın üzerine düşünmek değil de tarihin ve entelektüel alanın, entelektüeli ne üzerine düşündürdüğünü ortaya çıkarmaktır.

Bourdieu'ye göre entelektüellerin sosyoloji ile özgürleşeceklerini düşünememelerinin sebebi entelektüellerin sınıflandırılabilirliği fikrine katılmamaları ve çoğu zaman bunu bir skandal olarak değerlendirmeleri ile yakından ilgilidir. Bunun nedeni ise entelektüelin daima özne konumunda tutulması ve neredeyse hiç nesneleştirilmemiş olmasıdır. Daimi olarak özne konumunda bulunan entelektüelin, onu bağlayan şeyin aslında ayrıcalık olarak verilen şey olduğunu fark etmesi hayli zor olacaktır. Entelektüelin kendini katiyen bir sınıflandırmanın içinde görmek istememesi bu sayede elde edebileceği özgürleşme imkânlarını da bertaraf etmektedir. Şayet bu hususta sosyolog ile entelektüelin ayrıldığı nokta; sosyoloğun, kendinin de sınıflandırılmış olduğunu ve bu sınıflandırmada hangi konumda olduğunu yaklaşık olarak bilmesi fakat entelektüelin ise herhangi bir sınıflandırmadan sürekli olarak kaçmasıdır (Bourdieu, 2018a: 90).

Bourdieu'nün entelektüeller hakkındaki eleştirilerine, entelektüelin toplumsal düzen içerisindeki konumuna ve kısaca entelektüellerin sosyolojisine değindikten sonra üzerine düşüneceğimiz nokta Bourdieu'nün entelektüel kimliği olacaktır. Pierre Felix Bourdieu hayatı boyunca, sosyal bilimler alanında birçok çalışmaya imza atmış ve modern sosyolojiye birçok özgün kavram kazandırmıştır. Geçmişten beri süregelen yanlış ikilikleri aşarak kendine has metodolojisiyle aynı zamanda eleştirel bir tavırla üzeri örtülü olan gerçekleri ifşa eden bir sosyoloji inşa etmiştir. Entelektüele dair tanımlamaların ve tartışmaların ardından, Pierre Bourdieu'nün ne konumda olduğu veya mümkünse eğer kendisini nasıl değerlendirdiği merak edilebilir. Pierre Bourdieu, yine kendisi hakkında nadir konuştuğu anların birinde bu konu için şöyle demiştir: *“Yönelttiğim soruların büyük bir çoğunluğu, en başında da entelektüellere yönelttiğim sorular –ki düşününce onların ne çok cevapları ama ne de az soruları*

vardır- kuşkusuz, temelde kendimi entelektüel dünyada bir yabancı gibi hissetmemden kaynaklanıyor. O dünyayı sorguluyorum çünkü o da beni sorguluyor, hem de çok derinden, işi toplumsal bir dışlanma hissi yaratmanın ötesine vardiıyor. Kendimi entelektüel olarak tanımlama hakkını asla tam olarak kendimde görmüyorum, bu unvana tam olarak layık değilmişim gibi geliyor, yani bu tanıma rahat taşıyamıyorum, bu tanım içinde kendimi evimde gibi rahat hissedemiyorum, daha vermem gereken birçok hesap varmış gibi geliyor. -Kime? Hiçbir fikrim yok- işte tüm bunlar bana kabul edilemez ayrıcalıklar olarak görünüyor (Bourdieu, 2018a: 94).

1.3. TÜRK BİLİMSEL ÜRETİMİNDE PIERRE BOURDIEU

“Çağdaş Fransız sosyolojisinin önde gelen sosyologlarından biri olan Bourdieu, Türkiye’deki okuyucunun, sadece bazı tercüme eserlerin dipnotlarında karşılaştığı, fakat henüz hiçbir eseriyle tanışmadığı önemli bir isimdir. (...) Dolayısıyla, ülkemizde tanınmasının Türk toplumbiliminin zenginliğine katkı sağlayacağı muhakkaktır.” (Amman, 1995:107) Yapılan çalışmalar arasında anlaşıldığı kadarıyla Türkiye’de Bourdieu sosyolojisinden bahseden ilk eser olan Mehmet T. Amman’ın doktora tezinde yer verdiği yukarıdaki ifadeler, Bourdieu’nün, 1995 yılında Türkiye’de ne kadar az tanındığını göstermekle beraber onun sosyolojisinin bilinmesi gerektiğine de atıf yapmaktadır. Nitekim 1995 yılından bu yana, Pierre Felix Bourdieu, sosyal bilimler alanında -bilhassa sosyolojide- tanınan, bilinen bir düşünür haline gelmiştir (Nur & Koytak, 2014: 332). Fransız sosyolojisi içerisinde önemli bir konumda olan Pierre Bourdieu, Türk toplumbilimi için de, özgün sosyoloji anlayışı ve yapıtaş kavramları göz önünde bulundurulduğunda, önemli bir karakterdir. Bu yüzden Bourdieu adının Türk sosyolojisi içerisindeki seyrine yer vereceğimiz bu bölümde 1995’ten bu yana Bourdieu ile ilgili gerçekleştirilmiş olan çalışmaları paylaşacağız.

Bourdieu, tanınmaya başlanıldığı 1995 yılından itibaren Türk bilimsel üretiminde birçok araştırmada yer almış, onunla ilgili birçok eser üretilmiş ve aynı zamanda eserlerine ve kavramlarına birçok atıf yapılmıştır. Bourdieu’nün sosyolojisine giriş yapmadan önce giriş sayılabilecek bu bölümde Bourdieu sosyolojisinin Türk bilimsel üretim alanında evvelden beri nasıl ele alındığına ve hangi kavramlarının daha çok kullanıldığına niceliksel verilerle yer verilecektir. Bu sayede, Bourdieu sosyolojisine

dair bir ön fikir vermek ve mümkünse Bourdieu'yü anlamak için bir giriş yapmak gayelerine ulaşılabilceğı düşünölmektedir.

Pierre Bourdieu, konuya giriş yaparken de belirtildiğı gibi; ilk olarak 1995 yılında Türk bilimsel üretim alanına bir doktora tezi (Amman, 1995) ile giriş yaptı. Bu yıl aynı zamanda Bourdieu'nün dört tane eserinin (Bourdieu 1995a, Bourdieu 1995b, Bourdieu 1995c, Bourdieu 1995d)¹ Türkçe'ye çevrildiğı yıldır (Nur & Koytak, 2014:333). Bourdieu'nün Türkçe'ye ilk defa tercüme edilen eserleri göz önünde bulundurulduğunda bu ilk eserleri, Bourdieu'yü anlamaya yönelik bir çaba olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak kendi sosyolojisi içerisinde ziyadesiyle önemli bir noktada olan kitaplarının ilk yıllar itibarıyla tercüme edilememesi bütöncöl bir Bourdieu okuması yapmayı imkânsız kılmıştır.

Bourdieu'nün adının bilimsel çalışmalarda yer almaya başlanmasıyla beraber kavramlarına ve çalışmalarına birçok atıf yapılmıştır. Nur & Koytak'ın 2014² yılında kaleme aldıkları makalelerine göre 1995 ve 2013 yılları arasında kaynakçalarında Bourdieu'ye atıfların yer aldığı 143 tane eser vardır. Bu eserlerin 6'sı kitaplardan, 59'u makalelerden oluşmaktayken kalanların 78'si (46'sı yüksek lisans, 32'si doktora olmak üzere) tezlerden oluşmaktadır. Bahsi geçen eserlerin birçoğı Türkçe (115) olarak kaleme alınmışken bir bölümü İngilizce (27) ve sadece bir tanesi Fransızca olarak yazılmıştır (Nur & Koytak, 2014: 333).

Bourdieu'ye dair dağılık bilgilerin, bilhassa 1995'ten sonraki yıllarda, bütöncöl bir Bourdieu okumasının önüne geçtiğı belirtilmiştir. İlk olarak birkaç eserinin tercüme edilmesiyle başlanan bu serüven zaman içerisinde ivme kazanmış ve özellikle 2007 yılının ardından Bourdieu'yü içeren birçok eser yer almıştır. 1995 ve 2007 yılları arasında bulunan 12 yıllık süreçte Bourdieu'ye dair 33 tane eser üretilmişken 2007 yılı sonrasında toplamda 109 tane eser üretilmiştir. Eser üretimindeki bu artışa 2 gelişmeyi örnek verebiliriz; bunlardan ilki Türkiye'de bulunan bilimsel üretim mecraları ve buna paralel olarak bilim insanların artışıdır. 1995 yılında 67 tane üniversite varken yıllar 2005'i gösterdiğinde bu sayı 92'ye yükselmiştir (Nur & Koytak, 2014: 334). Bir diğere gelişme ise Bourdieu'ye dair okumaları ve daha bütöncöl bir Bourdieu sosyolojisi

¹ (Pierre Bourdieu, 1995a; Pierre Bourdieu, 1995b; Pierre Bourdieu, 1995c; Pierre Bourdieu, 1995d)

² Daha fazla bilgi için bkz. Abdurrahman Nur & Elyesa Koytak, Mümkün Bourdieu'ler Uzakında Bir Bourdieu: Türkiye Bilimsel Üretim Alanında Bourdieu Sosyolojisi, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2, s.331-356

öğrenmeyi mümkün kılan, Bourdieu'ye dair birçok bilginin yer aldığı derleme bir kitap olan Ocak ve Zanaat³ adlı kitabın yayımlanmasıdır. Kitap Bourdieu'ye dair dağınık halde bulunan bilgileri bir araya getirerek bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Esasen son yıllarda Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'ye duyulan ilginin artmasıyla hakkında yazılan metinlerde de bir artış gözlemlenmiştir. Bourdieu'nün entelektüel kimliği ve eleştirel tavrı ile sosyoloji alanına kazandırdıkları şüphesiz hakkında çalışılmaya değerdir. Bu vesileyle yine Bourdieu sosyolojisini merak edenlere ve sosyolojiye kazandırdığı birçok yapıtaşı kavramını öğrenmek isteyenler için literatürümüzde bilgilendirici olabilecek birçok tez, makale, araştırma vardır.

Bourdieu hakkında yazılan tez ve makaleler genel olarak birbirine yakın sayılabilecek bir sosyoloji çevresinden üretilmektedir. Tezlerin birçoğu –ki bu sayı 78 tezden 29'unu kapsamaktadır- Orta Doğu Teknik (12), Hacettepe (11) ve Ankara (6) üniversitelerinde kaleme alınmıştır. Ayrıca akademik lisansüstü tezler kapsamında kayda değer bir verisi olmamasına rağmen eğitimi içerisinde Bourdieu'ye büyük oranda yer veren ve lisans eğitim programında Bourdieu sosyolojisini anlatan müstakil bir ders olması hasebiyle bu alanda tek olan Galatasaray Üniversitesi'ni de atlamamak gerekir.⁴ (Nur & Koytak, 2014: 336-337)

Bourdieu'nün, kendi çalışmalarına aldığı atıflar, Türk bilimsel üretim alanında Bourdieu'nün nasıl tanındığına dair bizlere büyük ipuçları vermektedir. Türkiye'de üretilen ve içeriği Pierre Bourdieu'ye dayanan eserlerin kaynakçasını tarayan ve bu anlamda takdiri hak eden bir çalışma ortaya koyan Nur & Koytak (2014, s. 339), 117 eserin kaynakçalarını tarayarak Bourdieu'nün eserlerinden hangilerine ne sayıda atıf yapıldığını kodlamışlardır. Bu kodlama işlemi ile beraber Bourdieu'nün aldığı atıfların kendi eserlerine dağılımı belirlenmiştir.

³ İletişim Yayınları tarafından derlenen bu kitap aynı zamanda ilk Bourdieu derlemesidir.

⁴ Makalenin yazılmış olduğu 2014 yılı göz önünde bulundurulduğunda; araştırmamızın bu bölümü içerisinde yer alan verilerin 2014 yılını ve öncesini kapsadığı unutulmamalıdır.

Tablo 1. Bourdieu'nün, Türk Bilimsel Üretim Alanında Eserlerine Aldığı Atıfları Sayı ve Yüzdeleri⁵

Eser Adı	Atıf Sayısı	Atıf Yüzdesi
Réponses pour une anthropologie réflexive (Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar)	73	11,8
La Distinction (Temayüz, Ayrım)	70	11,3
Raisons pratiques (Pratik Nedenler)	66	10,6
Questions de sociologie (Toplumbilim Sorunları)	38	6,1
Choses dites (Seçilmiş metinler)	38	6,1
Le Sens pratique (Pratik duygusu)	35	5,6
Esquisse d'une theorie de la pratique (Bir pratik teorisi için taslak)	29	4,7
Language et pouvoir symbolique (Dil ve simgesel İktidar)	24	3,9
"The Forms of Capital" (Sermaye biçimleri)	21	3,4
Contre-feux 1-2 (Karşı ateşler 1-2)	20	3,2
Sur la télévision (Televizyon üzerine)	17	2,7
Homo academicus	16	2,6
La Reproduction (Yeniden üretim)	15	2,4
La Misère du monde (Dünyanın sefaleti)	15	2,4
La Noblesse d'État (Devlet asaleti)	14	2,3
Méditations pascaliennes (Paskalcı Düşünceler)	13	2,1
The field of cultural production (Kültürel Üretim Alanı)	12	1,9
Le Métier de sociologue (Sosyoloji zanaatı)	11	1,8
Les Héritiers (Varisler)	8	1,3
La Domination masculine (Eril tahakküm)	8	1,3
"Espace sociale et pouvoir symbolique" (Toplumsal uzay ve simgesel iktidar)	8	1,3
"Espace sociale et genèsedes classes" (Sosyal uzay ve sınıfların oluşumu)	8	1,3
Les Structures sociales de l'économie (Ekonominin toplumsal yapıları)	6	1,0
Sociologie de l'Algérie (Cezayir'in sosyolojisi)	5	0,8
Travail et travailleurs en Algérie (Cezayir'de çalışma ve çalışanlar)	4	0,6
Science de la science et réflexivité (Bilim bilimi ve düşünümSELLİK)	4	0,6
L'Ontologie politique de Martin Heidegger (Martin Heidegger'in siyasal ontolojisi)	3	0,5
Le Déracinement (Köksüzleşme)	3	0,5
Algérie 60 (Cezayir 60)	3	0,5
"Rethinking the State" (Devleti yeniden düşünmek)	3	0,5
L'Amour de l'art (Sanat sevdası)	2	0,3
Esquisse pour une auto-analyse (Bir oto-analiz için taslak)	2	0,3
Ce que parler veut dire (Konuşmak ne demektir)	2	0,3
Les Usages sociaux de la science (Bilimin Toplumsal Kullanımları)	2	0,3
Sur l'État (Devlet üzerine)	1	0,2
Toplam	621	100,0

⁵ Daha fazla bilgi için bkz. Abdurrahman Nur & Elyesa Koytak, Mümkün Bourdieu'ler Uzayında Bir Bourdieu: Türkiye Bilimsel Üretim Alanında Bourdieu Sosyolojisi, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2, s.331-356

Tablo 2. Bourdieu Kavramlarının, Eser İçeriklerine Göre Türkiye Bilimsel Üretim Alanındaki Kullanımlarının Yüzdelik Dağılımları (Nur & Koytak, 2014: 348).

	Ampirik Tartışma	Teori Tanıtım	Teori Uygulama	Teori Tartışma	Bütün Eserler
Yaşam Tarzı	3,3	1,3	0	0	1,8
Kültürel Sermaye, Sosyal Sermaye, Ekonomik Sermaye, Sosyal Uzam, Beğeni/Zevk	33,3	18	16,3	11,9	24
Sınıf	5,8	1,3	4	6,8	5,2
Habitus, Alan, Sermaye, Simgesel Sermaye	45	47,2	42,8	47	45,6
Illusio	0,8	1,3	0	2,5	1,2
İlişkiselik	1,2	4,1	4	2,5	2,3
Pratik/Eylem, Simgesel Şiddet, Doxa	7,9	12,5	26,5	22,2	14
Simgesel İktidar, Düşünümsellik	2,5	13,8	6,1	6,8	5,6
Toplam	100	100	100	100	100

Tabloya dair yorumlamalara geçmeden önce önemle belirtmek isteriz ki; yukarıda yer alan sayılar kavramlarının niteliğine dair bir yorumu içermemekle birlikte niceliksel anlamlar ifade etmektedir. Tablo 2’de de görüleceği üzere Bourdieu’nün temel kavramları olarak değerlendirilen *habitus*, *alan*, *sermaye* kavramları bütün eserleri arasında %45,6 gibi bir sayıyla atıf alanının neredeyse yarısını temsil etmektedir. Bahsi geçen temel kavramları ise %14 ile temel kavramların uzantısı olarak sayılabilecek olan *pratik/eylem*, *simgesel şiddet*, *doxa* kavramları takip etmektedir. İçerikleri ile kodlanan ve gruplara ayrılan yukarıdaki tabloya göre bütün eserler arasında en düşük sayıyı *illusio* kavramı taşımaktadır. Ancak hatırlatmakta fayda vardır; yukarıda yer alan veriler Bourdieu’nün kavramlarına dair niteliksel bir yorumlamayı kendi içerisinde barındırmamaktadır. Tablo esasen Türk bilimsel üretim alanında hangi kavramların ne kadar atıf aldığına dair veriler sunmaktadır. Dolayısıyla tablonun yardımıyla rakamlar üzerinden kavramların niteliksel bir yorumlamasını yapmak yanıltıcı olacaktır.

Sonuç olarak Pierre Bourdieu adı, tanınmaya başlandığı 1995 yılından itibaren birçok bilimsel çalışmada geçmiş ve kavramları birçok defa kitapların, tezlerin ve makalelerin içerisinde yer almıştır. Bu bölüme giriş yaparken aktarıldığı gibi 1995

yılında henüz yeni yeni çalışmalarda yer alan Bourdieu ve kavramları, günümüz sosyolojisinde ise Türk bilimsel üretimine göz ardı edilemeyecek bir zenginlik katmaktadır. Kendi çalışmalarının bazılarına ve Türkiye’de aldığı atıfların yüzdesel oranlarına yer verilen bu bölümde, Bourdieu sosyolojisinde yer alan kavramlara giriş yapmadan önce Türk bilimsel üretim alanında Bourdieu’nün konumuna dair açıklamalar yapmak ve mümkünse şayet kilit rol üstlenen kavramları hakkında birtakım ipuçları verilmek istenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

PIERRE BOURDIEU SOSYOLOJİSİNDE TEMEL KAVRAMLAR

2.1. HABİTUS

Habitus, Pierre Bourdieu sosyolojisi içerisinde hayati önemde olan anahtar kavramlardan biridir. Habitus kavramını bu kadar önemli kılan şey ise Bourdieu'nün kavrama kazandırdığı yeni anlamların yanı sıra sermaye, alan ve simgesel şiddet gibi Pierre Bourdieu sosyolojisinin diğer yapıtaşları kavramları ile olan ilişkisidir. Bourdieu'nün kavramı geliştirmesinin altında yatan temel neden ise düzenli eylemlerin, kurallara veya normlara itaat etmeden, nasıl meydana geldiği sorusudur. “*Eylemleri düzenli bir şekilde meydana getiren şey nedir?*” Bu soruya vermiş olduğu yanıtlar Bourdieu'nün pratik kuramını belirlemekle kalmamış eylemlerin kaynağının bilinmesi adına sosyal bilimler dünyasına, diğer düşünürlerin formülasyonlarına göre oldukça geniş bir kavram olan, *habitusu* kazandırmıştır.

Pierre Felix Bourdieu, *In Other Words: Essays toward a Reflexive Sociology* adlı kitabında şöyle der; “*Şunu söyleyebilirim ki düşüncemin tek bir hareket noktası var: Davranış, kurallara itaatin ürünü olmaksızın nasıl düzenli hale gelir?*” (Akt. Swartz D. , 2011, s. 137) Bourdieu'nün bu soruya verdiği yanıtlar yukarıda sözünü ettiğimiz kavramsal açmazları çözmek noktasında kilit rol oynamışlardır. Böylelikle, düzenli davranışların kaynağını arayan Bourdieu, diğer düşünürler tarafından da daha önce kullanılmış olan habitus kavramını geliştirerek pratik kuramının temelini oluşturmuştur.

Habitus, ilk olarak Bourdieu tarafından kullanılarak sosyal bilimler dünyasına hediye edilmiş bir kavram olmamıştır. Habitus, Bourdieu sosyolojisinin temel kavramlarından biri olmadan önce birçok düşünür tarafından farklı şekillerde kullanılmıştır. Hristiyan eğitime dair çözümlemelerinin yer aldığı “*Fransa’da Pedagojinin Evrimi*” adlı dersinde Emile Durkheim, “*Beden Teknikleri*” isimli makalesinde Marcel Mauss, *Ekonomi ve Toplum*’da “*Dinsel Çilecilik*” tartışması içerisinde Max Weber habitus kavramını aynı olmayan içerikleri ile kullanmışlardır. Nitekim yukarıda yer alan düşünürlerden hiçbiri habitus kavramına Pierre Bourdieu kadar belirleyici bir rol atfetmemiştir. (Tatlıcan & Çeğin, 2016, s. 314) Habitus

kavramının kökleri Aristoteles'e kadar uzanmakla birlikte sonrasında Aziz Thomas'ın dönemlerinden geçerek günümüze kadar gelmiştir. Aristoteles veya Aziz Thomas'ta kavramı gördüğümüz haliyle veya bunların yanı sıra Husserl, Mauss, Durkheim veya Weber gibi düşünürlerde yer aldığı haliyle habitus bizlere ziyadesiyle önemli bir şey söylüyor: Toplumsal özneler tarafından gerçekleştirilen eylemler, yalnızca akılla açıklanamaz. Eylemlerin derinlerinde yer alan bir yatkinlıklar sistemi vardır ve habitusun maharetleri bununla sınırlı değildir. (Bourdieu & Chartier, 2014, s. 62) Kavrama atfedilen farklı içerikler görüldüğü üzere yine Pierre Bourdieu'nün de değindiği bir konu olmuştur. Kendisinden önce bilim dünyasında yer alan düşünürlerin kavramı kullanma biçimlerinin görünüşte farklı olduğunu doğrulasa da bu düşünürlerin ortak bir teorik amaç güttüğünü düşünmektedir, Bourdieu.

“Söz konusu olan, ya hexis, etos, vb kavramları aynı işlevde kullanan Hegel gibi, Kantçı düalizmden bir kopuş gerçekleştirmek ve gerçekleştirmiş ahlakın kurucu öğeleri olan sürekli yatkinlıkları devreye sokmaktır; ya da Husserl'in habitus ve ona yakın benzer kavramların (habitualitat) kullanımında olduğu gibi mevzubahis olan özne felsefesinden çıkış için harcanan bir çabadır. (...) Meseleyi habitus'un Panofsky tarafından Gotik Mimari⁶ çalışmasındaki, skolastik düşüncenin etki alanını açıklama girişimindeki kullanımına dönerek ele alırsak bir anlamda yapmak istediğim şey, Panofsky'yi içerisine sıkıştığı Yeni Kantçı gelenekten koparmak ve bunu yaparken de Panofsky'nin biraz tesadüfi ancak benzersiz kullanımının içerdiği potansiyeli olabildiğince geliştirmektir. Diğer taraftan, özellikle Saussure'e (...) ve yapısalcılığın mekanist anlayışına tepki geliştirmek istiyordum. Bu noktada benim gibi kendisinde de eyleme aktif ve yaratıcı bir niyet atfetme kaygısı tespit ettiğim Chomsky'ye yakın durarak yatkinlıkların doğurucu kabiliyetleri üzerine vurgu yapmak istiyordum; elbette bu yatkinlıkların edinilmiş, sosyal olarak teşkil edilmiş yatkinlıklar olduğunun altını çizerek.” (Bourdieu, 2016, s. 45-46)

Habitus kavramının diğer düşünürler tarafından nasıl kullanıldığına değindikten sonra kavramın Bourdieu sosyoloji içerisinde nasıl bir vazife üstlendiğini ele alacağız. Pierre Bourdieu'nün kullandığı haliyle habitus bizlere ne ifade etmektedir? David Swartz, *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi* adlı eserinde, Bourdieu'nün

⁶Gothic Architecture and Scholasticism, New York, Meridian Books, 1957
(Gotik Mimari ve Skolastik Felsefe, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1991)

habitus kavramına, pek çok sosyolog ve antropologun aşına olmasına rağmen kavramın çok da iyi anlaşılmadığını söylemektedir. Kavramın ne ifade ettiği konusunda ciddi fikir ayrılıklarının olduğunu belirten Swartz, bunun sebebini ise ilk olarak kavramın hayli ağır bir kuramsal yük taşıması daha sonrasında ise eleştirmenlerin, öznel/nesnel ikililiğini aşmak için bu kavramı kullanan Bourdieu'yü, farkında olmadan yine bu ikililiğin farklı biçimleri ile ele alarak yanlış okumaları olarak görmektedir (Swartz, 2011: 138). Dolayısıyla sosyal bilimcilerin ağzından düşmeyen bu *popüler* kavramın, biliniyor olmasına rağmen farklı yorumlanması göz önünde bulundurulduğunda, gelişim aşamasında etkilendiği entelektüel etkilerin ne olduğunun ve Bourdieu'nün bu kavramı hangi durumlarda kullandığının bilinmesi elzemdir.

Bourdieu, sosyal bilimlerin, araştırmaları kısır döngülere mahkum eden karşıt ikililiklerle dolu olduğunu düşünür. Esasen geliştirmiş olduğu sosyolojisi ise dualizm karşıtı sentezlerin ve verimli birleşmelerin yer aldığı özgün bir sosyolojidir. (Tatlıcan & Çeğin, 2016, s. 304) Bourdieu, bir sosyal bilimci olarak geliştirmiş olduğu sentezlerinde “birey/toplum” ve “eylem/yapı” gibi karşıt ikililikleri aşmayı amaçlamıştır. Habitus kavramı ise “birey/toplum” ikililiği üzerine bir irdeleme olarak okunabilir. Nitekim Pierre Bourdieu, pratik kuramının bu karşıt ikililiği aştığını düşünür (Swartz , 2011: 138). Birey ve toplum ikililiği bağlamında, Bourdieu, entelektüel gelenek içerisinde bu konuya değinen diğer birçok düşünürden farklı olarak bireyi ve toplumu karşı karşıya ele almaz. Hem bireyi hem de toplumu aynı toplumsal gerçekliğin birer boyutu olarak ele alarak ikisi arasında ilişkisel bir bağ olduğunu düşünür. Yanlış ikililiklerin aşılması gerektiği düşüncesi, Bourdieu’de, birey ve toplum ikililiği ile sınırlı değildir. Bu bağlayıcı karşıtlığa ek olarak sosyal bilimlere engel olduklarını düşündüğü birçok karşıtlığın olduğunu düşünür. Bahsi geçen bu karşıt ikililiklerin aşılması gerektiğini ise şöyle ifade eder: “*Bu kısır ayrımlar ve onların ortaya çıkardıkları ve sürdürdükleri yanlış tartışmalar yüzünden tamamen kaybettiklerimizin fazlalığını ne kadar abartsak azdır (...) bütün bu karşıtlıklar bilimsel teorinin özüne aykırıdır. Artık sosyal bilim alanındaki bütün ayrımlara temel oluşturan en temel karşıtlığa geçiyorum: Öznellik ve nesnellilik. (...) Gerçekte, bu ikili kavramlar gerek gündelik gerekse bilimsel sağduyu içinde o kadar derinlere kök salmıştır ki, sosyoloğun bu yanlış alternatiflerden kaçma umudu onun sürekli epistemolojik uyanıklık içinde olmasını gerektirir.*” (Bourdieu, 2016b, s. 43)

Yukarıda da belirtildiği üzere Bourdieu, habitusu sosyoloji geleneği içerisinde evvelden beri bir sorun olarak devam eden birey-toplum dualizmine karşı bir çözüm olarak geliştirmiştir. Kavramsallaştırdığı habitus ile özünde yanlış olarak değerlendirdiği öznellik-nesnellik ikililiklerini de aşmayı amaçlamıştır. Yanlış olan ikililiklerden herhangi birinin tarafına geçmeden ikisinin sentezini elde etmeye çalışan Bourdieu, habitus özelinde durumu şöyle açıklamıştır: “(...) bir yanda eylemi eyleyicisiz⁷, mekanik bir tepki olarak gören nesnellik, öte yanda eylemi bilinçli bir niyetin kararlı bir şekilde yerine getirilmesi, kendi amaçlarını belirleyen ve akılcı hesapla faydayı azamiye çıkartan bir bilincin özgür projesi olarak tanımlayan öznellik olmak üzere iki tuzağa düşmemeye gayret ediyorum.” (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 110) Bireylerin eylemlerine hangi nedenler yön verir? Pierre Bourdieu, bu soruya verdiği cevapla –ki bu cevap meslektaşları olan birçok düşünürden farklı olarak birey/toplum veya öznellik/nesnellik ikililiklerini aşmayı amaçlamıştır- eylemin kaynağı hususunda özgün bir profil çizmiştir. Bahsi geçen soru ve cevap ise aynı zamanda Pierre Bourdieu sosyolojisinin yapı taşlarından biri olan habitus kavramını meydana getirmiştir.

Habitus, Bourdieu sosyolojisi içerisinde yer aldığı haliyle, eylemin kaynağına farklı bir bakış açısı getirmiştir; eylemler ne tamamen dış etkilerin neticesinde ne de tamamen bireyin amaçlarına yönelik akılcı hesaplamaların sonucunda meydana gelmektedir. Bourdieu, habitusu bizzatihi böylesine karşıtlıkları aşmak amacıyla formüle etmiştir. “*Habitus mefhumunun başlıca işlevlerinden biri, ortak ilkeleri skolastik görüş olan birbirini tamamlayıcı nitelikteki iki hatayı bertaraf etmektir: Bir yanda, eylemin dış nedenlerin uyguladığı baskının mekanik etkisi olduğunu ileri süren mekanikçilik; diğer yanda da, bilhassa rasyonel eylem kuramıyla, failin özgür, bilinçli ve –bazı faydacıların dediği gibi- with full understanding (tam olarak anlayarak) hareket ettiğini ileri süren, eylemin de şanslar ve kazançlar hesabının sonucu olduğu ereklilik. Her iki kurama karşı da, toplumsal faillerin, geçmiş deneyimlerle bedenlere işlenmiş bulunan habitus sahibi olduklarını ileri sürmek gerekir.*” (Bourdieu, 2016c: 167) Bourdieu’nün değerlendirmeleriyle beraber habitus hakkında ilk olarak kavramın

⁷ Pierre Bourdieu, habitus kavramına dair geliştirdiği çözümlemelerinde eylemleri gerçekleştiren kişi olarak eyleyici, aktör, fail kelimelerini kullanmaktadır. Metin boyunca ve bilhassa habitus özelinde Bourdieu’ye sadık kalınacaktır. Dolayısıyla farklı cümleler içerisinde kullanılacak olan eyleyici, aktör ve fail kelimelerinin aynı anlama geldiği unutulmamalıdır.

öznellik/nesnellik karşıtlığını aşmak için geliştirildiğini söyleyebiliriz. Eylemlerin kaynağını dış etkenlerin baskısı olarak değerlendiren nesnellikten ve yine eylemlerin kaynağını bireylerin akılcı hesaplarına dayandıran öznellikten sıyrılarak tabir caizse sentez bir anlayış inşa eden Bourdieu, aktörlerin eylemlerini daha farklı bir perspektif ile analiz etmiştir. Bourdieu'nün geliştirdiği formülasyon ise habitus kavramına dair vereceğimiz tanımlamalar ile beraber daha belirgin bir şekilde görülecektir.

Habitus kavramının özüne yeniden dönecek olursak; Bourdieu, düzenli eylemlere dair belirlediği bu kavramsal dili, önce Cezayirli köylüler üzerine gerçekleştirmiş olduğu saha deneyimlerinde kullanmaya başlar. Düzenli eylemlerin kaynağını ararken Cezayirli köylülerde farklı bir durumla karşılaşır; bu topluluklar toplumsal dayanışmayı sağlarken tanzim edilmiş kurallar veya düzenlemelere bağlı kalarak eylemlerini gerçekleştirmek yerine, eylemlerini onur ve şerefe dayandırarak gerçekleştirmektedirler. Bu durum ise Bourdieu'yü, Kabiliye toplumunda yaşayan insanların, eylemlerini gerçekleştirirken bağlı kalacakları bir metnin veya bir idealin olmadığı ve düzenli eylemi meydana getiren şeyin bu insanların bilinçlerinde var olduğu düşüncesine götürmüştür. Bu topluluklarda anlaşmazlıklar ve problemler bir yargı mercii yardımıyla değil, hem yargıyı hem de verilecek cezayı belirleyen adelet ve şeref duygusuyla çözülür. Bourdieu, bu bağlamda gerçekleştirdiği bir röportajında Kabiliye halkının kurallardan ziyade şeref duygusuna verdikleri önemi kadın/erkek cinsiyetleri üzerinden anlatmıştır; Kabiliye insanları için temel olan coğrafi boyut doğu-batı doğrultusudur. Batı kadını temsil etmekle birlikte nemlidir ve aşağıdır; oysa doğu erkeği temsil etmekle birlikte kurudur, beyazdır ve yukarıyı göstermektedir. Bir erkeğin şerefli bir hayat geçirmesi üzerine *yüzünü doğuya dönmüş* denir. Görüldüğü üzere bu topluluk için eylemler örfi ve şeref duygusundan beslenen bir repertuvara dayandırılır. Ve bireyin en temel yatkinlıkları bile bu repertuvar üzerinden deneyimlenir. (YouTube, 2019) Bourdieu'nün, Kabiliye bireylerinde eylemlerin kaynağı üzerine gerçekleştirmiş olduğu çözümlemeler, *habitus* kavramının daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Çünkü Bourdieu, eylemlerin genel olarak bir kurala bağlı bir şekilde gerçekleştiğini düşünen birçok sosyolog ve antropologtan farklı olarak, eylemlerin kaynağının daha derinlerde bulunan yatkinlıklardan meydana geldiğini düşünür. Kabiliye topluluklarının düzenli eylemlerini gerçekleştirirken şeref ve onur duygularına bağlı kalmaları bu noktada önemli bir örnektir.

Kabiliye topluluklarını ele aldığımızda davranışların normlardan veya kurallardan meydana gelmediğini görebiliriz. Bourdieu, kurallara veya normlara bağlı kalmadan eylemlerde bulunan bireylerin bu hareketlerini *stratejik* olarak değerlendirir. Çünkü aktörler, ritüelleşmiş veya gündelik pratiklerini yerine getirirken geçmiş deneyimlerini referans alarak tam olarak kavrayamadıkları bir engeller ve fırsatlar labirentinde hareket ederler. Bu durum ise Bourdieu'ye göre *kuralın yerine stratejiyi koymaktır* (Swartz , 2011: 142). Bu pencereden bakıldığı takdirde en ritüelleşmiş eylemler bile kendi içerisinde bir noktaya kadar stratejiye imkan vermektedir. Dolayısıyla aktörlerin kurallara uyup uymamaları veya öncesinde belirlenmiş ritüelleri yerine getirip getirmemeleri, eylemlerin özgül koşulları içerisinde, aktörlerin çıkarlarına bağlıdır. “(...) toplumsal eyleyiciler, ancak kurala uymadaki çıkarları, uymamaktakinden daha büyük olursa kurala uyarlar.” (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 103) Strateji kavramı ile Bourdieu'nün kastettiği şey tabir caizse kurnazca hesaplamaların ardından en faydalı sonucu elde etmek değildir; bu anlamdan farklı olarak strateji ile karşılık vermeyi, hamlede bulunmayı ve misillemeyi kasteder. Çünkü pratik eylemlerinin farkında olan aktörler, karşısında bulunan aktörlerin ne hamlede bulunacağını tahmin eden ve ona göre şekillenen oyunculardır.⁸ (Bourdieu, 2018a, s. 15) Aktörlerin eylemleri açık bir amaçla belirlenmeden ve rasyonel bir hesaplamaya dayanmadan meydana gelmektedir ki bu aktörlerin stratejilerinin özünü de anlatmaktadır. Pierre Bourdieu'nün kullandığı haliyle strateji mefhumu iyi kavranmalıdır. Zira düzenli eylemler için kullanmış olduğu strateji kavramı belirli bir dizgide devam eden ve amaca yönelik olan planlı hesaplamardan daha ziyade aktörlerin, önceki deneyimlerinden yola çıkarak yeni koşullara dair öznel beklentiler içerisine girmeleri olarak kullanılmaktadır. Stratejiler, alanların kendilerine özgü koşulları neticesinde şekillenmiş yatkinlikler olduğu için açık bir hesap veya niyetle değil kendiliğinden koşullara uyum sağlamaktadırlar (Bourdieu, 2016c: 167). Nitekim Bourdieu'nün analizine bağlı kalarak diyebiliriz ki; eylemler, içerisinde gerçekleştiği kurallardan, normlardan ve kısıtlamalardan tamamen bağımsız olarak meydana gelmez ancak eylemleri asıl olarak belirleyen şey pratik yatkinliklerdir.

Esasen Bourdieu, habitus ile büyük bir yatkinlikler kümesini kasteder. Bu yatkinlikler ise içerisinde pratik, kalıcı ve başkalarına da aktarılabilir eylemleri

⁸ Habitus kavramına giriş yapmadan önce de belirttiğimiz gibi Pierre Bourdieu, analizlerinde oyun metaforuna ve oyuncu kavramına sıkça yer vermektedir.

barındırmaktadır. Bu eylemler her ne kadar zaman içerisinde alışkanlık haline gelmiş eylemler olsalar bile yaratıcılığa da alan tanımaktadırlar. Habitus kavramının başka birçok düşünür tarafından da daha önce kullanıldığını belirtmiştik; Bourdieu'nün kullandığı haliyle ise kavram bir gelişim süreci geçirmektedir. Öz olarak pratik yatkınlıklar diyebileceğimiz *habitus*, kendi koşulları itibarıyla alışkanlıklar olarak değerlendirilebilir ancak Bourdieu'nün formülasyonunda, geliştiği şartlar içerisinde yaratıcılığa da yer vermektedir. Pierre Bourdieu, çalışmalarının bazılarında *habitus* kavramını göstermesi amacıyla başka ifadelerle de yer vermiştir. Bunlar; “*kültürel bilinçdışı*”, “*alışkanlık oluşturan güç*”, “*temel, derinlemesine içselleştirilmiş büyük örüntüler*”, “*zihinsel alışkanlık*”, “*zihinsel ve bedensel algı, beğeni ve eylem şemaları*”dır (Swartz , 2011: 144). Bourdieu'nün çalışmalarında yer verdiği farklı ifadeler, *habitusun* ne olduğuna dair çağrışımlarımızı arttırması açısından bize kaynak olmanın yanında kavramın genişliğine dair ipuçları da vermektedir.

Buraya kadar değinilen noktalar itibarıyla *habitus* kavramının hangi sorular neticesinde meydana geldiği, daha önce başka düşünürler tarafından da kullanıldığı, sosyolojik düşüncenin içerisinde evvelden beri var olan karşıtlıklara bir eleştiri olarak genişletildiği ve temel mantığı itibarıyla kısaca ne olduğu aktarılacak istenmiştir. Buradan sonra ise ilk olarak kavramın Bourdieu sosyolojisi içerisinde ilk defa ne zaman kullanıldığı ve yine Bourdieu sosyolojisinde yaşamış olduğu değişimin evreleri ele alınacaktır. *Habitus*, Bourdieu'nün çözümlemelerinde temel mantığı itibarıyla hep aynı kalmıştır ancak kapsadığı alan yıllar içerisinde hayli genişlemiştir. Bu yüzden, kavramın tanımlarına yer verilecek bu bölümde, bilhassa Bourdieu'nün kaleminden yapılan tanımların kronolojik bir sıra ile yer almasına özen gösterilecektir.

Bourdieu'nün *habitus*a dayalı ilk formülasyonlarının yer aldığı zamanlar 1960'lı yılların ortalarına denk gelmektedir. Çünkü *habitus* kavramını ilk olarak, 1967 yılında Ervin Panofsky'nin ses getiren çalışması *Gothic Architecture and Scholasticism*'i Fransızca'ya çevirdikten sonra kullanmıştır. Bourdieu için Panofsky, *habitus* kavramını daha önce kullanan düşünürler arasında ayrı bir öneme sahiptir. Zira Pierre Bourdieu, kavrama dair ilk formülasyonlarını Panofsky'nin “*zihinsel alışkanlıklar*” ve “*alışkanlık oluşturu bir güç*” düşüncelerinin üzerine kurar (Swartz , 2011: 146). Bourdieu'yü harekete geçiren şey, yukarıda da bildirdiğimiz gibi, düzenli eylemlerin kaynağının ne

olduğu sorusudur. Bourdieu'nün geliştirmiş olduğu haliyle habitus kavramı bu soruya yanıt olmakla birlikte pratik kuramına genişçe bir kavrayış getirmektedir.

Eylemlerin pratik mantığına ilişkin olarak Bourdieu'nün verdiği ilk tanımlardan biri şöyledir: *“Geçmiş deneyimleri bütünleştirerek, her an bir algılar, beğeniler, eylemler matrisi işlevi gören ve şemaların analogik biçimde aktarılmasıyla, benzer sorunların çözümüne imkan vererek sonsuz çeşitlilikteki görevin yerine getirilmesini mümkün kılan, kalıcı bir yatkınlıklar sistemi”*(Akt. Swartz, Bourdieu, 1971, s. 83) Bu tanımda kaçırılmaması gereken ilk şey; Bourdieu'ye göre, olaylar karşısında eylemde bulunmadan önce geçmiş deneyimlerimizi referans almak olacaktır. Deneyimlerimiz benzeşmeye dayanan bir algılar, beğeniler ve eylemler kümesidir. Dolayısıyla karşılaştığımız sorunlar karşısında nasıl davranacağımız üzerinde deneyimlerimiz belirleyici olacaktır. Uzun vadede tekrar ettiğimiz bu davranışlar bizde yatkınlığa dönüşecektir. İşte Bourdieu, ilk tanımlarından biri olan yukarıdaki açıklamasıyla geçmiş deneyimlerimizle geliştirdiğimiz yatkınlıklarımız üzerinden habitusa işaret etmektedir.

Ancak burada atlanıldığı takdirde habitus özelinde birçok şeyin gözden kaçırılmasına sebebiyet verecek bir noktaya da değinilmelidir: Habitus, yatkınlıklar sistemi olmakla birlikte yaratıcılığa açık ve farklı koşullar altında farklı davranışlara imkan verecek esneklikte bir kavramdır. Konuya giriş yaparken bildirdiğimiz üzere, bireylerin sosyal uzam içerisinde birer aktör olduklarını göz önünde bulundurursak, her bir aktör çıkarıyla ilişik olarak pratik eylemlerini gerçekleştirir. Bu eylemleri meydana getirmeden önce ise –bazı durumlarda hesap yapmadan, bilinçdışı- birtakım stratejiler geliştirir. Bu stratejiler ise pratikleri meydana getirirken önceden hazır olacağı gibi farklı koşullar neticesinde farklı şekillerde de gelişebilir.

Habitusun yaratıcı eylemlere imkan vermesi, pratik kuramlar içerisinde habitus kavramının geniş alanını fark etmemiz açısından önemlidir. Aktörler yeni karşılaştıkları olaylar karşısında pratik tahminler üretirler. Bu pratik tahminler, bilimsel tahminlerin kesinliğinden farklı olarak genelde aktörlerin, bu yeni olaylara yakın olan ilk deneyimlerine dayanmaktadırlar. Pratik tahminler bu şekilde daha sonraki eylemlerin algılanmasına ve değerlendirilmesine kaynaklık edecek olan habitus yapılarını meydana getirirler. Bu habitus yapıları ise aktörlerin nesnel koşullarının farklılığına bağlı olarak birbirine benzemeyen pratik eylemler meydana getirmektedirler. Kuşak çatışmaları bu

konu bağlamında verilebilecek en iyi örneklerden biridir; aralarındaki yaş ve buna paralel olarak koşulların farklılıklarından dolayı kuşaklar farklı kavrayışlara sahiptirler. Bu yüzden bir kuşağa düşünülemez veya skandal sayılabilecek davranışlar bir sonraki kuşağa doğal ve makul gelebilir. Bourdieu, bu durumu şöyle yorumluyor; *“bunun anlamı, pratiği açıkca veya örtük olarak, doğrudan daha önceki koşullarla belirlenen ve tamamen önceden yapılmış montajların, modellerin, normların veya rollerin mekanik işleyişine indirgenebilecek mekanik bir tepki gibi ele alan tüm teorileri bırakmak gerektiğidir.”* (Bourdieu, 2018c: 161) Bourdieu’nün habitus kavramı, pratiğin yalnızca veya sadece daha önceki deneyimlerden kaynaklandığını düşünen teorilerden farklı bir anlayışa sahiptir. Çünkü pratikler karşılaşılan durum ile habitus arasındaki diyalektik ilişkinin ürünüdürler.

Bourdieu’nün habitusa dair tanımlamalarına kronolojik bir çizgide yer verileceğini bildirmiştik. Bu yüzden şimdi yer alacak habitus tanımı ilk yıllarında yapmış olduğu antropolojik analizlerle bağlantılı bir şekilde derli toplu bir habitus tanımı olarak yer almaktadır. *“Habitus (...) tüm geçmiş deneyimleri bütünleştirerek her an bir algı, beğeni ve eylem matrisi gibi işleyen ve aynı biçimdeki sorunları çözmeye olanak sağlayan şemaların anolojik aktarımı sayesinde ve diyalektik olarak elde edilen sonuçların ürettiği bu sonuçların sürekli düzeltmeleri sayesinde, birbirinden son derece farklı görevlerin yerine getirilmesini mümkün kılan kalıcı ve aktarılabılır bir yatkınlıklar sistemi olarak anlaşılmalıdır.”* (Bourdieu, 2018c: 161) Şimdiye kadar verdiğimiz habitus tanımlarına göre daha bütüncül bir profile sahip olan yukarıdaki tanıma, Pierre Bourdieu, 1972 yılında yayınladığı ve Kabiliye toplulukları üzerine gerçekleştirmiş olduğu analizlerin bulunduğu bir eserinde yer vermiştir.

Bourdieu’nün habitus kavramını geliştirmesine yeniden dönecek olursak; kavramdaki normatif ve bilişsel vurguların zamanla yerini pratik bir anlayışa, bir başka deyişle, eyleme dair yatkınlıklara bıraktığını görürüz. Pierre Bourdieu, ilk eserlerinin ardından habitusu anlatmak için zaman zaman yatkınlıklar kavramını kullanır. Zira bu kavram, habitus bağlamında önemli bir rol üstlenmektedir.⁹ Bourdieu’nün, yatkınlıklar

⁹ Pierre Bourdieu, yatkınlıklar kavramı için (2018, s158) şöyle der: *“Yatkınlık kelimesi, (yatkınlıklar sistemi olarak tanımlanan) habitus kavramının kapsadıklarını ifade etmek için son derece uygun görünmektedir. Gerçekten de öncelikle yapı kelimesine çok yakın bir anlam sunan örgütleyici bir eylemin sonucunu ifade eder; öte yandan bir varoluş tarzını, alışıldık bir hali (özellikle beden söz konusu olduğunda) ve bir elverişliliği, bir eğilimi, bir temayülü, bir meyli tanımlar.”*

kavramıyla aktarmak istediği şeyler; *yapı ve eğilim*dir. Habitus, bir anlamda ilk sosyalleşme deneyimlerimizin ardından içselleştirmiş olduğumuz dışsal yapılardır. Failler, içerisinde bulundukları tabaka için neyin yapılabilir neyin yapılamaz olduğunu sosyalleşme sürecinde dışsal yapıları içselleştirerek geliştirdikleri yatkinlıkları ile bilebilirler. Nitekim habitus, bir yanda eylemin sınırlarını çizerken diğer yanda ilk sosyalleşmelerin ardından algılarımızı ve pratiklerimizi meydana getirir. David Swartz, habitusun bu iki önemli özelliğini *yapılanmış yapılar* ve *yapılandırıcı yapılar* ifadeleri ile ele alır (Swartz, 2011: 147). Habitus aktörlerin gerçekleştireceği eylemi yine aktörlerin stratejisine göre biçimlendirebilmektedir. Bu sayede aktörler, eylemin olumlu veya olumsuz sonuçlarının yer aldığı olasılıkları içselleştirerek beklentiler dahilinde eylemde bulunurlar.

Yapılanmış yapılar ve yapılandırıcı yapılar ifadelerinin arasındaki ilişkiyi Bourdieu şöyle açıklar: *“Bu, yapılar ile pratikleri birleştiren dairesel bir ilişki sistemidir; nesnel yapılar yapılanmış öznel yatkinlıklar üretme eğilimindedir, bu öznel yatkinlıklar da nesnel yapıları yeniden üretme eğiliminde olan yapılanmış eylemler üretirler.”* (Passeron & Bourdieu, 2015, s. 203) Bu açıklamayı pratik eylemlerimiz üzerinden yeniden okuyacak olursak; toplumsal failler olarak bizler içerisinde bulunduğumuz toplumsal konumla bağlantılı olarak eylemde bulunmadan önce nesnel yapıları ve koşullarımızı içselleştiririz ve bu sayede -aynı toplumsal konumu paylaştığımız diğer faillerle benzer- öznel yatkinlıklar üretiriz. Ürettiğimiz bu öznel yatkinlıklarımız ise alışkanlık diyebileceğimiz eylemlerimizi yakın koşullar neticesinde yeniden üretirler. Yeniden üretilen eylemler ise aslında bizlere önemli bir konuda rehberlik ederler; yatkinlıklarımız sayesinde içerisinde olduğumuz toplumsal konumda hangi eylemlerin makul hangi eylemlerin mantıksız olduğunu tahmin edebiliriz.

Nesnel yapıların içselleştirilerek öznel yatkinlıklara dönüşmesi ile karşıt ikililikler arasındaki bağıntıyı Pierre Bourdieu, Pascal’ın bilindik bir deyişine atıfta bulunarak açıklar: *“Dünya beni bir noktaymışım gibi içerir ve yutar ama ben onu kapsarım.”* *Toplumsal uzam beni bir noktaymışım gibi yutar. Ama o nokta bir görüş açısidir; toplumsal uzam içinde konumlanan bir noktadan hareketle edinilen bir görüşün, hangi nesnel konumdan hareketle alınmışsa, biçimi ve içeriğiyle o konum tarafından belirlenen bir perspektifin kökenidir* (Bourdieu, 2015a: 27). Buradan hareketle; toplumsal uzam, eyleyicilerin yatkinlıkları üzerinde hayli etkilidir diyebiliriz. Çünkü

eyleyicilerin nesnel koşullarını toplumsal uzam içerisinde bulundukları konumları belirler. Toplumsal uzam, bu sayede toplumsal eyleyicilerin kendilerine ilişkin olan yatkınlıklarına da yön verir.

Nesnel zorunlulukların failin içselleştirmesiyle beraber vücutta belirmesiyle meydana gelen habitus, birbirinden farklı birçok strateji oluşturur. Bu stratejiler meydana geldikleri nesnel zorunluluklarla uyum içerisindedirler. Nesnel koşullar her ne kadar stratejilerin üretilmesinde ve geliştirilmesinde söz sahibi olsalar da faillerin bu sürece müdahil olmadıkları asla düşünülemez. Fail bu süreç neticesinde sonrasında karşılaçağı farklı ve yeni olaylara karşı geliştireceğı eylemlerinin de temellerini atar. Bu sayede habitus, nesnel olan kültürel yapıların meydana gelmesinde doğrudan bir etki sağlar ve ürünü olduğı toplumsal dünya ile sahici bir ontolojik teşrikimesai gösterir. (Yücedağ, 2016, s. 117, Dursun, 2013, s. 79)

Failler, habitus sayesinde konumlarının ve ne yapabileceklerinin farkındadırlar. Sahip oldukları koşulları geçmiş deneyimleri ile içselleştirirler ve devamında ne yapabileceklerine dair fikirler edinirler. Bourdieu'ye göre bu süreç bir anlamda failin, içinde olduğı sosyal konuma göre “normal” olduğunu gösterme yoludur. *“Habitus, toplumsal eyleyicilerin, tam anlamıyla akılcı olmadan, yani davranışlarını sahip oldukları araçların verimliliğini azamiye çıkartacak şekilde düzenlemeden, ya da daha basiti, hesap yapmadan, hedeflerini açıkça ortaya koymadan ve bunlara ulaşmak için sahip oldukları araçları açıkça birleştirmeden kısacası planlar, tasarılar yapmadan makul olduklarını, deli olmadıklarını, çılgınlıklar yapmadıklarını açıklamak için varsaymak gereken şeydir.”* (Wacquant & Bourdieu, 2014: 121) Faillerin eylemlerinin normal sayılmaları yani aykırı davranışlarda bulunmamalarının sebebi kendi sınıflarına uygun nesnel koşulları içselleştirmelerinden ve bunları öznel beklentilere çevirmelerinden kaynaklanmaktadır.

Şunu söyleyebiliriz; nesnel yapılar içselleştirilir ve bu içselleştirmenin sonucunda yatkınlıklar meydana gelir. Bu açıklamanın ardından konuya giriş yaparken pratik eylem noktasında yöneltilmiş olduğumuz *“Düzenli eylemlerin kaynağı nedir?”* sorusuna yeniden dönecek olursak; yer verdiklerimizle bağlantılı olarak bahsettiğimiz soruya daha iyi bir cevap verebilmek mümkündür. Eylemlerimiz öncelikle sosyalleşme yolu ile içselleştirmiş olduğumuz yatkınlıklarımızdan meydana gelmektedirler. Bu yatkınlıklar

uzun vadede düzenli olarak seyreden eylemlere dönüşmektedirler. İlk ayağının çocukluk yılları olduğu sosyalleşme sürecinde ise belirleyici olan bir takım etkenler vardır. Bu etkenler neticesinde sosyalleşme süreci şekillenir. Pierre Bourdieu, sosyalleşmede önemli bulduğu birkaç etkenden söz eder; cinsiyetler arası iş bölümü, ev içindeki nesneler, tüketim tarzları, ebeveyn-çocuk ilişkileridir (Bourdieu, 1990: 54)

Habitus kavramının içeriğine dair aktarımlara devam etmeden önce önemli bir noktaya değinilmelidir: Bilindiği gibi Pierre Bourdieu, birçok sosyoloji çevresinin kabul ettiği şekilde sosyoloji geleneğine birbirinden önemli birçok kavram kazandırmıştır. Bu kavramlardan şüphesiz en önemlileri ise habitus, alan ve sermaye kavramlarıdır. Bahsi geçen kavramları Bourdieu'nün diğer kavramlarından ayıran temel nokta ise kavramların birbirileri arasındaki bağlantısı ve birbirleriyle olan uyumudur.¹⁰ Bu bağlamda habitus bizlere ortak alanlarda yer alan eyleyicilerin, aktörlerin, faillerin yine birbirine yakın yakınlıklarla donanımlı olduklarını da göstermektedir. Bu sayede bir konuda gerçekleştirilecek olan düzenlemeler aynı sınıfta bulunan aktörleri ortak bir kavrayışa itmektedir. Habitusun bu sınıf temelli vurgusu ise sosyalleşmenin ilk dönemlerine yani baskın olarak çocukluk yıllarında yapılan içselleştirmelere dayanır. Çocukluk yıllarında gerçekleştirilen bu içselleştirmelerin çoğu bilinçdışıdır. Yakın bir sosyal sınıfta veya statüde bulunan failler nesnel koşulları birbirilerine yakın şekillerde içselleştirerek yine birbirine yakın yakınlıklara dönüştürürler. Benzer hayat koşullarını içselleştiren aktörler birbirine yakın habituslara sahip olmaktadır.

Aynı zamanda habitus, faillerin hayallerinin ve beklentilerinin bağlı bulundukları sınıfın nesnel olasılıklarına uyarlanmasıdır. Bu uyarlanma sayesinde failler gerçekleştirecekleri eylemlerin başarı ve başarısızlık sonuçlarını tahmin edebilirler. Ancak belirtmekte fayda vardır; bu uyarlama bilinçli bir şekilde gerçekleştirilen uyarlama değildir, bu uyarlanma bir pratik uyarlamadır. *“Bilimsel olarak inşa edilmiş nesnel olasılıklar ile öznel beklentiler arasında düzenli olarak çok sıkı bir bağıntı gözlemleniyorsa bu, failler, oyununu kazanma şansına dair aldığı kesin bir bilgiye göre düzenleyen bir oyuncu gibi, beklentilerini başarı şanslarının kesin bir*

¹⁰ Habitus, alan ve sermaye kavramlarını ele aldığımız bu bölümde, bu noktaya kadar değindiklerimiz göz önünde bulundurulunca bu üç kavram arasındaki bağlantının henüz net bir şekilde verilemediği aşikârdır. Ancak habitus kavramının ardından alan ve sermaye kavramlarının da yer almasıyla beraber kavramlar arasındaki yakın ilişki netlik kazanacaktır.

değerlendirmesine bilinçli olarak ayarladıkları için değildir.” (Bourdieu, 2018c, s. 159) Habitus, failleri, önceki deneyimleri kaynak olarak başarı şansı en yüksek eylemlere yönlendirir. Esasen bir anlamda da, habitus, bireylere kim oldukları sorusuna yanıt verme imkanı sağlar. İçerisinde bulunduğu tabaka, sınıf veya statünün yatkınlıklarını kavrayan birey bu sayede neyin yapılacağını yani makul olduğunu neyin yapılmayacağını yani mantıksız olduğunu da bilir. Bununla bağlantılı olarak habitus, aktörlere hayattaki yerleri ile ilgili fikir verir.

Bütün toplumsal gruplar herkese aynı oranda açık değildir. Bu durum ise bütün eylemlerin herkes için olanaklı olmadığını anlatmaktadır. Habitus tam da böyle durumlarda faille neyin olanaklı neyin olanaksız, hangi eylemin mantıklı hangisinin ise mantıksız olduğunu bildirir. Habitus, faillerin zihinlerindeki konumuyla aynı zamanda faile genellikle ulaşılabilir olan şeylerin hayallerini kurdurtur. Bourdieu (1990, s.64), bu ayrımı *kutsal ile dindışı* arasındaki ayrım kadar temel ve olağan bulur.

Nesnel koşulların içselleştirilmesi ve devamında öznel beklentilere dönüşmesi aynı statüde veya aynı sosyal sınıfta bulunan faille yakın habituslar kazandırır. Zira faillerin genetik potansiyeli her nasıl olursa olsun dünyaya bir habitusla gelmezler. Habitus sonradan edinilir; kalıtsal bir durum söz konusu değildir. Analizlerinde oyun metaforları üzerinde sıkça duran Bourdieu, habitusun kalıtsal bir şey olmadığını ve deneyimlerle kazandığını yine oyunlar üzerinden aktarır. Bourdieu, temel olarak faillerin eylemlerini organize eden şey diyebileceğimiz habitusun pratik mantığın kaynağına ve *oyun duygusuna* karşılık geldiğini düşünür (Palabıyık, 2011: 128). Örneğin basketbol maçlarından önce profesyonel oyuncular ısınmak amacıyla sahanın birçok yerinden potaya serbest atışlar gerçekleştirirler. Isınma atışları esnasında oyuncuların kendinden emin tavırları dikkat çekmektedir. Bu atışların birçoğu isabet göstermekle beraber hem oyuncuyu hem de seyirciyi motive etmektedir. Ancak maç başladıktan sonra ısınma bölümünde atış kaçırmadan oynayan oyuncuların maç esnasında aynı motivasyonu gösterememesi sıklıkla karşılaştığımız bir durumdur. Oyuncular böyle durumlarda koçlarından destek alabilirler ve koç onlara nerede durmaları gerektiği veya nereden atış çıkarmaları gerektiği hakkında taktikler verebilir. Fakat oyuncunun bu taktiklere karşılık verebilmesi salt onun yeteneği ile ilgili değildir; aynı zamanda heyecanını yenmeli, serinkanlı oynamalı ve tezahüratların yükseldiği salonda sezgilerine hakim olabilmelidir. İşte bahsi geçen oyuncuların kötü koşullar

altında bile sezgilerini kavrayabilmesi; bir anlamda rakiplerinin bir sonraki hamlesini kestirebilmesi ve ona uygun pozisyon alması bu oyuncuların habitusuyla bağlantılıdır. Çünkü tüm bunlar taktik ve kurallardan farklı olarak doğaçlamayı gerektirir. İyi bir oyuncu deneyimleri ile elde ettiği habitusu sayesinde ilham dolu sürprizlere imzasını atabilirken kötü bir oyuncu sezgilerini kavrayamaması –uygun bir habitusa sahip olamaması- nedeniyle feci hatalara yol açabilmektedir. Nitekim genetik potansiyelimiz yüksek veya düşük olabilir ancak bizler bir habitusla beraber dünyaya gelmeyiz. Kavramın çağrıştırdığı üzere; habitus, sadece zihnimizde değil aynı zamanda bedenlerimizde de cisimleştirdiğimiz ve tekrarlarla edindiğimiz yatkınlıklarımızdır (Calhoun, 2016: 79).

Oyun metaforu üzerinden devam edecek olursak; toplumsal eyleyiciler olarak bizler kendi hayatlarımız içerisinde birçok oyuna katılırız. Oyunlara katılmak salt olarak bilinçli bir tercih değildir; o üzerinde durmadan gerçekleştirdiğimiz bir eylemdir. Toplumsal aktörler olarak bizler zaten bir anlamda sürekli oyunun içerisindeyizdir (Calhoun, 2016: 103). Bu oyunlardan bazılarını iyi olduğumuz için bazılarını ise kötü olduğumuz halde bir zorunluluk olarak gördüğümüz için katılırız. Bu oyunlardan bazıları evlilik, çocuk yetiştirme, dinsel bir kurtuluş arayışı ve maddi kazançlar elde etme olarak örneklendirilebilir. Bu oyunlar bizim eserimiz olmamakla beraber oyunlara katılma sebebimiz oyun sonrasında elde edilecek ödüllere sahip olma arzumuzdur. Zorunlu oyunların icadı bizlerle alakalı bir durum değildir; oyunlar tarihin, toplumsal mücadelelerin ve önceki doğaçlamaların ürünüdür. Tüm bu oyunlar eyleyicilerin karşılıklı mücadelelerde bulundukları alanlardır. Bourdieu'ye göre, bu mücadelelerle dolu oyun alanları, toplumsal eyleyicilere sosyal düzen içerisindeki eşitsizlikleri kabul ettirir (Calhoun, 2016: 80). Zira mücadele içerisinde edindiğimiz yatkınlıklar ve bunun sonucunda geliştirdiğimiz habitus bizlere yapabileceklerimizin sınırını da çizmektedir. Habitus, bu bağlamda kim olduğumuz sorusuna yanıt verebileceğimiz kimlikler üretmektedir.

Habitus, bir anlamda eyleyicilerin özyapısal eylem eğilimlerinin toplamıdır. Bu eğilimler eyleyicinin toplumsal konumuyla paralellik göstermektedir. Bir diğer söyleyişle; eyleyicinin yatkınlıkları kendi toplumsal konumu içerisinde uygun sayılan yatkınlıklardır. Ancak yine de habitusun vermiş olduğu anlam bundan daha fazladır; değerler veya kurumlar ile bedenler arasındaki köprüdür. (Palabıyık, 2011, s.130;

Calhoun, 2016, s.104) Habitus, toplumsal düzen içerisinde yer alan bütün eyleyicilerin birbirinden farklı birçok oyuna uyum sağlayabilmelerini sağlayan temel formdur.

Habitus, değişime karşı ise bir dereceye kadar dirençlidir; çünkü Bourdieu'nün analizlerinde yer alan çocukluk dönemlerine denk gelen ilk sosyalleşme evreleri daha çok içsel yatkınlıkları şekillendirir ve sonraki deneyimler üzerinde etki sahibi değildir. Yeni durumlarla karşılaştığı zamanlarda, habitus, bir uyarlanma süreci geçirir ancak bu süreç bilinçdışı bir şekilde gelişir. Ayrıca bu uyarlanma sürecinde; habitus ilk yatkınlıkları kökünden değiştirmek yerine onları yeni koşullara uygun bir hale getirir, değiştirir. Fail, ilk sosyalleşme sürecine aykırı bir şekilde yani kendisi için olanaksız olan bir şeye meylederse eğer, bunun nedeni habitusun kendini yeni koşullara uyarlamasıdır. Bu durum ilk sosyalleşmenin eksik veya hatalı bir şekilde gerçekleştiği anlamına gelmemektedir (Swartz , 2011: 153).

Bourdieu, daha önce de farklı düşünürler tarafından kullanılmış olan habitus kavramını pratik eylemler bağlamında oldukça genişleterek bütüncül bir eylem kuramı sunmuştur. Habitus kavramının gelişme sürecinde nispeten daha ilginç bulduğumuz bir noktaya vardır: Habitus ilk olarak düzenli eylemlerin kaynağı olarak kavramsallaştırılsa da sonraki süreç içerisinde aktörlerin bedenlerinde cisimleştirilmiştir. Söylem olarak aktörlerde bulunan habitus aynı zamanda onların fiziksel duruşlarında, tarzlarında, hal ve tavırlarında, yürümelerinde de kendini göstermektedir (Swartz , 2011: 154). Bunun yanında habitus, failerin estetik beğenileri üzerinde de söz sahibidir. Bourdieu, *Ayrım* (Distinction) adlı kitabında, estetik beğenilerin toplumsal sınıflar arasındaki farklılıklarını irdeler. Beğeniler ve hayat tarzları aynı zamanda o sınıfın habitusu hakkında da fikir verir.

Habitusun söylemlerden ziyade bedenlerde de cisimleştirilmesi, tabakalı bir toplumsal düzende bir ortak sınıf habitusu üretebilmektedir. Habitus, aktörlerin birbirinden farklı birçok duruma uyum göstermelerini sağlayan birçok strateji geliştirmelerine imkan verir. Bu stratejiler ise içerisinde meydana geldiği tabakanın sınırlarına göre şekillenir. Konuşma biçimleri, hareketler, estetik anlayışlar habitusun bedenlerde görünür hale gelmesine örnek olarak verilebilir (Meder & Çeğin, 2011: 248). Habitus aynı zamanda Bourdieu'nün analizlerinde sıkça yer alan toplumsal eşitsizliğin yeniden üretilmesi konusu içerisinde de ziyadesiyle önemli bir yere sahiptir.

Zira içerisinde yaşadığı sosyal düzene göre dezavantajlı bir toplumsal köken ile dünyaya gelen ve habitusu yine kendi konumunun sınırları içerisinde şekillenen bir aktörün farklı koşullara adapte olması ve bu yeni koşullara uygun sayılabilecek stratejiler üretebilmesi hayli zordur. Aile içerisinde konuşulan dilin eğitim diline yakın olmaması sebebiyle mücadele içerisinde bulunduğu arkadaşlarına göre nispeten talihsiz olan bir çocuğun yeni dile uyum sağlayabilmek için geliştirmekte zorlandığı stratejiyi buna örnek olarak vermek mümkündür.

Ayrıca bunun yanında, David Swartz (2011)'e göre; aktörlerin bütün davranışlarını Bourdieu'nün habitus kavramıyla açıklamak mümkün değildir. Bourdieu'nün pratik kuramı, kuralların belirgin olarak bulunmadığı ve eylemlerin belirli bir oranda yaratıcılığa imkan tanıdığı alanlar için birebirdir. Kuralların ve davranışların yüksek derecede belirlenmiş olduğu düzenli durumlarda veya ekonomik ve hayati faydaların söz konusu olduğu durumlarda eylemler ile habitus arasındaki ilişki daha zayıftır. Zira güçlü ritüelleşmiş durumlarda aktörlerin habitusları aracılığıyla strateji geliştirme imkanları sınırlıdır. Bu konu bağlamında, Pierre Bourdieu (1990, s.182) Kabili topluluklarında yer alan evlilik anlaşmalarına değinirken *“kaybedilecek öyle çok şey vardır ki ve ilişkilerin kopma olasılığı o kadar yüksektir ki, failler sadece uyum içinde işleyen habitusun düzenlenmiş doğaçlamalarına bel bağlayamazlar”* çıkarımında bulunmaktadır. Nitekim habitus, kuralların son derece önem arz ettiği veya güçlü ritüelleşmiş davranışların daha makul olduğu durumlarda, normatif kuralların belirgin olmadığı durumlara göre eylemler ile daha zayıf bir ilişki içerisinde. Ancak burada atlamamamız gereken temel husus habitus ve eylemler arasındaki ilişkinin, Bourdieu'ye göre, hiçbir koşulda tamamen kopmayacak olmasıdır.

Buradan baktığımızda habitus kavramının, Kabiliye toplulukları gibi iktidarın resmi yasalar veya kurallarla değil de ortak bir şeref sistemi ile dizayn edildiği topluluklar için tabir caizse biçilmiş bir kaftan olduğunu görürüz. Çünkü böylesi gruplarda failleri, daimi olarak bazı düzenli eylemlere yönlendirecek olan belirli bir kurallar bütünü yoktur. Dolayısıyla eylemler faillerin çıkarlarına göre birtakım stratejilere ve yaratıcılığa açık bir haldedir. Ne var ki Pierre Bourdieu, daha gelişmiş ve formelleşmiş kuralların yer aldığı topluluklarda da habitusun, eylemleri anlamak açısından önemli olduğunu düşünür. Fail, düzenlenmiş ve kuralların olduğu durumlarda akılcı tercihler yapabilir veya makul davranışlar sergileyebilir ancak bunların yanında

kurallara uymanın dışında habitusun verdiği yatkınlıklar ile birçok farklı pratik eylem geliştirebilir.

Pierre Bourdieu'ye göre, toplumsal dünyanın içerisinde derinlere gömülü olarak yatan yapılar vardır. Sosyoloji bu yapıları gün yüzüne çıkarmakla beraber bu yapıların yeniden üretilmesini sağlayan mekanizmaları da ifşa etmelidir. Bilindiği üzere Bourdieu sosyolojisi yeniden üretim mekanizmalarına karşı açılmış bir savaş olarak okunabilmektedir. Dolayısıyla Bourdieu, toplumsal fizik ile toplumsal fenomenoloji arasındaki çelişkiyi geride bırakmak için yapılar ve yeniden üretmeler gibi iki tür nesnellik düzeyi algılar (Demir & Etil, 2014, s. 334): *ilk olarak, maddi kaynakların ve toplumsal olarak kıt değer ve malları edinme araçlarının dağılımı tarafından oluşturulan bir "ilk düzey nesnellik" içinde; ikinci olarak da, toplumsal eyleycilerin pratik etkinliklerinin, davranışlarının, düşüncelerinin, duygularının ve yargılarının simgesel matrisi olarak işlev gören zihinsel ve bedensel şemalar biçiminde, "ikinci düzeyde nesnellik" içinde varolurlar* (Wacquant & Bourdieu, 2014: 17). Bourdieu'nün algıladığı ikinci düzey nesnellik anlaşılabileceği üzere kendi kavramsallaştırması içerisinde habitusa denk gelmektedir. İlk düzey nesnellik algısı ise Bourdieu sosyolojisi içerisinde habitus ve sermaye kavramları kadar önemli olan alan teorisine tekabül etmektedir.

Habitus kavramının yer aldığı bu bölümde, Bourdieu'nün analizlerinde yapı taşı kavramları olarak görülen habitus, alan ve sermaye kavramlarının birbirileri ile ilişkili bir biçimde yer aldıklarından kısaca söz edilmişti. Bu üç kavram üstlendiği kavramsal yük itibarıyla tek başlarına önemli olsalar da bir diğeri olmadan yorumlandığı takdirde (örneğin habitusların, alanların nesnel koşulları ile üretildiğinin bilinmemesi gibi) birtakım önemli noktaların gözden kaçırılmasına sebebiyet verebilirler. Bu yüzden bağlamlar itibarıyla üçünün de yer aldığı bütüncül bir yorumlama daha sağlıklı olacaktır. Zira sırasıyla alan ve sermaye kavramlarının da yer almasıyla beraber, bahsi geçen üç kavram hakkında daha bütüncül bir bakış açısına sahip olunacaktır.

2.2. ALAN

Alan teorisi Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi içerisinde habitus ve sermaye ile birlikte kilit metaforlardan biridir. Alan mefhumunu, ilk etapta çok kapsamlı konumlar ve faillerin bu konumlarda bulunması olarak tanımlayabiliriz. *Çözümleyici açıdan alan,*

konumlar arasındaki nesnel bağıntıların konfigürasyonu ya da ağı olarak tanımlanabilir. Bu konumlar, varoluşları ve kendini işgal edenlere, eyleycilere ya da kurumlara dayattıkları belirlenimler açısından, farklı iktidar (ya da sermaye) türlerinin dağılım yapısındaki mevcut ve potansiyel durumlarıyla [situs], ayrıca diğer konumlara nesnel bağıntılarıyla (tahakküm, itaat, benzeşme v.b) nesnel olarak tanımlanır (Wacquant & Bourdieu, 2014: 81). Aynı zamanda alanlar; malların, hizmetlerin veya getirisi olan pozisyonların üretildikleri, dolanıma girdikleri ve faillerin bu malları, hizmetleri ve pozisyonları elde etmek amacıyla mücadelede bulundukları konumları ifade etmektedir. Alanlar içerisinde failin, iktidarı ya da sermayeleri elinde bulundurması, bahsi geçen alanlar içerisinde faile, o alanlara has faydalara erişebilmek için imkan tanımaktadır. Bununla birlikte her alanın işleyiş mantığı kendine özgüdür; din alanı, sanat alanı, ekonomi alanı diğerine göre farklı bir işleyiş mantığına sahiptir.

Alan teorisinin gelişimi, Pierre Bourdieu'nün eserleri içerisinde habitusa göre daha sonraları vücut bulur. Habitus 1960'larda strateji, kültürel sermaye, pratik gibi kavramlarla beraber ortaya çıkıp gelişmiştir. Bu yıllarda Bourdieu, Marksizm ve yapısalcılıkla ilgili tartışmaları sürdürmekle beraber henüz alan kavramını aktif olarak kullanmaya başlamamıştır. Bu yılların ardından her ne kadar Bourdieu aldığı felsefe eğitime ve ilk çalışmalarından Cezayir saha araştırmalarına olan ilgisini devam ettirse de daha sonra ürettiği eserlerinde kavramsal gelişim ve deneysel uygulama bakımından alan kavramına daha sık yer vermeye başlamıştır. (Swartz D. , 2011, s. 168; Kaya, 2016, s. 398)

Alan hakkındaki ilk tanımda da belirtildiği üzere; alanların her birinin kendine özgü işleyiş mantığı vardır. Bütün alanlar kendi özgül koşulları itibarıyla birbirlerinden ayrılmaktadır. Bourdieu, insanların, alanları analiz etmeye başladıktan sonra ister 19. yüzyıl dilbilim isterse günümüz modası veya Orta Çağ'da din alanı olsun, her alanın kendine has, hususi işleyiş mantıklarını keşfedeceğini düşünür (Bourdieu, 2018a: 137). Ancak şurası alan mefhumu içerisinde ziyadesiyle önemlidir; birbirinden farklı ve kendine has işleyişlerle yer alan bütün alanlar için ortak olan tek şey alanların içerisindeki mücadeledir. Bu mücadele ise alanın kendine has sermayesini elinde bulunduranlar (egemenler) ile alana yeni dahil olanlar (egemenlerin yerine geçmek isteyenler) arasındadır. Alanların özüne mahsus sermayelerini ellerinde bulunduranlar bu mücadele içerisinde daimi olarak savunmacı bir tutum göstermektedirler. Bu

kimseler alanlara erken katılım göstermeleri ve alanların mantığını daha erken kavrayabilmeleri neticesinde alan içerisindeki sermayeyi kazanmışlardır. Alanlara yeni dâhil olanlar ile giriştikleri mücadelede ise bu sermayeyi muhafaza etmeye ve mevcut konumlarını korumaya çalışmaktadırlar. Bu yüzden egemenler için alanların mevcut hali, olması gereken haldir ve değişmesine gerek yoktur. Egemenlerin yerine talip olmak isteyen yenilerin stratejisi ise egemenlerin iktidarını sarsmak ve onların yerine geçmek üzerinedir. Bu iki grup arasında sürekli olarak devam eden mücadele, alanın dinamik yapısını korumakla beraber yeniden-üretimine de katkı sağlamaktadır.

Alanın yapısal özelliklerine geçmeden önce başka noktalara değinmek gerekmektedir; Pierre Bourdieu'nün alan kavramı, egemenler ve tabi olanlar karşıtlığı yüzünden mutlak tahakkümü vurgulayan görüşlerle benzerlik gösteriyormuş gibi görünmektedir. Fakat Bourdieu'nün *alanları*, *devletin ideolojik aygıtlarından* (Althusser), *total kurumlardan* (Goffman) veya *disiplin* düzenlerinden (Foucault) farklı olarak iki grup arasında sürekli devam eden mücadeleye vurgu yapmaktadır (Swartz D. , 2011: 172). Alanlar, içerisinde egemenlerin baskılarını ve hükümlerini barındırdığı kadar egemenlerin yerine talip olan yenilerin direnişine de yer vermektedir. Bu iki grup arasında ilişkisel bir bağ vardır; giriştikleri karşılıklı mücadele alanın devamlılığının sağlanmasında etkin bir rol oynamaktadır.

Alanlar sınırlı bir şekilde yer almaz; ne kadar çok çıkar varsa o kadar çok alan vardır. Aynı zamanda alanlar, içerisinde bulunan kaynakları sermayeye çevirir ve aktörler bu sermayeleri elde etmek için birbirileriyle mücadele ederler (Swartz , 2011: 173-174). Alanın özgül yapısına göre sermayeler de biçimlenir; dini, kültürel, bilimsel veya ekonomik sermaye gibi. Bourdieu sosyolojisine giriş yaparken değindiğimiz konulardan biri olan entelektüellik ile koşut olsun diye entelektüel alandan söz edebiliriz. Örneğin entelektüel alanda yer alan aktörler için belirleyici olan sermaye türü kültürel sermayedir. Bunun yanında iş alanında bulunan aktörler için ekonomik sermaye, bilim alanında yer alan aktörler içinse bilimsel sermaye önemlidir. Velhasıl aktörler, harekette bulundukları alanın içerisinde önemli olan sermaye türü için mücadelede bulunurlar.

Alanlar içindeki bu mücadele, alanda var olan sermayeyi tekelinde bulunduran hâkimler ile sermayeyi hâkimlerin ellerinden almaya çalışanları karşı karşıya

konumlandırır. Bu karşılaşma genel olarak alanın yerleşik aktörleri ile alana yeni dâhil olmuş aktörler arasında gerçekleşir. Alana daha önceleri dâhil olarak alanın kendine has mantığını kavrayabilmiş ve bu sayede sermayeyi de elinde bulunduran yerleşik faillerin izlediği strateji konumlarını muhafaza etme yönündedir. Alanlara yeni dâhil olanların izlediği yol ise bozguncu stratejilerdir. Bourdieu'nün alan analizlerindeki en ciddi noktalardan biri, birbirinin karşısında duran bu iki stratejinin diyalektik bir ilişki içerisinde olduğudur. Bourdieu'ye göre muhafaza etme stratejisi ile bozguna uğratma stratejisi birbirini doğurur (Swartz , 2011: 176). Aslında Bourdieu'nün strateji üzerine olan alan analizleri temelde üç strateji türüne dayanır; koruma, takip, altüst etme. Bu üç strateji türünü muhafaza, izleme, bozgun olarak okumak da mümkündür (Kaya, 2016: 401). Kavramların çağrıştırdığı anlamlardan da anlaşılacağı üzere koruma stratejisini sermayeyi tekelinde bulunduran egemen gruplar uygular. Alan içerisindeki muhtemel bir değişim egemen grupların sermayelerini kaybetmelerine yol açabilmekle birlikte mevcut konumlarında değişikliklere sebep olabilmektedir. Bu noktada egemen gruplar kontrolü tamamen ellerinde bulundurmak isterler; bir değişim olacaksa bile bu değişim ancak kendi kontrollerinde gerçekleştirilmelidir. Dolayısıyla alan içerisinde sürprizlere ve radikal gelişmelere karşı daima tedbirli davranırlar. Takip stratejisi alanlara yeni dâhil olanların izlediği stratejidir. Bourdieu alan içerisinde bulunan bütün aktörlerin güç elde etmek için sürekli olarak çabaladığını düşünür. Alanlara yeni dâhil olanlar da bu mücadeleden geri kalmazlar ve daima takipte kalarak uygun şartları kollarlar. Son olarak altüst etme stratejisi ise egemen gruplardan beklentisi az olan aktörler tarafından uygulanır. Bu aktörler alanın meşruiyetini, alanın işleyiş mekanizmasını sürekli olarak sorgularlar. Üç stratejiden herhangi birini uygulayan bütün aktörler için ortak olarak şunu söyleyebiliriz; koruma ya da altüst etme stratejisi olsun, bütün aktörler mücadelede bulundukları alanın işleyişi hakkında fikir sahibidirler. Bu sayede aktörler alanın özgül sermayelerini, sermayelerin türünü ve değerini ve aynı zamanda alanın içerisinde neyin kıymetli neyin kıymetsiz olduğunu bilmektedirler. Bu bilme durumu aktörlere örtük bir ortak fikri de kabul ettirir ki; o fikir, mücadelede bulundukları alanın aktörlerce mücadeleye değer görülmesidir. Daha önce de yer verildiği gibi Pierre Bourdieu, analizlerinde oyun metaforuna sıkça başvurmaktadır. Bu yanı sıra iki farklı grubun bazı kazanımlar elde etmek için birbirleriyle sürekli olarak mücadeleye girdikleri alanlar ile oyunlar arasında benzerliğe dayanan bir mantık ilişkisi kurmak mümkündür (Swartz ,

2011: 178). Bourdieu, alanların içerisindeki mücadeleleri ele alırken de oyun benzetmesinden devamlı olarak faydalanmıştır. Oyun ve alan arasındaki benzerliği satranç üzerinden anlatan Bourdieu, satrancın tüm oyuncular tarafından bilinen, oyundan önce var olan ve kuvvetle muhtemel oyun bittikten sonra da devam edecek olan, yeniliklere açık ama sabit kuralları olduğuna dikkat çeker. Bu kurallar satranca katılacak olan oyuncular tarafından bilinmekle birlikte oyun başladıktan sonra değiştirilemez: İki oyuncu oyun esnasında oyuna dair bir müzakereye tutuşamaz. İşte alanın niteliklerinden biri de oyuna içkin olan kurallardan haberdar olarak oyuna (alana) girmek –alanın örtük yasalarını kabul etmek- ve oyunun içerisindeki mücadeleye dahil olmaktır (Bourdieu, 2015b: 122). Alan ve oyun arasındaki ilişkiye yeniden dönecek olursak; ikisinin arasında küçük bir farktan söz edebiliriz. Oyun kendi içerisinde düzenlenmiş kurallara ve bazı zorunluluklara sahipken alan için aynı durumdan bahsetmek pek mümkün değildir. Alanlar farklı olarak, düzenlenmemiş veya açık bir şekilde belirtilmemiş olan örtük bir sisteme sahiptirler. Ancak alanlar içerisindeki mücadeleye dahil olan aktörler, tıpkı oyunlara dahil olan oyuncular gibi, alanın örtük olan kurallarını kabul etmiş olurlar.

Alana giriş yapmak mücadeleye başlamak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla mücadeleye başlamak aktörün, oyunun kurallarına inanması ve bunları kabul etmesi demektir. Bourdieu'ye göre oyunun oynanmaya değer olmasına *illusio* denir (Kaya, 2016: 402). Oyunun içerisinde birtakım *kazanılacaklar* ve *kaybedilecekler* vardır. Aynı zamanda her alanın içerisinde bulunan bu kazanılacak ve kaybedilecek şeyler içerikleri ve türleri bağlamında diğer alanlarda uğruna mücadele edilecek şeylere indirgenemezler. Her alanın kazanılacak ve kaybedilecek şeyi o alanın özgül koşulları itibarıyla kıymetli veya kıymetsiz olarak değerlendirilmelidir. Örneğin *bir filozofu, bir coğrafyacının uğrunda mücadele verdiği şeylerin peşinde koşturamazsınız* (Bourdieu, 2018a: 138). Bu yüzden oyuncunun oyuna girişi aynı zamanda kazanılacaklar ve kaybedilecekler üzerine gerçekleştirilen bir bahistir. Oyuncular ancak oyunun kurallarına ve bahislere olan inançları ölçüsünde oyuna katılım gösterirler. Bu inanca dayalı katılım ise oyun anlamına gelen *ludus*'tan türetilen *illusio*ya işaret etmektedir (Wacquant & Bourdieu, 2014: 82).

Alanlar, kendine has koşulları neticesinde yine o alana has sermaye türleri yaratmaktadırlar. Aktörlerin mücadeleleri ise o alan içerisinde ziyadesiyle önemli olan

sermayeyi –ki alana özgü sermayeyi kazanmak aynı zamanda alan içinde iktidarı ve nüfuzu elde bulundurmak anlamına gelmektedir- ele geçirmek üzerinedir. Buradan bakıldığında aktörlerin güçlerinin alandan alana değişebildiğini söylemek mümkündür. Zira belirli bir alan içerisinde alanın özgül sermayesine nispeten sahip olan bir aktör başka bir alana dahil olduğunda yine aynı güçlü konumunu muhafaza edemeyebilir. Çünkü işleyişleri farklı olan birçok alan olduğu gibi bununla bağlantılı olarak alanların yapılarıyla doğrudan ilintili birçok farklı sermaye türü de vardır.

Bourdieu, bu farklılığı ifade etmek için yine oyun analojisinden faydalanır; aktörler (oyun mantığı içerisinde oyuncular) farklı alanlarda kullanabilecekleri birtakım kartlara (sermayelere) sahiptirler. Kartların değeri oyundan oyuna nasıl değişiyorsa farklı sermaye (kültürel, ekonomik, dini vb.) türlerinin değeri de alandan alana değişmektedir. Diğer bir ifadeyle, her oyunun geçerliliği daha fazla olan kartları (entelektüel alanda kültürel sermaye gibi) vardır. Yani sermaye türünün değeri kendini gerçekleştirebileceği bir alanın var olması ile doğrudan ilişkilidir. Aynı zamanda bu sermaye türü bağlı olduğu alan içerisinde aktörlere nüfuz vermekle birlikte yine aktörlerin uğruna mücadele ettiği şeydir. Aktörün belirli bir alan içerisinde sahip olduğu sermaye miktarı davranışlarını belirlemekle birlikte izleyeceği stratejiye de rehberlik etmektedir. Bulundurduğu sermayenin oranı kimi zamanlarda aktörün ihtiyatlı, temkinli hareket etmesine sebep oluyorken kimi zamanlarda ise cüretkâr davranmasına ve risk almasına olanak sağlamaktadır (Wacquant & Bourdieu, 2014: 82-83). Bu hususta örnek verebileceğimiz en iyi grup tabi olanlardır; alanlara yeni dahil oldukları için henüz alanın işleyiş mekanizmasını tam olarak kavrayamayan ve neredeyse yok denilecek kadar az bir sermayeye sahip olan yeniler, altüst etme stratejisine kendilerini adanmış olsalar bile alandan atılabilme ihtimalinin doğurduğu korkular yüzünden belirli sınırları kabul etmek durumundadırlar. Zira tabi olanların sahip oldukları sermayenin azlığı göz önünde bulundurulduğunda devamlı olarak tetikte kalmalarının daha makul olduğu tahmin edilebilecektir. Tabi olanlardan farklı olarak egemenlerin izlediği strateji ise yukarıda da yer verildiği gibi koruma, muhafaza etme üzerinedir. Egemenler alanın içerisinde üretilen sermayenin büyük bir kısmına sahiptirler. Dolayısıyla bu grupların çıkarları alanın ürettiklerini muhafaza etmekte yatar. Egemenlerin üretilen sermayeyi korumaları, muhafaza etmeleri diğer bir anlamda kendilerini ve alan içerisindeki konumlarını muhafaza etmektir (Bourdieu, 2018a: 140-141). Buradan hareketle,

mücadele silahı olarak kullanılan sermayelerin türü ve miktarı aktörlerin hem mevcut konumları hem de arzuladıkları konumlar üzerinde oldukça etkilidir. Bir alana mahsus olan sermayenin miktarı ile aktörün oyunun kurallarını kavrayabilmesi arasındaki ilişki kuvvetlidir; zira alana yeni dâhil olanların –tabi olanlar- nispeten dezavantajlı konumunun sebebi henüz oyunun işleyişini tamamıyla kavrayabilecekleri sermayeden –silahlardan- yoksun olmalarıdır. Ayrıca alan mefhumu özelinde atlanıldığı takdirde yanlışlara yol açabilecek önemli bir noktaya da yer verilmelidir: Alanların her biri kendine özgü bir işleyiş mantığına ve buna paralel olarak kendine özgü bir sermaye türüne sahiptir. Bu yüzden bir alan içerisinde egemen konumda olan ve iktidarı elinde bulunduran bir aktör başka bir alanın özgül koşulları içerisinde tabi konumda yer alabilir. Büyük bir alışveriş merkezi patronunun, ekonomik sermayesi ile iktisadi alanda hükmeden konumunda olması; ancak yine aynı patronun kültürel sermayesinin görece azlığı neticesinde farklı bir alan olarak entelektüel alanda tabi konumda bulunması, bu minvalde verilebilecek örneklerden biridir.

Alanların özellikleriyle ilintili olarak şimdiye kadar verilmiş olunan örneklerden hareketle şu soruyu sorabiliriz: Alanların sınırları var mıdır? Varsa eğer bu sınırlar nasıl belirlenir? Bourdieu'ye göre alanın sınırları her zaman o alanın kendisi içerisinde değerlendirilmelidir; bahsi geçen alanın sınırını söyleyebilmek mümkün değildir zira bunun için önceden verilmiş olan (*a priori*) bir cevap yoktur. Dolayısıyla bir alanın sınırları ancak deneysel bir çalışma ile belirlenebilir. Bir alana katılan aktörler, alan içerisinde kendilerine yakın bir konumda bulunan diğer konumlardan ayrılabilme ve onları saf dışı bırakmak için çoğu zaman farklılaşmaya çalışırlar. Bu farklılaşmak birbirine yakın konumda bulunan aktörlere, o konum için alınabilecek sermayeden daha fazla pay imkânı tanımaktadır. Ayrıca bu aktörlerin yaptıkları yalnızca bununla sınırlı değildir; aktörler alana dahil olduktan sonra alana giriş bedelini daha yukarılara çekerek veya alana girebilmek için bir yeterlilik tanımı oluşturarak kendilerine yakın aktörlerden ayrılmaya çalışırlar. Bu durumu sosyal ilişkilerimizin birçoğunda kendi ilişkilerimiz içerisinde de görmek mümkündür. Örneğin X kişinin şu veya bu eksiklikleri nedeniyle bizim için doğru olan sosyologluk tanımına uymadığını ve aslında onun bu eksikliklerden dolayı sosyolog olmadığını bildiririz. Yapmış olduğumuz şey bir aidiyet kıstası yaratma ve bu kıstas sayesinde kendimizce doğru olan bir tanımı, alana yeni dahil olmaya çalışan sosyoloğa dayatmaktır. Bu durum toplumsal koşullara göre bazen

başarılı bazen başarısız olabilir. Dolayısıyla Pierre Bourdieu, bir alanın sınırlarını belirleyebilmek için o alana mahsus ampirik çalışmaların yapılması gerektiğini düşünür (Wacquant & Bourdieu, 2014: 84).

Alanların yapısal özelliklerinden bir diğeri de, kendi içsel mekanizmalarının önemli bir bölümünü kendi içerisinde yapılandırması ve yine buna bağlı olarak bir noktaya kadar dışarıdan bağımsız olmasıdır. Bu durum alanlara yapıları bakımından bir özerklik tanıyor olsa da bu özerklik *görelî özerklîktir*. Alanların görelî özerkliklerini anlatmak için Bourdieu, eğitim ile ilgili gerçekleştirmiş olduğu ilk çalışmalarında bu noktaya vurgular yapar. Bourdieu'ye göre geleneksel toplumlardan farklı olarak modern toplumlarda simgesel mallar ve süreçler arasında karmaşık bir ilişkiler ağı bulunmaktadır. Bu oldukça karmaşık ilişkiler ağını açıklamak için ise geleneksel olan toplum ve kültür anlayışları yetersiz kalmaktadır. Zira modern toplumlarda yine geleneksel toplumlarda gelişen süreçlerden farklı olarak iktidarın sürdürülmesinde simgesel metalar ve süreçler ziyadesiyle önemli bir yere sahiptirler. Bu bağlamda Bourdieu'ye göre, farklı sermaye türleri süreçler içerisinde birbirlerine çevrilebilirler ancak birbirlerine indirgenemezler. Zira eğitim alanında bulunan sermayelerin ve genel olarak simgesel metaların biriktirilmesi yalnızca aktörlerin niyetlerinde bulunan maddî çıkarlar ile açıklanamaz. Örneğin kültürel sermaye veya simgesel sermaye zaman içerisinde ekonomik sermayeye dönüştürülebilir ancak yine de bu sermaye türlerinin sembolik değerleri kendi alanları içerisinde itibar ve yüksek bir konumun kaynağıdır. Bu bağlamda kültürel alanın işleyişi örnek olarak verilebilir; kültürel alan, üretmiş olduğu sermaye ve sonrasında bu sermayenin meydana getirdiği hiyerarşik yapı ile kendine has kullanım yasalarına sahip olur. Bu durum bir anlamda kültür alanının bağımsızlığına vurgu yapıyor olsa bile bu bağımsızlık görecelidir. Zira genel olarak ekonomik sermaye ve diğer alanlardaki konumlarla değiş tokuş edilir. (Swartz D. , 2011: 180; Kaya, 2016: 404)

Alanların göreceli bağımsızlıkları önermesi, bizleri yöntemsel bir ilkeye götürür ki, o ilke, alanların içsel çözümlemelerinin önceliğidir. Dış etkenler daima alanların kendi içsel yapılarının dolanımından geçerler (Swartz D. , 2011: 181) Bourdieu, bu metodolojik ilke ile Fransız eğitim sisteminin süreç içerisinde geçirmiş olduğu değişime vurgu yaparak en önce eğitim sisteminin içsel analizinin yapılması gerektiğine kanaat getirir (Kaya, 2016: 407). Bourdieu'nün, alanların içsel çözümlemelerinin önceliğine

vermiş olduğu önemin sebebi üzerinde iki etkiden söz etmek mümkündür; bu etkilerden ilki sistemlerin içsel işleyiş mantıklarına vurgular yapan yapısalcılıktır, bir diğeri ise kültürel kurumların kendilerine has pratikleri yerine, üstyapı/altyapı ikiliği ile kültürün içsel mantığına odaklanan Althusserci Marksizmdir. (Wacquant & Bourdieu, 2014: 182; Kaya, 2016: 407) Bourdieu, bu anlamda alanların temel bir farkla Althusser'in aygıtlarından ayrıldığını düşünür. Aygıtlar ve alanlar arasındaki temel fark mücadelelerde ve mücadelenin daima diri tuttuğu tarihte yatmaktadır. Bourdieu'ye göre alanlarda yer alan sürekli mücadele daimi olarak tarihin yer almasına ve kendisini güncellemesine imkan tanımaktadır; ancak aynı durumu aygıtlarda görmek mümkün değildir. Aygıt kavramı tarihsel bir çözümlemenin önünü tıkar. Peki nasıl oluyor da alanlar tarihin devamlılığına yer veriyorken aygıtlar tarihin önünü tıkamaktadır? Bourdieu bu durumu alanlar içerisindeki mücadeleyi örnek vererek açıklar: *“Bir alanda eyleyiciler ve kurumlar, oyunda kazanılması söz konusu olan özgül faydaları ele geçirmek için, farklı derecelerde kuvvetleriyle, dolayısıyla farklı kazanma şanslarıyla, bu oyun alanını oluşturan kurallara ve düzenliliklere uyarak mücadele ederler. Belli bir alana hakim olanlar, onu kendileri için elverişli şekilde işletecek konumdadır ama ezilenlerin direnişini, muhalefetini, hak iddialarını, siyasi olan ya da olmayan hak iddialarını her zaman hesaba katmak zorundadırlar.”* (Wacquant & Bourdieu, 2014: 87). Bourdieu'nün bu noktada dikkat çekmek istediği yegane şey; alanlar içerisinde konumları itibarıyla söz sahibi olan ve bazı hamleleriyle alan içerisindeki sermayenin neredeyse hepsini elde edebilecek hakimlerin, alanların dinamik yapılarını sürdürebilmek -bir anlamda sermayeden istikrarlı bir biçimde pay almak- için alanlar içerisinde tabi konumda olan aktörlerin hareketlerine olanak tanımak ve tabi olan aktörlerin karşı koymalarına müsaade etmek zorunda olmaları gerektiğidir. Zira alanlar içerisinde istikrarlı bir şekilde devam eden mücadele, alanların dinamik yapısını belirlemekte ve bu sayede tarihin kendine yer bulmasına imkan tanımaktadır.

Alanların yapısal özellikleri içerisinde aktörlerin stratejileri üzerine yer verilen bölümde de belirtildiği üzere alanlar içerisindeki egemenlerin hükümleri ve tabi olanların direnişleri arasındaki ilişkisellik alanların devamlılığının sağlanmasında kilit rol üstlenmektedir. Nitekim egemenler, karşı koyanların tepkilerini ve direnişini bitirdiğinde, sıfıra indirdiğinde tüm hareketler yukarıdan aşağıya doğru gelişir ve alan içerisindeki diyalektik ilişki ile alanı oluşturan mücadele sona erer. Bu durum ise tarihin

yitirilmesine sebebiyet verir. Halbuki *“tarih, ancak insanlar başkaldırdıkları, direndikleri, tepki gösterdikleri zaman vardır. Bütüncül kurumlar – hapishaneler, toplama kampları, tımarhaneler- ya da diktatörlükle yönetilen devletler, tarihe son verme denemeleridir.”* (Wacquant & Bourdieu, 2014: 88). Dolayısıyla aygıt kavramı ile alan kavramı arasındaki temel farkı yeniden ifade edecek olursak şunu söyleyebiliriz; aygıtlar tabi konumda olanların direnişlerine imkan tanınamaları neticesinde egemenler ve tabi olanlar arasında devamlı bir mücadelenin olmasına da engel olmaktadır. Bu haliyle aygıtlar tarihin önünü tıkamaktadır. Oysa alanlarda daimi olarak yer alan ve egemenler ile tabi olanlar arasında devam eden mücadele ise tarihin kendini sürekli olarak güncellemesine olanak sağlamakla birlikte alanların dinamik yapılarını korumaktadırlar.

Alanların sınırları öncesinden verilecek bir bilgiyle bilinilmeyeceği gibi deneysel bir yolla belirlenmektedir. Alanın sınırlarını çizerken alanın eyleyiciler üzerindeki etkisinin şiddeti bizlere rehberlik edebilir; alan eyleyici üzerindeki etkisini yitirmeye başladıysa eğer bu noktada sınırlardan bahsedebilmek mümkündür. Fakat alanın eyleyiciler üzerindeki etkisi ölçülürken eyleyicinin içkin koşullarına değil alanın kendine has koşullarına önem verilmelidir. Zira her alanın işleyiş mantığı farklı olduğu gibi eyleyicilerin her birinin kavrayışı da birbirinden farklı olacaktır (Kaya, 2016: 409). Bu bağlam hasebiyle bu konuda gerçekleştirilen araştırmaların merkezine bireyler değil alanlar konulmalıdır. Ancak bu yine de bireyin bir yanılsama olduğu veya hiçbir katkısının olmadığı anlamına gelmemelidir. Bireyler yatkınlıkları ile beraber birtakım alanlarda eyleyici olarak bulunurlar; bilim, onları biyolojik bireyler veya özneler olarak değil de toplumsal alanlar içerisinde yer alan toplumsal olarak etkin eyleyiciler olarak görmektedir. Bu yüzden eyleyicilerin dünya görüşlerini, kavrayışlarını, tekilliklerini ve bakış açılarını daha iyi anlayıp yorumlayabilmek için önce alanın bilgisinden faydalanılmalıdır (Wacquant & Bourdieu, 2014: 93).

Bourdieu’ye göre alanda yer alan kurulu düzeni korumak ile alanın sınırlarını ve tanımlarını korumak ve alana yeni girenlerin girişlerini kontrol etmek arasında kuvvetli bir bağ vardır. Alanın mevcut düzeninin devam etmesini isteyen ve dolayısıyla alandaki nüfusun kontrollü bir şekilde artmasını isteyenler için alanın mevcut hiyerarşik yapısı önemlidir. Çünkü alanda gerçekleşebilecek kontrolsüz bir nüfus artışı alanı dışarıdan olan etkilere daha müsait bir hale getirecektir. Bu durum ise alanın mevcut işleyişi ve bu

işleyiştten çıkarları olanlar için tehlike arz etmektedir. Alanların sınırları üzerine söyleyebileceğimiz bir diğer temel özellik ise alana girişlerin kurallar ile gerçekleşebilmesidir. Fakat bu kurallar her alanda aynı derecede belirgin ve net değildir. Bazı alanlarda, alana giriş birtakım net kurallar ile belirlenmişken bazı alanlarda ise alana giriş için kodlanmış kurallar bulunmamaktadır; örneğin eğitim alanına girişler çoğu zaman sınavlar ile gerçekleştirilirken sanat veya edebiyat alanına dahil olabilmek için böylesine belirgin kurallar söz konusu değildir. Kuralların net bir şekilde belirlenmediği ve kodlanmamış olarak yer aldığı alanlara girişler akışkan bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu yüzden alan içerisindeki meşruluk tanımı ise çoğu zaman esnek bir yapıdadır. Sanat ve edebiyat alanları kendi içerisinde çok parçalı tanımlara sahip olmakla birlikte geleceği nispeten belli olmayan alanlardır. Bourdieu'ye göre bu alana dahil olan aktörler, farklı özelliklere ve habituslarından kaynaklanan birtakım farklı yatkınlıklara sahiptirler. Bourdieu'nün sanat ve edebiyat alanında bulunan aktörler için yaptığı ziyadesiyle önemli tespitlerden biri şudur; bu alanlar içerisinde yer alan aktörler; maddi kaygıları olmayan, hayatlarını güvence altına almış ve bu yüzden sanat veya edebiyat alanı içerisinde rahat rahat hareket edebilecek aktörlerdir. Bu aktörler, sanat ve edebiyat alanı dışında kalan diğer alanları (ekonomi, akademi, bürokrasi v.b) reddedebilme lüksüne sahip oldukları için sanat veya edebiyat alanına dahil olabilmektedirler (Bourdieu, 1999: 228-229). Alanlar, kendi işleyiş mantıkları ile paralel bir şekilde o alana mahsus sermayeler üretirler. Aktörlerin mücadelesi ise alanlarda bulunan sermayeleri kazanabilmek ve alanda kaldıkları süre boyunca sermayelerini muhafaza etmek üzerinedir. Bu perspektiften bakıldığında bilhassa maddi kazanç (ekonomik sermaye) getirmeyen alanlara dahil olan aktörlerin daha ziyade başka sermayelerin peşinde olduğunu görmek daha kolay olacaktır.

Bourdieu, görece özerk olan alanlar arasında yapısal ve işlevsel olarak ortak özelliklerin olduğunu düşünür. “(...) felsefe alanı, siyaset alanı, edebiyat alanı vb. ile toplumsal mekanın yapısı arasında bir dizi yapısal ve işlevsel homoloji de gözlemlenebilir: Bunların her birinin kendi ezenleri ve ezilenleri, koruma ya da yıkma mücadeleleri, yeniden üretim mekanizmaları vb. vardır. Ama bu özelliklerin her biri, her alanda özgül, indirgenemez bir biçim alır (homolojiyi, farklılıkta benzerlik olarak tanımlamak mümkündür).” (Wacquant & Bourdieu, 2014: 91). Bu konu bağlamında yine Pierre Bourdieu'nün analizleri üzerinden bir örnek vermek daha yerinde olacaktır:

Bourdieu, eleştirel bir bakış açısıyla ele aldığı ve Fransız eğitim sistemi hakkındaki ilk çalışması olan *Yeniden Üretim (Reproduction In Education)*'de, Ortaçağ'daki Katolik Kilisesi ile Fransız eğitim sistemi arasında hem yapısal hem de işlevsel homolojiler olduğunu düşünür. Kiliseler gibi okullar da kendi mevcut yapılarını yeniden-üretirler. Okullar da, kiliselerden farksız bir biçimde, eğitim vererek yetenek kazandırmanın yanında aynı zamanda kendi kurumlarına alımların tamamı üzerinde etkili olurlar. Okulların alım esnasında kendi seçimlerine dayanan bu etkisi, sürekli olarak, istenilen aktörlerin okullara alınması ile uzun vadede bir yeniden-üretim işaret etmektedir. Ayrıca okulların yapmış olduğu bu bilinçli seçim, yalnızca okul içerisindeki sermayenin hep aynı gruplarda yeniden-üretilmesine sebebiyet vermez aynı zamanda kültürel sermayenin eşitsiz dağılımını meşrulaştırarak var olan toplumsal sınıf ilişkilerinin hiyerarşik yapısının da yeniden-üretilmesine yol açar.

Bourdieu'nün alanlar arasında kurmuş olduğu homolojilerden bir diğeri de hukuk alanı üzerine olan ilgi çekici analizidir. Analize göre avukatlar ve müvekkiler arasındaki ilişkide, hukuk alanı ile toplumsal sınıflar arasındaki yapısal benzerliklere karşılık gelebilecek bir ilişki söz konusudur. Bourdieu, avukatların mesleki alan içerisindeki konumları ile savundukları müvekkilerinin toplumsal yapıdaki konumları arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu düşünür. Nitekim farklı alanlar içerisinde bulunan iki aktörün konumlarına dair benzeşim, bir alan içerisinde tabi –veya egemen- konumda olan aktörün başka bir alan içerisinde de yine buna denk bir konumda yer alacağı anlamına gelir. Alanlarda bulunan eş mantığa bir diğer örnek ise aktörlerin benimsedikleri stratejilerdir: tabi konumda bulunan bir tüketici, herhangi bir alanda yine kendisi gibi tabi olan aktörün ürettiği şeyleri tercih edecektir (Swartz D. , 2011: 184). Bu noktayı daha detaylıca ele alacak olursak; üreticilerin, bir kültürel alan içerisinde ürettikleri şeyler, tüketicilerden gelen taleplere yönelik değil de içerisinde bulundukları hakim veya tabi konumlarının yansıması olarak ifade bulmaktadır. Bu durumun bir karşı okuması da tüketiciler üzerinedir. Zira tüketicilerin de kültürel üretim alanında tercih ettikleri şeyler genel olarak içerisinde diğer aktörlerle mücadelede giriştikleri alandaki hakim veya tabi konumlarının yansımasıdır. Ancak burada önemli olan husus, üreticiler ve tüketicilerin alanlar içerisindeki konumlarına bağlı olarak gerçekleştirdikleri seçimlerin bilinçli olarak gerçekleşmediğidir. Tüketicinin, kültürel

üretim alanı içerisindeki ürünlerden kendi konumuna denk düşeni seçmesi bilinçli bir tercihten ziyade yapısal bir benzeşimin eseridir.

Pierre Bourdieu, böylelikle farklı alanlarda anolojiler kurar; bu anolojilerin bazıları yeniden-üretim mekanizmalarına dayanırken bazıları ise eyleyicilerin konumlarına ve konumlarının hiyerarşik yapısına dayanır. Alanlar arasında kuralan eşmantıklar işlevsel ve yapısaldır ancak eyleyicilerin pratiklerinden tamamen kopuk değildir. Tam da bu noktada, Pierre Bourdieu, düzenli eylemlerin kaynağı olarak belirlediği habitus¹¹ mefhumunu kullanır. Eyleyiciler sahip oldukları habituslarıyla bağlantılı bir biçimde farklı alanlar içerisinde birbirine yakın eylemlerde bulunurlar. (Kaya, 2016: 415; Swartz D. , 2011: 189) Habitus kavramına yer verdiğimiz bölümde bildirdiğimiz üzere; Pierre Bourdieu, çalışmalarının çoğunda habitus, alan ve sermaye kavramlarını bir ilişkisellik içerisinde sıklıkla kullanmıştır. Bu üç kavram birbirleriyle ilintili olmakla birlikte yine bir diğerinin yardımıyla açıklanıldığı takdirde daha anlaşılır bir görüntü çizmektedir. Yalnız başına birçok görev üstlenen bu kavramların her biri için genel geçer ortak bir tanım yapmak hayli zordur. Fakat kavramların karşıladıkları noktalar, diğer kavramlarla olan bağlantısı göz önünde bulundurularak, bir ilişkisellik içerisinde genel metnin içinde yer bulursa eğer her bir kavram daha anlaşılır olacaktır. Bu nokta itibarıyla üç kavrama yeniden bakacak olursak şöyle söyleyebiliriz; konumlar arasındaki nesnel ilişkilerin ağı olan alanlarda eyleyiciler, kendi koşulları itibarıyla edinmiş oldukları habituslarının yardımıyla alan içerisinde bulunan ve alanın özgül yapısıyla üretilmiş olan sermayeleri elde etmek için sürekli olarak mücadelede bulunurlar. Ne kadar alan varsa o kadar sermayeden bahsetmek mümkündür. Eyleyicilerin, bu sermayeleri tekellerine almak için giriştikleri mücadelede ise habitusları önemli bir rol üstlenmektedir.

Alanların ne ifade ettiğinden ve genel yapısal özelliklerinden bahsettikten sonra Bourdieu sosyolojisi içerisinde hayli önemli noktaları karşılayan iktidar alanı, bilim alanı ve entelektüel alandan söz edeceğiz. Alan kavramına giriş yaparken ne kadar çok çıkar varsa o kadar alandan söz edebilmek mümkündür diye belirtmiştik. Çıkarlarla bağlantılı olarak bütün alanları tek tek ele alıp değerlendirmek imkansız olacağından

¹¹ Pierre Bourdieu'nün sosyoloji anlayışı içerisinde üç temel yapıtaşı diyebileceğimiz kavram bulunmaktadır; habitus, alan, sermaye. Bourdieu, toplumsal dünyaya dair gerçekleştirmiş olduğu analizlerinin çoğunda aralarına derin bir ilişkisellik olan bu üç kavramın her birine kilit önem atfetmiştir.

yalnızca yukarıda adı geçen üç alana yer verilecektir. İktidar alanı, Bourdieu'nün çözümlemelerindeki başat konumu itibarıyla anlatılmaya değerdir; yine aynı şekilde bilimsel ve entelektüel alana yer vermemizin sebebi ise araştırma konumuzun temeline olan yakınlıklarıdır.

2.2.1. İktidar Alanı

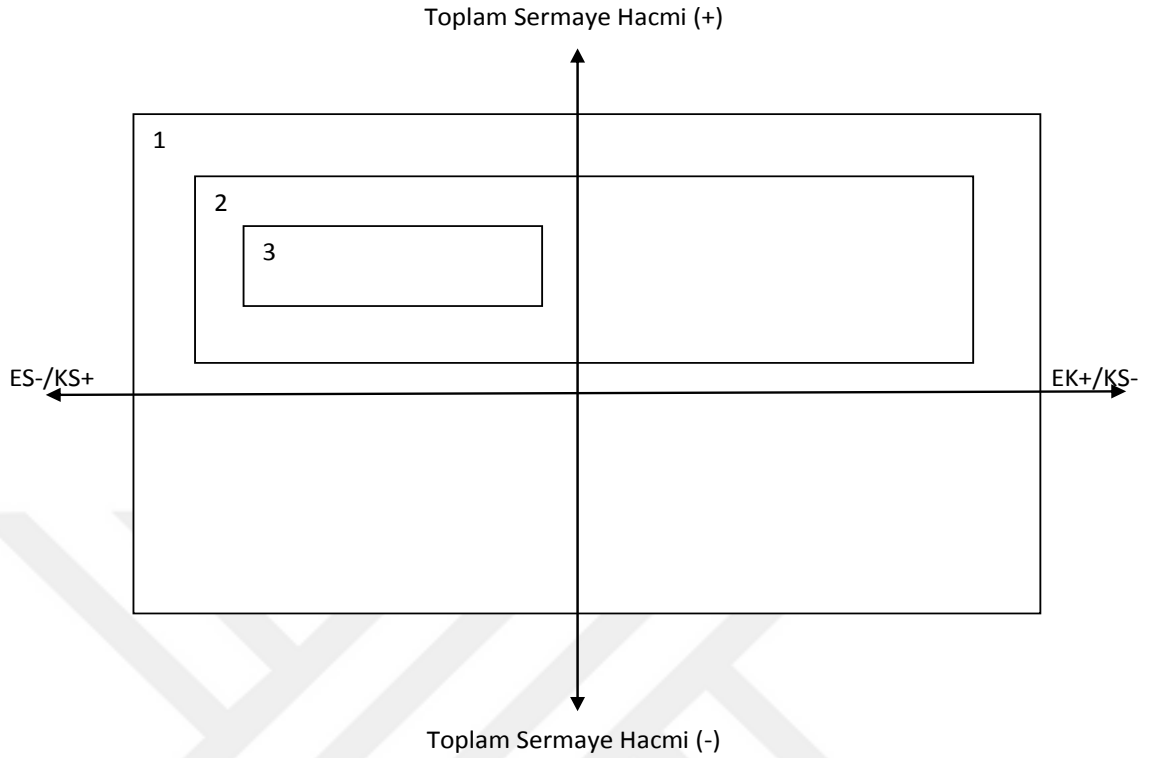
Pierre Bourdieu'nün eserlerinde yer alan çözümlemelerin temel ve birinci alanı iktidar alanıdır. Bourdieu, iktidar alanı kavramını iki farklı şekilde kullanıyor olsa da kavramın kullanıldığı noktalar birbirileri ile kesişmektedir. Birincisi ve iki anlam içerisinde daha önemlisi: İktidar alanı, tüm alanlarda yer alan mücadelelerin ve farklılaşmaların düzenleyici ilkesi olarak bulunan bir üst-alan işlevi görmektedir. Diğer anlamı ise iktidar alanının¹², Bourdieu'nün analizlerinde hakim sınıf, elit sınıf, yönetici sınıf gibi kavramları karşılamasıdır (Kaya, 2016: 416).

Bourdieu, toplumsal devamlılığın sağlanabilmesi için çatışmanın gerekli olduğunu düşünür. Tüm toplumsal düzenlemelerin ve ilişkilerin temelinde ise iktidarı elde etme mücadeleleri yer almaktadır. İktidarı elde etmek ise Bourdieu'ye göre, hem maddi kaynaklara hem de en az maddi kaynaklar kadar önemli olan simgesel kaynaklara sahip olmak demektir ki faillerin iktidar mücadelesi bu çıkar üzerine kuruludur. Aynı zamanda modern toplumlarda farklılaşmanın yegane yolu ekonomik kaynaklara sahip olmak değildir: aynı zamanda kültürel sermayenin hacmi de bu mücadele içerisinde ziyadesiyle belirleyicidir (Swartz , 2011:192). İktidar alanı elbette ki farklı sermayeye sahip olan egemenlerin iktidarı kendi tekellerine almak için mücadelede bulundukları rekabet alanıdır. Ekonomik alanda, kültürel alanda, akademik alanda, bürokratik alanda sermayelerin çoğuna sahip olan eyleyicilerin, iktidarı elde edebilmek için sermayelerinin yardımıyla mücadele girdikleri alanlardır, iktidar alanı. Buradan da

¹² Pierre Bourdieu, “hakim sınıf”, “yönetici sınıf” veya “elitler” gibi hususi bir sınıfı tanımladığını düşündüğü kavramların yerine “*iktidar alanı*” kavramını kullanır. Bu sayede kavramın özgül olarak bir nüfusu tanımlamaktan daha ziyade kavramın ilişkisel bağlarının olduğuna dikkat çekmek ister. Pierre Bourdieu (Wacquant & Bourdieu, 2014, s. 233) iktidar alanından şöyle bahseder: “*İktidar konusunda, iktidarın yerini belirlemek için, bazıları tözselci ve realist sorular soracaktır, bazıları da nerede olduğunu, kimin elinde bulunduğunu, daha başkalarıysa aşağıdan mı, yukarıdan mı geldiklerini vs. soracaklardır (...) Bu tözselci düşünce tarzından kopmak için –eski kuramsal elbiselerin üzerine yeni etiketler yapıştırmak için değil- (iktidar adı verilen elle tutulabilir bir toplumsal gerçekliğe hakim olan gerçek bir topluluğa işaret eden gerçekçi kavram olan egemen sınıftan ziyade) iktidar alanından söz etmek istiyorum.*”

anlaşılacağı üzere modern toplumlarda iktidarı kazanabilmek yalnızca ekonomiden geçmez; bilhassa kültürel alan ve buna benzer diğer alanlardaki sermayeler de iktidar alanında belirleyici bir rol üstlenebilirler.

İktidar alanında farklı sermayeler oluşturan diğer alanlar hiyerarşik bir düzen içerisindedirler. Bourdieu'ye göre modern toplumlarda iktidar mücadelesini belirleyen, şekillendiren en önemli karşılaşma: servet, mülk, para anlamına gelen ekonomik sermaye ile bilgi, kültür, eğitim anlamlarına gelen kültürel sermayenin karşılaşmasıdır. Bu iki başat sermaye arasında gerçekleşen karşıtlık, mücadele, savaş iktidar alanının yapısını belirlemektedir. Zira farklı koşullarda dünyaya gelen eyleyicilerin her biri ekonomik, kültürel, dini vb. gibi sermayelere eşit oranda sahip olamamaktadırlar. Çünkü eyleyiciler, aileler, gruplar hem kendi toplumsal konumlarını koruyabilmek hem de mümkünse şayet toplumsal konumunu ilerletmek için giriştikleri mücadelelerde ekonomik ve kültürel sermayeden eşit oranda faydalanamamaktadırlar. Bourdieu, bu noktaya dair geliştirmiş olduğu analizlerinde yaşanan coğrafi bölgenin bile sermayeleri elde edebilmek üzerinde etkisini olduğunu düşünmektedir. Bu durumu kültür çevrelerinin yakınlarında yaşayan eyleyicilerin kültürel kaynaklara diğerlerine nispeten daha kolay ulaşabildiğini örnek vererek açıklamıştır. Bu açıdan bakıldığında takdirde eyleyicilerin hayat tarzları, siyasi seçimleri ve hatta hayat pratiklerinin, büyük ölçüde, ekonomik ve kültürel sermayenin karşıtlığı içerisinde geliştiğini söylemek mümkündür. Nitekim bir toplumda ekonomik ve kültürel sermayenin değerleri arasındaki fark ne kadar büyükse, eyleyicilerin tahakküm mücadelelerinde karşı karşıya gelmeleri de o kadar muhtemeldir (Swartz , 2011: 193). Yukarıda da yer verildiği gibi Pierre Bourdieu, modern toplumlarda farklılaşmanın yalnızca ekonomi ile olmayacağını kültürel kazançların da belirgin bir rol üstlendiğini düşünmektedir. Aynı zamanda ekonomik kazançlar ile kültürel kazançlar arasındaki karşıtlık ise iktidar mücadelesini şekillendirmektedir. Bourdieu, iktidarı şekillendiren bu karşıtlığa şizmatik yapı, ekonomik sermayeye hiyerarşinin hakim ilkesi ve kültürel sermayeye ise hiyerarşinin ikincil ilkesi demektedir (Kaya, 2016: 416; Swartz , 2011, 192).

Şekil 1. Koordinatlar Üzerinde Ekonomik ve Kültürel Sermayenin Dağılımı

Koordinatlar üzerinde x doğrusu ekonomik ve kültürel sermayenin oranlarını, y doğrusu ise toplam sermayenin hacmini temsil ediyor. 1. Alan toplumsal mekânı ya da toplumsal sınıf alanını gösteriyorken 2. alan iktidar alanını, 3. alan ise sanat alanını temsil etmektedir. ES ekonomik sermaye, KS kültürel sermaye anlamına gelmektedir. Daha fazla bilgi için bkz (Swartz , 2011: 195).

Yukarıda verilen şekil alanların sermaye hacimlerine ve sermayenin türüne göre konumlanışlarını göstermektedir. Yatay vaziyette olan x eksen sermayelerin (ekonomik ve kültürel) miktarını ölçerken, dikey vaziyetteki y eksen toplam sermayenin hacmini göstermektedir. Bourdieu, toplumsal sınıf alanını sermayelerin hacimlerinin ve türlerinin etrafında yer almış iki boyutlu bir feza olarak değerlendirir. Toplumsal sınıf alanının içerisinde toplam sermaye hacminin fazla olduğu konumların tamamını, şekilde de görüldüğü üzere, iktidar alanı (2. dikdörtgen) doldurmaktadır. İktidar alanında toplam sermayenin hacminin eksilerde olması görülemez; bunun yanında sermayenin türünün değeri ise alanların özgül yapılarıyla bağlantılı olarak değişiklik gösterir. İktidar alanının içerisinde ise kültürel sermayenin değerinin daha fazla olduğu bölümde

konumlanan sanat alanı (3. dikdörtgen) yer almaktadır. Sanat alanında bulunan eyleyicilerin toplam sermayeleri hatırı sayılır miktardadır ancak bu toplam sermayenin yarısından çoğunu kültürel sermaye oluşturmaktadır. Sanat alanı üzerinden toplumsal sınıf alanını ve iktidar alanını değerlendirecek olursak; sanat alanının, iktidar alanı içerisinde tabi konumda olduğunu söyleyebiliriz. Ancak diğer alanlar yani bir anlamda daha geniş sınıf ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda sanat alanının eyleyicileri egemen konumdadır.

Alanları şimdi yeniden değerlendirecek olursak; her alanın işleyişini değiştiren, diğerlerinden farklı kılan özgül yapılar vardır. Bu alanların içerisinde bir yanda kültürel sermayesinin azlığından dolayı kültürel anlamda tabi ancak ekonomik anlamda egemen olan eyleyiciler, diğer yanda ise ekonomik sermayesinin azlığından dolayı ekonomik anlamda tabi ancak kültürel anlamda egemen olan eyleyicilerin olduğu iki farklı kutup vardır. (Akt. Swartz, Bourdieu, 1989: 383) Alanların kendi içlerinde farklılaşmasına ve iki zıt kutupta bulunan eyleyicilerinin olmasına ekonomi alanı iyi bir örnektir. Ekonomi alanının bir kutbunda en iyi okulları bitirerek son derece iyi bir kariyer yapan ve bu neticede kültürel sermayesi hayli fazla olan eyleyiciler yer almaktayken diğer kutbunda ise tüm ekonomik sermayesini ailesinden devralmış ve aile şirketlerinin başında bulunan varis eyleyiciler bulunmaktadır. (Akt. Kaya 2016; Bourdieu, 1998: 272)

O halde iktidar alanı kültürel ve ekonomik sermayenin kıyasıya mücadelesinin sonucunda meydana gelir diyebiliriz. Kültürel sermaye ile ekonomik sermayenin arasındaki bu karşıtlık hem iktidar alanını oluşturuyorken hem de diğer alanların farklılaşmasına olanak tanımaktadır. Öyle ki bu farklılaşmanın sonucunda belirli bir alan içerisinde egemen konumdaki bir eyleyici diğer bir alan içerisinde tabi konuma düşebilmektedir. Hatta daha da önemlisi aynı alanın içerisinde kültürel ve ekonomik sermayelerinin miktarına göre eyleyici hem egemen hem de tabi olabilmektedir.

2.2.2. Bilim Alanı

Harsa dayanan bütün üretimler (bilim, sanat, felsefe, edebiyat) özünde bilimsellik iddiası taşımaktadır. Bu kültürel üretimlerin tamamının geride bıraktığı bir tarihi vardır ve bu tarih, içerisinde uzlaşıdan uzak birçok tezat barındırır. Maalesef aynı durum bilim söz konusu olduğunda da geçerlidir; etrafıca baktığımız takdirde örneğin felsefe

tarihinde yer alan tezatların birçoğunu bilim tarihinde de bulmak mümkündür. Bourdieu, tam da bu noktada, bu tezatlara aşabilmek ve daha yorumlayıcı bir bakış açısı sunabilmek için alan kavramını önerir (Bourdieu, 2018b: 62). Bourdieu'ye göre kültürel ürünlerin verdiği mesajları anlayabilmek için yalnızca o ürünü –bir metin ise şayet yalnızca metni okumak- incelemek yetmeyecektir. Aynı zamanda, metin üzerinden gidecek olursak, metin ile sosyal bağlam arasındaki ilişki üzerine düşünmek de verilen mesajın tamamını anlayabilmek noktasında yeterli olmayacaktır. Bu hususta önerdiği şey; kültürel ürünlerin, özgül yasalarla donanmış alanlar içerisinde meydana getirildiği ve bu kültürel ürünleri kavrayabilmek için ise önce o alanların işleyişlerini kavrayabilmek gerektiğidir. Bu vesileyle daha bütün bir bakış açısına sahip olunulmakla birlikte kültürel ürünün mahiyeti de daha belirgin olacaktır.

“Bilimsel alan sosyal bir dünyadır ve bu şekliyle çeşitli tazyik ve teşvikler tatbik eder ancak bu tazyik ve teşvikler sosyal dünyanın tazyiklerinden nispeten bağımsızdır. Aslında dış tazyikler, hangi mahiyette olurlarsa olsunlar, alan üzerinden ve alanın aracılığıyla tatbik olduklarından ötürü, alanın mantığı tarafından dolaylı hale getirilirler. Alanın özerkliğinin en görünür tezahürlerinden biri, dış tazyik ve talepleri hususi bir biçime sokarak kırıp-yansıtmaya kabiliyetidir.” (Bourdieu, 2018b: 64)

Bourdieu'nün tazyik ve teşvik ile ifade ettiği şeyler bilimsel alanın itici ve çekici faktörleridir. Bilimsel alanın da sosyal dünya gibi hem itici hem de çekici faktörlere sahip olduğunu belirten Bourdieu, bilimsel alanın nispeten daha farklı itici faktörlere sahip olduğunu düşünür. Bu fark, tüm dış tazyiklerin bile kendini eninde sonunda bilimsellik ile kanıtlayabileceğinin altında yatmaktadır. İşte bu tabir caizse döngü, bilimsel alanın özerkliğini kurması ve devam ettirebilmesi için yegane fırsattır. Öyle ki bilimsel alanın özerkliği ile dış tazyikleri kırıp parçalaması ve onları artık tanınmaz hale getirerek suret değiştirmesi arasındaki bağ çok kuvvetlidir.

Alan mefhumuna giriş yaparken belirtildiği üzere; bütün alanlar, faillerin ellerindeki sermayeler ile mücadeleye giriştikleri güç alanlarıdır. Buradan hareketle bilimsel alanı da ilk aşamada, diğer alanlarla benzer şekilde, faillerin mücadelelerine tanıklık eden fiziki bir alan olarak ele alabiliriz. Nasıl ki ekonomi alanında diğerlerine göre daha büyük olan bir firmanın –hatırı sayılır bir ekonomik sermayeye sahip bir firmanın- yeni bir buluşu o alanda bulunan ufak girişimcilerin neredeyse tamamını alanın dışına itebiliyorsa, bilim alanında yaşanan bir gelişme de aynı etkiyi

yaratabilmektedir. Bilim alanında buna karşılık gelsin diye Einstein'ı örnek olarak verebiliriz. Einstein, tıpkı büyük firmalar gibi, keşfettiği yeni bir buluşla bilimsel alanın kavrayışlarının tamamını yeniden şekillendirmiştir. Dünya üzerinde bulunan ve Einstein'ın buluşandan etkilenmeyen çok az fizikçi vardır. Şimdi bu noktada kültürel üretimlerin anlaşılabilmesi noktasında konuya yeniden bakacak olursak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Seçtiğimiz konular, okuduğumuz makaleler, ilgilendiğimiz sorunlar kültürel alanda yer alan faillerin nesnel ilişkilerine dayanmaktadır. Bu yüzden bir alanda –bilhassa bilimsel alanda yer alan bir failin ne anlatmak istediğini gerçekten anlamak, kavramak istiyorsak, o failin içerisinde olduğu alanın yapısına ve failin o alandaki konumuna müracaat etmemiz gerekmektedir (Bourdieu, 2018b: 66)

Bu durum aslında bir noktada bilimsel alanın içerisinde yer alan egemenlerin konumları ile doğrudan ilintilidir. Egemenlerin konumları, bilimsel alanın tazyiklerinin oluşumunda hayli önemlidir. Zira egemen konumda bulunan bir araştırma veya araştırmacı alanın içerisinde kalan diğer faillerin tutumu üzerinde etki gösterecektir. Bu durumu ise Bourdieu, şöyle yorumlar: Bilimsel alanda icraatta bulunan bütün failer bu tazyiğin etkisi altındadır, alandaki konumuna göre failer, ağırlıklarına göre (ki burada ağırlıkları ile sahip oldukları bilimsel sermayenin miktarı kastedilmiştir) tazyiklerden az ya da çok etkilenmektedirler (Bourdieu, 2018b: 66). Öyle ki bazı failer tazyiklere karşı koyamayıp alanın dışına itilmektedirler. Dolayısıyla bilim alanında yer alan çoğu failin bilimsel kaygılara önem verdiklerini düşünebilir ve hatta söyleyebiliriz. Ancak bilimsel alanın işleyiş mantığı yeterince sorgulandığında alan içerisinde yer alan faililerin bilimsel kaygılardan daha ziyade alandaki konumlarına paralel olarak icraatta bulundukları görülecektir.

Nitekim alandaki faillerden birinin güç dengelerini kendi lehine değiştirebilme ihtimali ile alanda yer aldığı konumu ve dolayısıyla sahip olduğu bilimsel sermayesi arasında kuvvetli bir ilişki söz konusudur. *Bir bilim insanının, yerleşik bilimsel düzenin bizatihi temellerini sorgulatacak mahiyette devrimsel bir buluş marifetiyle, sermayenin bizatihi dağılımını, oyunun bizatihi kurallarını yeniden tanımladığı tamamıyla istisnai durumlar haricinde bu tespit doğrudur* (Bourdieu, 2018b: 67).

Alanların kendi işleyiş mantıkları ve özgül koşulları neticesinde sermaye türleri oluşturduğunu ve faillerin ise bu sermaye türleri için mücadelede bulunduklarını artık

bilmekteyiz. Bu vesileyle bilimsel alanın da, kendi özgöl koşulları ile bağlantılı bir biçimde bilimsel sermayeyi ürettiğini söyleyebiliriz. Peki bu bilimsel sermaye bizlere ne ifade etmektedir? Bilimsel sermaye, bilimsel alan içerisinde yer alan faillerin tamamı tarafından kabul edilen ve birbirilerine rakip olan eşit konumdaki tüm failler tarafından bilinen itibara dayalı bir sermayedir. Bu yüzden sembolik sermayenin¹³ özel bir türüdür. Bilimsel alanda yayımlanmış bir eserin aldığı atıf sayısı ve bu atıfların meydana getirdiği kazanımlar örnek olarak verilebilir. Yine Einstein üzerinden devam edecek olursak; Einstein'ın buluşunun ve bu sayede kazandığı sermayenin finansal bir karşılığı yoktur. Bu sermaye temelde diğer faillerce de rıza gösterilen bir kabule dayanmaktadır. Böylesine bir buluş, bilimsel alan içerisinde faile ziyadesiyle fazla bir otorite kazandırmakla birlikte alanda kartların yeniden dağıtılmasına ve oyunun işleyişine direkt etkiye bulunabilir (Bourdieu, 2018b: 68).

Bilim alanının özgöl mantıkları yine özgöl bir şey ortaya çıkarır: bilimsel çıkar. Bu çıkar türü bilhassa ekonomide yer alan çıkar türüne kıyasla menfaatsiz görünen bir çıkar türüdür. Ancak bu çıkar türü daha örtük bir biçimde çıkarsızlıktan elde edilen çıkardır. Bilim adamlarının elbette ki gayeleri tamamen bilimsel kaygılarla hareket etmektir ancak yine de örtük bir biçimde nam salmayı, ünlü olmayı arzularlar. Bu çelişkiye menfaatsiz menfaatler adını verir Bourdieu ve bilimsel alanda yer alan faillerin genel olarak böyle olduklarını düşünür. “(...) bilimsel alanların paradoksu şudur ki; hem bu öldürücü itkileri hem de bunların kontrolünü aynı anda üretirler. Bir matematikçiye alt etmek istiyorsanız bunu matematik içerisinde kalarak ispat veya çürütme ile yapmanız gerekir. Elbette, her zaman için Romalı bir lejyonerin matematikçinin kellesini koparması mümkündür ancak bu, felsefecilerin dediği gibi bir ulam hatası olur. Böyle bir durumu Pascal, başka bir nizamda ait bir iktidarı, o iktidara uygun düşmeyen bir nizamda kullanmaktan ibaret olan bir zorbalık icrası olarak değerlendirirdi.” (Bourdieu, 2018b: 73). Faillerin, bilimsel alanın içerisinde olsalar dahi, sürekli olarak çıkarları ve buna uygun stratejileri olacaktır. Sadece bilimsel alanda yer alan faillerin çıkarları, diğer alanlardaki faillere göre biraz farklı olarak, çıkarsızmış gibi görünmeleri üzerinedir. Yine de bir faille girişilen mücadelede onu alt etmek alanın özgöl mantığına uygun olan yollar ile denenmelidir.

¹³ Sembolik sermaye, Bourdieu'nün analizlerinde sıkça yer alan sermaye türlerinden biridir. Geçmişten edinilen kazanımlarla bağlantılı olarak edinilen ve temelde habitusa dayandırılan bir sermaye biçimidir. Sermaye kavramına yer verdiğimiz bölümde kavram, daha geniş bir şekilde yer alacaktır.

Bilimsel alanın özellikleri noktasında son olarak şunları söyleyebiliriz: Bilimsel alan, diğer alanlara göre (iktisadi, kültürel vb.) nispeten özerk bir yapıya sahiptir. Bunun en önemli belirtilerinden biri ise kendi özgül işleyiş mantığı ile faillerin var olma çabalarını daha belirgin olan kuralları ile sınıyalabilmesidir. Zira bilimsel alanda yer alan bir failin faaliyetleri bilimsel kabullerle ve en nihayetinde diğer faillerin ikrarıyla değerlendirilmektedir. Ayrıca bilimsel alan, görece özerk yapısı ile kendini dışarıdan gelebilecek müdahalelere karşı koruyabilmekle birlikte cezalarını veya ödüllendirmelerini de yine faillerine dayatabilmektedir.

2.2.3. Entelektüel Alan

Entelektüeller, işgal ettikleri ayrıcalıklı konumları ile Fransa'da geçmişten beri sürekli olarak sorgulanan bir grup olmuşlardır. Bu bağlamda Bourdieu'nün analizlerinde de Fransız entelektüellerinin yer alması sürpriz olmayacaktır. Nitekim Bourdieu, entelektüllerin sorunsallaştırılmasını Fransa ile sınırlı tutmayarak evrensel bir entelektüel sorununa değinmiştir. *“Sanatsal alan, edebiyat alanı, bilimsel alan, vb. şeklinde alt alanları olan kültürel üretim alanı kavramı, sanat veya edebiyatın sosyal tarihinin çoğu zaman yetindiği sosyal dünyaya belirsiz göndermelerden (bağlam, çevre, sosyal geri plan, social background gibi kelimeler üzerinden) kopmaya imkan tanır. (...) Ancak, kullanışlı olmaktan başka bir vasfı olmayan bu imgelemlerle yetinmemek gerekir”* (Bourdieu, 2016a: 211) der entelektüel alan için Pierre Bourdieu. Nasıl ki diğer alanlar içerisinde egemenler, tabi olanlar; hükmedenler, hükmedilenler ve aynı zamanda yeniden üretim mekanizmaları ile birlikte birbirinden farklı birçok strateji varsa, entelektüel alan içerisinde de tüm bunlardan söz etmek mümkündür. Buradan hareketle yeniden söyleyebiliriz ki, alanlar arasında –örnek olarak entelektüel alan ile siyasal alan arasında- bir eş mantık kurulabilmektedir. Bu eş mantıklılık farklılıklar üzerine kurulan bir benzerliği ifade etmektedir. Zira bütün alanların işleyiş mantıklarının farklı olduğuna ve her alanın kendi özgül yapılarının olduğuna yer verilmişti. Entelektüel alan da, işleyişi diğerlerinden farklı olan ancak içerisinde yer verdiği mücadelelerle benzerlik gösteren alanlardan bir tanesidir.

Diğer alanlarda olduğu gibi entelektüel alanda da sermayeden ve iktidardan bahsetmek mümkündür. Entelektüel alanda bulunan iktidarı bir metni (edebi veya bilimsel) yayınlatabilme veya yayını reddetme gücüne muktedir olanlar üzerinden

örneklendirebiliriz. Yine alan içerisinde egemen konumda olan bir yazarın, tabir caizse yeni yetme bir yazara duyduğu beğeni ve övgü dolu bir eleştirisi kazanılacak sermayeye bir örnektir. Bu noktada atlanılmaması gereken bir nokta vardır: Entelektüel alanda kazanılan sermaye de tıpkı bilimsel alanda olduğu gibi sembolik bir sermayedir ve en temelde alanda bulunan diğer faillerin kabulüne dayanır. Diğer alanlarda olduğu gibi entelektüel alanda da güç ilişkileri, birbirinden farklı stratejiler (koruma, altüst etme, takip), çıkarlar bulunur. Nitekim tüm bunlar içerisinde olduğu alanların özgül koşullarından etkilenerek alana özgü bir biçim almışlardır (Bourdieu, 2016a: 212)

Bu alanda bulunan sermayenin hatırı sayılır bir kısmını elinde bulunduranların, yani entelektüel alan içerisinde egemen konumda olanların yaptıkları en önemli şeylerden biri alanın sınırlarını çizmektir. Bu kimselerin yaptıkları şey pozitivist bir bakış açısıyla entelektüelin kim olduğu veya entelektüel öze sahip olabilmek için nelerin gerektiği gibi cevaplanmamış sorular sormak değildir. Daha ziyade bir akıma veya bir gruba bu şey şiir değil veya bu şey edebiyat değil demek ve bu şekilde o akımı veya grubu alanın dışına atmaktır. Bu sayede alanın sınırlarını çizmekle beraber alana dair meşru bir giriş tanımı da yapmaktadırlar. Entelektüel alanda bulunan egemenlerin yaptığı tanım dolayısıyla egemen tanım, bilhassa alana yeni giriş yapanlar üzerinde ziyadesiyle etkilidir. Egemen tanımın yıkılması, yani mevcut olan meşru tanımın değişmesi ise devrimlerin alan içerisinde aldığı hususi biçimdir (Bourdieu, 2016a: 216)

Pierre Bourdieu'nün entelektüel alan içerisinde üzerinde durduğu bir diğer önemli nokta ise entelektüel alanın iktidar alanı içerisinde tabi bir konumda olmasıdır. Ona göre sıradan olan edebiyat ve sanat teorileri bu önemli noktayı es geçmektedirler. Yazarlar, sanatçılar veya daha genel anlamı ile entelektüeller ellerinde bulunan sermayeleri ile sosyal uzam içerisinde egemen konumda olsalar dahi iktidar alanında giriştikleri mücadele içerisinde hükmedilen konumundadırlar (Bourdieu, 2016a: 217). Entelektüel alan içerisinde bulunan yüksek kazançlı sanatçılar, edebiyatçılar bile kendi kültürel sermayelerini bütün alanlarda karşılık bulabilecek bir güce çeviremedikleri takdirde iktidar alanı içerisinde entelektüel alana göre daha alt bir konumu işgal edeceklerdir. Örneğin bilindik profesörler ve yazarlar bilhassa entelektüel alan ve diğer birçok alanda egemen konumdadırlar zira bunun en büyük nedeni sahip oldukları kültürel ve sembolik sermayedir (Calhoun, 2016: 113). Ancak kültürel sermayenin başat sermaye olmadığı iktidar alanında ise yine bu bilindik profesör ve yazarlar daha tabi bir konumdadırlar.

Çünkü bu kimselerin ekonomik sermayeleri, iktidar alanı içerisinde mücadeleye giriştikleri diğer faillere göre daha azdır.

Bourdieu'ye göre entelektüel alan içerisinde yer alan faillerin bu çelişkili konumu (bazı durumlarda egemen bazı durumlarda tabii, bir alanda hükmeden bir diğerinde hükmedilen) aynı zamanda sanatçı ve yazarların konumları ile ilgili belirsizliği de açıklar. *“Yeri gelir burjuva olarak adlandırdıklarına karşı isyan bayrağı açarlar, ancak hususi sermayelerinin ve sosyal düzendeki konumlarının gerçekten tehdit altında olduğu bütün kriz dönemlerinde görülebileceği üzere, sıklıkla burjuva düzeniyle dayanışma içerisinde dirler.”* (Bourdieu, 2016a 218). Ayrıca entelektüel alanda bulunan failler yani kültürel üreticiler, sembolik bir iktidara sahiptirler. Bu iktidar onlara has olmakla birlikte etkili kullanılabildiği takdirde iyi sonuçlar getirebilmektedir. Sembolik olan bu iktidar; şimdiye kadar gün yüzüne çıkarılmamış, muğlak olan, karışık ve ifade edilemez olan şeyleri ortaya çıkarmaya ve hatta onlara sarıh bir görüntü vermeye dayanmaktadır. Failler gün yüzüne çıkardıkları bu dokunulamaz şeyleri egemenlerin hizmetine sunabilmektedirler. Veya iktidar alanı içerisinde gerçekleştirilen mücadelelerin durumuna göre bu yeni şeyleri hükmedilenlerin hizmetine de sunabilmektedirler.

Entelektüel alan ile ilgili olarak önemli yerleri yeniden tekrarlamamız gerekirse: Entelektüel alan diğer alanlara göre nispeten özerk olan ve yine kendi içerisinde özel bir sermaye türü oluşturan bir alandır. Bu sermaye türü maddi bir kazancı olmayan ve temelde bilimsel alandaki sermayeye benzeyen ve alanda yer alan diğer faillerin ikrarına dayanan sembolik bir sermayedir. Alan kavramının yer aldığı bu bölümün ardından sermaye kavramına ve türlerine daha özelde ise bilhassa kültürel sermaye kavramına değinilecektir.

2.3. SERMAYE

Hem klasik sosyoloji hem de çağdaş sosyoloji anlayışı içerisinde kendine yer bulan ve ayrıca ekonomi biliminde de sıkça geçen sermaye kavramı, neyi ifade etmektedir? Sermaye denildiğinde ne anlaşılmalıdır? Bu sorulara farklı bağlamlar itibarıyla birçok cevap verilebilir. Oysa, Bourdieu'de olduğu haliyle, üzerinde durmamız gereken nokta sermayenin son yüzyıllarda kazandığı yeni anlamlar olmalıdır. Daha genel anlamda ekonomi bilimi ile ilişkilendirilen ve yer verildiği alanlarda genel

olarak ekonomik birikimleri vurgulayan sermaye kavramı; son dönemlerde içerisinde kültürel, sosyal, dini vb. süreçleri ve kazanımları da barındıran esnek bir kavram haline gelmiştir. Hülasa Pierre Bourdieu'nün kavrama atfettiği anlam da yalnızca ekonomik boyutuyla sınırlı değildir.

Cisimleşmiş veya nesnelleşmiş olarak faillerde bulunması zaman alan, faillerin alanlar içerisinde birtakım kazanımlar elde ederek konumlarını yeniden-üretmelerine yardım eden sermaye, aynı zamanda faillere konumları ile paralel olarak neyin imkanı neyin imkansız olduğuna dair bir bilgi de sunmaktadır. Bu bağlamda belirli bir anda bulunan sermaye türlerinin ve bu türlerin alt-türlerinin yapısı, faillere, toplumsal dünyanın kendine has yapısını ve işleyiş mantığını, pratiklerin bu işleyiş mantıkları içerisindeki başarı durumlarını anlatır. Tam da bu yüzden toplumsal dünyayı açıklayabilmek için sermaye türlerinden –ekonomi kuramının yer verdiği tek haliyle– yalnızca ekonomik sermayeyi ele almak ve bu şekilde toplumsal dünyayı açıklamaya çalışmak bir anlamda beyhude bir çaba olacaktır. Ekonomi kuramına göre bireyler arasındaki değiş-tokuş temelde kar amacına dayanmaktadır. Dolayısıyla kar amacı gütmeyen alışverişler bir anlamda çıkar barındırmayan ve ekonomik sermayenin sınırları dışında kalan değiş-tokuşlardır (Bourdieu, 1986: 15-16). Böylesine dar bir perspektif, sermayelerin dönüşümü¹⁴ göz önünde bulundurulduğunda, birtakım önemli noktaların ıskalanmasına sebebiyet verecektir. Toplumsal dünya kendi alanları içerisinde maddi çıkarlarla sınırlandırılmayacak birçok değiş-tokuşa, alış-verişe sahne olmaktadır. Bilhassa son yıllarda failler arasında kurulan ilişkilerin birçoğu ekonomik amellerden ziyade kültürel ve hatta bazen sembolik çıkarlar üzerinedir.

Kuramsal tartışmaların, araştırma pratiklerinden kopuk oldukları takdirde boş olacaklarını düşünen Pierre Bourdieu, bilhassa sosyal bilimler alanında konu girişlerinde kavramların keskin tanımlar ile verilmesine karşıdır. Çünkü bu şekilde yapılan tanımlamalar kavramın kapalı ve ampirik olarak kullanılmadıkları için içerik kazanımlardan uzak bir görüntüye sahip olmasına neden olmaktadır. Üstelik böylesine tanımlar –habitus, alan ve sermaye kavramlarının karşıladıkları noktalar düşünüldüğünde– kavramın yalnızca sınırlı bir yönünü ele alırlar. Bu kavramlar

¹⁴ Sermayeler hatırı sayılır bir miktara geldiğinde, kazanıldığı alanın sınırlarını aşarak diğer alanlar içerisinde söz sahibi olan sermaye türüne dönüştürülebilmektedir. Metnin olağan akışı içerisinde sermayelerin dönüşümüne ileride yer verilecektir.

oluşturdukları kuramsal sistemin içerisinde değil de yalıtılmış olarak verildikleri takdirde tam anlamlarını karşılayamayacaklardır (Wacquant & Bourdieu, 2014: 80). Bu yüzden sermaye kavramı da, habitus ve alan kavramları gibi, keskin tanımlar silsilesi halinde değil de oluşturduğu kuramsal dizgeye önem verilerek ele alınacaktır. Bu minvalde sermaye nosyonu, metinde bir ilişkisellik içerisinde, karşıladığı noktalar belirtilerek verilmeye gayret gösterilecektir.

Faillerin sosyalleşme süreçlerinin başlamasıyla sahip olunan, kazanılan yatkınlıkları (eğitimsel birikimleri, dini aidiyetleri, konuşma ve kendilerini ifade ediş tarzları vb.) yine sosyalleşme süreci içerisinde diğer failer ile değiş tokuş etmeleri (tabi olma, hükmetme, paylaşma vb.) olarak sermaye; karşılığını içerisinde olduğu alanın özgül yapısı ile bulan, o alanın içerisinde daha anlamlı olan, yeniden üretilen bir toplumsal ilişki, toplumsal *enerjidir* (Bourdieu, 2017: 176). Pierre Bourdieu, toplumsal uzamda ne kadar çok çıkar varsa o kadar çok alan olduğunu düşünür. İçerisinde bulunan failerin devamlı olarak giriştikleri mücadelelerine dayanan alanlar ise failer için gerek alanın özgül yapısı içerisinde gerek genel olarak toplumsal uzam içerisinde kullanabilecekleri sermayeler üretmektedir. Sermayeler bir anlamda failerin, alanlar içerisinde kendilerini ifade ediş şekilleridir. Sermayeler failerin alan içerisindeki konumlarını belirleyen yegane şeydir. Zira failerin sosyal bağıntıları veya yatkınlıkları ile elde ettikleri sermaye –ki bu sermaye dilsel yatkınlıklar, beğeniler, eğitim durumu, ekonomik durum vb. olabilir- diğer failer ile giriştikleri alan mücadelelerinde bir koz olarak kullanılabilir. Mücadelelerin ardından alana mahsus olan sermayenin hatırı sayılır bir kısmını elinde bulunduran failer ise o alan içerisinde egemen konumu işgal etmektedirler.

Pierre Bourdieu, sermayeyi içerisinde yer aldığı alanın özgül koşullarıyla bağlantılı olarak 4 başlık altında toplar; *ekonomik sermaye*, *kültürel sermaye*, *sosyal sermaye* ve *simgesel sermaye*. Bunlardan ilki, sermaye denildiğinde hemen akla gelen ve çoğu zaman tek sermaye türü olarak kabul edilen *ekonomik sermaye*dir. Ekonomik sermaye hemen o an paraya dönüştürülebilir ve kimi zaman mülkiyet olarak da kendini ifade edebilir. Genel olarak eğitim yoluyla kazanılan vasıflar, daha sonra kurumsallaştırılabilen kültürel öğrenme düzeyleri ve bazı zamanlarda ekonomik sermaye türüne dönüştürülebilir olan sermaye ise *kültürel sermaye*dir. *Sosyal sermaye* ise toplumsal uzamda yer alan bağlantılar ile kurulan, failine bir soyluluk ünvanı veren

ve belirli şartlar altında ekonomik sermayeye çevrilebilen sermaye türüdür. Ve son olarak; alanlar içerisindeki meşruiyeti kabul edilip tanındıktan sonra bu sermayelerin dönüştüğü biçim olan *simgesel sermaye* bulunmaktadır (Bourdieu, 1986: 16).

Yukarıda verilen sermaye türlerinden yalnızca ekonomik sermaye, ekonomi biliminde yer aldığı haliyledir. Ekonomik sermaye, üretimlerin maddesel boyutuna, paraya ve kaynaklara göndermeleri içerir (Aydemir, 2011: 44). Yukarıda kısaca tanımlarına yer verilen bütün sermaye türleri, hem alanlar içerisindeki mevcut işlevleri hem de farklı bir sermaye türüne dönüştükten sonra üstlendikleri işlevler ile oldukça önemli bir konumu işgal etmektedirler. Ne var ki Pierre Bourdieu, tüm bu sermaye türleri arasında kültürel sermayeye, hiyerarşiyi kuran ve eşitsizlikleri yeniden-üreten rolleri ile merkezi bir konum vermektedir (Göker, 2016: 282). Diğer sermaye türlerine göre nispeten önde olan kültürel sermaye ise Bourdieu'ye göre üç şekilde var olur: *Bedenselleşmiş* şekilde, *nesneleşmiş* şekilde, *kurumsallaşmış* şekilde (Bourdieu, 1986: 17). Aktörlerin henüz çocukluk yıllarından itibaren başlayarak, ailelerinin toplumsal konumlarıyla bağlantılı olarak, öğrendikleri dil alışkanlıkları, yazı yazma tarzları, bedenlerini farklı şekillerde kullanabilme yetenekleri bedenselleşmiş kültürel sermayeye örnek olarak verilebilir. Diğer çocuklara göre nispeten daha iyi yazan, daha iyi konuşan ve daha iyi hareket eden çocuklar, öğretmenleri tarafından ödüllendirilirler. Ayrıca bedenselleşmiş kültürel sermayeye yeterince sahip olamayan çocuklar ise “bozuk aksanlı”, “elyazısı kötü”, “aylak” olarak kategorilendirilirken yüksek kültürel sermayeyi bedenselleştirmiş çocuklar bu kategorilendirmeden uzak bir şekilde övgü dolu cümlelere layık görülmektedirler. Bunun yanında yazılan kitaplar, çizilen resimler gibi sanat ve bilim eserleri gibi kültürel beceriler isteyen nesnelerin formunda da, kültürel sermaye, nesneleşmiş şekliyle yer alabilir. Kültürel sermayenin son şekli ise kurumsallaşmış şeklidir ki; bu şekil, Pierre Bourdieu'nün eşitlik ve yeniden-üretim analizlerinin çoğunda başat ögedir. Kurumsallaşmış kültürel sermaye, bürokrasinin kurumlar aracılığıyla failerin eşitsiz toplumsal konumlara dağılmasına denk düşmektedir. (Göker, 2016: 283) Bourdieu, kültürel sermayeyi¹⁵ (ekonomik sermayeyi

¹⁵ Pierre Bourdieu'nün sermaye analizlerinin neredeyse tamamında kültürel sermaye kavramı, ağırlıklı olarak göze çarpmaktadır. Bourdieu'nün kültürel sermayeye verdiği önem ve kavramın araştırmamızın içeriği bağlamında üstlendiği rol göz önünde bulundurulduğunda, sermayeye dair metnin –ekonomik, sosyal ve simgesel sermayeyi dışarıda bırakmadan- türlerden biri olan kültürel sermaye kavramı etrafında ele alınacağı ve diğer kavramların da kültürel sermaye ile olan ilişkileri üzerinden açıklanacağını bildirmekte fayda vardır.

de dışarıda tutmayarak) toplumsal hiyerarşiyi kuran ve düzenleyen aynı zamanda eşitsizliklerin yeniden-üretimini sağlayan başat öge olarak değerlendirir. Bundandır ki; sermayeye dair çözümlemelerinin neredeyse tamamı kültürel sermaye kavramının etrafında şekillenir.

2.3.1. Ekonomik Sermaye

Pierre Bourdieu, toplumsal hiyerarşiyi kuran ve eşitsizlikler üzerinde belirleyici olan kültürel sermayenin yanında ekonomik sermayeyi de ele alır ve ikisini de baskın sermaye türleri olarak değerlendirir. Bourdieu'nün ekonomik sermayeye dair olan yaklaşımı Marx'ın sermaye anlayışı üzerinedir. Ayrıldıkları nokta ise Bourdieu'nün ekonomik sermaye anlayışının, Marksist anlayıştan farklı olarak ekonomik sermayenin hem üretiminin hem de alanlardaki dolaşımının diğer sermaye türlerinden bağımsız olarak ele alınamayacağıdır. Ekonomik, kültürel veya sosyal olsun sermayeler birbirleriyle ilişkisellik içerisindeyler. Bu minvalde Pierre Bourdieu, ekonomik sermaye bağlamında, yalnızca ekonomik olan ve olmayan gibi sınırlı çözümlemeleri reddeder (Göker, 2016: 282). Ekonomik sermaye yalnız başına faillerin birtakım eylemlerini açıklayabilecek olsa da toplumsal uzamda yer alan bütün ilişkiler için yetersiz kalacaktır. Üstelik ekonomik sermayenin hem gelişi hem de dolaşımı diğer sermaye türleri ile ilintilidir. Velhasıl yalnızca ekonomi üzerinden sermayeye odaklanmak, sadece ekonomik sermaye ile süreçleri açıklamaya çalışan araştırmacıların dimağında yavan bir tat bırakacaktır.

Bourdieu, ilk çalışmalarından biri olan *Qutline of a Theory of Practice*'de ekonomici yaklaşıma karşı ekonomik alışverişlerin antropolojik tahlilini önermiştir. Cezayir'de yer alan Kabiliye topluluklarında bu ilişkiler, ekonominin rasyonel hesaplamalarından ve rekabet anlayışından farklı olarak daha karmaşık bir şekilde bulunmaktadırlar. Ekonomici anlayışa göre tek çıkar, insanların alışverişlerinde aradıkları ekonomik çıkardır. Oysa Bourdieu, ekonomik olan ve olmayan diye ayrılan bu sınırlamacı düşüncüyü reddederek daha bütüncül bir bakış açısı sunmaya çalışır. Bu bakış açısı insan ilişkilerinin yalnızca bir çıkardan ibaret olmadığını aynı zamanda sosyal ve kültürel süreçlerin de çıkarlar üzerinde belirleyici olduğunu düşünen bir bakış açısidir. (Akt. Göker; Bourdieu, 1977: 178) Bourdieu'ye göre çıkar, habitus ve alan nosyonlarında da değinildiği gibi, aktörün kendini oyuna vermesi, oyuna kaptırmasıdır.

Çıkarı olmak, bir toplumsal oyunun kazanılacaklarını ve kaybedileceklerini kavramak ve bu oyunun oynanmaya değer olduğunu düşünmektir (Wacquant & Bourdieu, 2014: 105). Oyunun getireceklerini ve götüreceklerini göz önünde bulundurarak oyuna dahil olmak yalnızca ekonomik çıkarlarla açıklanamaz. Toplumsal uzam sosyal ve kültürel birçok çıkarın yer aldığı oyunlarla doludur.

Ekonomik sermaye birtakım alanlarda baskın olan sermayedir ve bu sayede ekonomik sermayeye sahip olan failler o alana mahsus olan hizmetlerden ve mallardan faydalanabilmektedirler. Bu alanlarda failler ekonomik sermaye ile çıkarlarına anında erişebilme önceliğine sahiptirler ancak bütün alanlar bu mantık ile işlememektedir. Bazı alanlar vardır ki, ekonomik sermaye o alanlarda ikinci ve hatta üçüncü konumdadır. Bu alanlara sosyal ilişkilerin farklı bir şekilde geliştiği ve faillerin gelirlerine göre değil de ünvanlarına göre değerlendirildiği sosyal alanları örnek verebiliriz. Ekonomik sermayenin yeterince karşılık bulamadığı böylesine alanlarda failler sahip oldukları sosyal sermayeleri ile kendilerini ifade edeceklerdir. İşte bu alanlarda, failler, ekonomik sermayelerini diğer sermaye türlerine dönüştürmenin (kültürel veya sosyal ve hatta bazı durumlarda simgesel sermayeye) peşinde olacaklardır (Bourdieu, 1986: 24). Nitekim toplumsal uzam artık ekonomik sermayenin eskisi kadar belirleyici olamadığı alanlarla doludur. Bu alanlarda diğer sermayeler daha önemli bir noktayı işgal ediyor olsalar bile failler sahip oldukları ekonomik sermayeyi o alana has olan sermaye türüne dönüştürebilirler. Bu nokta itibarıyla ekonomik sermayenin, dönüştürülen bütün sermayelerin kökeni olduğunu söylememiz mümkündür.

Ekonomik sermayenin, sosyal sermayeye çevrilmesi uzun bir süreç ister. Bu dönüşüm, temel alış-veriş mantığı içerisinde gerçekleşmez; ekonomik sermayeyi bir kasiyere veya bir satış temsilcisine teslim ederek hemen o an sosyal sermaye kazanılamaz. Ekonomik ilişkilerde yer alan alış-veriş mantığından farklı bir şekilde gelişen bu mübadele, zamanın ve ilginin fail tarafından cömertçe harcanmasına dayanır. Zira salt ekonomi mantığı içerisinde, karşılıksız bir şekilde beklemeyi gerektiren bu mübadele, zaman kaybı veya israf olarak görülebilir. Ancak toplumsal uzamın mevcut yapısı dikkate alındığında bu değişim yerinde ve uzun süreçte getirileri olan kıymetli bir yatırımdır. Benzer şekilde, ekonomik sermayenin kültürel sermayeye dönüştürülebilmesi de beklemeyi gerektiren bir süreçtir. Kültürel sermaye daha çok aile içerisinde kazanılır fakat tamamıyla aileye bağımlı değildir. Eğitim kurumları kültürel

sermayenin kazanılmasında oldukça önemli bir rol üstlenmektedirler. Kültürel sermayeye, tabir caizse, yapılacak bir yatırım, tıpkı sosyal sermayede olduğu gibi beyhude bir çaba olarak değerlendirilebilir; ancak uzun vadede kazandıracakları göz önünde bulundurulduğunda iyi bir yatırım olduğu anlaşılabacaktır (Bourdieu, 1986: 25). Sermayelerin dönüşümü –temelde ekonomik sermayenin diğer sermaye türlerine dönüştürülmesi- bir anlamda sermayenin yeniden-üretimidir de aynı zamanda.

Bourdieu'nün çözümlemelerinde sıkça kullandığı oyun metaforu üzerinden gidecek olursak; her oyun kendine has kurallara ve ödüllere sahiptir. Failer birtakım oyunlara katılarak o oyuna (alana) has olan ödülleri (sermayeyi) kapmanın peşindedirler. Dolayısıyla bir oyunda kazanılan başarılar bir diğer oyunda –ne kadar benzer olursa olsun- aynı prestiji ve konumu sağlamaz. Ancak alanlar yine kendi içlerinde farklı oyunlara sahip olsalar da bu oyunlar neticesinde kazanılan ödüllerin bir dönüştürülme süreci sağlanabilir. Netice itibarıyla iyi bir yazar iyi bir yargıç değildir ve çoğu zaman bir yasa yazımı edebi eser değeri görmez. Fakat iyi yazarlar da iyi yargıçlar da hem kendi yaşam kalitelerini arttırmayı isterler hem de kendi standartlarını çocukları için bir geleceğe dönüştürmeye çalışırlar. Tam bu noktada Bourdieu'nün düşündüğü odak sermayelerin dönüşümüdür. Sermayelerin dönüşümleri ve türlerindeki farklılıklar, Bourdieu'nün özgün sosyolojisindeki önemli özelliklerden biridir (Calhoun, 2016: 106). Aileler -örneği devam ettirecek olursak edebiyatçılar ve hukukçular- sahip oldukları maddi kazançları (ekonomik sermaye), hem kendi hem de çocuklarının hayatları üzerinde belirleyici olan kuvvetli sosyal bağlantılara (sosyal sermayeye) veya diğer alanlarda onlara prestij ve itibar sağlayan konumlara (kültürel sermayeye) dönüştürebilirler.

2.3.2. Sosyal Sermaye

Araştırmamız içerisinde sıkça vurgulandığı gibi karşıladıkları noktalar itibarıyla esnek bir yapıda olan habitus, alan ve sermaye kavramları için genel geçer tek bir tanımda bulunmak kolaydır ama yanıltır. Zira bahsi geçen üç kavramın (alan, habitus, sermaye) birbirleriyle olan ilişkiselliği hatırlandığında bu yanlış, bariz olarak göze çarpacaktır. Kaldı ki sosyal sermaye Bourdieu'nün üç yapıtaşı kavramından biri olan sermayenin bir alt türüdür ve bağlantıları direkt sermaye kavramı ile sınırlı değildir *“Toplumsal [sosyal] sermaye, bir bireyin ya da bir grubun, kalıcı bir ilişkiler ağına, az*

çok kurumlaşmış karşılıklı tanıma ve tanınmalara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek ya da potansiyel kaynakların toplamıdır; yani böylesi bir ağın harekete geçirmeye olanak sağladığı sermaye ve güçlerin toplamıdır.” (Wacquant & Bourdieu, 2014: 108). Pierre Bourdieu, eserlerinden birinde sosyal sermaye için yukarıda yer alan tanımı kullanmıştır.. Sosyal sermaye; birbirinden farklı birçok alanı olan toplumsal uzamda, faillerin bağlantılar aracılığıyla elde ettikleri veya ekonomik sermayelerini dönüştürebildikleri bir sermaye türüdür. Bilhassa son dönem topluluklarının konjonktürleri göz önüne alındığında yapıları yalnızca bir sermaye türü ile (iktisadi sermaye) açıklamak fazlasıyla zor olacaktır. *Farklılaşmış toplumların yapısı ve dinamiği açıklanmak istiyorsa sermayenin çeşitli biçimler alabileceğini kabul etmek gerekir* (Wacquant & Bourdieu, 2014: 108).

Sosyal sermaye, karşılıklı olarak tanışma ilişkilerinden meydana gelen ve uzun ömürlü olan ilişki bağlantısıyla örülen veya başka bir şekilde bir gruba girerek grubun aidiyetini kazanan ve bu sayede failin kazandığı bir takım getiriler ve potansiyel kaynaklardır. Aynı zamanda failler bir grubun, ailenin, kabilenin, partinin bünyesinde yer alarak ve bu bağlantıları kullanarak da sosyal sermayesini arttırabilir. Ayrıca faillerin sosyal sermayeleri temelde aynı alan içerisinde yer aldıkları diğer faillerin ikranına ve tanımalarına bağlıdır. Dolayısıyla bir failin sahip olduğu sosyal sermayenin hacmi, bağlantı içerisinde olduğu veya bağlantıları ile aynı küme içerisinde yer aldığı diğer faillerin toplam sermaye hacimleri ile de doğru orantılıdır (Bourdieu, 1986: 21).

Pierre Bourdieu, sosyal sermayeyi araçsal olarak değerlendirmekte ve aktörlerin bağlantıları neticesinde katıldıkları ağlar ile birtakım kaynakları elde edebileceklerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda sosyal sermaye, ihtiyaç anında eyleyicilerin, kurdukları bağlantılar ile grup aidiyetinden faydalanarak ulaşmaya çalıştığı ağ ilişkileri anlamına da gelmektedir (Çelik, 2014: 268). Kuvvetli sosyal ilişkiler aktörlere doğdukları gibi altın tepsilerde bahşedilmez, aktör eğer bağlantıları ile diğer aktörlerin kabulüne dayanan bir unvan veya konum elde etmek istiyorsa uzun toplumsal bağlantıların yer aldığı sosyal ilişkiler üzerine yatırımda bulunan bir strateji izlemelidir. Bourdieu'nün tanımlamasına göre dikkatleri çeken iki nokta vardır: Birincisi, aktörlerin kurmuş oldukları sosyal ilişkiler, bağlantılar yardımıyla elde edilecek kaynaklara ulaşmaya izin vermektedir. İkincisi ise yine aktörlerin sosyal ilişkileri –yani kurmuş oldukları bağlantılar- ulaşacakları kaynakların hem kalitesini hem de hacmini belirlemektedir

(Kapu, 2008: 268). Bu noktayı örneklendirmek gerekirse, bir yanda dezavantajlı bir toplumsal kökenden gelen ayrıca komşuluk, akrabalık, arkadaşlık ilişki ağları zayıf ve ebeveynlerinin düşük ücretli işlerde çalıştığı bir aileyi; diğer yanda ise nispeten avantajlı bir gruptan olan ve gerek akrabalık, arkadaşlık gerek sosyal ilişki ağları uzun ve kuvvetli olan, ebeveynlerinin hukukçu olduğu bir aileyi ele alalım. İlk aile (düşük ücretli ebeveynlerin olduğu aile) hem sermayelerinin miktarı hem de yaptıkları iş ve görece dezavantajlı sosyal ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda ikinci aileye (hukukçu ebeveynlerin olduğu aile) göre sosyal alan içerisinde daha tabi bir konum resmetmektedirler. İlk aile, okula başlayacak yaşa gelen çocukları için uygun bir eğitim ortamı ararken, sahip oldukları sermayeler (sosyal ve ekonomik) ile bağlantılı olarak, hem maddi durumları elvermediği hem de mevcut sosyal ilişkileri yeterli olmadığı için ortamala imkanlar sunan bir eğitim kurumunu tercih etmek zorunda kalacaklardır. Oysa aynı durum ikinci ailede daha farklı işlenecektir; ikinci aile, meslekleri aracılığıyla elde ettikleri konumları ve ünvanları ile ulaştıkları sosyal ilişki ağlarının yardımıyla beraber çocukları için imkanları bol ve eğitim piyasasında kendini kanıtlamış bir eğitim kurumunu seçebileceklerdir. Hatta sahip oldukları sosyal sermayelerinin yettiği ölçüde, iyi imkanlı eğitim kurumları arasında tercih bile yapabileceklerdir. Bu örnek üzerinden yukarıda vurgulanan noktaları yeniden değerlendirecek olursak, ilk aile sosyal sermayelerinin azlığı neticesinde kaynaklara ve imkanlara ulaşamamış ve olanla yetinmek durumunda kalmıştır. Ancak ikinci aile için durum daha farklıdır; zira sahip oldukları sosyal ilişkiler ağı –sosyal sermayeleri- ile daha iyi şartları elde edebilmişlerdir.

2.3.3. Simgesel Sermaye

Pierre Bourdieu, toplumsal eyleycilerin iki farklı özellik ile nesnel bir şekilde niteleniyormuş gibi göründüğünü düşünür: Bir yanda eyleycilerin bedenleri başta olmak üzere, fiziksel dünya içerisinde nesne olarak ele alınabilecek ve değerlendirilecek fiziksel özellikler; diğer yanda ise eyleycilerin arasındaki ilişkiler aracılığıyla eyleycilerin üzerine eklenen simgesel özellikler. Bu iki önemli nokta aslında bizlere toplumsal gerçekliğin iki farklı okumasının olduğunu da gösterir: Bir tarafta kendilerini diğer eyleyciler (rakipleri) arasında nesnel göstergelerle yani bir anlamda maddi (fiziksel) öğelerle silahlandıran eyleyciler, diğer tarafta ise anlamların üzerindeki gizi

çözmeye çalışan ve faillerin bu anlamlar üzerinden kendilerini nasıl ifade ettiklerini anlayıp yorumlamaya çalışan simgesel öğelere önem veren eyleyiciler yer almaktadır. Bu iki yaklaşımdan ilki, gündelik deneyimler ile ulaşılamayacak olan gerçekliği ve yasaları gün yüzüne çıkarmayı hedefler. Diğer yaklaşım ise gerçekliğin kendisini değil, eyleyicilerin gerçeklik ile kurdukları ilişkilerde ne anladıklarını yani gerçekliğin eyleyicilerce yorumlanışını ele alırlar (Bourdieu, 2014b: 192-193). Bourdieu, toplumsal eyleyicilerin, içerisinde yer aldıkları alanlara paralel olarak, genelde, yalnızca maddi olan özelliklerle değerlendirildiğini –ki bu maddi özellikler çoğu zaman fiziksel görünümle ilintilidir- düşünür. Halbuki ona göre durum biraz daha karmaşıktır; zira eyleyiciler alanlar içerisinde ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeleri ile bilindikleri kadar bir de simgesel sermayeleri ile tanınırlar. Öyle ki simgesel sermaye de diğer sermaye türleri gibi eyleyicilerin alanlar içerisindeki konumları üzerinde belirleyicidir.

Bourdieu, toplumsal uzamın eyleyicileri sınıadığı oyunlarla onlara çoğu zaman görünürde olan kazançlardan daha farklı ve daha başka bir şey kazandırdığını düşünür. Bu şey en az, oyunda yer alan kovalamacanın ardından elde edilen şey kadar kıymetli ve hatta bazen kazanılan maaş, ödül veya mükafattan daha değerli olan aynı zamanda eyleyicilere, kazanıldığı takdirde, ziyadesiyle güzel hissettiren bir kazançtır. Bu, eyleyicileri önemsiz ve değersiz hissetmekten kurtaran ve bağılı bulundukları alan içerisinde önemli, değerli ve tanınır hissettiren simgesel kazanımlardır. İşte toplumsal uzam içerisinde yer alan tüm eşitsiz dağılımlardan en acımasız olanı da simgesel sermayedir –bir anlamda eyleyicinin toplumsal önemi ve varlık sebebi. Mesela, sağlık kurumlarının veya bu kurumlarda yer alan sağlık çalışanlarının, ölmek üzere olan bir hastaya sundukları imkanlar ve tedavi yöntemleri bile, bilinçli olarak gerçekleşmiyor olsa da, hastaların toplumsal önemlerine (simgesel sermayelerinin hacmine) göredir (Bourdieu, 2016c: 285). Eyleyicilerin kendilerini önemli hissetmelerini ve toplumsal uzam içerisinde de bu önemin diğer eyleyiciler tarafından ikrar edilmesini sağlayan şey simgesel sermayedir.

Pierre Bourdieu'ye göre simgesel sermayeden yoksun olan eyleyiciler *“değerlilik ve değersizlikler hiyerarşisinde, ki asla zenginlik ve iktidar hiyerarşisiyle tam olarak örtüşmez, geleneksel veya modern biçimiyle soylunun karşısı Kafka'nın zamanındaki Yahudi ya da günümüzde gettoların siyahları gibi, Avrupa şehirlerlerinin işçi mahallelerindeki Arap veya Türk gibi, olumsuz bir simgesel sermayenin lanetini taşıyan*

damgalanmış parya sınıfıdır.” Simgesel (sembolik) sermayeyi ellerinde bulunduramayan eyleyiciler bu anlamda parya sınıfı gibi toplumsal haklardan faydalanamayan –ki burada toplumsal haklar toplumsal tanınma veya toplumsal olarak önemli görülmeye denk düşmektedir- bir grubu ifade etmektedir. Simgesel sermayeye sahip olanlar ise tamamen farklı bir konumu işgal etmektedirler: *“Simgesel sermayeyi oluşturan bütün toplumsal tanıma biçimleri ve bilinen, görünür, meşhur, hayranlık duyulan, sözü edilen, çağrılan, sevilen, vs. toplumsal varlığı oluşturan bütün algılanma şekilleri, dokunduğu herkesi gerekçesiz varoluşun kederinden kurtaran ve onlara yalnızca ayrıcalıklarının teodisesini değil (Max Weber için din gibi, ki az şey değildir), aynı zamanda varoluşlarının teodisesini de bahşeden lütfun onlarca dışavurumundan ibarettir.”* (Bourdieu, 2016c: 285) Sonuç olarak birbirine bu kadar zıt olan iki konumdan, sembolik sermayeye sahip olamayanlar konumunda yer almak eyleyiciler için büyük bir şanssızlık ve derin bir yoksunluktur.

Sembolik sermaye, herhangi bir sermaye türü ile bu sermaye türünü bilecek ve tanıyacak şekilde sosyalleşmiş faillerin ilişkisinden doğan sermaye türüdür. Sembolik sermaye, kelimenin ifade ettiği gibi, bilme ve tanıma düzlemlerinde konumlanır (Bourdieu, 2015b: 231). Bourdieu’nün de ifade ettiği gibi sembolik sermaye en temelde tanınmaya ve diğer faillerce kabule ihtiyaç duymaktadır. Esasen bu aşamada sermaye konusu içerisinde ziyadesiyle önemli olan bir nokta vardır: Sembolik sermaye, bir sermaye türü olmaktan daha ziyade diğer sermaye türlerinin (ekonomik, kültürel, sosyal) dönüştüğü haldir. Dolayısıyla failler arasındaki ilişkilerden türeyen ve bir sermaye türünün alanın içkin koşulları itibarıyla dönüşüp eyleyicisini diğer eyleyicilerden ayıran yani bir toplumsal varlık, toplumsal önem atfeden sembolik özelliklerdir, sembolik sermaye.

Ekonomik, kültürel veya sosyal olsun tüm sermaye türleri, belirgin veya pratik bir görüntü kazandıklarında, yani meydana geldikleri uzam içerisinde bir habitus görüntüsüne ulaştıklarında simgesel sermayeye dönüşüm gösterirler. Başka bir ifadeyle, yukarıda da vurgulandığı gibi, simgesel (sembolik) sermaye özel bir sermaye türü olmaktan ziyade özel olan sermaye türlerinin dönüştükten sonra edindikleri haldir. Sermayeler, uzamlar içerisinde yer aldıkları süreç içerisinde, onlara belirli bir önem atfeden ve değerli olarak ayıran bir habitus ile ilişki içerisine girdiklerinde simgesel sermaye halini alırlar ve bir anlamda diğer sermaye türlerinden değişik olarak farklı

kazançlar sağlarlar (Bourdieu, 2016c: 286-287). Bu kazançlar ise failin kendisini, içerisinde bulunduğu alanda, önemsiz ve değersiz hissetmesinin önüne geçer. Faile diğer faillerce bilinen, tanınan sembolik özellikler kazandırır.

Simgesel sermayenin, diğer faillerce tanınması ve bilinmesini Pierre Bourdieu şöyle açıklar: *“Akdeniz kültürlerinde namus/onur yalnızca itibar, yani başkalarıyla paylaşılabilirdiği ölçüde geçerli olan, belli davranış kalıplarının onurlu ya da onursuz olarak algılanmasını sağlayan bir inançlar bütününe dair bir tasavvur aracılığıyla var olan tipik bir simgesel sermaye biçimidir. Daha kesin bir biçimde söylemek gerekirse bu, sermaye türünün dağılım yapısının içine kazınmış karşıtlıklar ya da bölünmeler (güçlü/zayıf, büyük/küçük, zengin/yoksul, kültürlü/kültürsüz, vb.) aracılığıyla algılandığında, her türden sermayenin aldığı biçimdir.”* (Bourdieu, 2015a: 111)

Sonuç olarak; simgesel (sembolik) sermaye, özel bir sermaye türü olmamakla birlikte alanlar içerisinde ona önem ve ayrıcalık atfeden habitus ile girdikleri ilişkiler neticesinde ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin aldığı biçimdir. Simgesel sermaye, eyleyiciler arasında kurulan ilişkilerde, ait olduğu eyleyiciye bir tanıma ve bilinme özelliği yükler. Bu özellikler ise eyleyicinin toplumsal uzam içerisinde kendisini herhangi biriymiş gibi görmesinin önüne geçerek ona diğer eyleyiciler tarafından da onanan bir önem kazandırır.

2.3.4. Kültürel Sermaye

Kültürel sermaye nosyonu, gerek Pierre Bourdieu’nün sosyolojisi açısından gerek daha özelde sermaye kavramının gelişimi açısından belirleyici bir role sahiptir. Kültürel sermaye, ekonomik sermaye ile beraber toplumsal hiyerarşiyi kuran ve düzenleyen başat öğedir. Nitekim ekonomik sermaye Bourdieu tarafından fazla değiştirilmemiş ve klasik ekonomi kuramında yer aldığı haliyle devam etmiştir. Ancak kültürel sermayenin Pierre Bourdieu’nün sosyolojisi açısından önemi ziyadesiyle fazladır. Bourdieu, sermaye kavramını genel olarak kültürel sermaye kavramı etrafında şekillendirmiştir. Günümüz dünyasının eşitsizlik yaratan ve bu eşitsizliğin yeniden-üretimini sağlayan

yegane kavramı olarak gördüğü kültürel sermayeyi, bilhassa eğitim ile ilgili olarak gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarında çok sık kullanmıştır.¹⁶

Kültürel sermaye kavramı, Pierre Bourdieu'nün analizlerinde ilk olarak eğitim ile ilgili gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarında yer alır. Bourdieu, kültürel sermaye kavramı ile beraber farklı sınıflardan gelen öğrencilerin eğitim alanlarında gösterdikleri başarıları ve bu öğrencilerin elde ettikleri başarılar ile ailelerinden devraldıkları kültürel mirası ilişkilendirebilmeyi amaçlamıştır. Bu sayede eğitim alanındaki başarıların tamamını yalnızca doğal yeteneklerin bir sonucu olarak gören ve aktörlerin sahip oldukları diğer koşulları katıyen irdelemeyen dar bir bakış açısından kurtulmayı amaçlamıştır. Bourdieu'ye göre okul başarısının veya başarısızlığının altında yatan durum daha komplikedir; klasik bakış açısı eğitime yatırılan ekonomik ve kültürel yatırımları değerlendirirken farklı eyleyiciler tarafından yapılan bu yatırımların başarı şanslarını veya bu yatırımların nasıl kaynaklar kullanılarak ne hacimlerde olduklarını atlamaktadırlar. Onlara göre akademik başarı ile akademik yatırım arasında kuvvetli bir ilişki vardır; akademik başarıların neredeyse tamamı doğal yetenekler ve akademik yatırımlarla ilintilidir. Oysa bu bakış açısının atladığı önemli bir nokta vardır: öğrencilerin aile içerisinde devraldıkları kültürel sermaye (Bourdieu, 1986: 17). Kültürel sermaye okul başarısının daha başka birçok nedenden kaynaklandığını, okul başarısıyla bağlantılı olan daha başka birçok sürecin var olduğunu göstermektedir.

Pierre Bourdieu, röportajlarından birinde kültürel sermayenin nasıl ortaya çıktığından ve kavramın kısaca ne olduğundan şöyle söz etmektedir: Yalnız başına ekonomik eşitsizlikler, okul başarısındaki eşitsizliği açıklamaya yetmez. Bu nedenle okul başarısındaki eşitsizliği daha geniş ve bütüncül bir perspektifle değerlendirecek yeni bir kavram gerekliydi ki bu da kültürel sermaye kavramıdır. Peki kültürel sermaye nedir? Kültürel sermaye, ailelerimizden almış olduğumuz –ki çoğunlukla maddi kazançlar düşünülür- ifade ediş biçimleri, konuşabilme yeteneği, çalışma teknikleri ve bunun gibi maddi getirilerden farklı olan şeylerdir. Tüm bu sayılanlar çoğu zaman aktör

¹⁶ Bu noktada söylemek gereklidir; sermaye kavramının ele alındığı bölümde, Bourdieu'nün kültürel sermayeye atfettiği öneme paralel olarak, sermaye türleri sırasıyla ekonomik, sosyal ve simgesel sermaye olarak verilmiş ve son sıraya kültürel sermaye bırakılmıştır. Kültürel sermayeden önce verilen sermaye türleri genel olarak ne oldukları çerçevesinde kısaca değerlendirilmiştir. Ancak bu noktadan itibaren ilk olarak kültürel sermaye kavramının genel özelliklerine yer verilecek ve daha sonra kavramın temel anlamlarından kopmadan metin içerisinde diğer sermaye türleri ile olan ilişkileri de değinilecektir. Bu sayede sermaye kavramına daha bütüncül bir bakış açısı ile bakılabileceği düşünülmektedir.

farkında olmadan aileden edinilir ve aynı zamanda tüm bunlar okul başarısında fazlasıyla etkilidirler. Okul ve kültürel sermaye arasında da öyle bir ilişki vardır ki; eğitim sistemi genellikle yukarıda yer alan şeyleri vermez ancak başarı için daima onları ister. Bourdieu bu duruma entelektüel ailelerden gelen çocukları örnek verir: entelektüel ailelerde konuşulan ve çocuğa öğretilen düzgün dil, aslında okulda konuşulan ve okulun istediği dile çok yakındır. Zira bu durum entelektüel ailelerin çocuklarının en büyük avantajlarından biridir¹⁷. Nitekim aileden eğitim adına aldığımız şeyler teşvik edici veya cesaretlendirici söylem ve eylemlerle sınırlı değildir; bizler, aynı zamanda ailelerimizden nasıl çalışacağımıza, çalışmalarımızı nasıl organize edebileceğimize dair bir *kullanma klavuzu* alırız. Bu noktalar ilk etapta küçük şeyler olarak görünüyorsa bile derinlemesine bakıldığında eğitimdeki eşitsizliğin yaratılmasında ve yeniden-üretiminde kilit rol oynayan önemli faktörlerdir. (YouTube, 2018) Bourdieu'nün de belirttiği gibi kültürel sermaye temel anlamda eğitim alanındaki başarısızlıkların yalnızca yetenek ve ekonomik eşitsizliklerle ilişkili olmadığına, bunların yanında birçok farklı faktörün etkili olduğu daha karmaşık bir sürece işaret etmektedir. Aile içerisinde kullanılan ve ebeveynlerden miras olarak alınan dil bunlardan yalnızca bir tanesidir.

Direkt olarak metni kültürel sermayeye ait tanımlamalarla doldurmadan önce eğitimin Bourdieu'nün analizlerindeki görevini, kültürel sermayenin gelişiminde üstlendiği rolü tartışmak yerinde olacaktır. Eğitim sosyolojisi, Pierre Bourdieu'nün çalışmalarının neredeyse tamamında doğrudan veya dolaylı olarak etkisi bulunan bir alandır. Bourdieu, çalışmalarının çoğunda eğitim sosyolojisine dayanan analizlerde bulunmuş ve Fransız eğitim sistemi hakkında derinlemesine çözümlemeler gerçekleştirmiştir.

Bourdieu'nün eserlerinde göze çarpan en belirgin noktalardan biri eşitsizliklerin, farkında olunmadan ve hiçbir kollektif karşı koymayla karşılaşmadan bir nesilden diğerine nasıl aktarıldığıdır. Bu meselenin anahtarı ise Bourdieu'ye göre, şimdiye kadar önerilmiş cevaplardan farklı olarak, eğitim sisteminde aranmalıdır. Zira aktörler ailelerinden miras olarak aldıkları kültürel farklılıkları ile akademik başarı gösterip

¹⁷ Bourdieu, aile içerisinde kazanılan kültürel getirilere örnek olarak dili verir ve kültürel sermaye miktarı bol olan entelektüel ailelerde konuşulan dil ile okulun istediği dil arasında yakın bir ilişki kurar. Bourdieu'nün hayatına kısaca değinilen bölümde de yer verildiği gibi Pierre Bourdieu, okul dilinden nispeten uzak bir dilin konuşulduğu Béarn'de dünyaya gelmiştir ve ENS'in ilk yıllarında okulda konuşulan dile alışmakta hayli zorlanmıştır.

mesleki fırsatları akıllıca değerlendirebilmektedirler. Bu durum etraflıca ele alındığında aktörlerin miras aldıkları kültürel sermayenin miktarı ile yine bahsi geçen aktörlerin nispeten iyi meslekleri, ebeveynleri gibi elde etme ihtimalleri arasında kuvvetli bir ilişki göze çarpacaktır. Nitekim var olan toplumsal eşitsizlik bu vesileyle kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Bourdieu, eğitim sisteminin, toplumsal eşitsizliklerin yeniden-üretilmesi noktasında aileye, kiliseye veya özel şirketlere göre çok daha fazla söz sahibi olduğunu düşünür (Swartz , 2011: 264-265). Esasen Bourdieu'nün eğitim sistemi ile irdelediği şey onun *sosyolog görünenin altında yatanı aramalıdır* prensibiyle uyushmaktadır; Bourdieu, meslektaşlarından farklı olarak eğitim alanındaki eşitsizlikleri ekonomik farklılıklarla sınırlı tutmamış, kültürel ve sosyal süreçlerin yanında öğrencilerin pratik yatkınlıklarının da yer aldığı alışık olunmayan bir bakış açısı elde etmiştir. Zira ortak algı, eğitimin herkese ulaşarak temelde bir eşitlik yarattığı yönündedir. Ancak ona göre eğitim, herkese ulaşarak bir eşitlik yaratmak yerine var olan eşitsizliğin yeniden-üretimine katkı sağlamaktadır.

Gerek mezun olunan okullar arasındaki kalite farkları veya bu okulların görece az veya çok prestijleri gerek ailelerden miras alınan kültürel farklılıkların oranlarına göre bir şeyleri başarabilme ihtimalleri herkesin okuyarak eşit olacağı anlamına gelmemektedir (Aktay, 2016: 481). Mesele herkesçe kabul edilen bir yanlış ifşa etmekle birlikte daha komplikedir. Zira eğitim sistemi eşitsizliklerin yeniden-üretimini bariz ve belirgin bir şekilde değil tabir caizse örtük ve gizli bir şekilde gerçekleştirmektedir.

Bourdieu, eğitim sisteminin bu örtük işlevini eğitim üzerine gerçekleştirmiş olduğu analizleri sonrasında ünlü fizikçi Maxwell'in bir cinine benzetmektedir: *"Maxwell, az ya da çok sıcak, yani az ya da çok hareketli tanecikler arasında bir cin olduğunu hayal eder. Bu iblis, tanecikleri ayırır; en hızlılarını ısısı artan bir kaba, en yavaşlarını da ısısı azalan bir kaba atar. Bunu yaparken de işlem başka türlü yapıldığında ortadan kalkacak olan farklılığı, düzeni korumuş olur. Okul sistemi de Maxwell'in cini gibi çalışır: Ayıklama işlemi için gereken enerji pahasına, eskiden mevcut olan düzeni, yani birbirine eşit olmayan kültürel sermayeyle donanmış öğrenciler arasındaki farkı korur. Daha kesin bir biçimde söylemek gerekirse, bir dizi ayıklama işlemi aracılığıyla, miras yoluyla kültürel sermayeye sahip olanları, bu sermayeden yoksun olanlardan ayırır. Yetenek farklılıkları ise, miras edinilen kültürel*

sermayeye göre oluşan toplumsal farklılıklardan ayrılamayacağından, eskiden var olan toplumsal farklılıkları böylece ayakta tutar.” (Bourdieu, 2015a: 36-37) Bourdieu, okulun Maxwell’in cini gibi, kültürel sermayeyi görece daha fazla elinde bulunduranları kültürel sermayeye daha az sahip olanlardan ayırdığını düşünür. Okul bu sayede mevcut düzeni korur ve eşitsizliğin sürdürülmesinde etkin bir rol oynar.

Bourdieu’ye göre eğitim sistemi farklı kültürel kökenlerden gelen öğrenciler arasında ayırıcı bir set çeker. Bu set ilk olarak okullarda öğretilenlerin hakim kültürün ideolojisine yakın olması ile çekilir. Hakim kültürün ideolojisine dayanan kültürel kodlar yine hakim sınıf içerisinde gelen öğrenciler için daha açık bir şekilde yer alırken nispeten alt sınıftan gelen bir öğrenci için çözülmesi hayli zor bir problem haline almaktadır. Bourdieu, bu konudaki bulgularını bir formüle dayandırır; eğitim sistemi içerisinde yer alan bütün başarılar temelde öğrencilerin hayatlarının erken dönemlerinde aldıkları eğitime dayanır. Yani bu başarılar rastgele gelişmemekle birlikte belirli becerilere ve bilgilere kadar uzanır. Egemen gruba üye olan çocuklar bu bilgi ve becerileri evvelden beri içselleştirmiş oldukları için sınıfta verilen mesajların tamamını kolaylıkla çözebilecek anahtarlara da sahiptirler. Bu yüzden orta ve alt sınıfa üye olan öğrencilere göre başarıya ulaşabilme olasılıkları daha kuvvetlidir. Çünkü okulda öğretilen kültürel kodlar, içerisinde oldukları toplumsal sınıfın ideolojisine ziyadesiyle yakındır. Dolayısıyla öğrencinin geldiği toplumsal konum ve konumuyla bağlantılı olarak elinde bulundurduğu kültürel sermayenin miktarı ile okul başarısı arasında kuvvetli bir ilişki söz konusudur (Aktay, 2016: 482). Konuya giriş yaparken verilen dil örneğine sadık kalınılacak olursa; okulda konuşulan dil ile egemen sınıflardan gelen öğrencilerin bu dili anlama ve yorumlama düzeyleri arasında paralel bir ilişki söz konusudur. Öyle ki, eğitimi veren öğretmenler egemen sınıfa ait olmasalar bile (zira bu durum egemen dilden de uzak oldukları anlamına gelir) verdikleri bilgiler ve öğrettikleri şeyler egemen kültürün kodlarına ait oldukları için, egemen gruplardan gelen avantajlı çocukların aşına oldukları dili kullanmış olacaklardır. Bu nokta alt ve orta sınıftan gelen öğrenciler için bir dezavantaj yaratmakla birlikte egemen sınıftan gelen öğrencilere fazladan bir kazanç sağlamaktadır.

Öğrencilerin geldikleri toplumsal köken ile eğitim sisteminde konuşulan hakimane dil arasındaki farklılıklar, okul başarısını tesis eden ancak aynı oranda da gizlenmeyi başarabilmiş ve bizatihi sorun olarak algılanmadıkça işlemeye devam eden

faktörlerden biridir. Dil sermayeleri farklı toplumsal kökenlerden gelen öğrencilerde eşitsiz olarak bulunmaktadır fakat öğretmen ve öğrenci arasındaki pedagojik iletişimin verimliliği ile dilsel sermaye arasındaki bağ ise kuvvetlidir. Bu durum eğitimdeki eşitsizlikler içerisinde en örtük olanlardan biridir. Zira en imtiyazlı ailelerden gelen çocukların bile anadili olmayan akademik dil, birbirinin aynısı olmayan farklı toplumsal sınıflarca konuşulan her bir dile eşitsiz mesafede uzaktır. (Bourdieu & Passeron, 2015: 154)

Ayrıca Pierre Bourdieu, Fransa'nın ünlü eğitim kurumlarında konuşulan ustalık dilin hocalar ile egemen sınıfa göre nispeten daha alt sınıflardan gelen öğrencilerin arasına mesafe koyduğunu düşünür. Eski hoca figürlerinden biraz bağımsız olarak hocalar artık kürsüsünden inebilir, öğrencilerinin arasına karışabilir, dersi onların arasındayken anlatabilir ancak katiyen hakimane dilinden feragat etmez. Bu dil öğrenci ile kurmuş olduğu ilişkisinde nihai korumasıdır. Aynı zamanda hocalar, kullandıkları ustalık dili yeterince iyi anlayamayan öğrencileri ile bu sorunu aşmaya yönelik bir ilişki geliştirmeye de yeltenmezler. Bu sebeple okudukları kağıtların, sürekli olarak, vasat bir dille yazıldıklarını söyler ve devamında büyük bir alicenaplık göstererek not konusunda cömert davrandıklarını ancak bu kağıtların o notları hak etmediklerini eklerler. Hocaların da bu yanı sıra paylarının olduğunu düşünen Bourdieu, bu yanı sıra görmezden gelen hocaları Max Weber'in gözlemleri ile anlatır; nasıl ki bir din adamının veya daha açık ifadeyle bir papazın hatalarının sorumluluğu, papazın bulunduğu konumdan mütevellit Tanrı'da değil de sadece mümin olanların tutumlarında aranıyorsa aynı şekilde, öğrencilerinin tamamıyla sıkı bir diyalog kuramayan hoca da, bunun sebeplerini tam olarak irdeleyip öğrenmeden, hoca statüsünün sorgulanmasına müsaade etmeden yanlıştın sorumluluğunu öğrencilerinin tutumlarında arayacaktır. (Bourdieu & Passeron, 2015: 149)

Bourdieu, ebeveynlerin meslekleri ile çocukların yükseköğrenime geçişleri ve bölüm seçimleri arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu düşünür. Fransa'da gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarında istatistiksel olarak sonuçlar elde eden Bourdieu, *babası tarım işçisi olan erkek öğrencilerin %1; babası sanayici olan erkek öğrencilerin %70; babası serbest meslek sahibi¹⁸ olan erkek çocukların %80 oranında bu şansa*

¹⁸ Serbest meslek kavramı, Türkiye'de yer alan haliyle küçük esnafı çağrıştırmaktadır ancak Fransa'da işaret ettiği sosyoekonomik düzey daha farklıdır. Üst düzey bir eğitimin ardından kendi hesabına çalışan

sahip (Bourdieu & Passeron, 2018: 14) olduklarını göstermiştir. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak; babası kendi hesabına çalışan avukat olan bir öğrencinin yükseköğretime geçebilme olasılığı babası tarım işçisi olan bir öğrencinin yükseköğretime geçebilme olasılığından çok daha fazladır.

Pierre Bourdieu, ebeveyn meslekleri ile üniversiteye geçiş arasındaki bu derin farkı şöyle yorumlamıştır: *“Babası üst düzey yöneticilik yapan, çevresinde ve hatta ailesinde yükseköğrenimi kaçınılmaz, sıradan ve gündelik bir yazgı olarak gören bir erkek çocuğunun üniversiteye girme şansı (%50’den fazla) ile babası işçilik yapan, eğitime ve öğrenciliğe ilişkin bilgisi aracı kişiler ve çevrelerle sınırlı olan bir erkek çocuğun üniversiteye girme şansı (%2’den az) göz önüne alındığı takdirde bu çocukların tedrisi geleceklerinin bir olamayacağı anlaşılır.”* (Bourdieu & Passeron, 2018: 15) Çocukların öğrencilik aşamasında ve öncesinde babalarının mesleklerine paralel olarak edindikleri ekonomik mirasın yanında belki de daha belirleyici miras olarak aldıkları kültürel sermaye vardır. Bu vesileyle babaları sırasıyla; üst düzey yönetici, sanayi işçisi ve tarım işçisi olan üç çocuğu ele aldığımızda çocukların geldikleri sosyal çevreyle bağlantılı olarak yükseköğretime giriş şanslarının da yine sırasıyla normal, olası ve imkansız olduğu görülecektir.

Bourdieu’ye göre tedrisi başarıları değerlendirirken atlanıldığı takdirde birtakım önemli noktaların ıskalanmasına yol açabilecek bir diğer faktör ise öğrencilerin cinsiyetleri ve sosyal kökenleridir. Zira kendi analizleri doğrultusunda fakülte seçimi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulan Pierre Bourdieu, kadınların çoğunlukla edebiyat fakültelerini tercih ettiğini göstermektedir. Sosyal kökenle bağlantılı olarak bu oran görece daha aşağıdaki sınıflara gidildikçe artmaktadır. (Bourdieu & Passeron, 2015: 118) Aynı veya birbirine yakın sosyal kökenlerden olan kadın veya erkek öğrencilerin üniversiteye girebilme olasılıkları birbirine yakın olsa da üniversiteye girdikten sonra aynı bölümlerde okuma olasılıkları birbirine uzaktır. Daha genel olarak öğretmenlik eğitimi veren edebiyat fakülteleri kadın öğrenciler tarafından daha çok tercih edilmektedir. Bu durum üzerinde iş bölümü ve yatkınlık gibi geleneksel süreçlerin tesiri gözlemlenmektedir. (Bourdieu & Passeron, 2018: 16) Bunun nedeni

doktor, avukat, noter, mimar da serbest meslek kategorisi içerisinde yer almaktadır. Bunun yanında aynı mesleklerin farklı toplumlardaki görece farklılıkları göz önünde bulundurulduğunda, Bourdieu’nün Fransa’yı analiz ettiğini ve dolayısıyla bahsi geçen meslekleri yine Fransa’nın özgül koşullarıyla değerlendirmek gerektiğini hatırlatmakta fayda vardır.

öğrencilerin tedrisi yeteneklerinin yanında daha önceki eğitim süreçlerinde edindikleri deneyimler -ki bu deneyimler bilhassa kadın öğrencilerin kendi koşulları bağlamında habituslarına işaret etmektedir- ve dilsel sermayelerinin daha üst sınıftaki kadın öğrencilere göre yeterli olmamasıdır.

Bu bağlamda cinsiyetler üzerinden gerçekleşen dezavantajlar kadın öğrencilerin edebiyat fakültesine bir anlamda mecbur bırakılmasında vücut bulur. Daha genel anlamda değerlendirilecek olunursa; yoksun kesimlerden gelen öğrenciler, kültürel sermayelerinin hacmiyle doğrudan orantılı olan kısıtlı donanımları ile daha zor bir elenme süreci geçirmektedirler. Bu sakil elenme sürecinin ardından ise tercihlerini –ki bu genelde zorunlu bir tercihtir- edebiyat fakültelerinden yana kullanırlar. Yani dezavantajlı bir sosyal kökenden gelen öğrenciler için üniversitelerin çoğunlukla iki kapısı açıktır: fen ve edebiyat fakülteleri. Kültürel sermayelerinin daha fazla olduğu ve bu anlamda üniversitelerin istedikleri birçok donanıma sahip olan öğrencilerin girmekte bu kadar zorlanmadıkları tıp, hukuk ve eczacılık fakültelerine yoksun kesimlerden gelen öğrencilerin girebilme ihtimalleri ise hayli düşüktür. Bu oran yoksun kesimler içerisinde yer alan bir kadın öğrenci söz konusu olduğunda ise iyice azalmaktadır. (Bourdieu & Passeron, 2018: 18) Sonuç olarak fakülte ve bölüm tercihlerindeki tehditler, ayrıcalıklı olan öğrencilerden ziyade dezavantajlı olan öğrencilere, bu öğrenciler arasından ise erkek öğrencilerden çok kadın öğrencilere kendini daha çok dayatmaktadır. Ayrıca bu konuda fazlasıyla önemli olan bir noktaya da açıklık getirilmelidir: Bourdieu'nün fakülte ve bölüm tercihleri ile sosyal köken ve cinsiyet üzerine olan tespitleri, örneğin kültürel sermayesi fazla olan, ilk ve orta eğitiminde de birçok okulun aradığı yatkınlıklar geliştiren avantajlı bir sosyal kökenden gelen bir öğrencinin, bölüm tercihini yüksek ihtimalle tıp, eczacılık veya hukuk fakültelerinden birine gitmek yönünde kullanması gibi, ihtimallere dayanmaktadır. Zira yoksun bir sosyal konumdan gelen bir öğrencinin tıp, eczacılık veya hukuk eğitimi alabilmesi gibi avantajlı bir konumdan gelen bir öğrencinin de edebiyat fakültesini tercih etmesi imkansız değildir. Bourdieu'nün bu tespitler ile ifade ettiği şey, esasen, dezavantajlı konumlardan gelen öğrencilerin seçilme süreçlerinde daha çetin şartları aşmak zorunda kaldıkları ve bu öğrencilerin iyi olan bölümleri kazanabilme olasılıklarının daha az olduğudur.¹⁹

¹⁹ Pierre Bourdieu (Bourdieu & Passeron, 2018, s.18) çalışmalarından birinde bu durumu şöyle açıklamıştır: “Babaları yüksek düzeyde yönetici olan erkek ve kız çocuklarının hukuk, tıp veya eczacılık

Pierre Bourdieu'nün kültürel sermaye kavramı ile varmak istediği şey, bir anlamda, yalnızca yetenek ile açıklanamayacak olan tedralı başarı veya başarısızlıkların daha toplu bir bakış açısıyla değerdendirilmesi gerektiğidir. Öğrencilerin tedralı durumlarının salt yetenek ile değerdendirildiği dar bir bakış açısı mevcut sorunların üzeri örtük bir şekilde devam etmesine ve dolayısıyla yine mevcut eşitsiz sistemin yeniden-üretilmesine kaynaklık eder. Nitekim, tedralı başarıları ele aldığımızda öğrencilerin pratikleri üzerinde etki gösteren önceki deneyimlerini ve sosyal kökenleri ile dilsel sermayelerini atladığımızda yaptığımız şey tam olarak budur. Bu yanıştan kaçınmak için verili bir anda, örneğın öğrencilerin bir konu hakkında yazmış oldukları kompozisyonları değerdendirirken, öğrencilerin geldikleri farklı sosyal kökenleri, cinsiyetlerini ve pratikleri üzerinde belirleyici olan ilk ve orta eğitim dönemlerini ilişkilendirmek gerekmektedir. Çünkü nispeten daha bütüncül olan bu bakış açısı, aynı zamanda, birbirinden farklı koşullar ile aynı noktada bulunan öğrencilerin, kariyer planları için nelerin mümkün nelerin imkansız olacağı noktasında da rehberlik etmektedir. (Bourdieu & Passeron, 2015: 125)

Bunların yanında okul başarısı üzerinde belirleyici olan faktörlerden biri de öğrencilerin sahip oldukları ekonomik imkanlardır. Zira Pierre Bourdieu, ailesi tarım işçisi olan çocukların büyük bir çoğunluğunun üniversite eğitimi alırken yaşamını idame ettirebilmesi için öğrenciliklerinin yanında başka bir işle meşgul olduklarını tespit eder. (Bourdieu & Passeron, 2018: 28) Bilindiği üzere yükseköğrenim süreci bilhassa yoksun kesimlerden gelen öğrencilerin görece kötü koşulları yüzünden onlar için bir külfeti işaret etmektedir. Yeterli maddi imkanlara sahip olamayan öğrenciler –aynı zamanda ebeveynlerinden tevarüs edebilecekleri ekonomik sermayelerinin olmayışından- öğrenciliklerini devam ettirirken maddi kazanç sağlayabilecekleri bir işte de çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum ise hayatlarının kalanı üzerinde belirleyici olacak olan okul ile gününü kurtarmaları için çalışmak zorunda oldukları işlerinin bir arada yürümesine sebebiyet vermektedir. Bu süreci iyi kontrol edemeyen öğrencilerden bazıları iyi bir eğitim alamıyorlarken bazıları eğitime ara vermektedir. Aynı zamanda birçok bölümün bir külfet yaratıyor olması ve yine bazı

tahsili yapma ihtimali %33,5 civarında seyrederken bu oran, babaları orta düzeyde yönetici olan erkek ve kız çocukları için %23,9; sanayi işçisi çocukları için %17,3 ve babaları tarım işçisi olan erkek ve kız çocukları için ise %15,3'tür." Görüldüğü üzere öğrencilerin sosyal kökenleri aşağı doğru indikçe bununla paralel olarak nispeten iyi bölümlere girebilme ihtimalleri de azalmaktadır.

mesleklerin maddi bir birikim olmadan icra edilemeyeceği göz önünde bulundurulduğunda dezavantajlı bir sosyal kökenden olan öğrencilerin maruz kaldıkları eşitsizlik daha belirgin bir hal almaktadır.

Eğitimin, toplumsal eşitsizlikleri yeniden-üretmesi konusunda işlevi önemli olan bir diğer faktör ise sınavlardır. Sınavlar kabaca değerlendirildiği takdirde, bütün öğrencilerin aynı şartlar altında sınava girdikleri için sonuçların adil bir şekilde olacağı gibi ortak bir algı bulunmaktadır. Sınavların bu asli işlevi yanıltıcı olmakla birlikte yalnızca bu asli işlevlere takıldığı takdirde örtük işlevlerin gözden kaçırılmasına da sebep olabilmektedir. Zira sınavlar bir noktada toplumsal hiyerarşilerin, tedrisi hiyerarşilere dönüştürülmesidir. Sosyal köken olarak dezavantajlı bir konumdan gelen bir öğrencinin iyi bir fakülteye girmesi, iyi bir bölüm okuması ve yine iyi bir meslek edinmesi için yapması gereken yalnızca sınavlara odaklanmak ve başarılı bir sonuç almaya çalışmak değildir. Daha açık ifadeyle bu süreç içerisinde birçok farklı imkansızlığı barındırmaktadır. Oysa nispeten daha avantajlı bir kökenden gelen bir öğrenci için durum bu kadar komplike değildir ve bu öğrencinin yapması gereken belki de tek şey yalnızca sınava odaklanmaktır. Yoksun kesimlerden gelen öğrenci ise elenmek için çoğu zaman sınavı beklemeden kendi kendini elemektedir. Çünkü bir meslek ve bununla paralel olarak bir sosyal konum elde etmek için kazanması gereken sınava kendisini hazır hissetmemektedir. Sınav için almış olduğu eğitim, kazanmış olduğu dilsel sermaye ve edindiği yatkınlıklar sınava dair umutlarının olmasına imkan vermemektedir. Nitekim kendi kendini elemekten sınava girse ve sınavdan başarılı olsa bile sonrasında girebileceği bölüm yüksek ihtimalle hayat boyu dezavantajlı bir konumda kalmasını devam ettirecek bir bölüm olacaktır. Böylesine bir gelişme ise dezavantajlı öğrencinin daha uzun vadede kendisini elemesi olarak yorumlanabilmektedir. Kısacası; ortak algı, sınavların sonuçlarına yöneliktir ve sınavlar herkes için eşit bir baraj olarak değerlendirildiği için diğer süreçler bir önem ifade etmezler. Bourdieu bu durumu şöyle ifade etmektedir: *“İlginin odağında sınavlardaki başarısızlık oranları sorusu varsa eğer, bunun nedeni, bu soruyu sorma araçlarını ellerinde bulunduranların, elenme riskleri sadece sınavdan kaynaklanan toplumsal sınıflardan gelmeleridir.”* (Bourdieu & Passeron, 2015: 198) Anlaşılabileceği üzere Pierre Bourdieu, sınavların örtük işlevlerinin ifşa edilmesi için gerekli olan araçlara dezavantajlı konumda bulunanların sahip olmadığını, bu araçlara sahip olanların ise

böyle bir ihtiyaçlarının olmadığını ve zaten sınavların örtük işlevlerinden çıkarları olduğunu düşünmektedir.

Öğrencilerin toplumsal kökenleri ile üniversite tercihleri arasında, Bourdieu'ye göre, sıkı bir korelasyondan bahsetmenin mümkün olduğuna yer verilmişti. Bu düşünce üzerinden bir tekrara gidilecek olursa eğer; hakim sınıftan olan öğrenciler okul içerisinde öğretilmeye çalışılan kültüre yakınlıkları ve okulda kullanılan akademik dile olan aşinalıkları hasebiyle, yoksun sınıflardan gelen ve bütün bir eğitim hayatı boyunca hakim sınıfın kültürüyle inanılmaz benzerlikler gösteren okul kültürünü öğrenmeye çalışan dezavantajlı öğrencilere göre daha şanslı bir konumdadırlar. Hakim sınıflardan olan öğrenciler zaten bildikleri bir kültür ile bir anlamda öğrendiklerini teyit ettiriyorken yoksun sınıflardan olan öğrenciler kendi kültürleri ile öğretilmek istenilen kültür arasındaki farkı kapatmaya çalışmaktadırlar. Nitekim bu fark, uzunca süre alınacak olan üniversite eğitimiyle bile tamamen kapanmaz; zira bu eksiklik daima yoksun öğrenciler tarafından hissedilecektir. Dil sınavlarında veya muadili diğer sınavlarda alt sınıflardan gelen öğrencilerin yaşadıkları problemler bu duruma örnektir. Alt sınıflardan gelen öğrenciler sınavlarda gördükleri kelimelerin birçoğu ile ilk defa karşılaşmakla birlikte soruların gerektirdiği kültürel birikime de görece daha az bir miktarda sahiptirler. Ancak üst sınıf öğrencileri için durum bu kadar vahametli değildir; bu öğrenciler sınavlarda karşılaştıkları birçok kelimeye aşındırlar ve aynı zamanda kültürel birikimleri de sorunları çözmek noktasında elverişlidir. Kültürel sermayelerin eşit miktarda tevarüs edilmemesi ile oluşan kültürel birikim eşitsizliği öğrencilerin sınavlarda gösterdikleri başarılar üzerinde de fazlasıyla belirleyici bir rol üstlenmektedir. Dil sınavlarına kadar üst sınıflardan olan arkadaşlarına göre oldukça fazla çaba sarfeden ve birçok elemenden geçerek dil sınavına ulaşabilen tarım işçisi babanın çocuğu, dil sınavını geçse bile sonrasında kültürel kapsamı daha geniş olan bir sınavda elenebilme korkusuyla yüzleşecektir (Swartz , 2011: 279). Bu yüzden eğitim sürecinin tamamında okulda verilen kültür ile miras aldığı kendi kültürü arasındaki farkı azaltmaya çalışacaktır. Nitekim bu fark, bütün üniversite eğitiminin ardından kapanabilecek bir fark değildir.

Bunun yanında Bourdieu'ye göre sınavların tedrisi bir hiyerarşi yaratmasına hizmet eden bir diğer faktör de matematiğe dayalı sınavlardır. Bu sınavlar matematiği yapabilen öğrencilere bir takım avantajlar kazandırmakla birlikte aynı zamanda yine

matematik yapabilme yeteneğiyle doğrudan ilintili olan güzel mesleklerin de kapısını aralamaktadır. *“Okul sistemi, çoğunlukla tüm öğrencileri mükemmellik biçimlerinin tek ve biricik hiyerarşisi –ki, bu hiyerarşi günümüzde matematiğin egemenliğindedir- dahilinde sıralayarak, genel yargılarını ve tartışmaya kapalı kararlarını, büyük bir psikolojik baskıyla dayatmaktadır. Dışlanmışlar, kolektif olarak benimsenen ve onaylanan, dolayısıyla da psikolojik olarak tartışılmaz ve tartışılmayan bir ölçüt olan zeka adına, kendilerini mahkum edilmiş buluyorlar: Bu nedenle de tehdit altındaki bir kimliği yeniden oluşturmak için, çoğu zaman okul ve toplum düzeninden kopmaya (...) ya da yine örnekleri görüldüğü gibi psişik bunalıma hatta akıl hastalığı ve intihara sürükleniyorlar.”* (Bourdieu, 2015a 46-47). Bourdieu’ye göre matematik eğitim kurumları içerisinde öğrencilerin geleceklerini tayin eden başat öğelerden biridir. Zira öğrenciler, salt matematik alanındaki beceriksizliği yüzünden iyi veya ortalama mesleklere ulaşamadıkları için eğitim alanının dışında bulunan başka işlere yönelmekle birlikte toplumsal düzeni bozacak işlere de bulaşmaktadırlar.

Toplumsal eşitsizliklerin ifşa edilmemesi ve mevcut düzenin devam edebilmesi için sınavların kendilerini nesnel bir hakikat olarak değerlendirmeleri gerektiğini düşünen Pierre Bourdieu’ye göre sınavlar, kültürel sermaye miktarlarına göre farklı sonuçlar alan öğrenciler arasındaki bu farkı, toplumsal kökenle ilişkilendirmeden geçenler/kalanlar karşıtlığı altında o kadar kusursuz bir biçimde değerlendirir ki geçenler ve kalanlar arasındaki eşitsizlikler üzerine konuşulmaya gerek görülmeyen bir konu olarak perdenin arkasında kalmaya devam eder. Sınavların gerçekleştirdiği bu elemeler sayesinde, toplumsal avantajlar veya dezavantajlar, ait oldukları aktörlerin sosyal konumlarına paralel olarak yeniden-üretilirler. (Bourdieu & Passeron, 2015: 205) Sınavlar, her biri farklı toplumsal kökenden gelen ve dolayısıyla farklı kültürel sermayelere sahip olan aktörler arasındaki toplumsal hiyerarşiyi, tedrisi hiyerarşiye dönüştürür ve en nihayetinde bu eşitsizliği meşrulaştırır.

Alan kavramı değerlendirilmeye başlanıldığından itibaren aktörlerin, alanların özgül koşulları sonrası üretilen sermayeler için birbirileri ile sürekli olarak bir mücadele halinde olduklarından söz etmiştik. Bu sermayeleri elde edebilmek için aktörler, alanlar içerisindeki konumlarına paralel olarak birtakım stratejilere başvurmaktadırlar. Entelektüel alan içerisinde yer alan ve sahip oldukları hatırı sayılır kültürel sermaye miktarı ile hakim sınıflardan olan aktörlerin, bu alan içerisindeki stratejileri bilhassa

akademik düzenin devam etmesi üzerinedir. Zira diğer aktörlerin talepleri doğrultusunda gerçekleşecek olan akademik reformlar, düzenin bu şekilde devam etmesinden çıkarı olan (kültürel sermayenin bolluğu ile nispeten iyi meslekleri ve konumları soydan soya yeniden-üretmek) hakim sınıfları tedirgin edecektir. Bu yüzden bu sınıflar sürekli olarak kendi kültürel sermayelerini arttırmaya ve düzenin devam etmesini sağlamaya yönelik stratejiler benimsemektedirler (Swartz , 2011: 291). Çünkü alan kavramının tartışıldığı bölümde yer verildiği gibi, alanda bulunan aktörler konumlarını yükseltmek veya muhafaza etmek için sürekli olarak mücadele halindedirler ve ekonomik sermayesi kültürel sermayesinden fazla olduğu için entelektüel alanda tabi konumda olan bir aktör ekonomik sermayesini, kültürel sermayeye tahvil ederek hakim konumlarda bulunan aktörleri yerlerinden edebilir. Hakim gruplardan olan aktörlerin, tabir caizse, sürekli bir tetikte olmak durumları, onları daimi olarak kültürel sermayelerini arttırmaya yönlendirmektedir.

Bourdieu'ye göre okullarda öğretilmeye çalışılan kültür hakim grupların kültürüdür. Hakim gruplarda dünyaya gelen bir çocuk ilk eğitimini aldığı aile içerisinde ebeveyninden öğrendikleri ve öğrenme sürecinde kazandığı yatkınlıkları ile (ders çalışma metodları, okuma pratikleri vb.) bir kültürel sermayeyi miras edinmekte ve bu mirasa yine kendi koşulları içerisinde eklemeler yapmaktadır. Bu sayede okullarda verilecek olan eğitimi daha çocukluk aşamasında ailesi içinde ebeveynleri yardımı ile almaktadır. Oysa nispeten daha yoksun kesimden olan çocuklar için süreç aynı şekilde gelişmemektedir. Okullarda öğretilmeye gayret gösterilen kültür, hakim grupların – yüksek kültürel sermayeye sahip olanların- kültürüne o kadar yakındır ki, henüz ilk çocukluk yıllarından itibaren bu kültürün içerisinde doğan dolayısıyla da bu kültüre hayatının her evresinde hakim olan öğrencilere göre dezavantajlı olan yoksun çevrelerin çocukları, bu kültürü kazanabilmek için okul hayatının tamamında sürekli olarak emek verip üstün bir çaba göstermek zorundadırlar. Daha açık bir ifadeyle okullarda öğretilen kültür bir grup için miras alınan ve kolay ulaşılan bir şey iken diğer grup için ise elde edilmek için bedel ödenilmiş bir fetih anlamı taşımaktadır. (Bourdieu & Passeron, 2018: 44) Esasen algılarımız da, sürekli olarak, dezavantajlı kesimlerden olan çocukların eğitim alanında gösterdikleri başarıları bir fetih olarak görmek yönündedir. Başka bir ifadeyle, Bourdieu'nün Fransız eğitim sisteminden yola çıkarak edindiği bu fikri kendi toplumumuz üzerinden yeniden düşünecek olursak; bizde de durum çok farklı değildir.

Yoksun çevrelerden gelen bir çocuğun ÖSS, YGS, YKS veya muadili sınavlarda göstermiş olduğu başarı bizler için hep daha ilgi çekici ve hayret vericidir. Her yıl gerçekleştirilen bu sınavların ardından “çoban, tıp fakültesini kazandı”, “çobanlık yaparken üniversite sınavlarına hazırlandı ve diş hekimliğini kazandı” gibi başlıklarla yer alan haberlere sıklıkla rastlamamız bu duruma verilebilecek en iyi örneklerdendir. Bu haberler insanlar için sansasyonel olmakla birlikte fazlasıyla ilgi çekmektedir. Oysa burada ironik bir durum söz konusudur; bahsi geçen sınavlara giren, tıp veya diş hekimliği gibi nispeten iyi meslekler edindirecek fakülteleri kazanan ancak avantajlı bir sosyal çevreden geldiği için başarısı haber değeri görmeyen birçok öğrenci vardır. Hakim gruplardan gelen bu çocuklar için elde edilen başarı bir anlamda malumun ilanı iken yoksun çevrelerden gelen çocukların göstermiş olduğu başarı Bourdieu’nün deyimiyle bir fethi, bedel ödenmiş şanlı bir zaferi işaret etmektedir. Üstelik daha öncede belirtildiği üzere toplum olarak algımız, aynı başarıyı elde edebilmek için farklı süreçlerden geçmek zorunda kalan iki öğrenci arasındaki bu derin uçurumun farkında olarak bu eşitsizliği tasdik etmek üzerinedir. Herkes çobanın tıp kazanması için göstermesi gerektiği gayretin farkındadır -zira çobanın başarısının haber değeri görmesinin sırrı da burada yatmaktadır- ancak şartların daha eşit olduğu bir eğitim ortamının yaratılması için kimse çaba sarf etmemektedir. İşte tam da bu sebepten ötürü algılarımızda yer alan bu karışık durumdan ironi diye söz etmek mümkündür.

Pierre Bourdieu, Fransız eğitim sistemi içerisinde aktif bir şekilde eğitim almaya devam eden ve farklı eğitim kurumlarından olan öğrencilerle gerçekleştirdiği görüşmelerde, öğrencilerin verdikleri cevaplar ile işgal ettikleri toplumsal konumlar arasında belirgin bir ilişkinin var olduğunu gözlemlemiştir. Bu cevaplardan bazıları, üst sınıflardan gelen öğrencilerin kendilerini veya öğrenciliklerini tanımlamaları istenilen soruya vermiş oldukları cevaplardır. Bilindiği gibi Fransız eğitim sistemi içerisinde *Grandes Ecoles*’ler özel bir konuma sahiptirler ve öğrencilerine ortalama iş imkanları sunabilecek olan fen ve edebiyat fakültelerinden ayrılmaktadırlar. *Grandes Ecoles*’ler (Ecole Nationale d’Administration, Ecole des Hautes Etudes Commerciales, Ecole Normale Supérieure ve Ecole Polytechnique gibi) öğrencilerini genel olarak yüksek tabakadan olan hakim sınıflardan devşirirler ve aynı zamanda bu öğrencilere mezuniyetlerinin ardından yüksek kariyerli işler için imkanlar sağlarlar. Ayrıca bu aşamada küçük bir paragraf açmakta fayda vardır; Pierre Bourdieu *Grandes*

Ecoles'lerin, eğitim sistemi aracılığıyla yönetici sınıflar ile orta ve alt sınıflar arasında bir ayrım çizme görevini üstlendiğini düşünür (Swartz , 2011: 269). Bu okullardan birinde okuyan ve ebeveynlerinden en az biri üst düzey yönetici olan veya serbest meslekle uğraşan öğrencilerden kendilerini veya öğrenciliklerini tanımlamaları istenildiğinde, genel olarak öğrencilerin, öğrenciliklerinin yanlarında kendilerini tarif edebilecekleri başka kimliklere başvurdukları gözlemlenmiştir. Aynı zamanda bu öğrenciler göstermiş oldukları kişisel başarılarından bahsederken olayları daima bir hocaları ile bağlantılandırmışlardır. Zira *Grandes Ecoles*'lerde verilen münevver eğitim geleneğinin içerisinde hocalar önemli bir konumu işgal etmektedirler. Öyle ki içerisinde bulunduğu bilimsel çevrede tanınan bir hocanın öğrencisi olmakla kendini o alanda yetkin olarak tanımlayan öğrencilere de rastlamak mümkündür. (Bourdieu & Passeron, 2018: 71) Burada söz konusu olan durum *ecoles*'lerin Fransız eğitim sistemi içerisindeki belirleyici konumlarıdır. Öğrenciler kendilerini tanımlarken zaman zaman okullarının bu özel konumunu veya hocalarının yetkinliklerini kullanabilmektedirler.

Bu öğrenciler üzerinden değerlendirilen bir diğer konu ise hakim çevreden gelen öğrencilerin farklı olma veya farklı görünme çabalarıdır. Bourdieu eğitim sistemini, dünyadan kopartılmış bir alan ve oyuncularından kendilerini tamamen oyuna vermelerini isteyen entelektüel bir oyuna benzetir. Bu oyun, eyleycilerine ayrışmaları, farklı olmaları için çağrı yapar ve onları teşvik eder. Bu oyunun içerisinde bulunan üst sınıf öğrencileri arasında bir mutabakat söz konusudur; oyunun sınırları bellidir ve farklılık arayışı daimi olarak bu sınırlar içerisinde gerçekleştirilmelidir. Bu yüzden maddi bir getirisi olsun ya da olmasın tartışmalara katılmak bu öğrencilerde sık rastlanılan bir durumdur. Zira tartışmalara sürekli olarak katılmak oyuncuların üzerinde mutabık oldukları oyun kurallarının bir gereğidir. Hem üst sınıftan olan öğrencilerin fiziksel koşulları, yaşadıkları çevreler ve sahip oldukları imkanlar bu öğrencilere önemli veya önemsiz bütün tartışmalara katılabilme rahatlığını vermektedir. Okulda almış oldukları eğitimin yanında aile bireyleri ile beraber katıldıkları toplantılar, konferanslar veya bir konu hakkında malumat sahibi aracı bireylerle olan tanışıklıkları sayesinde birçok konu hakkında haberdardırlar. Eğitim alırken başka bir işte çalışma veya zamanlarının ancak bir bölümünü okula ayırabilmek gibi bir zorunlulukları olmadığı için tartışmalara katılma sıklıkları taşradan gelen öğrencilere göre oldukça fazladır. Geleceği okuduğu okulla sınırlı olan taşralı öğrenci için ise tartışmalar bu kadar ilgi

çekici olmamakla birlikte eğitim süreçleri, yüksek sınıflardan öğrencilerin anladıkları gibi entelektüel bir macera değildir. (Bourdieu & Passeron, 2018: 81) Hem birçok konu hakkında bilgi sahibi olmaları hem de bilgi sahibi olmasalar bile o alanda yetkin olan kimseler ile kurmuş oldukları tanışıklıkları sayesinde üst sınıflardan gelen öğrenciler tartışmalara katılmayı ve fikir belirtmeyi entelektüel oyunun bir kuralı sayarlar. Taşradan gelen öğrenciler için ise durum daha farklıdır; bu öğrenciler bir yandan eğitim alırken bir yandan da eğitimlerine devam etmek ve hayatlarını idame etmek için çalışmaktadırlar. Dolayısıyla zamanlarını kontrollü kullanmak zorunda olan bu öğrenciler, okul alanı dışarısında konumlandıkları tartışmalara katılmak için görece avantajlı sınıflardan olan öğrenciler kadar istekli değildirler.

Eğitim oyununa katılan aktörler arasında cinsiyet üzerinden birtakım yorumlar yapmak mümkündür. Pierre Bourdieu, yoksun ya da burjuva çevrelerinden olsun bütün kadın öğrencilerin, eğitim süreçlerinde ve sonrasında bir meslek edinebilmek ile ilgili planlarında daha gerçekçi olduklarını düşünür. Meslek edinme süreci bilhassa sözel bölümler üzerinden oldukça sancılı gerçekleşen bir süreçtir. Gelecekleri ile ilgili bu müphem havayı dağıtmak ve mümkünse eğer öğrencilik süreçlerinde bunları pek düşünmemek için öğrenciler daima başka meşgaleler edinirler. Bu strateji bazen işe yarıyor olsa da öğrencileri, meslek kaygısından ve geleceğin belirsizliğinden daimi olarak kurtaramaz. Dolayısıyla öğrencilerin alabildiğine belirsiz olan gelecek tahayyülünün altında yatan problemleri keşfedebilmek için onların nesnel gerçekliklerine odaklanmak gerekmektedir. Kadın öğrencilerin yaşam pratikleri ve yine okulla bağlantılı olarak çalışma alışkanlıkları her geçen gün erkek öğrencilerinkine yaklaşıyor olsa da tamamıyla geleneksel modellerden kopabilmiş değildir. Nitekim aynı toplumsal kökenden gelen kadın ve erkek öğrenciler, üniversiteye yerleşebilme süreçlerindeki nesnel koşullardan ziyade, bir mesleği gerçekleştirebilme konusunda birbirlerinden ayrılıyorsa eğer bunun en büyük nedeni kadın öğrencilerin, hala geleneksel modellere ve cinsiyetler arası işbölümüne sadık kalmalarıdır. Aynı zamanda kadın öğrenciler, erkek öğrenciler ile aynı tedrisi başarıları gösterebilirler bile (aynı bölümde bulunmak, aynı mesleğe ulaşmak vb.) gösterdikleri bu tedrisi başarıyı daha mütevazı bir şekilde yorumlama eğilimindedirler. Daha önce de belirtildiği gibi eğitim aşamasında öğrencilerin katılım gösterdikleri birçok organizasyon, gelecek kaygısının savılmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Kadın öğrenciler böyle planlara daha az

katılım göstermekle beraber, politik olaylara ve sendikal sorumluluklara neredeyse hiç katılmazlar. Öğrenciler arasında politika yapmak, örtük bir vaziyette genelde erkek öğrencilerin üstlendikleri bir iştir. Kadın öğrencilerin geleceğe yönelik daha gerçekçi bakış açıları ve erkek öğrencilerin eğitim sürecini bir gerçekdışılık üzerinden yaşamaları bilhassa burjuva çevrelerinden gelen öğrencilerde rastlanılan bir durumdur. Bu durumun bir benzerini yoksun çevrelerden gelen erkek öğrenciler ile burjuva çevrelerinden gelen erkek öğrenciler arasında görmek mümkündür. Yoksun çevrelerden gelen öğrenciler tıpkı kadın burjuva öğrenciler gibi gelecek hakkında burjuva erkek öğrencilere göre daha kaygılıdırlar. Zira yoksun erkek öğrencilerin, eğitim dışında günevebilecekleri bir ekonomik sermaye ve ailelerinden devralacakları bir meslek yoktur. Bu yüzden hiçbir zaman eğitim oyununa kendilerini, burjuva çevrelerinden gelen erkek öğrenciler kadar kaptırmazlar. Nesnel koşulları itibarıyla neye hazırlandıklarının farkındadırlar ve bunu ikrar ve itiraf etmekten çekinmezler. (Bourdieu & Passeron, 2018: 97-101) Pierre Bourdieu, eğitim alanında bulunan aktörlerin, pratik eylemlerine önem verir; aktörler, çoğu zaman habitusları yardımıyla hareket ederler. Cinsiyet üzerinden gerçekleştirmiş olduğu yorumlamalar ise temelde kadın ve erkek öğrencilerin evvelden beri edindikleri alışkanlıklarına ve bilinçdışı pratiklerine dayanmaktadır. Üst sınıflardan gelen erkek öğrenciler, eğitim süreçleri içerisinde gelecek tahayyülünü daha iyimser bir şekilde yaşıyorken aynı sosyal konumdan gelen kadın öğrenciler, daima nesnel gerçekliklerinin farkındadırlar. Aynı zamanda geleneksel cinsiyetler arası işbölümüne bilinçdışı da olsa hala sadık kalmaları, kadın öğrencileri daha iyi yapabileceklerine inandıkları mesleklere (öğretmenlik, hemşirelik vb.) itmektedir. Erkek öğrenciler böyle bir ayrıma takılmamakla birlikte birçok faaliyete katılarak –geleceğe dair duydukları endişeyle yüzleşmemek için- politik ve sendikal sorumluluklara daha istekli bir şekilde eğitim süreçlerini geçirmektedirler.

Geldiğimiz nokta itibarıyla Pierre Bourdieu'nün kültürel sermaye ve eğitim arasındaki ilişkiyi ele alışı üzerine şunları söyleyebiliriz: Bourdieu'nün eğitim üzerine gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarının ilk ve temel katkısı; sosyal konumlarla ilintili olan toplumsal ve kültürel eşitsizliklerin, bizatihi eğitim gibi meşruiyetinin sorgulanması hayli güç olan bir kurum tarafından yeniden-üretilmesidir. Üstelik bu yeniden-üretimler eğitim kurumlarının rutin işleyişlerinin içine öylesine sızmışlardır ki; çoğu zaman fark edilmeleri ziyadesiyle zordur. Ancak derinlemesine ve bütüncül bir

perspektiften bakıldığı takdirde eğitimin eşitlik yaratıyormuş gibi görünen asli işlevlerinin bir yanılsama olduğu daha açık görünecektir. Aynı zamanda Bourdieu, eğitim kurumlarının, toplumsal uzamda bulunan faillerin toplumsal konumlarını belirleyen ve ayıran sınıflayıcı bir rolü olduğunu da düşünür. Eğitimin ayırıcı bir kurum olarak işleminin temelinde ise faillerin kültürel sermaye miktarlarında bulunan farklılıklar yatmaktadır. Zira eğitim kurumlarında öğretilmeye gayret gösterilen kültür, egemen grupta yer alan faillerin kültürel sermayelerine yakın olmakla birlikte eğitim kurumlarının işleyişleri içerisinde örtük bir vaziyette bulunmaktadır. Aynı zamanda bu kültür çoğu zaman egemen konumda bulunanların oluşturduğu veya düzenlediği kültürdür. Eğitim kurumlarının içerisinde örtük olarak yer alan bu kültür, öğretilen etkinlikler vasıtasıyla, eşitsizliklerin yeniden-üretilmesine sebebiyet vermektedir. Mevcut işleyiş o kadar organize ilerler ki, yaratılan ve yeniden-üretilen eşitsizlikler yetenek, beceri veya zeka gibi yanılsamaların içerisine itilerek, üzerine tartışılması gereksizmiş gibi görünür. (Rawolle & Lingard, 2018: 192) Eğitim kurumlarının yapısını bozmadığı işleyişleri, toplumca eğitim kurumlarına duyulan bakış açısı itibarıyla bir meşruiyet kazanmaktadır. Sosyal konumları ile avantajlı bir konumda olan failler, okullarda aldıkları eğitim ile beraber avantajlarını yeniden-üretirler ki bu yeniden üretim okul gibi bir meşru kurum içerisinde gerçekleşir (Tezcan, 2018: 32). Bu sayede, egemen konumda bulunan çocukların akademide göstermiş oldukları başarıları; toplumsal kökenleri, miras edindikleri sermayeleri, öznel koşulları göz ardı edilerek, daima haklı bulunur.

Ayrıca faillerin ebeveynlerinden aldıkları (kültürel, ekonomik ve sosyal) sermayelerin miktarı ve hacmi aldıkları eğitim üzerinde etkili olmaktadır. Faillerin ebeveynlerinden miras olarak aldıkları bu üç farklı sermaye biçimini ailesel sermaye başlığı altında toplamamız mümkündür (Kleanthous, 2018: 245). Ailesel sermaye, failin çocukluk yaşlarından itibaren başlayarak eğitim sürecinin neredeyse tamamı üzerinde etki göstermektedir. Bilindiği üzere fail, ebeveynleri ile kurduğu ve geliştirmiş olduğu ilişkiler neticesinde onlardan birtakım pratikler edinir (okuma alışkanlıkları, ders çalışma yöntemleri, kültürel faaliyetlere katılmak vb.) ki bu pratikler özü itibarıyla kültürel sermayeye dayanmaktadır. Pratikler, faillerin nesnel koşullarına uyarlanarak süreç içerisinde bir habitusa dönüşmektedir. Okulların istediği birçok yeterliliğe ebeveynleri ile kurmuş olduğu ilişkilerden dolayı evvelden sahip olan ve bu

yeterlilikleri pratikleri aracılığıyla bir habitusa dönüştüren fail için bu durum diğer faillerle giriştiği mücadelede bir avantaj haline gelmektedir. Aynı zamanda fail, ebeveynlerin toplumsal uzamdaki konumlarından (sosyal sermaye) faydalanarak diğer birçok alanda olacağı gibi eğitim alanında birtakım ayrıcalıklara sahip olmaktadır. Son olarak failler, ebeveynlerinden eğitim alanında oldukça önemli bir rolü olan sermaye biçimlerinden birini; ekonomik sermayeyi tevarüs ederler. Ekonomik sermaye üstlendiği rol itibariyle kültürel sermaye kadar önemlidir; failler, miras edindikleri ekonomik sermayeler ölçüsünde mücadeleye giriştikleri diğer faillere göre birtakım avantajlara ulaşabilirler. Örnek olarak; hatırı sayılır bir ekonomik sermayeyi tevarüs eden bir fail, kendini yetersiz bulduğu bir alanda, özel dersler alabilir, buna ek olarak aldığı eğitimin gerektirdiği birtakım araç gereçlere kolaylıkla ulaşabilir, soyut olarak anlatılan ve zihinlerde kalıcılığı nispeten az olan bir nesneyi, bir coğrafyayı, bir yapıyı bizzat ziyaret edebilir ve konu hakkındaki bilgilerini tekrar etmekle birlikte daha kalıcı bir hale getirebilir. Bu noktaların doğrultusunda rahatlıkla söylenebilir ki; ailesel sermaye (ebeveynlerden edinilen kültürel, ekonomik ve sosyal sermaye) toplumsal uzamlarda bulunan birçok alanda belirleyici olacağı gibi eğitim alanında birtakım ayrıcalıklara yol açmakta ve bazı eşitsizlikler yaratmaktadır.

Ebeveynlerin, çocuklarının almakta oldukları veya ileride (yükseköğrenim) alacakları eğitim üzerinde etkilerinin olduğu, birçok çalışma ile desteklenmiştir. Failler, hayatlarının geri kalanı üzerinde ziyadesiyle belirleyici bir rol oynayacak olan üniversite eğitiminde, bilhassa tercih kullanacakları aşamalarda, daima ebeveynlerine danışmakta ve onların sermayelerini referans alarak gelecekleri hakkında bazı kararlar almaktadırlar. Bu perspektiften bakıldığı takdirde, ebeveynlerin yükseköğrenime dair edinmiş oldukları bilgilerinin (bir anlamda ebeveynlerin kültürel sermayelerinin) çocukların seçimleri ve tercihleri üzerinde nasıl belirleyici bir rol oynadığı daha iyi anlaşılabacaktır (Kleanthous, 2018: 247). Örnek olarak tarım işçisi ebeveynlerin yükseköğrenim hakkında edindikleri bilgiler –ki bu bilgiler ebeveynlerin aynı tedarisi eğitimi almamaları ile paralel olarak çoğu zaman geçerliliği zayıf ve kulaktan dolma bilgilerdir- sınırlı olduğu için bahsi geçen ebeveynler, çetin birçok koşulu geride bırakarak aynı koşullardaki arkadaşlarına göre müstesna sayılabilecek olan çocuklarına, yükseköğrenime geçiş aşamasında yeterli bir sermaye bırakamazlar. Oysa iyi bir tedarisi eğitimi geride bırakarak toplumsal uzam içerisinde bir statü kazandıran diplomalara

sahip olan ebeveynler için söz konusu durum bu kadar karamsar değildir. Bu ebeveynler, hem kendi ailelerinden miras aldıkları hem de eğitim süreci içerisinde kazanmış oldukları bilgilerinin²⁰ parolası ile beraber çocuklarına daha rasyonel seçimler yapabilmeleri için yardım etmektedirler. Toplumsal uzam içerisinde hem iyi bir ekonomik sermaye, iyi bir sosyal sermaye ve süreç içerisinde edinilecek olan bir kültürel sermaye kazandıracak olan mesleklerin, yine kültürel sermayesi bol olan ebeveynlerden olan çocuklar tarafından seçilmesi, uzun vadede avantajların yeniden-üretildiği ve bu anlamda ayrıcalıkların döngüsel olarak geliştiği bir sistemi işaret etmektedir. Ayrıca unutulmamalıdır ki; ayrıcalıkların aynı egemen gruplarda sürekli olarak yeniden-üretilmesi bağlamında ulaşılan sonuçlar istatistiksel olarak çoğunluğu ifade etmekle birlikte her işte olduğu gibi burada da istisnai durumlar daima söz konusudur. Tarım işçisi bir aileden gelen yoksun durumdaki bir öğrenci, her ne kadar avantajlı olan rakiplerine göre daha çetin şartları geride bırakmış olsa da, hatırı sayılır mesleklere ulaşabilmekte ve devamında bu mesleğin yaratacağı avantajlardan faydalanabilmektedir

²⁰ Kültürel sermaye, ekonomik sermaye gibi bir anda elde edilebilecek ve bu sayede hemen kullanılabilir bir sermaye türü değildir. Kültürel sermaye ebeveynlerden ve aile içerisindeki ilişkilerden kaynaklanıyor olsa bile temel anlamda bir süreci ifade etmektedir; ebeveynlerin yönlendirmeleri ve önerilerine dayanan aynı zamanda failin kendi tercihleriyle de şekillenen bir kültürel öğrenme sürecidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın gerçekleştirildiği alan hangisi olursa olsun her çalışmanın bir konusu ve bir amacı vardır. Çalışmaları tetikleyen temel şey araştırmaların konusudur; konuları belirleyen şey ise “sorun”dur. Araştırmanın amacı ise, çalışmaların konularını belirleyen sorunların üzerine tartışmaktır. Bu bağlamda amaç; bazen farklı nesneler veya gruplar arasındaki ilişkiyi araştırmak olabileceği gibi bazen de birtakım durumları saptamaktır. Kısaca, araştırma için ilk olarak konunun belirlendiğini daha sonra belirlenen konunun sınırları içerisinde sorunun keşfedildiğini ve bu sorunla bağlantılı olarak amacın edinildiğini söyleyebilmemiz mümkündür (Aziz, 1990: 28).

Eğitim kurumunda bulunan eşitsizlikler, uzun yıllardır üzerine tartışılan ve araştırmalar gerçekleştirilen konulardan biridir. Eğitim sisteminde yer alan eşitsizlikler üzerine çalışmalar gerçekleştiren ve bu sayede özelde Fransız sosyolojisinin gelişimine daha genelde ise sosyoloji biliminin ilerlemesine katkıda bulunan sosyal bilimcilerden biri de Pierre Felix Bourdieu’dür. Pierre Bourdieu, bilhassa Fransız eğitim sisteminin, birtakım örtük işlevleri bünyesinde barındırdığını ve bu örtük işlevleri neticesinde eşitsizliklerin yeniden-üretimine katkı sağladığını düşünmektedir. Bourdieu’nün Fransız eğitim sistemi üzerine gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarının tamamında, kültürel sermaye mefhumu, geniş bir kavramsal yükü sırtlamakla birlikte eğitim sistemine dair çözümlemeler içerisinde ziyadesiyle önemli bir rolü üstlenmektedir. Bourdieu, eğitim sisteminde yer alan eşitsizlikler üzerine daha önce gerçekleştirilen çalışmalarda kültürel ilişki eksiğini, kültürel sermaye kavramının üstlendiği kavramsal yükü açıklamaktadır. Zira daha önce tartışılan eşitsizlikler, daha ziyade ekonomik ilişkiler bağlamında değerlendirilmiş ve öğrencilerin kültür ile olan ilişkilerine değinilmemiştir. Bu eksiklik sebebiyle kültürel sermaye kavramının, eğitim sistemindeki eşitsizlikleri analiz ederken karşıladığı nokta; öğrencilerin ve ailelerinin kültürle olan ilişkileridir.

3.2. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ

1. Kültürel sermaye, günümüz dünyasının toplumsal eşitsizliklerinde belirleyici bir unsurdur. Görece iyi meslekler ile uğraşan ebeveynler, sahip oldukları kültürel sermayeyi çocuklarına aktararak onların da görece iyi mesleklere ulaşmalarına yardım etmektedirler. Kültürel sermayenin kuşaklar arasındaki bu aktarımı, iyi mesleklerin ve bununla paralel olarak hatırı sayılır kültürel, ekonomik, sosyal ve simgesel sermayenin aynı gruplar arasında yeniden-üretilmesine yol açmaktadır. Kültürel sermayenin, toplumsal eşitsizliklerin ortaya çıkması ve yeniden-üretilmesi noktasındaki belirleyici rolü bu çalışmanın ana hipotezini oluşturmaktadır.
2. Ekonomik sermaye, eşitsizliklerin ortaya çıkması ve sürdürülmesinde kültürel sermaye kadar önemlidir. Aktörler, anne-babalarının ekonomik sermayeleri ile eğitim süreci içerisinde birçok avantaja sahip olmaktadır. Ekonomik sermaye bazen aktörlerin eğitim araç gereçlerini hızlıca temin etmeleri üzerinden okunabiliyorken bazen de okul öncesi eğitim, ihtiyaç halinde özel ders ve dershaneler aracılığıyla destek eğitim, yine yakın bir şekilde özel okullarda eğitim vb. olarak da karşılık bulmaktadır. Bunun yanında ekonomik sermaye, uygun şartlarda kültürel sermayeye dönüştürülebilir olmasıyla da taşıyıcısına birtakım ayrıcalıklar sunmaktadır.
3. Görece iyi kültürel, ekonomik ve sosyal sermayeye sahip olan ebeveynleri ile çocukluk yıllarından beri iletişim içerisinde olan aktörler, toplumsal uzam içerisindeki alanlara dair malumatlara ve bu alanların yarattığı sermayeyi elde edebilecek pratik yatkınlıklara (habitus) sahiptirler.

Yukarıda yer alan temel hipotezlerin yanı sıra araştırma içerisinde birtakım alt hipotezlere de yer verilmiştir. Bahsi geçen alt hipotezler, yer verilen temel hipotezlerle belirli bağlamlar itibarıyla bağlantılı olsalar da kendi içlerinde birtakım özel noktaları barındırmaktadırlar. Görece iyi mesleklerle uğraşan ebeveynlere sahip çocuklar, yine iyi bir meslek elde ederek ekonomik, kültürel, sosyal ve bazı durumlarda sembolik sermaye elde etme konusunda mücadele içinde oldukları diğer aktörlere göre avantajlı bir konumdadırlar. Sözü edilen noktalar sebebiyle bu çocuklar;

- a) Ebeveynleriyle olan iletişimleri aracılığıyla dilsel yetkinlikler kazanmaktadırlar. Akademi diline aşina olmalarının yanında bu çocuklar ikinci bir dil öğrenmeye de ilgililerdir.
- b) Eğitim süreçlerinin tamamında ebeveynleri ile karşılıklı bir iletişim içerisinde olarak eğitim serüvenlerini onların rehberliğinde geçirirler.
- c) Miras edindikleri kültürel sermaye ve edindikleri habitusları aracılığıyla doktorluk mesleğinin sosyal uzam içerisindeki avantajlarından haberdardır ve çocuklarının da kendilerinin gibi iyi bir meslekle uğraşmalarını isterler.
- d) Boş zamanlarını değerlendirme biçimleri miras aldıkları sermayeye ve pratik yetkinlikleri olarak değerlendirebileceğimiz habituslarına işaret etmektedir.
- e) Geleceğe dair tahminlerinde belirsizlikler yoktur; bu hayaller, genel olarak, tasarlanmış bir planın ürünü olan net tahminlerdir.

3.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

Araştırmamız Atatürk Üniversitesinde, 2019-2020 eğitim yılı içerisinde, doktorluk mesleğine başlamak üzere olan ve tıp eğitimine devam eden son sınıf öğrencilerini kapsamaktadır. Atatürk Üniversitesinde aktif olarak öğrenciliğine devam eden ve bahsi geçen eğitim yılı içerisinde son sınıfta bulunan öğrenciler ile gerçekleştirilen görüşmelerde, görüşmecilerden yukarıda yer verilen şartlar dışında herhangi bir yeterlilik veya unvan vb. istenilmemiştir. Dolayısıyla araştırmamız boyunca elde ettiğimiz verilere, Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi 6. sınıf öğrencileri üzerinden ulaşılmıştır. Bu minvalde araştırmanın örneklemini aşarak, sonuçları diğer meslek gruplarıyla ilişkilendirmek veya seçmiş olduğumuz meslek grubundan (doktorluk) yola çıkarak elde edilen sonuçları bütün meslek gruplarıyla bağdaştırmak yanıltıcı olacaktır.

3.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmamız için uygun görülen ve kullanılan yöntem karma yöntemidir. Karma yöntem; araştırma süresi boyunca elde edilen nicel ve nitel sonuçların

bütünleştirilmesine, birleştirilmesine dayanmaktadır. Bilindiği üzere nicel veriler görüşmecilere sunulan ve verilecek cevapların belli olduğu anketlerden elde ediliyorken; nitel veriler görüşmecilerle gerçekleştirilen görüşmelerde daha önce belirlenmemiş, ucu açık cevaplardan oluşmaktadır. Kökleri eskilere dayanıyor olsa da kullanılmaya başlandığı yıllar itibarıyla nispeten daha yeni olan karma yöntem (Creswell, 2017: 14), ucu kapalı cevaplardan alınan verilerle ucu açık cevaplardan alınan verilerin birleştirilmesi işidir. Hem nicel hem de nitel araştırmaların her ikisi de bilimin ilkelerine sadık kalsalar bile kendi aralarında birtakım farklılıklara sahiptirler. İki yöntemin de güçlü yanları olduğu kadar diğerine göre yetersiz kalabilecek zayıf yanları da vardır. Araştırmacı bahsi geçen yöntemler arasından hangisini seçmişse seçsin, temel hatalardan kaçınma, araştırma yöntemine uygun bir şekilde verileri toplama ve bulguları bu parola ile açıklama gayretindedir (Neuman, 2007: 20). Buradan hareketle araştırmacının karma yöntem diye adlandırılan çoklu yöntemleri seçmesinin nedeni, iki yaklaşımın da eksikliklerini göz önünde bulundurup güçlü yönlerine ağırlık vererek her iki yöntemden elde ettiği verileri daha tutarlı bir şekilde bir araya getirebilme imkanıdır (Creswell, 2017: 14).

Nicel ve nitel verileri açıklayacak olursak; nicel veriler, sayısal değerleri ifade eden yani bir anlamda ölçülebilen verilerdir. Anketler, nicel veri toplama araçlarından biridir; belirlenmiş bir konu üzerinde bireylerin, grupların, toplulukların fikirlerini almaya yönelik olarak hazırlanan ve cevapları önceden belirlenmiş sorulardan oluşan formlardır. (Sönmez & Alacapınar, 2011: 110) Nitel veriler ise daha ziyade gözlenildiği halde ölçülemeyen verileri ifade etmektedir. Örneğin bir annenin oğluna duyduğu sevgi annenin davranış ve tutumlarından gözlemleniyor olsa bile bu sevgiyi sayısal değerlerle ifade etmek pek mümkün değildir. Bunun yanında, nicel ve nitel iki farklı yöntemde kullanılmaya müsait olsa da daha çok nitel çalışmalarda işe koşulan tekniklerden biri; mülakat (görüşme) tekniğidir. Mülakat, belirlenmiş bir konu hakkında, bireylerin veya grupların duygu ve düşüncelerini öğrenme tekniğidir. (Sönmez & Alacapınar, 2011: 108) Araştırmamız içerisinde hem anket hem de mülakat tekniğine başvuruldu. İki farklı yöntem (nicel ve nitel) ve iki farklı teknik (anket, mülakat) kullanılmasının nedeni; ilk olarak araştırma konusunun buna elverişli olması daha sonra ise farklı yöntemler ile daha bütüncül bir bakış açısı elde edebilme arzumuzdur.

Bunların yanında araştırmamız içerisinde kullanmış olduğumuz karma yöntemlerle bağlantılı olarak verilerin analizi aşamasında *yakınsayan paralel karma yöntem deseni* kullanılmıştır. Bu desen; karma yöntemlerde kullanılma sıklığıyla bağlantılı olarak karma yöntem desenleri arasında en çok bilinenidir. Araştırmacı nitel ve nicel verileri birlikte toplar fakat verileri topladıktan sonra elde ettikleri verileri ayrı ayrı analiz eder. Bu sayede farklı yöntemler ile elde ettiği verilerin, birbirilerini doğrulayıp doğrulamadığını belirler. Bu araştırma deseninin temel mantığı, nicel ve nitel yöntemlerin farklı türde bilgiler sağladığı üzerinedir. Araştırmacı ilk olarak nicel verilerden elde ettiği istatistiki sonuçları ele alabilir ve bu istatistiki verileri nitel bulgulardan ulaştığı sonuçlar ile destekleyebilir. Nicel ve nitel sonuçların sıralanması noktasında herhangi bir kaide olmamakla beraber ilk olarak nitel bulgular verilip ulaşılan sonuçlar nicel verilerle desteklenebilir. Bu yaklaşıma karma yöntem araştırmacıları yanyana adını vermektedirler (Creswell, 2017: 219-222). Araştırmamız süresince elde edilen bulgular *yakınsayan paralel karma yöntem deseni* ile değerlendirildi. Bu bağlamda nitel ve nicel verilere; bir sıralama kaidesine tabi olmadan, araştırma içerisinde değinilen noktalara göre yer verildi. Anketler ve mülakatlardan alınan farklı veriler ayrı ayrı analiz edilerek doğruluklarının sınanması için karşılaştırıldı.

Karma yöntemin uygulandığı bu çalışmada anketler, çok kapsamlı testlere ulaşmaktan ziyade mülakat aracılığıyla ulaşılan nitel bulguların sayısal ifadelerle desteklenmesi ve katılımcılara dair demografik öğelerle bir profil çizilmesi için nicel verilere duyulan ihtiyacın karşılanması amacıyla kullanılmıştır. Hem mülakatlarda hem de anketlerde elde edilen bulgular, bazen katılımcıların -hiçbir müdahalede bulunmadığımız- kendi cümleleriyle bazen de anketler ile ulaşılmış olan nicel verilerin basit bir tablosu ya da grafiği ile çalışma içerisinde yer bulmuştur. Dolayısıyla belirtmiş olduğumuz amacı aşarak çalışma içerisinde anketlere dair çok kapsamlı ve karışık testler beklemek yanıltıcı olabilecektir.

3.5. ÖRNEKLEM VE ÇALIŞMA GRUBU

Örneklem, araştırmanın uygulanacağı çalışma grubunu ifade etmektedir. Aynı zamanda araştırmacının, araştırdığı konuyu ilgilendiren tüm gruplara ulaşamayabileceği göz önünde bulundurulduğunda örneklem, araştırmacıya küçük bir grup üzerinden bütününe tamamına yönelik doğru genellemeler yapabilme imkanı vermektedir (Neuman, 2007: 319). Örneklem türleri birbirleri arasında farklı koşullar sağlamaları ile ayrılmaktadır. Rastlantısal olmayan örneklem de bu farklı türlerden biridir. Bu örneklem türünde yer alanlar, matematiksel hesaplarla değil de rastlantı yolu ile seçilmektedirler; kotalı örnekleme buna örnektir. Araştırmacı, kotalı örnekleme ile daha önce belirlenen bir konu hakkında örnekleme dahil olabilecek kategorileri belirler (Neuman, 2007: 322). Araştırmamız için rastlantısal olmayan örneklem türlerinden biri olan kotalı örneklem kullanılmıştır.

Çalışmamızın evrenini, araştırma konumuzla olan bağlantıları sebebiyle, 2019-2020 eğitim yılı içerisinde Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinden eğitim hayatlarına faal olarak devam eden tıp fakültesi son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. 2019-2020 eğitim yılı içerisinde Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesinde eğitim hayatına devam eden; 155'i kadın ve 128'i erkek olmak üzere, toplamda 283 son sınıf öğrencisi bulunmaktadır. Bahsi geçen öğrencilerin 58'i İngilizce Tıp eğitimi, geri kalan 225'i ise Türkçe Tıp eğitimi almaktadır.²¹Yukarıda sözü edilen İngilizce ve Türkçe sınıflarından yalnız biri alındığı takdirde örneklemin, evreni karşılamayabileceği endişesi dikkate alınarak, görüşmeciler üzerinde böyle bir sınırlandırmaya gidilmemiştir. Bu bağlamda; araştırmanın zamanı ve araştırmaya ayrılan bütçe göz önünde bulundurularak ve çalışmanın evrenini karşılayabileceği düşünülerek nicel veriler elde etmek için toplamda 40 anket uygulanmıştır. Bunun yanında, nitel görüşmeler için Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi son sınıf öğrencileri olmalarının dışında herhangi bir yeterlilik veya nitelik aranmadan toplamda 25 kişiyle mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

²¹ Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesinde bulunan öğrenci sayılarının bulunduğu tablo *ekler* içerisinde verilmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz. **EK:1**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA VE BULGULAR

Çalışmamızın bu bölümünde, kültürel sermayenin yeniden üretimi bağlamında Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi son sınıf öğrencileri (intern doktorlar) üzerinden karma yöntem kullanarak elde ettiğimiz nicel ve nitel veriler yer alacaktır. Nicel verilerin elde edilmesi için toplamda 40 anket uygulanmıştır; nitel veriler için ise 25 görüşmeciyle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Anket ve mülakatlar için görüşülen görüşmecilerden Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi eğitimlerine faal olarak devam etmeleri ve son sınıf öğrencileri (intern doktorlar) olmaları dışında başka bir yeterlilik istenilmemiştir.

Mülakatlar, görüşmecilerin bizimle kurmuş oldukları samimiyet ve görüşmenin gerçekleştiği mekanın müsaitliğine paralel olarak ortalama 40 dakika sürmüştür. Görüşme öncesinde görüşmecilere gerekli bilgiler verilmiş olup mülakat için izin alınmıştır. Mülakatlar esnasında görüşmeciye yönlendirecek veya yanıltacak tüm söylemlerden kaçınılmış; sorular gayet açık ve ekleme yapılmadan ifade edilmiştir. Bu gaye ile görüşmecilere, anket formunda 22 mülakat formunda da 40 olmak üzere toplamda 62 soru yöneltilmiştir. Görüşmecilerden alınan cevaplara, hiçbir müdahaleye başvurulmadan olduğu haliyle araştırma içerisinde yer verilmiştir. Görüşmecilerle, mülakat esnasında kendilerini rahat hissetmeleri ve baskı altında kalmadan soruları cevaplamaları için kimliklerinin gizli kalacağı bilgisi paylaşılmıştır. Bu noktada; görüşmecilerden alınan cevaplar, hem görüşmecilerin kimliklerinin gizli kalmasına özen göstermek hem de olası bir karışıklığın önüne geçmek gayesi ile görüşmecileri niteleyen birkaç kod ile birlikte verilecektir. Örnek olarak; annesi öğretmen, babası memur olan 24 yaşındaki bir kadın görüşmecinin cevapları (*kadın, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur*)²² bilgisi ile yer alacaktır. Görüşmecilerin, örneği verilen bilgiler ile yer almasının sebebi; cinsiyet, yaş ve anne-baba mesleklerinin araştırmamız özelinde önemli olan noktaları vurgulamalarından kaynaklanmaktadır.

²² Görüşmeciler, araştırma içerisinde onları niteleyen (cinsiyet, yaş ve anne-baba meslekleri) kodları ile yer alacaklardır. Bu bağlamda annesi öğretmen babası memur olan 24 yaşındaki kadın görüşmeci (*kadın, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur*) kodu ile yer alacakken aynı durumda olan bir erkek görüşmeci ise (*erkek, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur*) kodu ile yer alacaktır.

Alınılan cevaplar, metin içerisindeki akışı bozarak olası bir karışıklığa yol açmasın diye tanışma, eğitim, ebeveynleri ile ilişkileri, doktorluk mesleği, boş zamanları değerlendirme ve gelecek tahayyülü başlıkları altında sıralı olarak verilecektir. Nitel görüşmelerden elde edilen veriler zaman zaman nicel verilerle desteklenecek ve bu sayede cevaplar arasında bir bütünlük kurulmaya gayret edilecektir.

Bourdieu'nün analizlerinin Fransız eğitim sisteminin özgül koşulları neticesinde şekillendiğini unutmadan, benzer eşitsizliklerin Türk eğitim sistemi içerisinde de üretildiğini söyleyebilmek mümkün müdür? Bizleri, Pierre Bourdieu'nün kavramsal cephanesini kullanarak, Türk toplumu içerisinde en saygın mesleklerden biri olarak görülen doktorluk mesleğine başlayacak olan öğrencilerin, ebeveynleri ile kurmuş oldukları kültürel ilişkileri ve buna bağlı olarak miras edindikleri kültürel sermayelerin meslek seçimleri üzerindeki etkilerini analiz edeceğimiz bu çalışmaya iten ve araştırmamızın temel gayesini oluşturan çıkış noktası bu sorudur. Zira Pierre Bourdieu'ye göre doktorluk, daha ziyade üst sınıflardan olan öğrencilerin seçmiş oldukları bir burjuva mesleğidir. (Bourdieu & Passeron, 2018: 17) Takdir edildiği üzere doktorluk mesleği, toplumumuzca saygın bir meslek olarak değerlendirilmekle birlikte eyleyicisine toplumsal uzam içerisinde birtakım avantajlar sağlamaktadır. Doktorlar, toplumsal uzam içerisinde bulunan eyleyicilerin neredeyse tamamının ikrarına dayanan saygın bir mesleği icra etmektedirler. Aynı zamanda bu meslek onlara sosyal statü, itibar, saygınlık (sosyal sermaye); maddi kazanç (ekonomik sermaye) kazandırmaktadır. Bilhassa bu noktaların yardımıyla söyleyebiliriz ki; doktorluk, diğer birçok meslek arasından, kültürel sermayenin aktarımını ölçebileceğimiz en uygun mesleklerden biridir. Bu vesileyle araştırmamızın çalışma grubunu henüz doktorluk mesleğine geçmek üzere olan, tıp eğitiminin tabir caizse son basamağında bulunan intern doktorlar oluşturmaktadır.

Doktorluk mesleği, ülkemizin konjonktürü itibarıyla ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye bağlamında tercih edilebilecek en iyi mesleklerden biridir. Toplumsal algılarımız da doktorluğun saygın, itibarlı ve diğer birçok mesleğe göre hatırı sayılır bir kazanç sağlayan mesleklerden biri olduğu yönündedir. Zira görüşmecilerden alınan birçok cevap, ebeveynlerinden aldıkları kültürel miras ile çocukların saygın bir mesleğe yönelmeleri bağlamında, doktorluk mesleğini ele alışımızın ne kadar isabet olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bilindiği üzere okunulan üniversite programları meslek seçimi

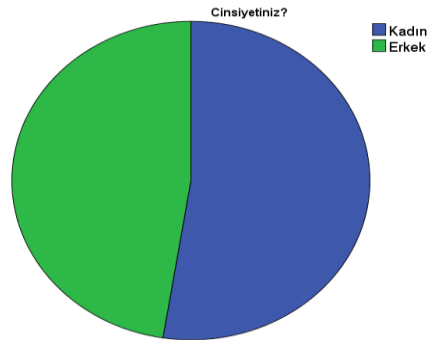
üzerinde hayli etkilidir. Bu yüzden görece iyi bir program okumak için üniversiteye hazırlık sınavlarından yine görece iyi notlar alınmalıdır. Bourdieu'ye göre matematik, eğitim sistemi içerisindeki hiyerarşiyi belirleyen başat öğelerden bir tanesidir. Türkiye'de de aynı durum var olmakla beraber toplumun ikrarına dayanan saygın mesleklerin neredeyse tamamı genel olarak sayısal olarak nitelendirilebileceğimiz puanlar ile alım yapmaktadır. Bu durum sayısal becerileri yüksek olan çocukların nispeten iyi bir mesleği tercih etmesini sağlarken sayısal becerileri zayıf olan öğrencileri görece daha az saygın olan ve yine görece daha az kazandıran mesleklere mahkum etmektedir. Sayısal becerilerin yüksek olması neticesinde sayısal alanda elde edilen yüksek puanlarla tercih edilen ve günümüz koşulları içerisinde meslek garantisi sunabilen bölümlerden biri de tıptır. Bu bağlamda 2019 yılı içerisinde gerçekleştirilen üniversite sınavlarında sayısal, eşit ağırlık, sözel ve dil branşlarının tamamı arasında en yüksek taban puanla öğrenci alan fakülte de bir tıp fakültesidir.²³ (Yök Atlas, 2019)

Pierre Bourdieu, kadın öğrencilerin dilsel sermayeye olan yatkınlıkları ve geliştirdikleri habitusları aracılığıyla çoğunlukla fen ya da edebiyat fakültelerini tercih ettiklerini düşünmektedir. Bourdieu, Fransız eğitim sistemi içerisindeki çalışmalarında yoksun veya hakim olsun herhangi bir sınıftan olan kadın öğrencilerin, fen veya edebiyat fakültelerine eğilimlerinin olduğunu saptamıştır. Unutulmamalıdır ki; Bourdieu'nün yapmış olduğu analizler ve saptamalar Fransız eğitim sisteminin özgün koşulları neticesinde oluşmuştur. Nitekim araştırmamızın evrenini oluşturan grup Bourdieu'nün saptamasından farklı olarak kadınların ağırlıkta olduğu bir gruptur. 2019-2020 eğitim yılı içerisinde İngilizce Türkçe olmak üzere iki bölümde toplam 155 kadın öğrenci yer almaktadır. Zira bu sayı 283 olan son sınıf öğrencilerinin toplam sayısının % 54,77'sine denk gelmektedir. Yüzdelik olarak kadınların küçük bir farkla daha kalabalık oldukları göze çarpmaktadır. Ancak Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi son sınıf öğrencileri olarak kısıtladığımız bu veriler, üniversitenin tıp eğitiminin farklı basamaklarında bulunan (1. sınıf öğrencileri, 2. sınıf öğrencileri vb.) diğer öğrenci gruplarının tamamını temsil etmemektedir. Alt sınıflar da göz önünde bulundurulduğunda farklı bir istatistiğe rastlanılmaktadır; 2019 yılı itibarı ile birinci

²³ İstanbul Medipol Üniversitesi Uluslararası Tıp Fakültesi, 2019 yılı içerisinde gerçekleştirilen sınavların ardından İngilizce (burslu) eğitime, 547,58683 taban puanla öğrenci alımlarını gerçekleştirmiştir. İstanbul Medipol Üniversitesini yine tıp eğitimi veren Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi İngilizce (burslu) eğitimi 546,37277 taban puanı ile takip etmektedir. Devlet üniversitelerinin arasında ise ilk sırada 541,00845 taban puanı ile İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi yer almaktadır.

sınıfta bulunan erkek öğrencilerin sayısı 178, kadın öğrencilerin sayısı 148'dir; erkek öğrencilerin sayısı sınıf atladıkça azalmaktayken kadın öğrencilerin sayısı takribi olarak aynı kalmaktadır. 3. sınıflara baktığımız takdirde erkek öğrencilerin sayısı azalarak 155'e düşmekte iken kadın öğrencilerin sayısı yıl tekrarına kalan öğrencilerin de katılımı ile beraber 163'e yükselmiştir. Cinsiyete bağlı olarak azalan ve takribi olarak yakın kalan bu grafik 6. sınıfa gelindiğinde de aynı yönde seyretmiştir; 6. sınıftaki erkek öğrencilerin sayısı son olarak 128'e düşmüştür; kadın öğrenciler sayılarını yaklaşık olarak koruyarak 155'te kalmışlardır.

2019 yılı içerisinde Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi İngilizce ve Türkçe tıp eğitimlerini kazanan öğrencilerin cinsiyet dağılımları da birbirlerine yakındırlar; tıp eğitimini kazanan erkek öğrencilerin sayısı 126 iken kadın öğrencilerin sayısı 121'dir. (Yök Atlas, 2019) Sayılardan anlaşılacağı üzere erkek öğrencilerin küçük bir farkla daha kalabalık oldukları göze çarpmaktadır. Ancak son sınıflara gidildiği takdirde erkek öğrencilerin sayısında ciddi bir azalma olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim örneklemimizin evrenini son sınıf öğrencileri; son sınıf öğrencilerinin % 54,77'sini ise kadın öğrenciler oluşturmaktadır. Buradan hareketle evreni karşılayabilmek gayesi ile hem anket formu hem de mülakat formu ile gerçekleştirilen görüşmelerde kadın öğrencilerin yukarıdaki yüzdeliğe yakın bir oranla daha fazla olmasına özen gösterilmiştir.

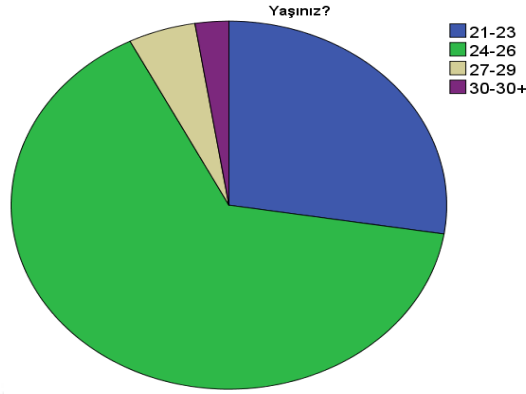

Şekil 2. Katılımcıların Cinsiyeti

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyeti

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Kadın	21	52,5	52,5
	Erkek	19	47,5	47,5
	Total	40	100,0	100,0

Bu bağlamda mülakat gerçekleştirdiğimiz 25 görüşmecinin 13'ü kadın öğrencilerden oluşmaktayken; anket formunu dolduran 40 görüşmeciden 21'i yine kadın görüşmecilerden oluşmaktadır. Bu sayede intern doktorlar olarak adlandırılan son sınıf öğrencilerinde bulunan cinsiyet dağılımını dengelemeye ve bu denge doğrultusunda veriler alınmaya gayret gösterilmiştir.

Şekil 3. Katılımcıların Yaşları

Tablo 5. Katılımcıların Yaşları

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid 21-23	11	27,5	27,5
24-26	26	65,0	65,0
27-29	2	5,0	5,0
30-30+	1	2,5	2,5
Total	40	100,0	100,0

Görüşmelere katılan öğrencilerin yaşları % 65 oranla 24-26 yaşları aralığındadır; 6 yıllık tıp eğitimi süreci ve öncesinde aldıkları eğitim yılları göz önünde bulundurulduğunda bu yaş aralığı beklenen bir yaş aralığıdır. Görüşmecilerin %27,5'i, 21-23 aralığında iken 2 tanesi 27-29 yaş aralığında ve yalnızca bir tanesi 30-30+ yaş aralığındadır. Çoğunlukla 24-26 yaş aralığında toplanan öğrencilerin bu yüzdesi birtakım konular hakkında bazı ipuçları vermektedir; zorunlu eğitimin başlangıç yaşı ve üniversite öncesindeki basamaklarda (ilkokul, ortaokul ve lise) takılmamaları; buna paralel olarak bir meslek elde ederek hayata başlamak noktasında tıp öğrencilerinin sene kayıplarının olmadığını söylemek mümkündür.

Araştırmamız temelde ebeveynlerin kültürel birikimleri ile çocukların tıp tercihleri ve eğitim süreçleri arasındaki ilişkiye dayandığı için mülakat gerçekleştirdiğimiz görüşmecilerin aile ortamlarına, ebeveynleri ile olan ilişkilerine ve

ebeveynlerinin onlara karşı olan tutumlarına dair birtakım sorular yöneltilmiştir. Bu sorular ile metin içerisinde sürekli olarak ele alacağımız ebeveynler hakkında genel bir profil oluşturmak, fikir edindirmek amaçlanmıştır. Ebeveynlere ve onların görüşmecilerimizle olan ilişkilerine yer vereceğimiz bu bölümde aldığımız cevaplar “tanışma” başlığı altında verilecektir. Bu sayede olası bir karışıklığın önüne geçilerek görüşmecilerden alınan yanıtlar farklı başlıklar altında bir bütünsellik ile verilmeye gayret edilecektir.

4.1. TANIŞMA

Yöntem başlığı etrafında kısaca değerlendirildiği gibi çalışma grubumuz Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi son sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda onlardan intern doktor olmaları ve eğitim hayatlarına aktif olarak devam etmeleri dışında herhangi bir yeterlilik aranmamıştır. Bu sebeple görüşmeciler hakkında ilk etapta bildiğimiz tek ayırt edici bilgi; aktif olarak öğrenciliğine devam eden son sınıf öğrencileri olduklarıdır. Fakat araştırma konumuz özelinde bundan fazlasına ihtiyacımız vardır; zira anne-babaları ile olan ilişkileri ve anne-babalarının görüşmecilerimiz üzerindeki tutumları oldukça önemlidir. Görüşmecilerden ilk olarak bu bilgilerin istenilmesiyle ebeveynler hakkında genel bir ön bilgi edinilmesi ve bu sayede metin içerisinde düzenli bir akış sağlanması amaçlanmıştır. Bu gaye ile görüşmecilere, mülakatlar esnasında ilk olarak “*biraz kendinizden bahseder misiniz?*” , “*biraz ailenizi anlatır mısınız?*” , “*anne ve babanızla olan ilişkinizden bahsedebilir misiniz?*” soruları yöneltilmiştir. Sorulara alınan detaylı yanıtlar herhangi bir sıralamaya tabi tutulmadan aşağıda verilecektir.

“Annem ve babamın bana karşı tavrı çok rahat değildi ama baskıcı da değildi. Üstümde bir şey hissediyordum ama küçüklükten gelen; böyle beni çok zorlayacak veya otoriter diyebileceğim bir şey değildi. Ben zaten sorumluluklarımın bilincindeydim ve onlara karşı bir sorumluluğum olduğunu düşünüyordum, onları üzmem istemiordum.”
(kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)

“Annem ve babamla ilişkim çok iyi... İkiisiyle de arkadaş gibiyim. Öyle aramızda gizlimiz saklımız yok. Yani gayet iyi Türkiye ortalamasının çok üzerinde bir ilişkimiz var. Ve kesinlikle bunu bir şans olarak değerlendiriyorum.” (erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

“İlişkimiz gayet iyi. İkisi de arkadaş canlısı insanlardır. Biraz bağılıyım ben onlara sürekli gidip gelirim zaten. Çok zorlayan ebeveynler değiller açıkçası. Sınavdan falan kalacak olsam kalmama değil de benim üzülmiş olmama takılıyorlar. Çok fazla motive ediyorlar beni. İkisi de zaten psikolojik danışman oldukları için çok motive oluyorum. Ağabeyim de zaten psikiyatrist.” (kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

“Ailem küçük bir aile; bir tane erkek kardeşim var ve hukuk fakültesinde okuyor. Ben lisedeyken ergenlik yüzünden anne babamla ilişkim biraz çalkantılıydı ama genel olarak iyidir. Annem ve babam genel olarak beni de kardeşimi de desteklemişlerdir, ilgilidirler. Bazen kızdıkları da oluyordu ama hiç baskı kurmadılar.” (erkek, 23 yaşında, anne memur, baba milli eğitim müdürü, ikisi de lisans mezunu)

“Yakın bir aileyizdir; özellikle onlar emekli olduktan sonra daha yakın olduk. Ablam da ben de üniversiteye başladığımızdan itibaren destek oldular bize. Kendileri de üniversite mezunu, onlar da yaşadıkları için sanırım bize de yardımcı oldular” (kadın, 23 yaşında, anne matematik öğretmeni, baba inşaat mühendisi, ikisi de lisans mezunu)

Görüşmeciler genel olarak anne ve babalarıyla yakın ilişkiler kurduklarını, onlardan baskı görmediklerini ve anne-babalarından genel olarak destek aldıklarını söylemişlerdir. Görüşmecilerden biri kendi değerlendirmesi ile anne ve babasıyla olan ilişkisini Türkiye ortalamasının üzerinde görmüştür. Aynı zamanda bu durumu kendisi için şans olarak değerlendirmiştir. Görüşmecilerden bir diğeri ağabeyinin psikiyatrist, anne ve babasının psikolojik danışman oldukları için kendisini sürekli olarak motive ettiklerine değinmiştir. Psikolojik destek konusunda ailenin işlevi düşünüldüğünde görüşmecinin sahip olduğu avantaj göze çarpmaktadır. Son olarak bir diğer görüşmeci ise eğitim sürecinde ailesinden gördüğü desteğe yer vererek anne ve babasının da üniversite mezunu oldukları için kendisine ve ablasına daima yardımcı olduklarına değinmiştir.

“İkisiyle de aram gayet iyi. Kızlar biraz daha anneye yakın olurlar ama babacı da olurlar biraz da. Tabii ki bir anne babanın otoriter olması lazım ama şöyle kesin bunu yapacaksın. Kesinlikle öyle değil; bizim kararlarımızı dinlerler ve saygı duyarlar. Ama yanlış bir şey yaptığımızda uyarırlar doğrusu budur, bu olması gerekir ama senin

hayatın senin seçimlerin derler.” (kadın, 26 yaşında, anne memur, baba memur, ikisi de lisans mezunu)

“Anne babama bağlı bir insanım, gerçekten insanlar arkadaşlarıyla gezmekten hoşnut olur ben onlarla gezmekten keyif alırım. Beni dışarı çağırıyorlar arkadaşlarım ama ben anne babamla kalıyorum. Son çocuk olduğum için daha kıymetliyim, daha ilgi görüyorum diyebilirim. Baskıcı olduklarını düşünmüyorum.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba esnaf)

“Aile ortamımız samimidir; her şey gündeme yatırılır, konuşulur. İkisi de üniversite mezunu olduğu için iletişime açıklar.” (erkek, 24 yaşında, anne emekli öğretmen, baba emekli diş teknikeri)

Görüşmecilerden aile ilişkilerine ve ebeveynlerinin tutumlarına dair alınan cevapların neredeyse tamamı birbirilerine yakın cevaplardır. Neredeyse bütün görüşmeciler ebeveynlerinin baskıcı ve otoriter olmadıklarını; rahat ve karşılıklı diyaloga dayanan ilişkiler kurduklarını söylemişlerdir. Görüşmecilerden bazıları ebeveynleri ile kurmuş oldukları sağlıklı ilişkilerin nedenini onların da üniversite mezunu olmalarıyla ilişkilendirmişlerdir. Zira görüşmelerin henüz başında -direkt olarak görüşmecilerden- ebeveynlerinin eğitim düzeyleri ve buna bağlı olarak kültürel birikimlerine yönelik olan cevaplar almak, ebeveynlerin kültürel birikimleri ile çocukların eğitim süreçleri arasındaki ilişki bağlamında birtakım ipuçları vermektedir. Görüşmeciler genel olarak ortak cevaplar vermiş olsa da sayısı az olan birkaç farklı cevap alınmıştır:

“Onlarla ilişkim biraz resmi... Mesafeli olmaları eğitimime pozitif katkılarda bulundu diyebilirim çünkü otoriterlerdi.” (erkek, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba işçi)

“Annem ile aram iyidir; sürekli bir şeyler yaparız hafta sonları vesaire ama babamla aramın pekiyi olduğu söylenemez. Çok anlaşılamayız.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur emeklisi)

Yukarıda yer alan cevaplar, ebeveynleri ile olan ilişkilerine dair görüşmecilerden aldığımız yanıtlar arasından en farklı olan iki cevaptır. İlk görüşmecimiz ebeveynleri ile mesafeli ve resmi bir ilişkileri olduğuna ve aynı zamanda ebeveynlerinin otoriter olduğuna değinmiştir. Ancak aralarındaki bu resmi ilişkinin, kendi eğitimi üzerinde

pozitif geri dönüşlerinin olduğunu bildirmiştir. İkinci görüşmecimiz ise annesi ile daha sağlıklı bir ilişkisi olduğunu ve beraber vakit geçirebildiklerini ama aynı ilişkiyi babası ile kuramadıklarını söylemiştir. Yukarıda yer verdiğimiz cevaplardan yola çıkarak görüşmecilerin, ebeveynleri ile genel olarak sağlıklı ilişkiler kurabildiklerini, onlarla arkadaş olabildiklerini, eğitim süreçlerinde onlardan destek aldıklarını; görüşmecilerin tamamına yakınının ebeveynleri ile iyi ilişkiler kurduklarını; baskıcı, otoriter veya anlaşmanın güç olduğu ebeveynlerin sayısının istisna denilecek kadar az olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Daha sonra görüşmecilerden elde ettiğimiz veriler aile içerisinde hangi dilin konuşulduğu ve görüşmecilerimizin hangi yerleşim biriminde dünyaya geldikleridir. Pierre Bourdieu'nün hayatına dair bilgilerin yer aldığı kısa girişte de paylaşıldığı üzere Bourdieu, 1930'da Béarn'daki küçük bir köy olan Denguin'deki Pyrénées-Atlantiques'te doğmuştur. Yörenin dilini konuşan Pierre Bourdieu, Paris'te kolej eğitimine başladıktan sonra okulda öğretilen dile uyum sağlamakta zorlanmıştır. Pierre Bourdieu'ye göre; ailelerin toplumsal konumlarıyla bağlantılı olarak aktörlerin, çocukluk yıllarından itibaren aile içerisinde edindikleri dil yatkınlıkları, bedenselleşmiş kültürel sermayeye örnektir. Bedenselleşmiş kültürel sermayeye daha çok sahip olan çocuklar, ilk eğitim yıllarında hocaları tarafından güzel konuştukları veya güzel yazdıkları için ödüllendirilirler; bedenselleşmiş kültürel sermayeye daha az sahip olanlar ise bozuk aksanlı veya el yazısı kötü olarak sınıflandırılırlar. Ayrıca eğitim alanı üzerine olan çalışmalarında da sıkça belirttiği üzere Bourdieu'ye göre; okullarda öğretilen dil ve kültür, hakim kültürlerden olanların dili ve kültürüdür. Bu durum hakim gruplardan gelen çocuklar için bir avantaj yaratırken yoksun çevrelerden gelen öğrenciler için bir handikabı ifade etmektedir. Bu bağlamda görüşmecilere dünyaya geldikleri yerleşim birimleri ve aile içerisinde en çok konuştukları dil sorulmuştur.

Tablo 5. Katılımcıların Dünyaya Geldikleri Yerleşim Birimleri

	Frequency	Percent	Valid Percent
Köy	3	7,5	7,5
İlçe	7	17,5	17,5
İl Merkezi	30	75,0	75,0
Total	40	100,0	100,0

Alınan cevaplara göre; görüşmecilerin %7,5'i köyde ve %17,5'i ilçede dünyaya gelmişken; % 75'i –bu sayı 40 görüşmeciden 30'una tekabül ediyor- il merkezinde doğmuşlardır. Dünyaya geldikleri yerleşim birimleri arasında kasaba seçeneği hiç işaretlenmemiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Aile İçerisinde En Çok Konuştıkları Diller

	Frequency	Percent	Valid Percent
Türkçe	38	95,0	95,0
Kürtçe	2	5,0	5,0
Total	40	100,0	100,0

Aynı zamanda görüşmecilerin % 5'i aile içerisinde Kürtçe konuşmaktayken; geriye kalan % 95'lik büyük çoğunluk aile içerisinde Türkçe konuşmaktadır. Aile içerisinde en çok konuşulan dil hangisidir sorusuna verilen cevaplar arasında Arapça ve diğer diller seçenekleri hiç işaretlenmemiştir.

Görüşmecilerin büyük bir çoğunluğunun il merkezinde dünyaya gelmeleri ve aile içerisinde sıklıkla Türkçe konuşmaları bilhassa ilkokula daha hazır bir şekilde başlamalarına yardımcı olmuştur. Eğitiminin ilk yıllarında Türkçe'ye yeteri kadar hakim olamayan bir görüşmeci, ilkokul yıllarında dil üzerinden yaşadığı problemleri şöyle anlatmaktadır: *“Birinci sınıfta arkadaşlar Kürtçe konuşuyordu Türkçeyi hiç bilmeyenler vardı. Hoca bize kızardı ‘Kürtçeyi zaten biliyorsunuz, Türkçe konuşun da kendinizi geliştirin’ derdi. Bu yüzden ben eğitim diline alışabilmekte çok zorlandım. Tıp dili de çok farklı zaten. İlk başlarda çok zorlanıyordum. Hocalarımız gelip membran, membran diyordu ama sonra içinde kalınca öğrendik artık bizde kullanmaya başladık. Eğitime başlarken sıkıntı çektik ama sonra aşına olduk.”* (**kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba şoför**)

Ekonomik sermaye, Pierre Bourdieu'nün eşitsizlik ve yeniden-üretim üzerine olan analizlerinde en az kültürel sermaye kadar önemli olan bir kavramdır. Ekonomik sermaye, toplumsal hiyerarşiyi belirler; miktarına ve hacmine göre elinde bulunduğu aktöre alanlar içerisinde birtakım avantajlar sağlar. Üstelik Bourdieu'nün ekonomik sermaye çözümlemeleri Marx'ta yer aldığı haliyle kültürel ve sosyal sermayeden kopuk değildir; bizzat onlarla ilintilidir. Başka bir ifadeyle; ekonomik sermaye alanlar

içerisinde diğer sermaye türlerine (sosyal, kültürel vb.) dönüştürülebilir. Zira ebeveynlerinden hatırı sayılır bir ekonomik sermaye miras edinen veya yine ebeveynlerinin ekonomik sermayelerine paralel olarak birtakım imkânlar elde eden çocuklar, diğer birçok alanda olabileceği gibi eğitim alanında da bazı avantajlara sahip olabilirler. Ebeveynler, ekonomik sermayelerinin elverişli olmaları neticesinde kültürel faaliyetlere katılabilir ve bu sayede edindikleri tecrübeleri çocuklarına aktarabilirler; çocuklar anne-babalarının talebi ve yardımıyla okul öncesi eğitim alabilirler; yine ebeveynler çocukları için gerekli olan araç gereçleri hızlı bir şekilde temin edebilirler; eğitimde ekonomik sermayenin önemi denildiğinde akla ilk olarak gelen örneklerden bazıları bunlardır. Ekonomik sermaye, bu şekilde kültürel sermayeye dönüştürülebilir. Bahsi geçen noktalar itibarıyla ebeveynlerin ekonomik sermayeleri ve bununla bağlantılı olarak aylık kazançları, çocukların aldıkları eğitim üzerinde belirleyicidir. Bu bağlamda görüşmecilere ebeveynlerinin aylık toplam kazancı sorulmuştur.

Tablo 7. Katılımcı Ailelerinin Aylık Toplam Gelirleri

Ailenizin aylık toplam geliri ne kadardır?		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	1500-2999	3	7,5	7,5
	3000-4999	15	37,5	37,5
	5000-5000+	22	55,0	55,0
	Total	40	100,0	100,0

Verilecek cevaplardan biri olan 0-1499 seçeneği hiçbir görüşmeci tarafından işaretlenmemiştir; bunun yanında, görüşmecilerden %7,5'i 1500-2999; görüşmecilerden %37,5'i 3000-4999; son olarak görüşmecilerden geriye kalan %55'i 5000-5000+ seçeneğini işaretlemişlerdir. Anketlerden alınan verilere paralel olarak görüşmecilerin yarısından fazlasının ebeveynlerinin aylık olarak 5000-5000+ Türk Lirası kazandıkları saptanmıştır. Ebeveynlerin iyi gelirli mesleklerle uğraşmaları şüphesiz çocukların da imkânların el verdiği bir ortamda eğitim almalarına yol açmaktadır. Öyle ki; bu durumun belirtilerine görüşmecilerimizin verdikleri cevaplar üzerinden de rastlamak mümkündür:

“Aile önemli. Mesela bazıları bir şeylere hemen sahip oluyorken bazılarının daha, daha, daha çalışması gerekiyor. Bu yüzden sonraları biri kolay elde etmişken diğeri zor

elde etmiştir o yüzden zor elde eden bunları parlatabilir. Ben bu anlamda anne-babamdan dolayı kendimin şanslı olduğunu düşünüyorum. Benim çocuklarımın da şanslı olacağını düşünüyorum.” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

“Annem de babam da memurdu, çalışıyorlardı. Bu yüzden istediğimiz birçok şeye sahip olabiliyorduk. Bir şeye ihtiyacımız olduğunda hemen temin edebiliyorlardı. Biz üç kardeşiz. Diğer kardeşlerim de okuyorlar.” (erkek, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur)

“Açıkçası benim hiçbir zaman ekonomik sorunlarım olmadı, hiçbir zaman parasızlık çekmediğim için hiç böyle şeyler tatmadım. Anne ve babamın meslek durumu iyiydi ben de doktor olacağım bu yüzden para kazanırım diye düşünüyorum.” (kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

Yukarıda yer verilen yanıtlar, hatırı sayılır meslekler ile elde edinilen ekonomik sermayenin, öğrencinin eğitimi ve sosyal hayatı üzerindeki etkisine iyi birer örnektirler. Görüşmecilerden biri, anne-babalarının ekonomik sermayelerinin kendi hayatına nasıl tesir ettiğine atıfta bulunurken bir diğeri hatırı sayılır bir ekonomik sermayenin elde edildiği bir ailede dünyaya gelmeyi şans olarak değerlendirmektedir. Ebeveynlerin maddi gelirleri, çocuklarına eğitim serüvenlerinde iyi olanaklar sağlamak noktasında belirleyici bir rol üstlenmektedir. Çocukların meslek seçimleri üzerinde oldukça önemli olan bir diğer süreç ise okul tercihleri sürecidir. Takdir edildiği üzere üniversitelerin görece iyi bölümlerinden mezun olarak görece iyi mesleklere ulaşabilmenin yollarından biri de iyi okullarda eğitim almaktır. Başka bir deyişle; örneklem olarak belirlediğimiz intern doktorluk güzergâhında, daha önce uğranılacak yerler arasında ilkokul, ortaokul ve lise vardır. Bu sebeple görüşmecilerin hangi okullarda nasıl eğitim aldıkları araştırmamız özelinde oldukça önemli bir noktayı karşılamaktadır. Görüşmecilerin hangi okullarda ve nasıl eğitim aldıklarına dair sorular, hem anket formu içerisinde hem de mülakat formu içerisinde farklı sorular halinde görüşmecilere yöneltilmiştir. Bu bağlamda anket formu üzerinden birden çok veriye ulaşılmış; görüşmecilerden, mülakatlar ile bu sorulara birbirinden farklı birçok cevap alınmıştır. Bahsi geçilen veriler ve cevaplar, bu bölüme giriş yaparken bildirdiğimiz gibi, “eğitim” başlığı altında verilecektir.

4.2. EĞİTİM

Bu başlık altında görüşmecilere hem anket formu üzerinden hem de mülakat formunda yer alan birbirinden farklı birçok soru yöneltilmiştir. Görüşmecilerimizin okudukları okullar ve aldıkları eğitim (varsa eğer okul öncesi, ilk ve ortaokul, lise), üniversiteye hazırlık süreçleri, tıp seçimleri ve bu tercihleri üzerinde ebeveynlerinin rolleri, tıp öğrencilikleri, hocaları ile kurmuş oldukları ilişkiler ve eğitim sistemi hakkındaki fikirleri; araştırmamız bağlamında temas ettikleri noktalar itibarıyla ziyadesiyle önemlidir. Bu sebeple bahsi geçen konular hakkında görüşmecilere farklı sorular yöneltilmiş ve birbirinden farklı cevaplar alınmıştır. Söz konusu cevaplar “eğitim” başlığı altında değerlendirilecektir.

Tanışma başlığı altında yer verdiğimiz; ebeveynlerin, çocukları ile kurmuş oldukları ilişkiler görüşmecilerimizin eğitimleri üzerinde de pozitif etkiler yaratmıştır. Aileleri ile kurmuş oldukları sıcak ilişki ile eğitim süreçleri arasındaki ilişkiye birkaç görüşmeci yanıtları arasında değinmiştir. Fakat daha da önemlisi; ailelerinin eğitimlerine olan ilgilerini değerlendirmeleri noktasında anket formu üzerinden görüşmecilerden aldığımız yanıtlar, bizlere bu konu hakkında daha belirgin ipuçları vermiştir. Bu bağlamda görüşmecilerden; ebeveynlerinin, eğitimleri üzerindeki ilgilerini değerlendirmeleri istenilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Aldıkları Eğitim Üzerinde Ebeveynlerinin İlgisi

Ebeveynlerinizin eğitiminiz üzerindeki ilgisini derecelendirin.	Frequency	Percent	Valid Percent
Çok İyi	29	72,5	72,5
İdare Edecek Kadar	10	25,0	25,0
Umursamazlar	1	2,5	2,5
Total	40	100,0	100,0

Anket formu üzerinden elde ettiğimiz bu veriler ebeveynlerin, görüşmecilerimizin eğitimi üzerindeki ilgilerini anlayabilmemiz konusunda bizlere belirgin cevaplar vermektedir. Zira ulaştığımız veriler, genel olarak ebeveynlerin ilgi düzeylerine dair net sonuçlar vermektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere 40 görüşmeciden 29’u ebeveynlerinin ilgisini “çok iyi”; 10’u “idare edecek kadar” ve sadece 1’i “umursamazlar” olarak değerlendirmiştir. Ayrıca anket formunda yer alan “iyi değil”

seçeneği hiçbir görüşmeci tarafından işaretlenmemiştir. 40 görüşmeci arasından toplamda 39'u ebeveynlerinin ilgisini “çok iyi” (%72,5) ve “idare edecek kadar” (%25) olarak değerlendirmektedir. Toplamda bu sayı % 97,5' e denk düşmektedir ki; bu her 100 intern doktor ailesinden en az 97'sinin çocuklarının eğitim süreci üzerinde ilgili olduklarını göstermektedir.

Bu noktaya kadar paylaşılan veriler ve görüşmecilerin yanıtları ebeveynler ile görüşmecilerin arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğu yönündedir. İstatistikler ve görüşmecilerin mülakatlarda verdikleri yanıtlar bu iddiayı destekler niteliktedir. Ebeveynlerin, çocukları ile kurmuş oldukları güçlü diyalog, eğitim süreçleri üzerinde de etkisini göstermiştir. Zira ebeveynlerin %97,5'lik ilgi düzeyleri bunun en önemli kanıtıdır. Görüşmecilerimiz, eğitimini ilgilendiren konularda ebeveynlerine sıklıkla danışmaktadırlar. Bu durum “ebeveynleri ile ilişkileri” başlığı altında etraflıca değerlendirilecektir. Görüşmecilerin, eğitimleri konusunda ebeveynleri ile fikir alışverişi içerisinde olmalarını test etmeye yönelik olarak onlara “okuduğunuz liseyi nasıl seçtiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu bağlamda ulaştığımız veriler; ilgi düzeyi yüksek olan ebeveynlerin, çocukları ile eğitim süreçleri üzerinde bir fikir alışverişi içerisinde oldukları iddiamızı desteklemektedir.

Tablo 9. Katılımcıların Seçtikleri Liseler

Okuduğunuz liseyi nasıl seçtiniz?	Frequency	Percent	Valid Percent
Kendim	16	40,0	40,0
Ailem	4	10,0	10,0
Valid Kendim+Ailem	19	47,5	47,5
Diğer	1	2,5	2,5
Total	40	100,0	100,0

Görüşmecilerimizden %40'ı okuduğu liseyi kendisinin seçtiğini belirtirken; %10'u buna ailesinin karar verdiğini; %47,5'i ise lise tercihine ailesinin de yardımıyla birlikte karar verdiklerini ve %2,5'i ise diğer sebeplerle okuduğu liseyi seçtiğini bildirmiştir. 40 görüşmeciden toplamda 23'nün okuduğu liseyi, ya görüşmecilerin ailesi direkt olarak seçmiştir ya da görüşmecilerimiz ailesiyle bir fikir birliği içerisinde beraber seçmişlerdir. 40 görüşmeci ailesinden 23 (yarısından fazla) ailenin, lise tercihi

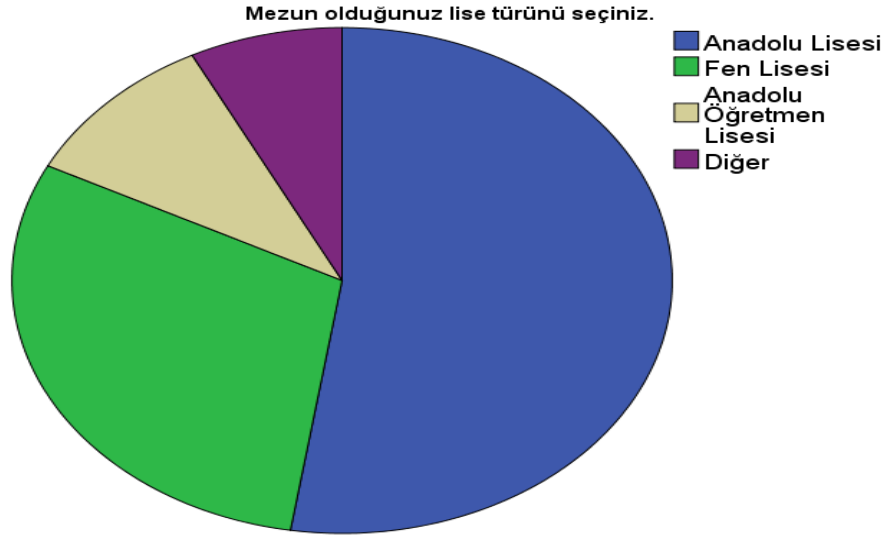
üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkili olmaları; ailelerin, eğitim sürecini ne kadar yakından takip ettiğinin göstergesidir.

Görüşmecilerimizin, lise tercihi sürecinde ebeveynleri ile diyalog içerisinde oldukları ve beraber karar aldıkları görülmüştür. Bu nokta itibarıyla şimdi değinilecek konu ise görüşmecilerimizin tıp (üniversite öncesi) eğitimi için hangi liseleri tercih ettikleridir. Görüşmecilerimizin ilkokul, orta okul ve bilhassa lise eğitimleri; üniversitelerin görece iyi mesleklere kapı aralayan bölümlerine ulaşmak ve bu vesileyle ekonomik, kültürel ve sosyal sermayeler kazanacak meslekleri icra etmek noktasında hayli önemlidirler. Zira Pierre Bourdieu, Fransız eğitim sistemi üzerine olan çalışmalarında kolej eğitimlerine ve bu okullarda verilen seçkin eğitimlere sürekli olarak göndermelerde bulunmuştur. Bu noktada Türkiye’de aynı veya yakın sayılabilecek bir kolej kültürü olmadığı ve her iki ülkenin kendi özgül koşulları neticesinde eğitim sistemlerini şekillendirdikleri göz önünde bulundurularak, görüşmecilerimize üniversite öncesinde hangi okullarda ve nasıl eğitim aldıkları sorulmuştur. Bu bağlamda görüşmecilere ilk yöneltilen soru hangi liselerden mezun olduklarıdır.

Tablo 10. Katılımcıların Mezun Oldukları Liseler

Mezun olduğunuz lise türünü seçiniz.	Frequency	Percent	Valid Percent
Anadolu Lisesi	21	52,5	52,5
Fen Lisesi	12	30,0	30,0
Anadolu Öğretmen Lisesi	4	10,0	10,0
Diğer	3	7,5	7,5
Total	40	100,0	100,0

Görüşmecilerimize anket formunda yöneltilmiş olan “mezun olduğunuz liseyi seçiniz” ifadesine yanıt olarak; “Anadolu Lisesi”, “Fen Lisesi”, “Anadolu Öğretmen Lisesi”, “Meslek Lisesi”, “İmam Hatip Lisesi” ve son olarak “Diğer” seçenekleri verilmiştir. Diğer seçeneği ile beraber –görüşmecilerimizin yaş aralığı göz önünde bulundurularak- genel liseler kastedilmiştir; bu bilgi görüşme esnasında katılımcıyla paylaşılmıştır. Bilindiği üzere; 2010 yılında kademeli olarak başlayan yeni sürece göre genel liselerin tamamı anadolu liselerine dönüştürülmüş olup bu süreç çalışma grubumuzun lise dönemlerine denk düşmektedir.

Şekil 4. Katılımcıların Mezun Oldukları Liseler

Görüşmecilerden alınan yanıtlara göre 40 görüşmecinin % 52,5'i Anadolu Lisesinde; %30'u Fen Lisesinde; %10'u Anadolu Öğretmen Lisesinde ve %7,5'i ise Diğer liselerde eğitim almışlardır. Anket formundaki seçenekler arasında bulunan “Meslek Lisesi” ve “İmam Hatip Lisesi” hiçbir görüşmeci tarafından işaretlenmemiştir. Aynı zamanda görüşmecilerden 4'ünün Anadolu Öğretmen Lisesinden, 12'sinin Fen Lisesinden ve büyük bir çoğunluğuna denk gelen 21'inin ise Anadolu Lisesinden mezun oldukları görülmüştür. Bu veriler rehberliğinde görüşmecilerimizin büyük bir çoğunluğunun Anadolu Lisesi mezunu olduklarını söylememiz mümkündür. Ayrıca hiçbir görüşmecimiz Meslek Lisesi veya İmam Hatip Lisesi mezunu değildir. Diğer olarak seçenekler arasına konulan genel liselerden ise sadece 3 görüşmecinin mezun olduğu görülmektedir.

Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin mezun oldukları liselerin genel olarak hangi liseler olduklarına dair bir araştırmanın ardından, 2019 YKS sınavı sonrasında Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesini tercih eden 185 öğrenciden 89'unun Fen Lisesi; 61'inin Anadolu Lisesi; 18'inin Özel Fen Lisesi; 8'inin Özel Temel Lise; 5'inin Özel Anadolu Lisesi; 3'ünün Anadolu İmam Hatip Lisesi ve 1'nin Lise Programı mezunu olduğu görülmektedir. (Yök Atlas, 2019) Bunun yanında 2018, 2017 ve 2016 yılları içerisinde de tıp tercihinde bulunan öğrencilerin takribi olarak yine aynı liselerden mezun oldukları tespit edilmiştir; öğrenciler genel olarak fen ve anadolu liselerinden mezun olmaktadır.

Mezun olunulan eğitim kurumu; öğrencinin ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye kazanmasına ön ayaklık edebilir. Zira öğrenci, eğitim sistemi içerisinde prestijli sayılabilecek bir okuldan mezun olduğu takdirde bahsi geçen üç sermaye türünü de daha kolay elde edebilir. Fransız eğitim sistemi içerisinde *grandes ecoles*'ler öğrenciye prestij sağlamak noktasında biçilmiş kaftandırlar. Pierre Bourdieu de *grandes ecoles*'lerden biri olan Ecole Normale Supérieure mezunudur. Bu ecoles'ler giriş aşamasında sıkı bir mücadeleye yol açan rekabetçi sınavlar ile öğrenci alırlar ve bu öğrencilere iyi bir eğitim vererek onları mezun olacakları mesleklere yönelik olarak hazırlarlar. Ancak bu okullar yoksun çevrelerden olan öğrenciler yerine genel olarak seçkin çevrelerden olan öğrencileri seçmektedirler; Pierre Bourdieu ENS serüveninde kendini bu yüzden bir istisna olarak görmektedir. Zira Pierre Bourdieu, okulun genel olarak tercih ettiği öğrenci profiline, toplumsal konumu itibarıyla, uymamaktadır. Okul, genel olarak yüksek çevreden öğrencileri tercih ediyor olsa da yeteneği ve azmiyle (Pierre Bourdieu gibi) kapıları aralayabilen –istisna denilebilecek kadar az sayıda– öğrencilere de ev sahipliği yapmaktadır. Bu bağlamda Türk eğitim sistemi içerisinde Fransa'da bulunan *grandes ecoles*'ler ile yakınlık gösterebilecek ve bu anlamda birebir uyuyabilecek bir sistemden bahsetmek mümkün değildir. Bu yüzden Fransız eğitim sisteminde yer aldığı haliyle bir ecoles eğitime yer verilemeyeceği için görüşmecilerimizin okudukları okullar aracılığıyla nasıl faydalar kazandıklarına odaklanıldı. Zira okul tercihleri, takdir edildiği üzere, iyi bir eğitim ve paralelinde iyi bir meslek için fazlasıyla önemlidir. Ebeveynlerinin ilgi düzeyleri, eğitime dair malumatları ve çocuklarını yönlendirmeleri göz önünde bulundurulduğunda, araştırmamız özelinde, görüşmecilerimizin eğitim süreçleri içerisinde tercih ettikleri okullar önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda görüşmecilerimize “ilk-orta ve lise eğitimlerinizi hangi okullarda aldınız, bu okullardan bahsedebilir misiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerimizden aldığımız yanıtlara istinaden eğitimleri üzerinde en çok katkının hangi evrede alındığı üzerine odaklanılmıştır. Okul tercihleri üzerine alınan cevaplar, tercih edilen okulla bağlantılı olarak nitelikli eğitimin başarı üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir.

“OKS sınavı ile Isparta fen lisesini kazandım. Okulun eğitim durumu aslında Türkiye ortalamasında bir liseydi; ancak öğrencilerin hepsi belli bir puan alıp geldikleri için zaten hepsi belli bir kapasiteye sahiptiler. O yüzden zaten sürekli bir

rekabet ortamı vardı. O zamanlar yurttta kaldım yurttta da sürekli bir rekabet ortamı... Kesinlikle; o ortamda olmam, normal çalışacağım miktardan daha fazla çalıştırdı beni. Öğrencilerin ve ailelerin bilinçli olmasından dolayı bir başarı durumu vardı..” (erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

“İlkokul öğretmenim çok ilgiliydi hala da görüşüyoruz onunla. Anaokul, ilkokul ve ortaokulu hep aynı yerde okudum o yüzden arkadaş çevrem falan hep aynıydı. Kabataş erkek lisesinde okudum. Şu an mesela sınav sistemi nasıl bilmiyorum ama Türkiye’nin ilk üç lisesinden biridir puan konusunda. Arkadaşlarım ve ailem de beni teşvik ettiler oraya gitmem konusunda. Orada okumuş olmaktan memnunum. Bana çok şey kattı. Türkiye’nin her yerinden gelen insanlar vardı orada. Bu yüzden uzak olmamıza rağmen oraya gitmeyi istedim.” (kadın, 23 yaşında, anne işletmeci, baba işletmeci)

“Liseyi merkez Anadolu lisesinde okudum. Lisede aldığım eğitim fen lisesi gibi değildi. Herkes her an ders çalışmıyordu, sosyal hayatına da önem veren insanlar vardı. Yani dersi de sosyalliği de bir arada yürütebileceğimiz bir okuldu. Mezunlarımız da genelde puanlarına göre bölümlere gittiler. Buralarda bakış açıları da önemli oldu; mesela çok yüksek puan almış olmalarına rağmen istediği başka bölümlere gidenler vardı.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba emekli öğretmen)

“Nevzat Karabağ Anadolu Öğretmen Lisesi mezunuyum. Erzurumdaki en kaliteli lise diyebilirim okuduğum lise için. Ne Fen lisesi ne de Anadolu lisesi, arada bir liseydi. Okulumuzun sosyal imkânları çok iyiydi, hocalarımızın bize olan yaklaşımları çok iyiydi. Birçok TÜBİTAK başarısı olan ve birçok projede yer almış bir okuldu.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur emeklisi)

“Bizim lise hem yatılı hem de gündüz imkânı vardı. Çok iyiydi. Hocalar mesela akşam 10’a kadar bizimle kalıyorlardı. Derslerden sonra etütler oluyordu. Etütlerde soruları olan sorularını çözdürüyordu. Nöbetçi olmayan hocalar bile gelip 10’a kadar kalıyorlardı. Lise dönemim çok iyiydi hocalar falan çok ilgileniyordu. Bir de sayımız az olunca ilgilenebiliyorlardı. Neyi yanlış yaptın, neyi doğru yaptığını gösteriyorlardı. Dersle de sınırlı değildi sosyal faaliyetlerimiz; derslerden sonra spor salonunda bizimle eğleniyorlardı.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba işçi emeklisi)

“Bilkent Lisesinde okudum 5 yıl sürdü; İngilizce hazırlık vardı. Akademik olarak iyi bir alt yapı oluşturduklarını düşünüyorum.” (erkek, 24 yaşında, anne emekli öğretmen, baba emekli diş teknikeri)

“Hatay Fen Lisesinden mezun oldum. İyi bir okuldu. Başarısı da iyiydi. Hocaları çok iyiydi. Kendi açımdan ortaokul benim en önemli dönemimdi ama lisedeki hocalarımın bize sunduğu imkânlar da hayatım üzerinde çok etkili oldu. Okuldaki hocaların özveri ile bize yaklaşması, sorularımızı çözmesi ve bizimle ilgilenmeleri çok güzeldi.” (erkek, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur)

“Liseyi İstanbul’da Coşkun Anadolu Lisesinde okudum. Eğitimi yeterli ve güzeldi. Hocalarımızla olan iletişimimiz iyiydi. Her türlü sorularımızı sorardık onlara. Her türlü konuda destek veriyorlardı bize. Mesela boş derslerimiz olmazdı. Derslerimizi de hep dolu dolu işlerdik.” (kadın, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur emeklisi)

“Aydın’ın en iyi ilkokullarından birine gittim. Şehir merkezinde olan bir okuldu. Öğretmen kalitesi çok yüksekti. Oradan mezun olanların hep iyi liselere gittiğini biliyordum. Aydın’ın en iyi liselerine gittikleri ve çok popüler olduğu için anne babamın fikriydi o okula gitmek. Annem babam ortaokuldan sonra beni koleje yazdırmak istediler ama ben istemedim. Arkadaş ortamından ayrılmak istemedim. Bir de ilkokul öğretmenimi çok seviyordum.” (kadın, 26 yaşında, anne memur, baba memur, ikisi de lisans mezunu)

“İbrahim Hakkı Fen Lisesini kazandım. Ortaokulum çok başarılı bir okul sayılmazdı ben de zaten dereceyle mezun olmuşum. Hep birinciliğe oynadığım için direkt oraya gittim işte. Başından beri bir planım vardı önce iyi bir lise sonra da iyi bir meslek elde etmek için. Lisemiz 3 sınıf almıştı ortalama 70-80 kişi. Sayısal sınıflarımız vardı sadece. Lisenin eğitimi çok iyiydi ama dershanelere de gidiyorduk destek eğitim için. Hocalarımıza kaliteli hocalar diyorlardı. Tabii bazı derslerde bazı hocalarımız yetersizdi. Bizim geometri derslerimize giren hocamız iyi değildi. Genel olarak şunu diyebilirim ama hocalarımız yaşlı hocalardı ben o yüzden bir iletişim problemi çekiyordum. Benim de açıkçası puanım Aziziye Lisesine yetiyordu ama ben ailemden dolayı devlet okulunu seçtim. Orası zengin çocuğu ortamıydı benim ailemin durumu o kadar iyi değildi orada sıkıntı olur diye ben İbrahim Hakkı Fen Lisesini seçmeye karar verdim.” (erkek, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba işçi)

Son görüşmecimizden almış olduğumuz yanıt; görüşmecilerimizden bazılarının, hatırı sayılır bir meslek elde etmek için nasıl bir yol izlenmesi konusunda bir yatkınlıklarının ve bilgilerinin olduğuna iyi bir örnektir. Zira görüşmecimiz “*önce iyi bir lise sonra da iyi bir meslek elde etmek için*” cümlesi ile doktorluk mesleğine henüz başından beri nasıl ulaşabileceğine dair planlarının olduğundan söz etmiştir. Bir diğer görüşmecimiz, gittiği liseyi tercih edenlerin bir ortalamanın üzerinde olduklarına, ailelerin bir bilinç düzeyine sahip olduklarına ve arkadaşlarıyla sürekli olarak bir rekabet ortamında olduklarına değinmiştir. Öğrencilerin iyi meslekler için göstermiş oldukları hırs ve çaba görüşmecimizi olumlu olarak etkilemiş; daha sıkı ders çalışmak yönünde güdülemiştir. Görüşmecilerimizden bir diğeri ise okuduğu lisenin, puan sıralaması bağlamında, Türkiye’nin ilk üç lisesinden biri olduğunu düşünmektedir. Nitekim İstanbul Beşiktaş Kabataş Erkek Lisesi, hazırlık sınıflarına girebilmek için öğrencilerden 494, 570 taban puan istemektedir. (MEB, 2019) Tam puanın 500 olduğu düşünüldüğünde, İstanbul Beşiktaş Kabataş Erkek Lisesinin puan sıralamasında en üstlerde yer aldığını söylemek mümkündür.

Görüşmecilerimizin neredeyse tamamı okudukları liseden aldıkları eğitimi yeterli ve iyi bulmuşlardır. Çalışma gurubumuz içerisinde bulunan birkaç görüşmeci aldığı eğitimi birtakım nedenlerden ötürü eleştirmiştir. Bir görüşmecimiz gittiği Fen lisesini, diğer Fen liseleri ile kıyaslayarak daha iyi eğitim alabileceğinden yakınmıştır. Bu tavır, görüşmecilerimizin eğitim konusundaki hassasiyetlerinin derecesini gösterir niteliktedir.

“Fen lisesini okuyup bitirdim. Artvin Fen lisesini kazanmıştım. Orayı seçmemin amacı başarısızlık; daha doğrusu liselere hazırlık dönemimde daha başarılı puanlar alıyordum. Sınav günü bir aksilik olmuştu sonra illa bir fen lisesi olsun diye bir fen lisesine gitmiştim. Bizim dönemimizde sınav iki aşamalıydı ben ilkinde iyi bir sıralamadaydım ama ikincisinde bir aksilik oldu düşük bir puan aldım. Öyle illa fen lisesi olsun diye seçtim. Öyle çok bariz farklılıkları olmasa da aklımda başka fen liseleri de vardı.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba işçi emeklisi)

Görüşmecilerimizden bir diğeri ise –kendi ifadesiyle- gittiği lisenin Erzurum’da bulunan en iyi lise olarak bilinmesine rağmen eğitim konusunda yeterli olduğunu düşünmediğini belirtmiştir. Okulda bulunan hocalardan bazılarının çok iyi bazılarının ise çok kötü olduğundan ve okulun başarı durumunun öğrenciden kaynaklandığından

söz etmiştir. Görüşmecimiz üzerinden dikkatimizi çeken bir diğer nokta ise ilk ve ortaokul eğitimi özel bir okulda almış olmasıdır.

“İlkokulu şehir merkezinde bulunan Özel Güneş İlkokulunda okudum. Liseyi İbrahim Hakkı Fen Lisesinde okudum. Lisede çok iyi bir eğitim aldım diyemem. Çok iyi hocalar vardı yanında çok kötü hocalar da vardı. Bence o okulun başarısı öğrencilerin çabalarından kaynaklanıyor. O liseyi tercih etmemin nedeni Erzurumdaki en iyi lise olarak gördüğüm içindi. Benim dönemin mezunlarının birçoğu tıp kazandı. Bunun yanında bir kısmı diş hekimliği ve mühendisliğe gittiler. Mühendisliğe gidenler daha azdı.” (erkek, 26 yaşında, anne ve baba mühendis, ikisi de yüksek lisans mezunu)

Bir diğer görüşmecimiz ise belirlediği strateji ile lise tercihinde bulunduğundan söz etmiştir. Eğitimi tamamladığı lise, şehir merkezine uzak olduğu için lise sürecini daha dolu bir şekilde geçirebileceğine inanmıştır. Görüşmecimizin bu stratejisi, eğitim sürecine vermiş oldukları özeni ve önemi anlayabilmemiz noktasında önemlidir.

“İlkokulda okulun en iyi öğrencilerinden birisiydim. Lisede ortalamanın üzerinde bir öğrenciydim. Anadolu Öğretmen lisesinde okudum. Eğitimi çok iyiydi ve hocalarla aramız iyiydi. Yeni açılmıştı ve şehir merkezine uzaktı. Bu yüzden daha çok orayı tercih etmek istedim. Şehir merkezindeki okullarda öğrenciler genelde derslere girmiyor ve kafelere gidiyorlardı. Öyle bir ortamım olsun istemedim. Mezun olarak genelde öğretmen oldu arkadaşlarımın çoğu ama ben ve 2 arkadaşım tıp kazandık. Bu kazanılan okul başarısı anlamında biraz istisnaydım.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba elektronik haberleşme mühendisi)

Görüşmecimizin okul başarısı ve kazandığı bölümle alakalı olarak kendisini istisna olarak değerlendirmesine bakılırsa, lise tercihi zamanında uyguladığı stratejinin başarılı olduğunu söyleyebilmemiz mümkündür. Bir diğer görüşmecimizin ise ilkökul tercihinde ebeveynlerinin sosyal sermayesi baskın bir rol oynamıştır. Daha sonra aldığı eğitimi yeterli bulmayan ebeveynleri, okul değişimine karar vermişlerdir.

“Yedinci sınıfa kadar bir okulda kaldım. Teyzemdi benim öğretmenim annem güvendiği için o yüzden o ilkökulda okudum. Annemin bilinçli tercihiydi bu. Aklı kalmasın diye, emin olsun diye eğitimimden herhalde. Sonrasında eğitimimi çok yeterli bulmadılar diye başka bir okula gittim. Lise sınavına girince evime yakın olan bir Anadolu lisesinde okudum, verdiği eğitim önemliydi. Ben öğrenciyken eğitimi iyi olan

iki ya da üç tane Anadolu lisesi vardı bir tane de fen lisesi vardı. Benim tercih ettiğim de puanımın yettiği en iyi ikinci okuldu ve yakın olması şansı.” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

Görüşmecilerimizin genel olarak Fen ve Anadolu liselerinde okudukları göze çarpmaktadır. Bunun yanında eğitim sürecinin meslek seçimi ve paralelinde gelecek tahayyülünde ne kadar önemli olduğuna dair neredeyse bütün görüşmecilerimizin malumat sahibi oldukları görülmüştür. Ayrıca görüşmecilerimiz eğitim aldıkları liselerden bahsederken sıklıkla liselerinin mezunlarının hangi bölümlere gittiklerine de değinmişlerdir. Bu durum bir anlamda okudukları lisenin eğitim seviyesini görebilmek açısından hayli önemlidir.

“Okuduğum lise çok başarılı bir liseydi; ben oraya 8000.ci olarak girdim. Mesela sınıfımız 24 kişiden oluşuyordu ben 23. Olarak Erzurum Tıp kazanmıştım. Genel olarak 140 kişi mezun oldu bizim dönemde; 70 tane tıp vardı bunun yanında birkaç tane özel tıp vardı daha sonra 25-30 kişi İTÜ ya da ODTÜ mühendislik kazandılar. Ayrıca eczacılık ve öğretmenlik kazananlar da oldu. Eşit ağırlık öğrencilerinin çoğu hukuk fakültelerine ve Boğaziçi Üniversitesi’ne gittiler. Yani lisede almış olduğum eğitim iyiydi. Ben lisenin ilk yıllarında biraz başarısızdım ama son yıl herkes artık çalışmaya başlayınca sen de onlara ayak uyduruyorsun. Öyle olumlu bir etkisi vardı.” (erkek, 23 yaşında, anne memur, baba milli eğitim müdürü, ikisi de lisans mezunu)

“Benim okuduğum zamanlarda okul daha başarılıydı. 88 mezun verdi 65 tane tıp vardı. Diğerleri de mühendislik, birkaç tane de sayısal dışında bölümlere giden oldu.” (erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

“İlk ve ortaokulumun çok ayırıcı özellikleri yoktu ama ailemin destekleri ile o zamanlar birtakım kurslara gittim. İngilizce kursuna, tenis kursuna falan... 4. Sınıfta galiba. Biraz da istemeden gittiğim kurslar da oldu. O konuda sahiplenici mi, baskıcı mı denir? Özellikle annem biraz fazla ilgiliydi. Fazla üzerimize titredi. Gittiğim lise, puanımın aşağısında bir liseydi. Ailem evimize yakın olduğu için özellikle orayı tercih etmemi istedi. Güzel bir muhitteydi. Ben biraz daha uzak bir liseyi tercih edecektim ama onların beni ikna etmesiyle orayı kazandım. Diğer lise Ankara Atatürk Lisesiydi; köklü bir lise, hazırlığı vardı ve büyük bir okuldu. Daha başka şeyler katabileceğini düşünüyordum bana. Gittiğim lise de yine başarısız bir okul değildi. Mezunları da çok

fazla ODTÜ ve Bilkent Üniversitesi çıkardı. Benim sınıfımın çoğu emin olmamakla birlikte birkaç tane tıp ve çoğunlukla mühendislik çıkardı. Lisenin muhiti zengin bir muhitti; bu yüzden okulumuzda şımarık öğrenciler de vardı. Bunların yarısından çoğu yine özel üniversitelere gittiler. Orta başarılı bir liseydi diyebilirim. Ancak sosyal faaliyet anlamında yeterli değildi; aktivitesi ve gezisi yoktu.” (kadın, 23 yaşında, anne matematik öğretmeni, baba inşaat mühendisi, ikisi de lisans mezunu)

“Benim dönemimden yaklaşık 9-10 tane tıp kazanan vardı. Mühendis olanlar var, iç mimarlık yazanlar oldu. Genel olarak tıp ve mühendislik yazdılar onun dışında iç mimarlık ve diş hekimliği yazdılar birkaç kişi.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba işçi emeklisi)

Görüşmecilerimiz, liselerinden mezun olan arkadaşlarının genel olarak kendilerini kanıtlayan ve bilindik olan üniversitelerde tıp, mühendislik, mimarlık vb. gibi görece saygın mesleklere kapılar aralayabilecek bölümleri tercih ettiklerini bildirmişlerdir. Bu durum tercih edilen lisenin, üniversite ve bölüm seçiminde ne kadar etki gösterdiğine güzel bir örnektir.

“Arkadaşlarımın çoğu tıp tercih etti. 11 arkadaş kalmıştık son sınıfta lisede 8’i Hacettepe Tıp Fakültesine gitti. Biz üç arkadaş kaldık; ben burada kaldım diğerleri de Selçuk Üniversitesi Ve Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültelerine gittiler. Diğer erkek arkadaşlarımız da Boğaziçi elektronik mühendisliğine gittiler. Bölümleri genelde mühendislik ya da tıptı.” (kadın, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba tıbbi satış müdürü)

Son olarak yer alan görüşmecimiz, lise son sınıfta okurken sınıf mevcutlarının 11 kişi olduğunu ve sınıfta bulunan 11 öğrencinin de farklı üniversitelerde tıp eğitimi kazandığını beyan etmektedir. Sınıfın tamamının tıp fakültesi kazanması öğrencilerinin ne kadar başarılı olduğunu göstermekle birlikte, genel olarak liselerin sınıf mevcutları düşünüldüğünde 11 oldukça iyi bir sayıdır; zira mevcudun bu kadar az olduğu bir sınıfta öğretmenler, öğrencileri ile birebir olarak diyalog kurabilir ve onlarla daha yakından ilgilenebilir. Şüphesiz bu durum öğrencilerin gelişimi üzerinde de etki göstermektedir. Bu bağlamda yer verdiğimiz son görüşmeci araştırma konumuz özelinde farklı bir konumu işgal etmektedir; mülakat gerçekleştirdiğimiz görüşmeciler arasında okuduğu liseden, onları tercih etmesi için, teklif alan tek görüşmecidir. Görüşmecimiz ortaokul

aşamasında girdiği bir sınavda başarı göstermesinin ardından özel bir teklif aldığını ve bu teklifi değerlendirdiğini şöyle anlatmıştır:

“İlk yedi yılım devlet okulunda geçti. Sonra SBS vardı bizim dönemimizde. 7. Sınıftaki SBS puanıma göre özel bir okuldaki teklif aldım. Onlar davet ettiler burslu okudum. Sonra liseyi de orada okudum. Özel Aziziye kolejinde... 8. Sınıfı orada okudum daha sonra liseye giriş sınavı vardı onda da yine fen lisesini kazandım. Özel Aziziye Fen Lisesini onu da burslu okudum.” (kadın, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba tıbbi satış müdürü)

Görüşmecimiz ortaokul aşamasındayken mezun olduğu liseden, öğrencileri olması yönünde bir teklif almıştır ve bu sayede özel okulu burslu bir şekilde okuma şansı elde etmiştir. Görüşmecimizin verdiği yanıttan anlaşılacağı üzere; bahsi geçen okul, öğrencilerinin birçoğunu dönem içerisinde geçerli olan aşama sınavlarında başarı elde eden kimselerden seçerek özel bir şekilde oluşturmaktadır. Bu haliyle sözü edilen okul, Fransız eğitim sistemi içerisinde bulunan *grandes ecoles*'ler ile bir benzerlik göstermekle birlikte seçkin bir eğitime işaret etmektedir.

“Bizim lise şu şekildeydi: Erzurum'un en iyi derecelerini alan bir liseydi. Ben de 11. Sırada girmiştım. 492 ile girdim ama 11. sıradaydım benim önümde arkadaşlarım vardı. İl dışına gidebilirdim ama ailemle birlikte burada kalmaya karar verdim.” (kadın, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba tıbbi satış müdürü)

Görüldüğü üzere okul, öğrencilerini sınavlarda başarı sağlayan öğrenciler arasından özel olarak seçmektedir. Bu durum bir anlamda okulun eğitim alanında prestij sağlamak için başarı getirebilecek öğrencileri tercih etmesi olarak okunabilir ki bu durum seçkin bir eğitim anlayışlarının olduğu anlamına gelmektedir. Yukarıda yer verdiğimiz görüşmecimizle yakın sayılabilecek başka bir kolejde eğitim alan diğer görüşmecimizin verdiği yanıtlarda bu noktada önemlidir. Zira kolej eğitimi, özel okullar olmaları ve bir anlamda öğrencilerini kendileri seçmeleri bağlamında *grandes ecoles*'ler ile benzerlikler göstermektedirler. Görüşmecimizin eğitim aldığı kolej hakkındaki yorumları, bu benzerliği destekler niteliktedir.

“Ben ilk başlarda Anadolu öğretmen lisesinde okudum. Anadolu öğretmen tercihim ise tamamen puanımla ilintiliydi. Gidebileceğim liseler arasında en iyi lise orasıydı. Ben Erzincan'da yaşıyorum. Erzincan'ın en iyi ikinci lisesiydi; ilk sırada fen

lisesi vardı, fen lisesinin ardından geliyordu. Daha sonra derslerime yeteri kadar düzen göstermediğimi düşünüp kolejde daha iyi bir eğitim alacağımı düşünerek beni koleje yönlendirdiler. Annem-babam ilk başlarda istediler tabi. Sonra bana da mantıklı gelince kabul ettim ve koleje gittim. Kolej, litem ile arasında çok büyük farkları vardı. Ne olursa olsun kolej ile devlet okulları arasında ciddi farklar var; gece etütleri olsun, verilen dersler ve derslerin saatleri olsun, sunulan aktiviteler olsun tabii ki çok farklı. Ben oraya temel olarak sınava daha iyi bir hazırlık geçirebileyim diye gittim. Bu anlamda sosyal aktivitelerden çok faydalanamadım ama ders konusunda oradaki hocalar ve verilen eğitim çok büyük destekçim oldu. Her lisede olduğu gibi çok iyi hocalar da vardı vasat hocalar da vardı; ama kolejde daha seçici oldukları için genel olarak iyi hocalar karşımıza çıkıyordu.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur)

Anlaşılabacağı üzere görüşmecimizin kolej tercihi ilk etapta anne-babasının yönlendirmesi ve sonrasında kendisinin de kabul etmesiyle gerçekleşmiştir. Kolej öncesinde eğitimine devam ettiği okul ise görece iyi sayılan devlet okullarından biri olan Anadolu Öğretmen Lisesidir. Ancak ebeveynlerinin eğitim konusundaki titiz tavırları, görüşmecimizi –kendi değerlendirmesiyle- Anadolu Öğretmen Lisesine göre ciddi farklılıkları olan koleje yönlendirmiştir. Zira hem kendisi hem de ebeveynleri, kolejde alacağı eğitim ile görüşmecimizin daha başarılı olabileceğini düşünmüşlerdir. Okul değişikliği sonrasında gerçekleşen farklılıkları ise görüşmecimiz kendi gözlemleri üzerinden anlatmıştır; gece etütleri, verilen dersler, imkânlar ve son olarak orada almış olduğu eğitiminden destek aldığını belirtmiştir. Nitekim görüşmecimizin kolej serüveni, daha iyi bir eğitim alabilmek ümidi göz önünde bulundurulduğunda, olumlu sonuçlar vererek pozitif bir seyir göstermiştir. Bu süreci şöyle anlatmaktadır:

“Koleje geçtiğim ilk dönemleri çok başarılı bir öğrenci değildim ama geçtiğim birinci yılında özel derece sınıfına geçtim. Bu sınıf 4 kişiden oluşuyordu. Oradaki 2 arkadaşım ve ben tıp fakültesi kazandık. Diğer arkadaşım ise kendi isteği üzerine fizik tedavi bölümünü yazmıştı. Benim sınıftakiler genel olarak başarılıydılar. Zaten kolej, mantığı şöyleydi; başarı sırasına göre sınıflar vardı. Mesela bizim sınıf 4 kişilik derece sınıfıydı, iyilerin olduğu başka sınıf vardı, orta iyilerin olduğu diğer bir sınıf vardı. Başarı durumlarına göre sınıflar böyle ayrılmıştı. Bu durum özel derece sınıfına girenleri özellikle güdüliyordu başarı sağlamak

konusunda. Buradaki öğrenciler aşağıdaki sınıflara düşmek istemiyorlardı mesela. Çünkü ikinci sıradaki sınıf 18 kişiden oluşuyordu. Ne kadar az kişi varsa aldığı eğitim o kadar iyi oluyor; birebir eğitim gibi. Kolej olmasına rağmen bu durumun parayla alakası yoktu; tamamen başarı durumlarına göre belirleniyordu. Özel derece sınıfları veya genel olarak bu sıralamayla sınıfların belirlenmesi öğrencileri daha çok çalışmak noktasında teşvik ediyordu. Altta olan öğrencileri ise üst sınıflara çıkabilmeleri için kamçılıyordu.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur)

Görüşmecimizin yanıtları arasında kolej eğitiminin seçkin tutumuna, devlet okullarından farklı olarak kolej eğitimindeki özgül yapıya, öğrenciler arasındaki sınıflandırmanın nasıl yapıldığında dair net ifadelerle rastlamak mümkündür. İlk gözümüze çarpan detay; görüşmecimizin özel derece sınıfı olarak adlandırılan bir sınıfa geçmesi ve bu sınıfın yalnızca 4 kişiden oluşuyor olmasıdır. Verilen eğitim bağlamında görece iyi devlet okulları göz önünde bulundurulduğunda, 4 kişiden oluşan bir sınıfta eğitim almak oldukça avantajlıdır. Zira sayının bu kadar az olduğu bir sınıfta öğrencinin öğretmenle birebir diyalog kurması ve öğretmenin öğrenciyle yine birebir ilgilenmesi çok daha kolaydır. Nitekim görüşmecimizin fikri de bu noktada söylediklerimizle paralellik göstermektedir. Dikkatimizi çeken ikinci detay ise kolejın sınıflandırma mantığı olmuştur; kolej, sınıfları başarı dereceleri üzerinden oluşturmuştur. Bu doğrultuda en iyi olarak değerlendirilen özel derece sınıfı yalnızca 4 kişiden oluşuyorken; başarı sıralamasında bir altta bulunan sınıf 18 kişiden oluşmaktadır. Kolejın sınıflandırma mantığı, öğrencilerin ders çalışma tempoları üzerinde olumlu bir etki göstermiştir. Aldığımız yanıtlara göre; öğrenciler, bir üst sınıfa çıkmak, birebir eğitim olasılıklarını arttırmak ve bir anlamda kendilerini kanıtlamak için daha çok gayret göstermektedirler. Özel derece sınıfına ulaşan öğrenciler tarafından ise durum yakınlık göstermekle birlikte farklı bir strateji belirlenmiştir; bu öğrenciler başarı sıralamasında ulaşabilecekleri en üst sınıfta oldukları için stratejileri aşağıya düşmemek yönündedir. Bu bağlamda iki öğrenci grubunun da stratejilerini bir arada değerlendirecek olursak; başarı sıralamasında alt sıralarda yer alan öğrenciler derece sınıfına girebilmek için daha çok çalışırken; derece sınıfında bulunan öğrenciler mevcut konumlarını muhafaza etmek ve bu sayede derece sınıfının yarattığı avantajlardan faydalanmaya devam etmek istemektedirler. Stratejileri farklı olsa da iki grup için de ortak olan bir gaye vardır; daha çok çalışmak. Şüphesiz kolejın sınıflandırma mantığı,

öğrencileri daha çok ders çalışmak noktasında güdülemiştir. Bu sayede kolej, özel derece sınıfında bulunan 4 öğrenciden 3'ünü (diğer öğrenci kendi isteği ile FTR bölümünü tercih etmiştir) saygınlık bağlamında toplumsal ikrarımıza dayanan tıp bölümüne göndermiştir.

Kolej eğitimi alan ve farklı sınıflarda bulundukları için farklı stratejiler belirleyen öğrenciler göz önünde bulundurulduğunda atlamamamız gereken kuvvetli bir benzerlik gözlerimize çarpmaktadır; alt sınıflarda bulunan öğrencilerin derece sınıfına çıkmak için geliştirdikleri strateji ile derece sınıfında bulunan öğrencilerin konumlarını korumak yönünde geliştirdikleri strateji, Pierre Bourdieu'nün "alan" analizlerinde bulunan, alan mücadeleleri ile büyük yakınlıklar göstermektedir. Bourdieu'ye göre alanlar kendi özgül koşulları itibarıyla kendilerine has sermayeler (entelektüel alanın kültürel sermaye üretmesi gibi) üretmektedirler. Alan içerisinde yer alan aktörler ise bu sermayeyi elde edebilmek için sürekli olarak alanda bulunan diğer aktörlerle mücadele içerisindeyler. Aktörlerin alan içerisindeki konumları ise alana has sermayenin ne kadarını ellerinde bulundurdıkları ile doğru orantılıdır; sermaye miktarlarına göre alandaki aktörler, hakim olanlar ve tabi konumdakiler diye ayrılırlar. Tahmin edileceği üzere; sermayeye daha çok sahip olanlar egemen konumda, sermayeyi nispeten daha az bulunduranlar veya hiç sahip olamayanlar ise tabi konumdadırlar. Aktörler, sermayeyi kazanmak ve bu sayede alan içi ayrıcalıklardan daha fazla faydalanmak için sürekli olarak mücadele içerisindeyler. Alanın dinamik yapısını koruyan yegâne şey ise bu mücadeledir. Tabi konumdakiler sermayeyi kazanmak için çabalıyorken egemenlerin stratejileri ellerinde bulunan sermayeleri muhafaza etmek yönündedir. Bu haliyle kolejde eğitim alan öğrencilerin giriştikleri mücadele, alan içerisindeki mücadele ile yakınlık göstermektedir; alt sınıflarda bulunan öğrenciler derece sınıfına çıkmak ve birebir eğitimden faydalanmak istiyorken, derece sınıfında bulunan öğrenciler başarılarını devam ettirerek birebir eğitim şanslarını sürdürmek istemektedirler.

Aldığımız yanıtlara yeniden dönecek olursak; görüşmecilerimizden her biri, lise eğitimi aşamasında birbirinden farklı süreçler yaşamıştır. Zira kimi görüşmecimiz - kendi fikri ile- bulunduğu şehrin en iyi okuluna gitmiş olmasına rağmen hocalarını yeterli bulmamışken kimi görüşmecimiz şehir merkezine uzak bir okulda eğitim almasını faydalı bulmuştur; bir görüşmecimiz fen lisesini kazanmış olmasına rağmen bu süreci başarısızlık olarak değerlendiriyorken bir diğer görüşmecimiz teklif alarak lise

tercihinde bulunmuştur. Farklı süreçlerden bir diğeri de bu aşamada yer vereceğimiz bir görüşmecimizin lise eğitimi aşamasında yaşanmıştır.

“İlk 6 yıllık eğitimimi Pasinler’de almıştım. Liseyi Nevzat Karabağ Anadolu Öğretmen Lisesinde okudum. Lise tercihim genel olarak aldığım puan ile alakalıydı. Aldığım puan doğrultusunda gittiğim bir okuldu. Hocalarımız tabii ki çok iyiydi; bizim bulunduğumuz dönemde Erzurum’un ikinci en iyi okulu olarak adlandırılıyordu. O zamanın şartlarına göre üst düzey bir eğitim veriliyordu. Lise hocalarımız ile aramız çok iyiydi hala da görüşüyoruz zaten hocalarımızla. Tıp kazanmamda da ister istemez onların etkisi çok oldu. Bizi motive etmek için, özendirmek ve teşvik etmek için hocalarımız sürekli örnekler verirdi. O liseden mezun olan arkadaşlarımdan birçoğu da tıp kazandı. Onun yanında hukuk kazananlar oldu. Kalanlar da mühendislik seçmiştir. Genel olarak yerleşmeyen olmuyordu, ikinci yıla kalan arkadaşlarımızın çoğu da tıp fakültesi için beklemeyi göze alıyorlardı.”(erkek, 24 yaşında, anne ve baba temizlik görevlisi)

Görüşmecimiz, mülakatlarda aldığımız cevaplara benzemeyen farklı bir yanıt vermiştir; ona göre lise sürecinde aldığı eğitim üzerinde öğretmenlerinin katkısı büyüktür. Öğretmenleri, sürekli olarak örnekler vererek öğrencileri teşvik etmek, özendirmek ve motive etmek istemişlerdir. Görüşmecimiz bu sürecin tıp eğitimi kazanması üzerinde de etkili olduğunu bildirmiştir. Bu bağlamda eğitim alınan kurumların yanında eğitim veren hocaların da hem görece iyi üniversiteler tercih etmekte hem de bu üniversiteler aracılığıyla görece iyi mesleklere ulaşmak üzerindeki etkileri göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Görüşmecimizin değindiği noktalar, bu bağlam itibarıyla örnek teşkil etmektedir. Ancak bu noktada atlanıldığı takdirde araştırmamız özelinde birtakım şeyleri gözden kaçırmaya sebebiyet verecek önemli bir noktaya da değinmek gerekmektedir; mülakat gerçekleştirdiğimiz görüşmecilerimizin tamamı ilk-ortaokul veya lise eğitimlerinden aynı düzeyde memnun değillerdir. Bu bağlamda mezun olduğu liseyi yeterli bulmayan ve aldığı eğitimi iyi olarak değerlendirmeyen görüşmecilere de rastlanılmıştır. Fakat bu görüşmecilerin sayısı istisna olarak değerlendirilecek kadar azdır. 25 görüşmecimizden yalnızca 1’i kötü bir lisede eğitim aldığını ve hocalarıyla iyi ilişkiler kuramadığını bildirmiştir. Bunun yanında yine sadece 1’i ilk ve ortaokulu -kendi değerlendirmesiyle- dar bir çevrede

aldığını ancak anne-babasının ilgili olmalarından dolayı bu engeli avantaja çevirdiğini söylemiştir.

“Lisede Hatay’ın en kötü liselerinden birine gittim. Puanım çok kötüydü, hiç ders çalışmıyordum. Mezunları arasında 10 senede 1 tane tıp çıkıyormuş. Benim mezun olduğum sene ilk defa bir ilki başardık; ben ve arkadaşım olmak üzere aynı dönemde iki kişi tıp kazandık ama o da özel tıp. Eğitim durumu da bayağı kötüydü yani. Hocaların verdikleri eğitim de çok iyi değildi. Hocalarımız sadece ders çalışanlarla ilgileniyordu.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba esnaf)

“Bulunduğum yer ilçe olduğu için çok fazla sosyoekonomik ve sosyokültürel seviyesi dar bir çevredeydin. Genelde çocuklarıyla çok fazla ilgilenmeyen ebeveynlerin çocuklarının geldiği ilk ve ortaokula gittim. Benim avantajım anne ve babamın daha ilgili olmasıydı. Aslında bunun yanında bir de ilkokulda iyi bir öğretmene denk gelmem var. Bu sayede ilkokul ve ortaokulu derecelerle bitirdim. Anadolu öğretmen lisesini kazandım sonra. Lisede almış olduğum eğitim tıp kazanmam üzerinde çok fazla etkili oldu. Ben liseye gittiğim zamanlarda Şanlıurfa fen lisesi vardı. En iyi lise orasıydı ama ikinci en iyi lise bizim liseydi. Arkadaşlarım arasından tıp kazanan çok azdı fen lisesiyle kıyasladığım zaman. Biz 10-12 kişi tıp kazandık.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba şantiye şefi)

Son görüşmecimiz, öğrenci ailelerini ilgisiz olarak değerlendirdiği bir okulda eğitim aldığını; iyi bir öğretmene denk geldiğini ve öyle bir ortamdan başarılı olarak çıkmasının sebebini ise anne-babasının ilgili olmasına bağladığını bildirmiştir. Görüşmecimizin bu cümleleri araştırmamızın sorunu bağlamında hayli dikkat çekicidir; zira ebeveynlerin ilgi düzeylerinin, çocukların eğitim serüveninde ne kadar belirleyici olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Okul tercihleri ve aldıkları eğitimin ardından değineceğimiz konu okul öncesi eğitim konusudur. Okul öncesi eğitim, çocuğun ilkokula başlama çağına kadar olan süreci kapsamakla birlikte ülkemizde yuva, kreş ve anaokulu olarak nitelendirilir. Çocukların yoğun olan öğrenme yaşları (0-6 yaş) göz önünde bulundurulduğunda okul öncesi eğitim, çocukların yaşam boyu kullanacakları pratikler, temel alışkanlıklar ve zihinsel yetenekler edinmeleri açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda okul öncesi eğitim ebeveynlerden, sağlayacakları faydaları bilmek ve çocukları yönlendirmek

anlamında bir kavrayış (kültürel sermaye), yaratacağı maddi külfet anlamında ise bir maddi yeterlik (ekonomik sermaye) istemektedir. Bunun yanında okul öncesi eğitim, çocuğun okula daha hazır bir şekilde başlamasına da yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla araştırmamız içerisinde de belirleyici bir konumdadır. Bu vesileyle görüşmecilere anket ve mülakat formu içerisinde okul öncesi eğitime dair farklı sorular yöneltilmiştir.

Tablo 11. Okul Öncesi Eğitim Alan Katılımcılar

Okul öncesi eğitim aldınız mı?	Frequency	Percent	Valid Percent
Evet	23	57,5	57,5
Hayır	17	42,5	42,5
Total	40	100,0	100,0

40 görüşmecimiz arasından 23'ü okul öncesi eğitim aldıklarını bildirmişlerdir. Anket formuna katılan 40 kişi göz önünde bulundurulduğunda 23 kişi toplam katılanların yarısından fazlasına denk gelmektedir. Yüzdelik olarak %57,5'i, "okul öncesi eğitim aldınız mı?" sorusuna "evet" yanıtını verirken; %42,5'i aynı soruya "hayır" yanıtını vermiştir. Anket formunda yer alan sorunun dışında, mülakat formunda da görüşmecilere okul öncesi eğitim alıp almadıkları sorulmuştur. Bu bağlamda okul öncesi eğitim alan görüşmecilere okul öncesi eğitimin fayda sağlayıp sağlayamadığı; okul öncesi eğitim almayanlara ise almış olsalardı eğer eğitim hayatlarında bir değişiklik olup olmayacağı soruları yöneltilmiştir.

Okul öncesi eğitim; çocuğun kreşe, yuvaya veya anaokuluna başlayacağı yaş göz önünde bulundurulduğunda, görüşmecilerimizin kendi başına karar alabileceği bir tercih değildir. Çocuğun karar alabilecek bir yaşta olmamasından dolayı okul öncesi eğitim tamamen ailenin tercihidir. Bu tercih ise –yukarıda da yer verildiği gibi- ebeveynlerden okul öncesi eğitimin faydalarına dair bilgi ve doğuracağı ihtiyaca göre maddiyat istemektedir. Bu bağlamda görüşmecilerimizin okul öncesi eğitim alıp almadıkları ve almadıysalar şayet okul öncesi eğitime bakış açıları araştırmamızın konusu bağlamında önemli bir yeri işgal etmektedir.

“Okul öncesi eğitim aldım, anaokuluna gittim. Eğitimim üzerinde etkisi oldu bence. Güzel anılarım vardı ve hepsini güzel hatırlıyorum. Birinci sınıfa başlarken nasıl

*olduğumu tam bilemiyorum ama anaokuluna gitmeyen arkadaşlarım uyum sağlamakta problem yaşadılar. Bende öyle bir durum olmadı. Zaten annemin görev yaptığı okuldaydım. Annem onun bulunduğu okulda okumamı istemişti. O yüzden ben okulu yadsımadım.”***(kadın, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur emeklisi)**

*“Okul öncesi eğitim faydalı olabilir, bir ön hazırlık olabilir çocuklar için. Yani çok küçük yaşlarda kreşlere gitmekten bahsetmiyorum ama anaokulları faydalı olabilir. Ne yapılıyor, orayı öğretmek babında yani...”***(erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba işçi emeklisi)**

*“Okul öncesi eğitim aldım. Bence çocukların erken yaşta başlamış olması bana faydalı geliyor. Ben kendi dönemlerimi çok hatırlamıyorum açıkçası ama çocukların küçüklükten beri bir eğitim alması, oyunlarla falan bir, iki şey bilmeleri bile bence iyi bir şeydir.”***(kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)**

*“Okul öncesi eğitim aldım; annem çalıştığı için iki buçuk yaşlarımda ablamla beraber kreşe başladım. O dönemleri çok hatırlayamıyorum ama oyunlarla, uyuyarak falan geçiyordu. Öğlene kadar kalıyordum. Kendi ilkokulumun anaokulu vardı birinci sınıfa başlamadan altı yaşındakileri alıyorlardı. Gittiğim anaokulu öyle bir okuldu.”***(kadın, 23 yaşında, anne matematik öğretmeni, baba inşaat mühendisi, ikisi de lisans mezunu)**

*“Okul öncesi eğitim aldım, ana sınıfına gittim. Ben tam olarak hatırlamıyorum ama el becerisi, etkinlik ve sosyallik anlamında benim insanlara karşı çocukluktan beri diyalogum kuvvetlidir. İnsanlarla uğraşmayı, sakalaşmayı, girişimci olmayı severim. Bence bunları anaokulunda öğrendim ve okula da daha hazır bir şekilde başladım.”***(erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba esnaf)**

Görüşmecilerimiz okul öncesi eğitim aldıkları yılları net olarak hatırlayamamaları da okul öncesi eğitimin faydalı olduğunu düşünmektedirler. Görüşmecilerimizin de cümleleri içerisinde değindikleri gibi okul öncesi eğitimde çocuklara oyunlar yardımıyla birçok şey öğretilir ve bu sayede çocukların okula daha hazır bir şekilde başlamaları sağlanır. Okul öncesi eğitim bir anlamda seneler boyunca sürecek olan eğitim serüvenine ön hazırlık sayılmaktadır. Okul öncesi eğitim sorusu özelinde ebeveynlerin çalıştıkları için çocukların yalnız başına veya bakıcılarla kalmamaları için okul öncesi

eğitimi tercih ettikleri fark edilmiştir. Bu duruma uyan birkaç yanıt görüşmecilerimizden alınmıştır:

“Okul öncesi eğitimi ben şöyle aldım; annem ve babam çalıştığı için 2 yaşında kreşe başladım, 4 yaşına kadar kreşte kaldım daha sonra 4 yaşından 6 yaşına kadar anaokuluna gittim sonra zaten 6 yaşında da ilkokula başladım. Kreşe başlarken veya anaokulunda çok sıkıntı yaşamamışım annem ve babam öyle anlatıyor. Benim okul öncesi eğitimim, okula başlarken daha hazır bir şekilde başlamama yol açtı. Mesela ilkokula ilk başladığımız gün herkes anne ve babasından ayrı kalamaz ağlar ama ben hiç ağlamamışım ve onlara ‘hadi siz gidin, güle güle’ demişim. Sınıfta ağlamayan tek öğrenci benmişim sanırım. Okula seve seve gidiyormuşum, alışmışım o düzene. O konuda sanırım evet daha hazır başlamam noktasında bana katkıda bulundu diyebilirim. Bunları kreşte ve anaokulunda öğrendim bence.” (kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

“Okul öncesi eğitim aldım. Annem babam çalıştığı için evde olacak olsaydım bakıcıyla olmak zorunda kalacaktım. Bakıcıyla sensin yani... Çocuğun gelişimi açısından da kendisinin yaşatlarıyla oyun oynaması daha geliştirici...” (erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

“Anaokulu eğitimi aldım. Annem babam çalıştıkları için benimle ilgilenecek kimse yoktu bu yüzden aslında tercih ettiler ama bence onun dışında sosyalleşmek açısından da ben faydasını gördüm.” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

Genel olarak görüşmecilerimiz okul öncesi eğitimi faydalı buluyorken bir görüşmecimiz okul öncesi eğitim aldığını ancak bu eğitimin faydalı olmadığını belirtmiştir. Görüşmecimize göre bunun sebebi; yaşadıkları beldede bulunan okulun, iyi bir okul olmamasıdır.

“Anaokuluna bir sene gittim. Ben evde yalnız kalmayayım diye annemin iş yerine yakın bir anaokuluna gittim. Bir beldedeki anaokuluydu çok katkısı olduğunu düşünmüyorum. Ebeveynlerimin niyeti bir an önce sosyalleşeyim, becerilerim gelişsindi ama okul çok iyi olmadığı için katkısı çok olmadı.” (kadın, 26 yaşında, anne memur, baba memur, ikisi de lisans mezunu)

Mülakat gerçekleştirdiğimiz birçok görüşmecimiz anaokulu veya kreş eğitimi almışlardır. İstisna sayılabilecek olan almayan gruptan bir görüşmecimiz kendisinin okul öncesi eğitim almadığını ama yine de okul öncesi eğitimi faydalı bulduğunu şu sözleri ile anlatmıştır: “Okul öncesi eğitim ben almadım ama bence okul öncesi eğitim faydalıdır kesinlikle. İlkokuldayken hatırlıyorum anaokuluna giden arkadaşlarım bize göre daha aktiftiler. Biraz daha hazır başlıyorlar okula bence.” (**erkek, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba işçi**) Görüşmecimizin, okul öncesi eğitimin faydalı olduğu fikri çevresinde gözlemlediği sınıf arkadaşlarının okula daha hazır bir şekilde başlamalarından kaynaklanmıştır.

Bunun yanında görüşmecilere anket formu içerisinde yöneltilen bir diğer soru ise üniversite öncesi okul evrelerinde destek eğitim (dershane, özel eğitim) alıp almadıkları sorusudur. Okul öncesi eğitim gibi dershane ve özel dersler de maddiyat gerektirmektedir. Aynı zamanda çoğunlukla ebeveynlerin onayı ve yönlendirilmesiyle alınan destek eğitim, ebeveynlerin ilgi düzeylerinin ölçülmesi bağlamında da önemli bir konumdadır.

Şekil 5. Destek Eğitim Alan Katılımcılar

Tablo 12. Destek Eğitim Alan Katılımcılar

	Frequency	Percent	Valid Percent
Dershane	26	65,0	65,0
Özel Ders	6	15,0	15,0
Dershane+Özel Ders	8	20,0	20,0
Total	40	100,0	100,0

Tablodan ve şekilden anlaşılacağı üzere görüşmecilerimizin hepsi destek eğitim almıştır. Bütün görüşmecilerimizin özel ders veya dersane eğitimi almaları, ebeveynlerinin bunu karşılayacak ekonomik sermayelere sahip olduklarını göstermektedir. Ayrıca bu durum, çocukların okulda aldıkları eğitime destek olsun diye özel ders veya dersane eğitimi alması gerektiğini düşünen ebeveynler açısından da bir kültürel sermayeye işaret etmektedir. Nitekim tablodan da görüldüğü üzere görüşmecilerimizin % 65'i okulun yanında sadece dersane eğitimi almışken; %15'i sadece özel ders almıştır. Bunun yanında çalışma grubumuzun %20'si okulda aldıkları eğitime ek olarak hem özel ders hem de dersane eğitimi almıştır.

Görüşmecilere “eğitim” başlığı altında yöneltilen sorulardan bir diğeri de “tıp fakültesi sizin için ne ifade etmektedir, tıp fakültesi olmasaydı eğer hangi bölümü okumak isterdiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile görüşmecilerimizden tıp tercihinde bulunurken gelişen süreçte dair bilgiler alınmak istenmiştir. Görüşmecilerimiz tıp bölümünü ne için ve ne zamanlardan itibaren istemektedirler? Tıp kazanamamasaydılar eğer hangi bölümü okumak isterdiler? Bu sorulara verilen yanıtlar araştırmamız içerisinde önemli bir noktayı karşılamaktadırlar; zira tıp tercihlerinin bilinçli bir tercih olup olmadığı ve yine doktorluk dışında hangi meslekleri yapabilecekleri, hem görüşmecilerimizin hem de ebeveynlerinin kültürel birikimiyle ilintilidir. Bu doğrultuda görüşmecilerden birbirinden farklı cevaplar alınmıştır.

“Tıp fakültesi bana her zaman merhametli olmam ve insanlara yardım etmem gerektiğini hatırlatıyor. İş bilinci veya sorumluluk, insanlara yardım etme isteği oluştu bende buradaki eğitimimde. Tıp olmasaydı eğer annem babam izin vermezdi ama ben yine de müzikle uğraşmak isterdim. Annem ve babam bana kapasiteni iyi, neden kapasiteni daha iyi yerlere getirmek için kullanmıyorsun derlerdi. Daha iyi derken de doktorluk mesleğini kastediyorlardı. Müziği hobi olarak yapabilirsin diyorlardı bana.”
(kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

“Tıp olmasaydı eğer aklımda hiçbir şey yoktu. Ben küçüklikten beri hep tıp istedim. Biraz şöyle oldu; babam, küçüklikten beri hep doktorluktan bahsetti bana. Doktor olacak, doktor olacak dedi hep benim için. Bir anlamda güdüledi beni. Bende de ters tepmedi, hoşuma gidiyordu. Küçükken hep doktorculuk oynuyordum bir ara lise döneminde biraz sorguladım acaba başka bir şey mi yapmak istiyorum dedim. Sonra

düşündüm ama yok dedim benim yapmak istediğim şey budur diye.” (kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)

“Tıp olmasaydı eğer başka bir bölüm istemezdim. Tek tercihim buydu diyebilirim. Liseden beri daha kuvvetli bir şekilde tıp olmasını istedim. Bir aralar eczacılık da istediğim oldu ama liseden beri hep tıp olarak devam etti. Tıp olmasaydı eğer bir daha sınava hazırlanırdım. Olana kadar beklerdim.” (kadın, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur emeklisi)

Alınılan yanıtlar üzerinden görüşmecilerimizin, ebeveynleri ile olan iletişimlerinde etkileşimden ötürü birtakım yatkınlıklar kazandıklarını söyleyebilmemiz mümkündür. Görüşmecilerimiz, henüz sınava hazırlandıkları veya daha öncesine denk gelen yıllardan itibaren koşullanmış bir şekilde tıp eğitime odaklanmışlardır. Elbette bu süreç her bir görüşmecide farklı bir şekilde tezahür etmiş olsa da bu konu bağlamında görüşmeciler arasında bazı yakınlıklar görmek mümkündür. Bu yakınlıklardan en belirginini tıp tercihleri için ebeveynleri ile kurmuş oldukları ilişkilerdir. Bir görüşmeci müzisyen olmaya ilgi duyarken ebeveynlerinden aldığı yönlendirmeye değinirken; bir görüşmeci çocukluğundan beri babasının ona doktor olabileceğini tembihlediğini belirtmiş; bir diğer görüşmesi ise tıp dışında herhangi bir bölüm okumak istemediğini ve tıp olana kadar şansını zorlayabileceğini bildirmiştir. Diğer görüşmecilerimizin cevaplarında da benzer süreçlerin yaşandığı gözlemlenmiştir.

“Tıp fakültesi olmasaydı eğer Hava Harp Okuluna gitmek isterdim. Pilotluğa ilğim var; hala da seviyorum. Buna rağmen tıp seçmem ise ailemin baskısıyla ilgiliydi. Çocukluktan beri askeri okula gitmek istiyordum ben. İlkokulda sınavlarına da girdim ve kazandım. Bana kalsa ben gidecektim ama sonra babam istiyorsan git ama orası disiplinlidir, alışmak zordur dedi. Öyle olunca ben biraz korktum. Üniversiteye girince de gözlerim biraz bozulmuştu engel olabilir diye düşündüm. Öyle olunca da tıp fakültesi yazdım. Ailem zaten tıp tercih etmemi istiyordu. Onlar bana bu konuda tavsiye olarak yol gösterdiler.” (erkek, 26 yaşında, anne ve baba mühendis, ikisi de yüksek lisans mezunu)

“Bölüm seçimimde ailemin etkisi oldu. Babam ilaç sektöründen emekli olduğu için tıptaki birçok hocayı da tanıyordu onlarla çalışmış. Babamın doktorların olduğu sosyal bir çevresi vardı. Daha çok eski hocalarımızı tanıyor. Oradan hani bana tıp

olsun diye yönlendiriyordu beni.” (kadın, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba tıbbi satış müdürü)

İlk görüşmecimiz Hava Harp Okuluna gitmek istediğini ama süreç içerisinde birtakım gelişmeler yaşandığını ve bu yüzden tıp tercih ettiğini bildirmiştir. Bunun yanında görüşmecimizin yanıtlarından anlaşıldığı üzere anne-babası ile kurmuş olduğu diyalog, tıp tercihinde etkili olmuştur. Aynı zamanda ailesinin isteği görüşmecimizin tıp okuması yönündedir. Bir sonraki görüşmecimizin tıp tercihi aşamasında yaşanan süreç bazı farklılıklar göstermekle birlikte sermaye açısından hayli ilginçtir. Kavramlara yer verdiğimiz bölüm içerisinde de belirttiğimiz gibi; sermayeler alanlara has olmakla birlikte bir diğer alan içerisinde o alana özgü olan sermaye türüne dönüştürülebilmektedir. Örnek olarak; bilimsel alanda bulunan bir araştırmacı bilimsel sermayesi ile geliştirmiş olduğu bir formülü kanıtlayarak bundan maddi gelir elde edebilir. Başka bir deyişle; bilimsel sermaye uygun şartların ardından ekonomik sermayeye dönüştürülmüştür. Tam tersi bir durum (ekonomik sermayenin bilimsel sermayeye dönüşebileceği) yaşanabileceği gibi bu durum bütün sermaye türleri için geçerlidir. Zira görüşmecimizin babası işinden dolayı sahip olduğu sosyal çevresi (sosyal sermayesi) üzerinden gördükleri ile doktorluk mesleği hakkında fikir sahibi (kültürel sermaye) olmuştur. Kuvvetle muhtemel çevresinde bu mesleği icra edenlerin saygınlığına, itibarlarına ve ekonomik kazançlarına tanıklık ettiği için görüşmecimizi doktorluk mesleğine yönlendirmiştir.

Görüşmecilerimiz, yukarıda verdiğimiz sorulara genel olarak birbirine yakın cevaplar vermişlerdir. Aldığımız cevaplar üzerinden dikkatimizi çeken bir diğer husus ise görüşmecilerimizin, toplumsal kabule dayanan ve birçoğumuzun saygın, itibarlı ve kazançlı olarak değerlendirebileceği mesleklere yaptıkları atıflardır. Görüşmecilere tıp olmasaydı eğer hangi bölümü okumak istedikleri sorulmuştur. Bu soruya almış olduğumuz yanıtlar, görüşmecilerin eğitim süreci hakkındaki malumata ve görece iyi mesleklere ne kadar hâkim olduklarını görmemiz açısından önemlidir. Görüşmecilerimizin büyük bir çoğunluğun ebeveynleri farklı farklı mesleklerle uğraşıyor olmakla birlikte genel olarak üniversite mezunlarıdır. Anne-babalarının almış oldukları eğitim ve icra ettikleri meslekler ile kazanmış oldukları kültürel sermayenin kendi hayatlarına nasıl tezahür ettiğini görebilmek açısından bu cevaplar önem arz etmektedir. Zira görüşmecilerimiz hem tıp eğitimi sonrasında kazanabilecekleri hem de

tıp dışında başka mesleklerin getirileri hakkında malumat sahibidirler. Bu durum araştırmamızın sorununa yanıt teşkil etmektedir; çocuklar, aynı yollardan geçerek eğitim alan ve bu sayede eğitim alanında bilgi sahibi olan ebeveynlerinin kültürel sermayelerine varis olarak kültürel sermaye kazanımları ile kendileri için güzel bir gelecek tayin edebilmişlerdir. Aynı süreç, yoksun çevrelerden gelmiş nispeten daha az kültürel sermayeye sahip olan ebeveynlerden olan çocuklar için daha çetin geçmektedir. Yoksun çevrelerden olan çocuklar, eğitim serüvenlerine tamamen kendilerinin kaptanlığında çıkmaktadırlar. Dolayısıyla eğitim alanının kendine has bilgilerine ise – egemen çocukların, ebeveynleri aracılığıyla ulaşmaları gibi değil- kendi deneyimleri üzerinden ulaşmaktadırlar. Nitekim bu durum eğitim sürecinin tamamı düşünüldüğünde uzun vadede bir eşitsizliğe işaret etmektedir.

“Tıp fakültesini kazanamamış olsaydım mimar olmak isterdim ben. O dönemlerde de istiyordum zaten. Ailem ve annem tıp istedi diye ben de tercih ettim. Ben İTÜ mimarlık istiyordum ama annem küçüklüğümünden beri doktor olmamı istiyordu ben de onu kırmak istemedim.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur emeklisi)

“Tıp fakültesini kazanamaysaydım eğer iç mimarlık okumak isterdim. İç mimarlığa özel bir ilgim var. Benim genelde tasarıma hep ilgim olmuştur; daha çok sanatsal bölümler okurdum galiba. Şu an klasik el sanatlarıyla da ilgileniyorum. Büyük ihtimalle iç mimarlık tercih ederdim.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba şantiye şefi)

“Ağabeyim de benim mühendislik okudu; inşaat mühendisliği... Önümde öyle bir örnek vardı. İş bulması biraz sıkıntı olacağı için ben açıkçası kendi geleceğimin garanti altında olmasını istedim. Şimdi düşündüğümde bir başka mesleği yapabilir miydim bilmiyorum aslında. Çünkü bu konularda ilgim vardı tıpa. Ailem zorlamadı yani ben istiyordum. Tıp olmasaydı bilgisayar mühendisliği olabilirdi belki.” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

“Tıp olmasaydı eğer Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi okumak isterdim ama iyi bir üniversitede. Mesela Boğaziçi Üniversitesi olabilir. Galatasaray Üniversitesi Uluslararası ilişkileri de kazanmıştım ama gitmedim buraya geldim. Küçüklükten beri doktor olacağım falan diyordum ama tabi küçükken bir şeyler daha belirgin değil. Küçüklükten beri bilmeden ben tıp istiyorum diyebiliriz. Bir çocuk her zaman için kendi

çevresinin etkisinde hayal kurar. Kendi başına hayal kursa bile o hayaller çevreden birleştirdiği şeyler ile oluşur.” (erkek, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur)

Görüşmecilerimizin tıp olmasaydı eğer tercih edebilecekleri meslekler olarak beyan ettikleri bütün meslekler mimarlık, mühendislik gibi yine saygınlığı olan ve gelecek kaygısını daha az barındıran bölümlerdir. Görüşmecilerimiz, doktorluk gibi mimarlık ve mühendislik mesleklerinin de kazançlarından haberdardır. Hiçbir görüşmecimiz üniversiteye giriş aşamasında sözel puanlar üzerinden alım yapan bölümlere değinmemiştir. Görüşmecilerimiz, edebiyat fakültelerinde yer alan (niteliksel bir mukayesemizin söz konusu olmadığı) Sosyoloji, Arkeoloji, Felsefe, Sanat Tarihi vb. gibi bölümlerden hiçbirini düşünmemişlerdir. Doktorluk dışında icra etmek isteyecekleri işler yine doktorluk gibi ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye getirisi fazla olan mesleklerdir. Eğitim süreçlerinde ebeveynlerinden aldıkları yönlendirmeler veya bizzat ebeveynlerin icra ettikleri meslekler veya sosyal çevreleri, görüşmecilerimizin saygın meslekler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamıştır. Son görüşmecimizin verdiği yanıtlar ise iddiamızı destekler niteliktedir; görüşmecimiz, çocukların her zaman çevresinin etkisinde hayaller kurduğunu ve bu hayallerin genel olarak çevreden gördüğü şeyler ile kurulu olduğunu düşünmektedir. Bu yanıt aynı zamanda sınıfsal habitusun nasıl oluştuğuna dair bir örnektir.

Pierre Bourdieu'nün kültürel sermaye bağlamında analiz ettiği konulardan biri de dilsel yeterliliklerdir. Bourdieu'ye göre okullarda kullanılan dil hâkim grupların konuştukları dil ile yakınlık göstermektedir. Akademi dili herhangi bir dil ile birebir olarak aynı olmasa da bazı dillere daha yakındır. Egemen gruplardan gelen çocuklar bu dile aşinadırlar fakat aynı durum yoksun çevrelerden olan çocuklar için geçerli değildir. Akademi dili, yoksun ailelerde konuşulan dile daha uzaktır. Dolayısıyla egemen gruplardan olan çocuklar, bir avantaja sahip oluyorken yoksun çevrelerden gelen çocuklar bir dezavantaja maruz kalmaktadırlar. Burada önemli bir noktanın tekrar edilmesi gereklidir; Bourdieu'nün analizleri Fransız eğitim sistemi üzerinedir ve Fransa'nın özgül koşulları itibarıyla oluşmuşlardır. Dolayısıyla Fransa özelinde analiz edilen süreçlerin birebir aynılarını Türkiye'de de beklemek hayalperestlik olacaktır. Dilsel sermayeye yeniden dönecek olursak; kültürel sermaye miktarları daha çok olan aileler, çocuklarıyla eğitim süreçlerinin tamamında karşılaşacakları akademik dille yakınlık gösteren bir dil üzerinden iletişim kurarlar. Çocukluk yaşlarından itibaren bu

dile aşına olan bir çocuk, eğitim süreci içerisinde dilsel bir problem yaşamamaktır. Aynı zamanda hatırı sayılır bir kültürel miras edinen çocuklar ikinci bir dil öğrenmeye de meyilli olmaktadır. Bu yönde kendilerinin bir çabası olmasa dahi aileleri kendi kültürel birikimlerinin rehberliğinde çocuklarını yeni bir dil öğrenmeye yönlendirebilirler. Bu bağlamda görüşmecilere “yabancı dil biliyor musunuz?” sorusu sorulmuştur.

“İngilizce biliyorum. Onun dışında diğer yabancı dillere de ilgim var benim. İngilizcem iyidir, Almancayı liseden itibaren aldım. İngilizcenin yanında Almanca ve Fransızca eğitimi alıyorduk. Benim İngilizcem iyidir, Almancam başlangıç seviyesinde diyebiliriz. Fransızcam çok az. İspanyolca da öğrenmeye başladım onda da başlangıç seviyesindeyim.” (kadın, 23 yaşında, anne-baba işletmeci)

“İngilizce biliyorum c1 seviyesinde. Almanca da çok az biliyorum, başlangıç seviyesinde. Fransızca öğrenmek istedim ama şu an çok net hatırlamıyorum kullanmadığım için.” (kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

“Yabancı dil olarak İngilizce biliyorum. Kendimi ifade edebilir, makale okuyabilirim.” (kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)

“İyi seviyede İngilizce biliyorum. Lisedeyken zorunlu Almanca derslerim vardı ama çok efektif bir şekilde alamadım.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur)

“İngilizcem iyi bir düzeyde... Onun yanında lisede zorunlu Almanca derslerimiz vardı ama pek bir şey hatırlamıyorum. Bir ara internetten uygulamalarla falan İspanyolca öğrenmeyi denemiştım ama sonra bıraktım.” (kadın, 23 yaşında, anne matematik öğretmeni, baba inşaat mühendisi, ikisi de lisans mezunu)

Görüşmecilerimizin büyük bir bölümü İngilizce bildiğini beyan etmiştir. Buna ek olarak Almanca öğrenenlerin sayısı da göz ardı edilemeyecek kadar fazladır. Almanca öğrenimi üzerinde okudukları liselerin etkisi olmuştur. Zira Anadolu ve Anadolu Öğretmen Liseleri, İngilizce eğitiminin yanında bir de Almanca eğitimi vermektedir. Yabancı dil dışında bu konuya yakınlığı itibarıyla görüşmecilerimizin yurt dışı deneyimleri de araştırmamız özelinde önemlidir. Yurt dışı seyahatleri tahmin edileceği

üzere bir maddi külfet yaratmaktadır dolayısıyla öğrencilerin ekonomik yeterlilikleri bu noktada önemlidir. Bu bağlamda görüşmecilerimizin birçoğu, yurt dışı seyahatlerini karşılayabilecek ekonomik sermayeyi ellerinde bulunduran ebeveynlere sahiptirler. Görüşmecilerimizden birçoğu en az bir ülkeye gittiklerini söylemişlerdir; birkaç görüşmecimiz ise yaklaşık 5-10 aralığında değişmek üzere birden çok ülkeye gittiğini ifade etmiştir. Yurt dışı seyahatlerine yönelik alınan cevaplardan ilgi çekici olanları şöyledir:

“Avrupa’nın birkaç başkentine gittim; Prag, Budapeşte. Daha sonra İtalya, Polonya, Almanya, Norveç ve Arabistan... Arabistan’a ailemle beraber gittim; umre için.” (kadın, 23 yaşında, anne matematik öğretmeni, baba inşaat mühendisi, ikisi de lisans mezunu)

“Yurt dışına da yalnız başıma çıktığım oldu. Fransa, Lüksemburg, Belçika, Hollanda, İspanya, Makedonya, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Avusturya ve Macaristan’a gittim.” (kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

“İtalya, İspanya, Ukrayna, Portekiz, Norveç, İsveç, Çek Cumhuriyeti, Avusturya ve Macaristan’a gittim.” (kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)

“Eğitim” başlığı altında görüşmecilere yöneltilmiş olduğumuz sorulardan biri de “bölüm seçiminizde ailenizin etkisi oldu mu?” sorusudur. Bu konuya yakınlık gösterilebilecek sorular daha önce görüşmecilere yöneltilmişti fakat bu soruyla görüşmecilerden ailelerinin eğitimleri üzerindeki yönlendirmeleri direkt olarak alınmak istenmiştir.

“Liseden beri zaten benim isteğimdi tıp eğitimi almam. Ailem karşı çıkmazdı zaten. Zaten Türkiye’de hangi ebeveynin hoşuna gitmez tıp istemek. Aldığım deneme puanlarıyla da tahmin edebiliyordum tıp fakültesi kazanacağımı. Hatta ilk başlarda ben İstanbul’da falan tıp okumak istiyordum. Sonra burası oldu.” (kadın, 23 yaşında, anne işletmeci, baba işletmeci)

“Bölüm tercihinde ben de istiyordum ama tabii onların da isteği vardı. Sonuçta benim daha rahat bir şekilde geleceğimin şekillenmesi için diyeyim en azından. Onlar da açıkçası bunu yaz, bunu düşün diye alttan alttan söylediler yani. Ama benim de

aklıma yatıyordu. Yani ben istemeseydim yazmazdım.” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

Görüşmecilerimiz, verdikleri yanıtların arasında kültürel sermayenin aktarımı bağlamında doktorluk mesleğini seçmemizdeki isabeti destekleyecek cümleler kullanmışlardır; görüşmecilerimizden biri doktor olmayı istemenin bütün anne-babalar tarafından olumlu karşılanacağına değinirken, bir diğeri ebeveynlerinin, geleceğinin – kendi tabiriyle- rahat şekillenmesi için doktorluk yapmasını istediklerini anlatmıştır. Görüşmecilerin tıp bölümüne ve devamında doktorluk mesleğine bakış açıları, doktorluğun ekonomik endişelerle tercih edilebilecek saygın mesleklerden biri olduğu yönündedir. Diğer görüşmecilerimiz de farklı temalar ile aynı noktaya değinmektedirler.

“Ailem beni tıp okumaya zorlamadılar ama tıpta meslek garantisi var diye tıp okumamı daha çok istediler. Sınava hazırlanırken de tıbbın benim için daha iyi olacağını düşünüyorlardı.” (erkek, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur)

“Tıp fakültesi aslında biraz da Türkiye şartlarının zorunluluğu gibi geliyor. Yani ülkenin aslında en iyi beyinleri, yani kendimi katmıyorum buna ama ilk beş yüze ilk yüze giren öğrenciler, en çalışkanlar en zekiler mühendislik dışında tıba gidiyorlar. Buna da işte gelecek kaygısıyla yöneliyorlar. Bu da işte ülkenin büyük bir sorunu yani... Tıp fakültesi benim için aslında biraz zorunluluğu ifade ediyor. Gelecek kaygısı gütmeyeyim, standart bir yola gireyim, ileride çok uğraşmayayım, iş kaygısı olmasın, biraz daha devletin himayesine gireyim gibi yollardan insanları tıp fakültesine itiyor.” (erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

Kültürel sermaye, kültürel alana mahsus olan bilgi olarak yorumlanabilir. Aktörler, alan içerisindeki mücadeleden sermaye kazanmak istiyorsalar şayet alanın işleyiş mantığını ve kendine has koşullarını da bilmek zorundadırlar. Zira alana dair bilgi, aktöre mücadele esnasında birtakım avantajlar sağlamaktadır. Bu bağlamda alanın egemenleri, ellerinde bulunan sermayelerin miktarı düşünüldüğünde, alanın işleyişi hakkında en çok bilgisi olanlardır. Alanla ilgili yer verdiğimiz özellikler direkt olarak eğitim alanı üzerinden yeniden değerlendirecek olursak eğer, örnek kafamızda daha canlı bir şekilde yer edinecektir. İlk olarak eğitim alanını ele alalım; eğitim alanı kendi içerisinde yaratacağı kültürel sermayeye sahip olmak için mücadelede bulunan birçok aktöre ev sahipliği yapmaktadır. Aynı zamanda eğitim alanında, ellerindeki kültürel

sermayenin miktarıyla paralel bir şekilde konumlanan aktörler vardır. Akademisyenler, öğretmenler, entelektüeller eğitim alanının görece egemenleri olarak değerlendirilebilirler. Zira eğitim alanının işleyişine dair bilgilerinin olmasıyla beraber kimi durumlarda alanın işleyişine müdahalede de bulunabilirler. Öğrenciler ise alana nispeten daha yeni katılmış olan aktörlerdir; gayeleri alan içerisinde bulunan kültürel sermayeden pay elde etmektir. Bu bağlamda alana yeni dahil olmaları sebebiyle kültürel sermayeye henüz yeterince sahip değildirler. Dolayısıyla akademisyenler, öğretmenler ve entelektüellere göre daha tabi bir konumdadırlar. Mülakat sorularına yeniden dönecek olursak; intern doktorların hem 6. yılı içerisinde oldukları tıp öğrencilikleri noktasında hem de yakın zamanda icra etmeye başlayacakları doktorluk mesleği bağlamında eğitim alanının işleyişine dair fikir ve bilgi sahibi olduklarını düşünmekteyiz. Bu gaye ile görüşmecilerimize eğitimdeki başarısızlıklar ve bu başarısızlıkların kaynağı sorulmuştur. Intern doktorlardan almış olduğumuz yanıtlar, eğitim alanının işleyişine ilişkin malumat sahibi oldukları düşüncemizi destekler niteliktedirler.

“Genel olarak eğitimdeki başarısızlıkları tek kalemde söylerim; üç yüz binden, dört yüz binden öğretmenlik öğrencisi alırsan üniversiteye, bu öğretmenlerin yetiştirdiği insanlar on binlerdeki insanlar olamaz. Ama on binlerden öğretmen alınırsa bu ülkedeki bütün öğretmenler doktormuş gibi öğrenci yetiştirir. Niteliksiz öğretmenler, öğrencilere de fayda sağlayamıyor. Mesela biz burada sınavlara bir ay çalışıyoruz, normal bir sınava ama öğretmenlik okuyan öğrenciler sabah okula giderken otobüsünde sınava çalışıyor. Bir de üniversite öncesinde yurt dışındaki eğitim sistemi belli bir yaşa kadar çocuklara sınav yapmıyorlar. Çocukların ilgilerini test ediyorlar ve ona göre eğitiyorlar. Bizimkiler anasınıfından çıktığı gibi daha birinci sınıfta matematik sınavına giriyorlar. Eğitimdeki başarısızlıkların bu anlamda temel nedeni de ezberdir.”
(erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba esnaf)

“Eğitimdeki başarısızlıkların kaynağını öğrencilerde buluyorum ben. Teknoloji çok gelişti, bilgiye ulaşmak artık daha kolay. Açıkçası ben hocalarda değil de başarısızlığın öğrencilerde bittiğini düşünüyorum. Bir şey merak ettiğinde yalnızca hocalardan öğrenmek zorunda değilsin açar internetten bakar öğrenirsin. Kendini geliştirebilirsin. Yani değerlendirecek olursam yüzde 60 öğrenciler daha hatalıdır

diyebilirim.” (kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

“Eğitimdeki başarısızlıklar noktasında ailenin bilinçli olması en önemli özellik... Tabii gelir düzeyi zaten kesinlikle önemli... Yani eğitim sistemi sürekli kötü, sürekli değişiyor. Oturmuş bir düzen yok. Aileler bilinçli değil. İşte okuyacaksın da ne olacaksın şeyi çok. Biraz da haklılar aslında herkes şimdi işsiz kalmasın diye tıp istiyor. Tıp kontenjanları da artık... Doktor ihtiyaçları da gitgide azalmaya başladı ülkenin. İleride bence işsiz doktorlar göreceğiz; taksi şoförü olan doktorlar, simit satan doktorlar göreceğiz. Yani aslında her şey ülkenin ekonomik düzeyi ve aile eğitimi ile alakalı...” (erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

“Eğitimdeki problemler, ilgisizlikten ve dayatmaktan kaynaklanıyor. Öğretmenler öğrencileri çekmiyorlar, teşvik etmiyorlar. Bir de biraz ailenin ilgisizliği olabilir. Aslında hepsi karışık; biraz öğretmenler ilgisiz, biraz aile ilgisiz, biraz da çocuk umursamıyor. Hepsi bir arada yani... Bunlardan birini seçecek olsam öğrencinin ilgisizliği derim. Şimdi sosyal medya gibi insanların dikkatini çeken şeyler de var. Şimdiki çocuklar bir instagrama girip bir twittera gireyim derken 3-5 saat gidiyor.” (kadın, 26 yaşında, anne memur, baba memur, ikisi de lisans mezunu)

“Türkiye’de deneme yanılma yoluyla eğitim sistemini ilerletiyorlar. Her sene yeni bir sınav sistemi, yeni bir eğitim sistemi deniyorlar. Öğrenci merkezli bir eğitim sistemi olmadığı için eğitim sisteminin kalitesi de düşüyor. Her şehre bir okul yapmanın bir anlamı yok. Binalar insanları eğitmiyor maalesef. Türkiye’de çok iyi binalar, çok iyi okullar var fiziki olarak ama o okullarda nitelikli eğitim verilmiyor.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur emeklisi)

Yanıtlardan da anlaşılacağı üzere çalışma grubumuz eğitim alanının işleyişine dair fikir ve bilgi sahibidir. Bazı görüşmecilerimiz başarısızlıkların kaynağı olarak öğretmenleri görüyorken bazı görüşmecilerimiz ise öğrencilerin hatalı olduğunu düşünmektedir. Pierre Bourdieu’ye göre; aktör, henüz çocukluk yıllarından itibaren ebeveynleri ile geliştirmiş olduğu ilişkilerin rehberliğinde bir yatkınlıklar kümesi (habitus) kazanır. Bu yatkınlıklar dilsel pratikler, alanlara özgü bilgi olabileceği gibi ders çalışma yöntemleri de olabilir. Kültürel sermayeye sahip olan ailelerin çocukları eğitim alanı içerisinde birçok şeye hakimdirler. Bu aşinalıklarını ebeveynleriyle

yaşadıkları fiziksel ortamdan alabilecekleri gibi onların direktifleri ile de kazanabilirler. Hakim gruplardan olan çocuklar ebeveynlerinden miras aldıkları kültürel sermaye ile ders çalışma metotları, okuma pratikleri hakkında bilgi sahibidirler ve kendi öğrenme süreçleriyle bu pratiklerine eklemeler yapabilmektedirler. Bu yüzden; intern doktorların, eğitim alanına dair bilgilerini sınamak amacıyla onlara çalışma yöntemleri de sorulmuştur.

“Bir ara Pamodoro ²⁴ yöntemini denemek istemiştım. Pamodora İtalya’da domates demek işte. Bu İtalyan bir adam bulmuş bunu. 25 dakika çalışıyorsun 5 dakika ara veriyorsun yine aynı şekilde... Bu tıpta çok da uygulanacak bir şey değil. 50 dakikaya 10 dakika şeklinde; 50 dakika çalışıp 10 dakika ara veriyorsun. Diğer 50 dakikada ilk birkaç dakikasında bir önceki 50 dakikayı tamamen tekrar ediyorsun ama çok hızlı bir şekilde yapıyorsun. Sonra bu şekilde ilerliyorsun. Bunu diğer günde ilk 50 dakikasının bir kısmını çok hızlı bir şekilde bir gün öncesinin tekrarına ayırıyorsun. Bu şekilde 3 aylık, 6 aylık tekrar dönemleri var. O şekilde ilerleyen bir yol izledim ama bunu uygulamak zor. Çünkü belli bir çalışma düzeni gerektiriyor. Süre uzun olması gerekiyor. Bu yöntemi uygulamaya çalışıyorum.”(erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

“Herkes zamanında bize dedi ki günlük tekrarlarını aksatma. Ben o zamanlar günlük tekrarlarımı yapmıyordum lise döneminde. Bence başarısızlıkların temel sebebi de bu. Şimdi öğrenci, günlük tekrarları yapacak. Mesela müfredat başladı ilk hafta günlük tekrarlarını düzenli olarak yaptı ve hafta sonu geldi. Cumartesi Pazar geldiğinde ise beş iş gününde, gördüklerini tekrar edecek ve sorularını çözecek. İkinci hafta pazartesten itibaren başladığında o haftanın günlük tekrarlarını yapacak. Fakat ikinci haftanın hafta sonu geldiğinde cumartesi günü birinci haftayı tekrar etmeden ikinci haftanın tekrarına başlamayacak ve ikinci haftanın Pazar gününde akşama kalmadan birinci ve ikinci haftanın tekrarları bitmiş olacak. Bunları yapan bir insanın ezberlememe gibi bir şansı olamaz. Çünkü o notları daha önce birçok kere görmüş olacaktır. Ben bu yöntemi kullandıktan sonra sınav haftaları dizi izliyordum. Günlük tekrar, hafta sonu haftalık tekrar ve bir sonraki hafta ise önceki haftanın tekrarı ile

²⁴ Görüşmecimiz; İtalyan bir öğrenci tarafından ortaya atılan, verimli çalışma yöntemlerinden biri olan tekniğe atıfta bulunmaktadır.

günlük tekrar. Ben bu yöntemle herkesi nakavt ettim.”(erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba esnaf)

Pierre Bourdieu’nün kültürel sermaye bağlamında değindiği konulardan biri de ecoles hocaları ile öğrenciler arasındaki mesafedir. Hocalar, artık eskisi gibi sadece kürsülerinde kalmıyor; kürsüden inerek sıralar arasında dolaşıyor ve öğrencilere daha yakın bir konumdan ders anlatıyor. Bu değişim üzerinden hocaların öğrencilere artık daha yakın olduğunu söyleyebilmemiz mümkündür. Ancak Bourdieu, hocaların birçok şeyi değiştirseler de tek bir şeyden katiyen feragat etmeyeceklerini düşünür. Bu şey, eğitim kurumları içerisinde hocaların konuştukları ustalık dilidir. Bu ustalık dil hocaların nihai korumasıdır; hocalar asla bu korumadan vazgeçmezler. Bu durumu çalışma grubumuz üzerinden düşünecek olursak; tıp eğitimi özgün bir dili olan ve hocalarının da yine doktorluk mesleğinden dolayı saygınlıklarının fazla olduğu hususi bir alandır. Bu bağlamda görüşmecilerimize aldıkları eğitimin dili ve hocalarıyla kurmuş oldukları ilişkiler sorulmuştur.

“Açıkçası burada hocalarımla pek iletişim halinde değilim ve bence olabilmek için de çok çabalamak gerekir. Aslında biraz da ilgilenmekle alakalı bir durum söz konusu... Hocaların yanına gidip soru soran biri değilim. Ama birkaç hoca da var tahmin ediyorum. Yanına kesin olarak gitmeyeceğim dediğim. Tıp hocalarında şöyle bir şey var bence; eğer ters davranırsak, kızsarsak, rencide edersek, laf sokarsak vs. gibi şeylerle daha iyi öğreneceğimizi düşünüyorlar ama ben buna katılmıyorum. Tıp sisteminde çok yanlış... Bu yıllardır bu şekilde devam ediyor ve asla kimse değiştirmiyor. Belki de yıllarca kendisi eziyet görüp bir alttakine yapıyor aynı şeyleri. O yüzden gelişim sıfır ve aynı şekilde devam ediyor. Şu an stajda olduğum bölümde de böyle bir şey var; mesela sabahları hocaların karşısında rahatsız oluyoruz ve korkuyoruz bir şey diyecekler diye çekiniyoruz. Genel anlamda mesafeliyiz ve bu mesafe erken kırılacak bir mesafe değildir.” (kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)

“Hocalarımı çok tanıımıyordum çok bilmiyordum uygulamalara başlayınca tanımaya başladım. Hocalarla çok ikili ilişkim olmadı açıkçası. Aramızdaki mesafeyi hep korurlar. Vizite dışında benim hiçbir hocayla diyalogum olmadı. Tıbbın kendine özel bir dili var. Aslında İngilizceyle ben birbirilerine çok benzetiyordum o yüzden

sıkıntı yaşamadım. Sınıf atladıkça o dile olan yabancılık da çözüldü. Gitgide azaldı yani...” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

“Buradaki hocalarla bizim iletişim kurmamız çok mümkün olmuyor. Çok iyi iletişim kuranlar da vardır ama onlar istisnadır. Çok iletişim kurduğumuz söylenemez. Bunu yalnızca kendi adıma da söylemiyorum. Arkadaşlarım da hep böyle düşünüyor. Bunun nedeni de bence hocalardır. Buradaki hoca popülasyonu biraz öyle maalesef; öğrenciyle çok iletişim kurma yanlısı değiller. Mesafeli ve sertler. Yaşları da büyük olduğu için asistanlarla kurmuş olduğumuz ilişkileri onlarla kuramıyoruz. Genel olarak diyalog kurmakta problemlerimiz var.” (erkek, 26 yaşında, anne ve baba mühendis, ikisi de yüksek lisans mezunu)

“Ben hocalarımla hiç iletişim kuramıyorum açıkçası. Biraz korkuyorum hocalardan. Çünkü mesela biz sözlü oluyoruz yüz yüze hocalarla, o anlarda hocaların keyfine bağlıyız biraz. Ben hastane içerisinde hocalarımla iletişim kuramıyorum. Genel olarak tıp hocaları ile kimse iletişim kuramıyor bence. Doktorlukta şu rütbe ve kıdem olayı çok sıkıntılı... Asistanlıkta bile kıdem olayı var; kıdem ve çömez. Mesela Almanya’da hastanelerde hocaların yanında ayakta durmak yerine oturursun veya orada seminere geç gelen hocaya yerini vermek zorunda değilsin. Hastanede altındakini ezme çok var; asistanken intern doktoru eziyorsun, kıdemli asistanken çömez asistanı eziyorsun, hocayken yine asistanı eziyorsun. Hocalar da bu yollardan geçtiler ve muhtemelen onlar da bunlara maruz kaldılar. Bu yüzden belki de bana yapıldı ben de yapacağım diyorlardır.” (kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

Bourdieu’nün Fransız eğitim sistemi özelinde analiz ettiği hoca-öğrenci ilişkisine yakın bir ilişkiye çalışma grubumuz üzerinden ulaşılmıştır. Görüşmecilerimiz genel olarak hocaları ile diyalog kuramadıklarını bildirmişlerdir. Diyalog kuramama nedeni olarak görüşmeciler farklı noktalara değinmiş olsalar da yanıtların ortak noktası aynıdır: hoca ve öğrencilerin arasındaki mesafe.

4.2. EBEVEYNLERİ İLE İLİŞKİLERİ

Pierre Bourdieu, ebeveynlerin meslekleri ile çocukların yükseköğrenime geçişleri arasında ciddi bir ilişki olduğunu düşünür. Ona göre; tarım işçisi bir aileden gelen bir çocuğun yükseköğrenime geçiş şansı, söz gelimi, ebeveynlerinin öğretmen olduğu bir çocuğun yükseköğrenime girebilme şansından çok daha azdır. Fransa'daki çalışmalarında tarım işçisi bir aileden gelen çocuğun üniversiteye giriş şansının %1 olduğu – ki bu istatistik bir istisnayı işaret etmektedir- fakat anne ve babası üst düzey yönetici olan bir aileden gelen çocuğun üniversiteye giriş şansının %80 olduğu görülmüştür. Bourdieu'ye göre ailesi yönetici olan çocuk, üniversiteye girebilme durumunu sıradan, kaçınılmaz bir yazgı olarak görmektedir. Çünkü bunun nedeni; gerek ailesinde gerek sosyal çevresinde etkileşim içerisine girdiği bütün fertlerin de üniversiteye girmiş veya üniversiteden mezun olmuş kişiler olmasıdır. Ancak yoksun bir çevreden gelen (ailesi tarım işçisi) bir çocuk için durum bu kadar iç açıcı değildir; zira bu çocuğun eğitime ve üniversite öğrenimine dair bilgisi aracı kişiler ve çevrelerle sınırlıdır. Bu bağlamda çocukların ebeveynleri ile kurmuş oldukları ilişkiler ve onlardan miras edindikleri kültürel sermaye, yükseköğrenime girişleri üzerinde hayli belirleyicidir.

Bu aşamada önemli bir noktaya değinmek gerekmektedir; Bourdieu'nün analiz ettiği Fransa'da serbest meslek kavramı; kendi hesabına çalışan noter, doktor, avukat vb. gibi meslekleri karşılıyorken, Türkiye'de karşıladığı sosyoekonomik düzey farklıdır. Ülkemizde karşıladığı anlam itibarıyla serbest meslek çalışanları doktorluk, avukatlık ve noterlik gibi mesleklere göre görece daha az saygınlık ve maaş kazandıran meslekler ile uğraşmaktadırlar. Zira bu ayırıcı nokta ile beraber mesleklerin, içinde bulunduğu ülkenin özgül koşulları ile ilintili olarak gelişim gösterdikleri unutulmamalıdır. Bu yüzden Bourdieu'nün Fransa özelinde yer verdiği bir mesleğin, Türkiye'deki gelişim süreci atlanılarak, Fransa'da olduğu haliyle değerlendirilmesi, araştırmamız içerisinde yanıltıcı olacaktır. Bunun yanında Türkiye'de, saygınlıkları ve ekonomik artıları giderek azalan bir grafik seyrediyor olsa da “kutsal” meslekler olarak kabul edilen bazı meslekler de vardır; öğretmenlik, bu mesleklerden bir tanesidir. Dolayısıyla Fransa ve Türkiye'nin hususi koşulları unutulmadan, söz gelişi öğretmenlik mesleği Fransa içerisinde serbest meslekler kadar saygınlık görmüyor olabilir ancak Türkiye'de

oldukça saygın bir meslektir. Ayrıca öğretmenlerin, eğitim alanına dair bilgileri –başka bir ifadeyle kültürel sermayeleri- araştırma konumuz içerisinde belirleyici bir konumda olduklarını göstermektedir.

Konuya yeniden dönecek olursak; ebeveynlerin, meslekleri aracılığıyla kazanmış oldukları kültürel sermayenin, çocukların yükseköğrenime girişleri üzerindeki rolüne yukarıda değinilmiştir. Bourdieu'nün bu analizleri meslek ve yükseköğrenime giriş süreci üzerinedir. Araştırmamız ise Bourdieu'nün temel kavramları (habitus, alan, sermaye) rehberliğinde ebeveynlerin meslekleri, ilgi durumları ve kültürel sermayeleri ile çocukların tıp tercihleri ve eğitim süreçleri üzerinedir. Bu bağlamda görüşmecilerimizin ebeveynleri ile kurmuş oldukları ilişkiler, araştırma konumuz özelinde hayli önemlidir. Görüşmecilerimizin ebeveynleri ile kurmuş oldukları ilişkiler, onlara yöneltilen bazı sorular aracılığıyla yorumlanmak istenmiştir. Görüşmecilerimizden ebeveynleri ile ilişkilerine dair olarak aldığımız yanıtlar “ebeveynleri ile ilişkileri” başlığı altında değerlendirilecektir. İlk olarak, görüşmecilere “anne-babanız eğitim süreciniz ile ilgileniyor mu, eğitiminizi ilgilendiren kararlarda onlara ne sıklıkla danışırsınız?” sorusu yöneltilmiştir.

“Annem çok ilgiliydi hani kontrol manyağı denilen tiplerdendi. Hani okulda kaçta çıkıyorum, ne yapıyorum, şu an neredeyim her şeyden haberi vardı. İlk başlarda lise dönemine kadar her şeyi annem hallediyordu ben de çok alışmışım. Özellikle üniversiteye geldikten sonra biraz daha ben yapayım ben halledeyim diye oldu. İkisi de sözel bölümler okumuştur derslerim açısından çok yardım edemediler ama öğrencilik dönemleri bir şekilde birbirilerine benziyor ben mesela hocalarımı anlatıyorum onlar da kendi hocalarını anlatıyordu karşılaştırıyorduk falan. Sonuçta onlar da üniversite okumuştur. (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

“Annem ve babam eğitim sürecimle hep ilgilendiler. Özellikle annem çok fazla ilgileniyor. Annemin hatta üniversite sınavına hazırlanırken kendi yaptığı bir çizelge vardı; üniversite puanlarını yazıp hangisi benim puanlarıma yakın, onları hesaplardı. Çok fazla aktif katılımı vardı. Hem bana hem de kardeşime ikimize de aynı şekilde... Babam daha çok ‘geçtin mi’ der ‘notun nasıl’ falan ama mutlaka her sınavdan çıktıktan

sonra arayıp bilgilendirmemi bekliyorlar.” (kadın, 26 yaşında, anne memur, baba memur, ikisi de lisans mezunu)

“Babam öğretmendi. Zaten eğitimi destekleyen bir insandı. Mesela babam özellikle onun görev yaptığı okullarda okumamıza karşı çıkardı. Çünkü kendisi yüzünden hocalarımızın bize tolerans göstermelerini istemiyordu. Ama bunun yanında annem de aklı başında bir insandır, kendini yetiştirmiş biridir. İkisi işte nasıl yaklaşacaklarını biliyorlardı. Ne çok fazla yakamıza yapıştılar ne de çok serbest bıraktılar. Biraz yön verdiler bize. Ben olaya böyle bakıyorum. Bu sayede ağabeyim eczacı oldu ablam ve ben de doktor.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba emekli öğretmen)

Görüşmecilerimiz, genel olarak ebeveynlerinin ilgilerinden bahsetmişlerdir; bir görüşmecimiz anne-babasının da üniversite okuyarak aynı yollardan geçtiklerini ve bu sayede kendisine rehberlik edebildiklerini bildirmiştir. Sonraki görüşmecimizin annesi, görüşmecimiz sınava hazırlanırken girebileceği üniversitelere göre tablolar hazırlamıştır. Annenin, yükseköğrenime geçiş aşamasındaki bu ilgili tutumu, ebeveynlerimizin çocukları için gösterdikleri titizliğe örnek teşkil etmektedir. Bir diğer görüşmecimizin babası öğretmendir ve çocuklarının, görev yaptığı okullarda eğitim görmelerine karşı çıkmıştır. Görüşmecimiz bunun nedenini babasının, öğretmenler tarafından iltimas görmelerini istememesi olarak değerlendirmiştir. Bu sayede ağabeyinin eczacı ve ablası ile kendisinin de doktor olduğunu eklemiştir. Görüşmecimizin, ağabeyi ve ablasının tercih ettikleri meslekler de ebeveynlerinin ilgilerini tahmin edebilmemiz bağlamında önemlidir. Zira eczacılık da doktorluk gibi saygınlık ve kazanç bağlamında toplumsal kabule dayanan bir meslektir.

Görüşmecilerimizin tamamı, farklı sosyoekonomik çevreden gelmektedirler. Zira bu durum örneklemimizin kasıtlı olarak seçilmediğinin de göstergesidir. Örneklemimiz içerisinde gelir düzeyi yüksek, saygın meslekler icra eden ebeveynlere sahip olan görüşmeciler vardır; aynı zamanda görece daha az kazanan ve saygınlık anlamında nispeten alt sıralamalarda yer alabilecek mesleklerle uğraşan ebeveynlere sahip görüşmeciler de yer almaktadır. Fakat bu görüşmecilerimizin sayısı istisna denilecek kadar azdır. Öyle ki; görüşmecilerimiz de okulda ve hastanede iletişim kurdukları diğer

arkadaşlarını göz önünde bulundurarak, yoksun bir çevreden gelmeleriyle kendilerini istisna olarak değerlendirmişlerdir.

“Ben açıkçası istisnayım; bazen ebeveynler seni kendi başına bırakır ve oradan bir tane de olsa, bin kişiden bir tane de olsa, bir cevher çıkabilir. Ben ona inanıyorum kendim için. Mesela anne ve babası profesör olan bir çocuk ile mesela benimki gibi bir ev hanımı ile bir esnafın yetiştirdiği bir çocuk bir olamaz. İki profesör veya ebeveynlerden birinin okumuş olması çocuğun geleceğini daha çok etkiler. En azından çocuk hayata atıldığı zaman bazı birikimleri kazanmış olur. Ama şimdi mesela biz... Toparlamak zorundayız. İngilizce öğren de yurt dışına çıkmaya çalış. Anne babası iyi mesleklere sahip çocuklar zaten bunları bilerek yurt dışına çıkmış olarak üniversiteye başlıyorlar.”(erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba esnaf)

Nispeten daha dar bir sosyoekonomik çevreden gelen görüşmecilerimiz kendilerini istisna olarak değerlendirmektedir. Fakat bilhassa bu öğrencilerin tıp fakültesi kazanma nedeni olarak değerlendirdikleri durum ziyadesiyle önemlidir; görüşmecilerimiz, ebeveynlerin eğitim alanı hakkındaki bilgilerinin (kültürel sermayelerinin) sınırlı olduğunu ancak onları tıp fakültesine getiren şeyin ebeveynlerinin ilgisi olduğuna değinmişlerdir. Görüldüğü üzere, anne-baba saygın bir meslek aracılığıyla sosyal ve ekonomik sermayelerini kültürel sermayeye dönüştürebilir ve bu kültürel sermayeyi çocuklarına miras bırakarak – aynı zamanda sosyal ve ekonomik imkânları sağlayarak- onların da saygın meslekler tercih etmelerine ön ayak olabilirler. Nitekim araştırmamız özelinde de karşılaştığımız görüşmecilerin birçoğunun ailesi üniversite mezunu olmakla birlikte görece saygın meslekler icra etmektedirler. Fakat elbette doktorluk mesleğini elde edebilmek için çabalayan görüşmecilerimiz arasında yoksun bir çevreden gelen “istisna” öğrenciler de vardır. Bu görüşmecilerimiz tıp fakültesi kazanma süreçleri ile ailelerinin ilgileri arasında kuvvetli bir bağ olduğunu düşünmektedir.

“Annem babam şu anlamda yardımcı oldular bana; sabah uyandığımda kahvaltım hazırlandı, destek olarak özel ders istediğimde babam maddi olarak benim yanımdaydı ama ders konusunda ben hep kendim yaptım. Kimse bana git ders çalış demiyordu. Söz konusu şey eğitim olunca ben hep kendi başıma yaptım. İlgi bakımından bir ailenin verebileceği ilgi, eğitim ile doğru orantılıdır bence. Babam matematik

öğretmenliğini kazanmış ama gitmemiş o yüzden esnaf, annem de ev hanımı. Annem hep diyordu ki; oğlum iyi yerlere gel, biz elimizden gelen maddi-manevi her şeyi karşılıyoruz. Sen otur ders çalış yeter ki. Şunu diyebilirim; anne ve babam kendi bilinç düzeyleri bağlamında bana yeterli ilgiyi gösterdiler.”(erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba esnaf)

“Ben biraz istisna sayılırım aslında. Bence şöyle; benim anne-babam ilkököl mezunu. Ama annem her süreçte olduğu için her şekilde kendini geliştirmeye çalışan bir kadın. Sosyal statüden çok ailenin ilgisi daha önemli bence... Annem bana tıp istiyorsan şu an ders çalışman gerekiyor derdi. Mesela benim annem şöyle bir kadındı akşamları belli saatlerde yemek yer, çay içer, ders çalışmaya giderdik. Ben sobalı evde yaşıyordum. Annem ders çalışmamız için sobayı yakıyordu. Yani o ortamı annem oluşturuyordu. Annemin çok statülü bir işi yok ama ilgisi sayesinde ben kazandım.”(kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba şoför)

Ebeveynlerin ilgi düzeylerini merak ettiğimiz bir diğer konu ise üniversite öncesi dönemlerinde (ilk-ortaokul ve lise) olan veli toplantılarına ebeveynlerin katılma sıklıklarındır. Bu konu özelinde görüşmecilere “ebeveynleriniz veli toplantılarına katılıyor muydu, toplantı dışında okula geldikleri ve öğretmenleriniz ile konuştukları oluyor muydu?” sorusu sorulmuştur. Alınılan cevaplar, ebeveynlerin bu konuda da ilgili olduklarını göstermektedir:

“Anne ve babam bütün veli toplantılarına sürekli olarak katılıyorlardı. Annem zaten okul aile birliğindeydi o işlerle çok içli dışlıydı. Annem çok sosyal bir kadındı, çok konuşkandı ve kendi rızasıyla okul aile birliğine katıldı. Avukat olduğu için girdiği her ortamda kendini belli ederdi ve her şeye karışmayı severdi o yüzden ona da el atmıştı. Okul aile birliği sayesinde annem zaten öğretmenlerimle çok sık iletişim kurardı.”(kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)

“Annem bütün veli toplantılarına katılırdı onun dışında da birkaç kere okula gelerek hocalarımla irtibat kurmuşlardı.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba elektronik haberleşme mühendisi)

“Annem ve babam ilgiliydiler zaten. Veli toplantılarının tamamına katılırdı ailem. Mesela ilkököl öğretmenim ile annemin çevresi hepsi arkadaştı. Biz her sene görüşüyoruz. İlkokul öğretmenim o dönem de çok ilgileniyordu zaten şimdi de

öğretmenim ve ailem veya diğer veliler ile görüşürler.” (kadın, 23 yaşında, anne işletmeci, baba işletmeci)

“Veli toplantılarına katılıyorlardı lise de çok veli toplantısı oldu mu bilmiyorum. Trabzon biraz küçük bir yer açıkçası annem de herkesi tanıdığı için birkaç hocamı tanıyordu zaten. Okula gelmeden de bilgi ediniyordu zaten. Ayrıca ilkokulda da teyzem benim öğretmenimdi o yüzden bilgi alıyordu sürekli.” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

Görüşmecilerimiz genel olarak ebeveynlerinin veli toplantılarını takip ettiklerini ve toplantılara katıldıklarını bildirmişlerdir. Son iki görüşmecenin yanıtları farklı olmakla birlikte önemlidir. Görüşmecilerimiz ebeveynlerinin sosyal sermayelerine atıfta bulunmuşlardır; bir görüşmeci annesinin sosyal çevresinin içerisinde öğretmenlerinin de olduğunu ve bu sayede öğretmeni ile annesinin görüşebildiğini belirtmişken, diğer görüşmeci ilkokul öğretmenin teyzesi olduğunu ve bu sayede annesinin okula gelmeden de bilgi alabileceğini söylemiştir. Görüşmecilerimiz arasında, ebeveyn meslekleri bağlamında, yoksun ailelerden gelen istisna öğrenciler için de bu süreç yakın bir şekilde seyretmiştir. Görüşmecilerimiz, ebeveynlerinin düzenli olarak veli toplantılarına katıldıklarını bildirmişlerdir.

“Annem veliler toplantısına şöyle yapardı mesela veliler toplantısının gününe dair hocalar takvim verirdi. Annem bu takvimi takip edip bana toplantıya şu kadar kaldı işte şu kadar gün sonra toplantı var diyordu. Bunun yanında istisnasız bütün veli toplantılarına katıldı annem. Hocalar gelme dese bile illa ki geliyordu. Mesela en küçük kardeşim şu an başarısız o yüzden veliler toplantısını beklemeden de gidiyor.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba şoför)

“Babam da annem de veli toplantılarına katılıyordu. Ben liseyi sayısal birincisi olarak bitirdiğim için bana güveniyorlardı zaten. Bu yüzden toplantılar dışında hocalarımla görüşmeye gerek duymadılar.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba esnaf)

Bourdieu’ye göre çocuklar, ebeveynleri ile gerçekleştirdiği iletişimler aracılığıyla onlardan kültürel miras edinirler. Aynı zamanda süreç içerisinde kendi kattıklarıyla beraber birtakım yatkınlıklar (ders çalışma metotları, kitap okuma alışkanlıkları vb.) kazanırlar. Dolayısıyla görüşmecilerimizin ebeveynleri ile kurmuş oldukları ilişki

bağlamında, ebeveynlerin kitap okuma alışkanlıkları da önemli bir noktayı karşılamaktadır. Zira kitap okuma alışkanlığı, bir miktarda kültürel sermaye göstergesi olmakla birlikte düzenli okumalar yapan ebeveynlerin çocuklarına rol modeli olmalarını sağlamaktadır. Bu durumun değerlendirilmesi gayesi ile görüşmecilere anket ve mülakat formlarında birbirinden farklı olmak üzere birkaç soru yöneltilmiştir. Anket formunda ilk bulunan soru, “anne-babanızın kitap okuma alışkanlığı var mıdır?” sorusudur.

Tablo 13. Katılımcı Ebeveynlerinin Kitap Okuma Alışkanlıkları

Annenizin/Babanızın kitap okuma alışkanlığı var mıdır?	Frequency	Percent	Valid Percent
Annemin Var	4	10,0	10,0
Babamın Var	2	5,0	5,0
İkisinin de Var	20	50,0	50,0
İkisinin de Yok	14	35,0	35,0
Total	40	100,0	100,0

Tablodan anlaşılabacağı üzere; 40 görüşmecimiz arasından 20’si anne ve babasının okuma alışkanlıklarının olduğunu belirtmiştir; bunun yanında görüşmecilerden 14’ü anne ve babasının kitap okuma alışkanlıklarının olmadığını; 4’ü sadece annesinin olduğunu ve 2’si sadece babasının olduğunu ifade etmiştir. Veriler ışığında söyleyebiliriz ki; 40 görüşmeciden %65’inin ebeveynlerinden en az biri, %50’sinin ise ebeveynlerinin ikisi de düzenli olarak kitap okumaktadır. Ebeveynlerinin okuma alışkanlıklarına dair bir soru da (“Ebeveynleriniz kitap okur mu, onlara ait bir kütüphane var mı?”) mülakat formu içerisinde görüşmecilere yöneltilmiştir.

“Annem de babam da kitap okur. Sürekli yataklarının başında kitap var. Benim maalesef okuma alışkanlığım yok. Tıp fakültesine başladığımdan beri tatillerde havuz başında okuyorum. Bizim evde en çok okuyan kişi ağabeyim. O da doktor. Ağabeyimin böyle hızlı okuma birincilikleri, küçükken kütüphanede en çok kitap alan ödülü falan var. Evimizdeki kütüphanenin kaynağı da ağabeyim zaten, o kadar çok kitap okurdu ki. Babamın kitapları genelde iş yerinde olur. Annem ve ağabeyimin kitapları evde duruyor. Bana da ağabeyim ödevler veriyordu; bu hafta mesela Kafka okuyacaksın diye. Sonra ağabeyim bizden ayrılıp yalnız yaşamaya başlayınca benim de kitap okuma

alışkanlığım köreldi galiba.” (kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

“Annem babam kitap okur. Bir kütüphaneleri de var. Yani arada benim canım sıkılır bir şey söyleyin de onu okuyayım diyorum annem mesela birini uzatır al şunu oku der. Annem kişisel gelişim kitapları okur onun dışında yine böyle roman tarzı biraz... Babam da felsefe, roman, bilim tarzı kitaplar...” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

“Annem de okurdu babam da okur. Önceki evimizde aile kütüphanemiz vardı ortak bir şekilde ama şu anki evimizde ortak bir kütüphanemiz yok. Herkesin odasında ayrı ayrı var artık. Hatırladığım kadarıyla siyasi kitaplara ilgiliydi annem. Onun dışında kütüphanemizde kocaman ansiklopediler vardı, birkaç set halinde.” (kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)

“Ebeveynlerim kitap okurlar. Yani böyle kütüphane diyebilir miyiz emin değilim. 300 kitaplık bir vitrin var yani eski içi kitap dolu ama buna kütüphane diyebilir miyiz bilmiyorum.” (erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

“Evde bir kütüphanemiz var. Bir tarafta benim okuduğum kitaplar bir tarafta da anne-babamın okuduğu kitaplar vardır. Babam daha çok okur annem ona göre daha az okur. İkisi de kişisel gelişim dışında mesela babam tarih, politika, yakın tarih kitapları okuyup sever. Onun yanında biz de fantezi edebiyat severiz. Benim de okuma alışkanlığım vardı ama bu üniversite döneminde bu biraz köreldi. Ortaokul ve lise dönemlerimde daha çok okurdum. Şu anda bu tempoya göre yine okuyorum. Ben çocukken TUBİTAK'ın bilim temalı kitapları olur ya, onları çok okurdum. Şimdi de roman, bilim kurgu, edebiyat severim yani... Hatta okumadığım bir tür var mı diye düşündüm biraz şu an Türk edebiyatı okuyamadım galiba biraz.” (kadın, 23 yaşında, anne işletmeci, baba işletmeci)

Görüşmecilerimiz genel olarak ebeveynlerinin kitap okuduklarını bildirmişlerdir. Yine bu konu özelinde görüşmecilere evlerinde faydalanabilecekleri bir kütüphanenin olup olmadığı sorulmuştur. Fakat kütüphanedeki kitapların yalnızca anne ve babalarının kitapları olması şart koşulmamıştır. Zira kardeşler olarak çocuklar da evde kütüphane

oluşturabilmektedirler. Nitekim görüşmecilerden aldığımız birkaç yanıt da bunu doğrular niteliktedir.

Tablo 14. Katılımcıların Kütüphaneleri

Evinizde faydalanabileceğiniz bir kütüphane var mıdır?	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Evet	33	82,5	82,5
Hayır	7	17,5	17,5
Total	40	100,0	100,0

Anketi cevaplayan 40 görüşmeciden 33’ü evlerinde bir kütüphanenin olduğunu belirtmiştir. Fiziksel mekânlarının, eğitim alanının işleyişi noktasında donanımlı olması görüşmecilerimize birtakım avantajlar yaratmaktadır. Zira görüşmecilerimizin çocukluk yıllarından itibaren kitapların olduğu bir evde büyümeleri ve anne-babalarının kitap okuyan kimselerden oluşması, kitap okumayı bir gereklilik olarak görmelerine yol açmaktadır. Düzenli kitap okumanın eğitim alanında kazandırabilecekleri düşünüldüğünde bu durum kütüphanesi olan görüşmecilerin sahip olduğu avantajı daha açık bir hale getirmektedir. Bunun yanında görüşmecilerimizden bazıları kendi okuma sıklıklarına da değinmişlerdir.

“Düzenli kitap okurum. Tıp fakültesine gelene kadar neredeyse 2-3 günde bir kitap değiştirirdim. Kitap okumak ciddi bir hobimdi benim; yaşam tarzına dönüşmüştü benim için. Fakültedeyken ilk üç yıl çok sık okuduğumu düşünüyorum çevreme göre fakat kliniğe geçtikten sonra azaldı biraz. Önceleri mesela ayda 5-6 kitap bitirebiliyorken şimdi ayda 2-3 kitabı bitirebiliyorum. Önceki dönemlerim için sıkı bir rutinimdi diyebilirim şimdi de ufak boşluklarımda bile elime aldığım ve vazgeçmek istemediğim bir hobim.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur)

“Annem ve babam kitap okur özellikle annem çok okur. Hatta annemin benim elimden kitapları aldığı da olur ver ben okuyacağım gibisinden... Evde onların kurduğu bir kütüphanemiz de var. Kardeşim de kitap okur; daha çok tarih kitapları çok sever ben de güncel yazarları okurum annem de o şekilde...” (kadın, 26 yaşında, anne memur, baba memur, ikisi de lisans mezunu)

“Önceleri annem ve babamla beraber sohbet eder sonra da beraber kitap okurduk. Annem de babam da okuma alışkanlığı olan insanlardır. Ben evdeyken iki günde bir ya da üç günde bir hep beraber kitap okurduk. Zaten onların kitaplarından oluşan bir kütüphanemiz var evde. Ben de o kitaplardan faydalaniyorum.” (kadın, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur emeklisi)

Çocukların ebeveynleri ile beraber vakit geçirmeleri ve birlikte kültürel faaliyetlere katılmaları, kültürel mirasın aktarımında ve çocuklar için kültürel birikim kazanımında hayli önemlidir. Çocukların, ebeveynlerinin rehberliğinde kültürel uğraşlarla vakit geçirmeleri, kültürel yatkınlıklarını arttırmakla birlikte onlara eğitim alanında diğer faillere girecekleri mücadelede birtakım avantajlar sağlamaktadır. Zira bu yatkınlıklar, kültürel pratiklerin bulunduğu bir habitusa dönüşür. Pierre Bourdieu’ye göre eğitim seviyesi ile müzeye gitme arasında sıkı bir korelasyon vardır ve bu haberi bir yerlerde okuyan kişilerin de yine müzeye giden kişiler olması kuvvetle muhtemeldir. Bourdieu üzerinden kültürel sermaye ile kültürel faaliyetlere katılma sıklıkları arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Görüşmecilerimizin, ebeveynleri ile herhangi bir kültürel faaliyete katılmış olmaları, kültürel sermayenin aktarımı özelinde önemlidir. Bu vesileyle onlara “anne-babanızla beraber bir kültürel faaliyete katıldığınız oldu mu, hangi kültürel faaliyetleri tercih ediyorsunuz?” sorusu yöneltmiştir.

“Trabzon’da kültürel faaliyetler çok yok. Sinema, tiyatro daha çok olur. Şöyle oluyor; bunların haricinde babamın kendisi aynı zamanda ressam. O yüzden sürekli sergi açıyor ona gidiyoruz ya da arkadaşları sergi açıyor onlara katılıyoruz.” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

“Bir kere ailecek operaya gitmiştik. Trabzon’da Ayasofya Müzesi var, orada bir opera gecesi düzenlenmişti ailecek ona gitmiştik. Annem ve babamın arkadaş ortamı ile... Onlar da aileleri ile geldi biz de ailecek gittik. Bunun yanında sinemaya gideriz, tiyatroya da bazen gideriz. Sürekli olarak dışarıda yemek yemeğe çıkarız. Tatillere de zaten hep beraber gidiyoruz yaz aylarında.” (kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

“Ailecek tiyatroya gittiğimiz de oluyordu sinemaya gittiğimiz de oluyordu. Gezilere gittiğimiz oluyor bazen. Bunun dışında birkaç yazarla tanışma fırsatımız oldu. Ben o dönemlerde küçüktüm.” (erkek, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur)

“Burdur merkezde yaşıyoruz orada tiyatro imkânı yok sinema var ama sinemaya gidiyoruz. Belgeseller izliyoruz. Ailecek belgesel izlemeyi çok seviyoruz. Kendi koşullarımız bağlamında bunları yapıyoruz.” (erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

“Annemle sinemaya gidiyoruz arada. Ya da bir yerlerde oturmaya gidiyoruz. Konser varsa, tiyatro varsa onlara gidiyoruz. Annemle dışarıdaysak ben gittiğimde annem de bana eşlik eder.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur emekli)

Ebeveynler üzerinden ulaşmak istediğimiz bir diğer sonuç ise onların sosyal çevrelerinin kimlerden oluştuğudur. Her ne kadar araştırmamız temelde kültürel sermayeye dayanıyor olsa da sosyal ve ekonomik sermayenin rolü araştırmamız özelinde önemlidir. Esasen, Pierre Bourdieu’nün sermaye mefhumu içerisinde de üç sermaye türü birbiriyle ilintilidir. Sermayelerin dönüşebilmeleri ise bu konuya örnektir. Aynı zamanda failler, söz gelimi kültürel sermaye hükmünün nispeten az olduğu alanlarda, kendilerini diğer sermayeler (sosyal, ekonomik) üzerinden ifade edebilirler. Ayrıca ebeveynlerin sosyal sermayeleri, uygun koşullar sağlandığında, kültürel sermayeye dönüştürülebilir. Doktorlardan veya sağlık personellerinden oluşan bir sosyal çevreye sahip olan ebeveyn, çocuğunu doktorluk mesleğine yönlendirebilir. Bu durumun analizi için görüşmecilere “ebeveynlerinizin sık görüştüğü insanlar ne işlerle uğraşmaktadırlar?” diye sorulmuştur.

“Babamın doktor tanıdığı arkadaşları da var burada. İlaç mümessiliydi en son bölge müdürüydü emekli oldu. Hocalarımızı tanıyordu o yüzden ben de doktor olayım diye ısrar ediyordu.” (kadın, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba tıbbi satış müdürü)

“İkisinin de çevresinde genelde iş yerinden arkadaşları oluyor. Kendileri mühendis oldukları için arkadaşları da genel olarak mühendis oluyor. Yüksek lisanstan ötürü olan veya normal arkadaşları olan akademisyenler de var.” (erkek, 26 yaşında, anne ve baba mühendis, ikisi de yüksek lisans mezunu)

“İş alanlarından arkadaşları oluyor yine mimar, şehir plancısı ve arkeolog var. Annem ve babamın doktor ahabları da var. Trabzon biraz küçük bir yer annem de

birçok kişiyi tanır. Onun tanıdıkları arasında birkaç doktor var. Ailemde geniş olarak hepimiz üniversite okuduk. Peyzaj mimarlığı var, tıp var, yine inşaat mühendisliği var, avukat olan var” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

“Annemin hep iş yerinden arkadaşları oluyordu onlar da avukattı hep. Babamın arkadaşları genelde iş çevresinden oluyor. Üniversite arkadaşları da var onlarla görüşüyorlar. Ailemizde de kuzenlerim sayılabilecek iki kişi var; ikisi de tıp okuyor. Kadın olanı kadın doğum uzmanlığı yapıyor. Yanına nöbete gittiğim oluyordu ve sağ olsun beni ameliyata almıştı sezaryeni görmüştüm. Onun bana yardımı oldu.” (kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)

Görüşmecilerimizin verdikleri cevaplardan da anlaşılacağı üzere; ebeveynlerinin sosyal çevreleri ekseriyetle iş arkadaşlarından oluşmaktadır. Ebeveynlerin çoğunlukla görece iyi meslekler (mimarlık, mühendislik, ressamlık, avukatlık vs.) icra ettikleri düşünüldüğünde sosyal çevresinde bulunan iş arkadaşlarından ötürü hatırı sayılır bir sosyal sermayeye sahip oldukları anlaşılabacaktır. Ayrıca görüşmecilerimizden bazıları ebeveynlerinin, sosyal çevrelerinde bulunan doktorlardan etkilenecek kendilerine doktorluk yapmalarını tembihlediğinden bahsetmiştir. Bir diğer görüşmecimiz ise doktor bir ahabının yardımıyla öğrencilik aşamasında operasyonlara girerek ondan bu yönde yardım aldığından söz etmiştir. Ebeveynlerinin sosyal çevrelerinin yanında görüşmecilerden bir de “ebeveynlerinizin eğitiminize olan ilgisini yeterli buluyor musunuz?” sorusunun cevaplanması istenmiştir. Görüşmecilerin bu soruya verdikleri yanıtlar, ebeveynlerinin ilgi düzeylerini görmemiz açısından önemlidir.

“Ben fazla ilgili buluyorum ailemin ilgisini. Benim bu ilgiden bunaldığım oluyor gerçekten. Mesela sınavlarım bitiyor ama yine soruyorlar neden çalışmıyorsun. Ben dışarı çıkıyorum iki gün üst üste çıktığımda sorarlar neden çıkıyorsun neden derslerinle ilgilenmiyorsun diye. Otoriterlik konusunda örnekler verebilirim. Bayağı otoriterler. Ben mesela beşte dersten çıkarım ama 7 gibi annem hemen arar. ‘Dışarıda kalma, lütfen gel’ der yani.” (erkek, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba işçi)

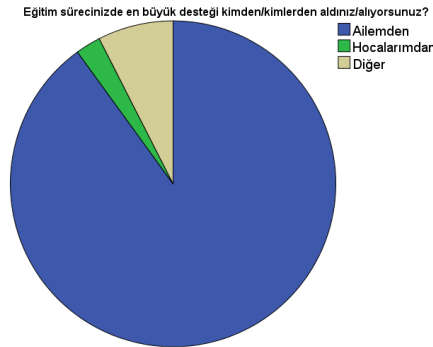
“Ebeveynlerimin eğitime olan ilgisini yeterli buluyorum fazlasıyla. Bunaldığım da oldu bundan. İlkokulda kendimi banyoya kapattığımı hatırlıyorum. Ders çalışmamak için...” (erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

“Ailemin eğitimime olan ilgisini yeterli buluyorum. Bence ilgileri bu kadar olmalı. Yeterli yani bence...”(kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba emekli öğretmen

“Ebeveynlerimin eğitimime olan ilgilerini yeterli hatta fazla bulduğum oluyor. Bazen bunaldığım bile oluyor.” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

“Ailemin eğitimime olan ilgisini önceleri yetersiz buluyordum. Çünkü önceleri çevremde çok baskıcı ve eğitimci kafasında olan aileleri vardı arkadaşlarımın. Onlarla, ailemi kıyasladıktan sonra az ilgili buluyordum. Arkadaşlarımın aileleri notlara aşırı hâkindiler, sisteme aşırı hâkindiler. Sonraları fark ettim ki olması gereken benim ailemin yaptığıymış. Yani onların eğitimimi gösterdikleri ilgi yeterliymiş. Fazlası beni sıkıp, bunaltır ve ters tepermiş.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur)

Görüşmecilerimiz ekseriya ebeveynlerinin ilgilerinin yeterli olduğunu hatta kimi zamanlarda bu ilgilerden bunaldıklarını söylemişlerdir. İlk iki görüşmecimizin bunalımları daha belirgin olmakla beraber bu soru özelinde ilgi çekicidir. Zira görüşmecilerimizden biri annesi tarafından sürekli olarak arandığını ve bu yüzden dışarıda çok fazla vakit geçiremediğini bildirmişken, bir diğer görüşmecimiz ilkökul evresinde anne-babasının fazla ilgileri yüzünden kendisini banyoya kapattığını belirtmiştir. Nispeten yoksun bir çevreden gelen ve çoğunlukla kendisi yaşayamadığı için herhangi bir malumatı olmayan; kültürel sermayeye sahip olamadığı için çocuğuna rehberlik yapabilmekten de mahrum olan ebeveynler düşünüldüğünde, görüşmecilerimizin ebeveynlerinin ilgisi oldukça fazladır. Ebeveynlerin ilgileri bağlamında görüşmecilere anket formu üzerinden “eğitim sürecinizde en büyük desteği kimlerden alıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir.

Şekil 6. Eğitim Sürecinde Katılımcıların Aldıkları Destek

Tablo 15. Eğitim Sürecinde Katılımcıların Aldıkları Destek

Eğitim sürecinizde en büyük desteği kimden/kimlerden aldınız/alıyorsunuz?	Frequency	Percent	Valid Percent
Ailemden	36	90,0	90,0
Hocalarımdan	1	2,5	2,5
Diğer	3	7,5	7,5
Total	40	100,0	100,0

Yukarıda bahsi geçen soruya cevap olarak “ailemden”, “arkadaşlarımdan” , “hocalarımdan” ve “diğer” seçenekleri verilmiştir. Seçeneklerden biri olan “arkadaşlarımdan”, hiçbir görüşmeci tarafından işaretlenilmemiştir. Bunun yanında 3 görüşmeci “diğer” seçeneğini işaretlerken geriye kalan 36 kişi “ailemden” seçeneğini tercih etmiştir. Yüzdelere üzerinden yeniden okuyacak olursak; görüşmecilerimizin %90’ı –ki eğitim sürecinde alınan destek bağlamında bu sayı çok önemli bir orandadır- eğitim süreçlerinde ailelerinden daha çok destek aldıklarını beyan etmişlerdir. Görüşmecilerimizin %90’ının bu tercihi, intern doktorların ebeveynleri ile eğitimleri üzerine kurmuş oldukları ilişkilerin ne kadar kuvvetli olduğunu görebilmemiz açısından oldukça önemlidir. Tıp yerine nispeten daha az saygın ve kazançlı bir mesleğe kapı aralayacak olan başka bir bölüm (söz gelimi arkeoloji, sanat tarihi vb.) tercihlerinde ebeveynlerin ilgi düzeylerinin yine bu kadar bariz bir şekilde fazla olup olmayacağı merak konusudur.

4.3. DOKTORLUK MESLEĞİ

Doktorluk, icra eden kişiye sosyal, ekonomik ve kültürel sermaye kazandırabilecek saygın ve itibarlı mesleklerden biridir. Sermayelerin ebeveynlerden çocuklara aktarımında bu mesleği seçmiş olmamızın nedeni de bizzat budur. Meslekler, nihayetinde bir ekonomik kazançla birlikte sosyal, kültürel vb. başka kazanımlar da sağlarlar. Saygınlık, itibar, sosyal konum, statü gibi değerler, meslekler aracılığıyla kazanılabilmektedirler. Zira Türkiye’nin özgül koşulları itibarıyla, gerek aldıkları eğitim gerek hayat kurtarmaları sebebiyle doktorluk, birçoğumuzun tasdik edeceği üzere saygın mesleklerden biridir. Bu anlamda kültürel sermayenin aktarımı bağlamında

birçok meslek arasından doktorluğu ele almamız maksatlardır. Nitekim doktorluğun saygın ve itibarlı bir meslek olduğu ve toplumsal uzam içerisinde diğerk birçok mesleğegöre nispeten fazla kazandırdığı, mülakat gerçekleştirdiğimiz görüşmeciler tarafından da kabul edilmektedir. Öyle ki; bir görüşmecimiz doktorluğun toplumsal uzam içerisindeki farklı konumuna dair malumatı, henüz öğrencilik yıllarında hocaları aracılığıyla almış olduklarını ifade etmiştir:

“Günümüz koşullarını düşündüğümüzde doktorluk bir itibar kazandırıyor bence. Derslerde de bu durum aşılanıyor aslında biraz bize. ‘Siz farklı bir grupsunuz, belli bir seviyede buraya geldiniz, siz toplumun aydınlık yüzlerisiniz, daha iyi olabilirsiniz’ diyor genelde hocalar. Bu söylemler her insanın hoşuna gider; öğrencileri de motive ediyor, teşvik ediyor. Biz bir disiplin ve bir çalışma süreciyle buraya geldik.” (kadın, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur emeklisi)

Görüşmecimizin ifadeleri araştırma konumuz bağlamında neden doktorluk mesleğini seçtiğimizin belirgin bir nedenidir. Doktorluk, toplumsal uzam içerisinde hatırı sayılır bir kültürel sermaye gerektiren mesleklerden biridir. Esasen bu başlık altında görüşmecilerimize yöneltmiş olduğumuz sorular ise, doktorluk mesleğinin onlar tarafından temelde nasıl algılandığına yöneliktir. Bu gaye ile intern doktorların; 6 yıllık (son 3 yılı uygulamalı olmak üzere) öğrencilik dönemlerinde doktorluk mesleği üzerinden deneyimleri, doktorluğun toplumsal uzam içerisindeki getirileri, doktorluğun mesleki bir habitus gerektirip gerektirmediği vb. gibi soruları cevaplamaları istenilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak görüşmecilere “doktorluk mesleğini anlatabilir misiniz?” sorusu yöneltilmiştir.

“Her meslek bence özeldir. Çünkü her mesleğin kendine özel yanları vardır. Bizim mesleğin özel yanları bir canla uğraşıyorsunuz. Yani bazı şeylerin telafisi olur bazı şeylerin telafisi olmaz. Bu yüzden biraz özel bir meslek...”(kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

“Çoğu hocamızın dediği gibi aslında bunu daha çok cerrahlar için söylerler: ‘doktorluk, Tanrının yeryüzündeki elidir’ derler. Bu daha çok cerrahlar için geçerli bence. Tabii ki kutsal bir meslek...”(kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur)

Yukarıda yer verdiğimiz görüşmecilerimiz doktorluk mesleğini özel ve kutsal buluyorken bir diğerk görüşmecimizin yorumu daha farklı olmuştur. Görüşmecimiz,

doktorluğun hatırı sayılır bir ekonomik kazanç sağladığına değinmiştir: “*Meslek olarak doktorluk bana maddi kazanç ifade ediyor onun yanında gelecek garantisi diyebilirim. Doktorlar arasında çok büyük maaş farkları var. Muhtemelen en az bir pratisyen bildiğim kadarıyla 7 bin falan alıyordur ama profesörlerin maaşları mesela çok konuşulur. Mesela bir profesörün özel bir muayenehanesi var çok fazla kazanıyordur diye tahmin ediyorum. Bir sayı verecek olursam bilemiyorum ama yüz bine yakın kazanıyordur diye konuşuyorlar.*” (erkek, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba işçi)

“*Doktorluk mesleği, insanlara çok faydanın dokunduğu mesleklerden biri... Hani bazen hasta geliyor çok kötü bir durumda ama sonra onun birden konuşarak, yürüyerek çıktığını görmek insanı çok tatmin ve mutlu ediyor. İnsanlarda şunu gördüm; cerrahi bölümlerin saygınlığı daha fazla. Belki de cennetim olacak bir meslek bu inşallah da öyle olur.*” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba şoför)

“*Her meslek kutsaldır ama benim nazarımda öğretmenlik ve doktorluğun ayrı bir yeri var. Statü olarak da bence öğretmenlik de en az doktorluk kadar saygı gösterilmesi gereken bir meslek. Evet, doktorluk toplum tarafından biraz statüsü yüksek bir meslek ama benim gözümde öğretmenlikle aynı gibi. Sonuçta ikisi de toplumun kaderini belirleyecek meslekler.*” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba şantiye şefi)

Yer verdiğimiz ifadelerden de anlaşılacağı üzere; görüşmecilerimiz, Türkiye’nin özgül koşulları itibarıyla doktorluk mesleğinin toplumsal uzam içerisinde özel bir konumda olduğunu teyit edecek cevaplarda bulunmuşlardır. Görüşmecilerimiz, genel olarak canla uğraştıkları, hayat kurtardıklarını ve bu sayede mesleklerinin özel bir tarafının olduğunu düşünmekteyken bir görüşmecimiz doktorluk mesleğinin ekonomik getirilerine odaklanmıştır. Bir diğer görüşmecimiz ise doktorluğun, öğretmenlikle beraber toplumun kaderini belirleyen iki meslekten biri olduğunu ifade etmiştir. Görüşmecilerimizin yanıtları, doktorluğa atfettikleri önemi göstermektedir. Bununla beraber görüşmecilere yöneltmiş olduğumuz bir sonraki soru “saygın meslekler denildiğinde doktorluk aklınıza geliyor mu?” olmuştur. Bu soruya almış olduğumuz yanıtlar mülakat gerçekleştirdiğimiz görüşmecilerimizin, doktorluğun saygın bir meslek olduğu hakkındaki düşüncemize katıldıklarını gösterir niteliktedir.

“*Evet, toplumumuzda doktorluk saygın meslek... Belli bir statü kazandırır bence. Herkes böyle tanımadığım yani derler ya uzak akrabam bile ‘Ooo! Doktor olmuşsun’*

falan filan... Yani tanımadığım, görüşmediğim arkadaşlarım bile sonuçlarını atıyor; 'bu sonucuma bakar mısın, benim babamın şusu var, halamın şusu var bunu yorumlatabilir misin?' falan diye soruyorlar." **(kadın, 26 yaşında, anne memur, baba memur, ikisi de lisans mezunu)**

"Bence çok özel bir meslektir doktorluk. Birisinin normal şartlarda hiç açmayacağı ya da konuşmayacağı şeyleri sizinle paylaşıyorlar. Bir de insanların en savunmasız anlarında onların yanındasınız. Onlara destek oluyorsunuz bir şekilde. Bence bu yüzden özel bir meslek... Saygın meslekler denildiğinde açıkçası doktorluk aklıma geliyor, doktorluk itibar da kazandırır. Toplumsal algı hem iyi hem kötü... Ama hani saygın bir meslek midir? Evet, ben saygın olduğunu düşünüyorum. Herkes saygı duyar yani. Doktorluk bazı şartlarda bize kapılar aralar. Bu anlamda itibar kazandırır." **(kadın, 23 yaşında, anne işletmeci, baba işletmeci)**

"Bence doktorluk bir itibar kazandırır ve saygın bir meslektir. Mesela doktorluk dediğimde bana hemen 'Ooo! Hocam' diyorlar. İnsanların konuşma tarzı değişiyor. Normalde bazen bizi hemşire sanıyorlar, ben de diyorum ki: 'hemşire değil, doktorum.' O değişim hemen iyi yönde oluyor. Kısa bir süreli şaşkınlığın ardından konuşma tarzından duruşuna kadar her şey değişiyor. Bence bu çok büyük bir örnek... Bu bana biraz tuhaf hissettiriyor; çünkü neden hemşireyken böyle değil de doktorken böyle konuşuyorsunuz. Mesela aile ortamlarında da aynısı oluyor; ne okuduğumu öğrendiklerinde konuşmaları, tavırları birçok şey değişiyor. Ben mesela doktorum demeyi sevmiyorum aslında. Çünkü böyle hava atıyormuşum gibi hissediyorum. Bana soruyorlar bazen ne okuyorsun diye, ben hep çok uzatıyorum en sonda bölümümü söylemek zorunda kalıyorum. Bilmiyorum ya! Utanıyor muyum, hava mı atıyorum? Emin değilim. Ben sevmiyorum söylemeyi; çünkü karşı tarafın sana olan tepkisi değişiyor. O durum hoşuma gitmiyor sanırım." **(kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)**

Kendi ifadelerine yer verdiğimiz görüşmecilerimiz arasında sonda bulunan görüşmecilerimizin cümleleri, doktorluk mesleğinin saygınlığına dair toplumsal algılarımızın nasıl olduğuna iyi bir cevaptır. Verilen yanıt yorumlayacak olursak; görüşmecimiz, iletişim kurduğu bireylerde kendisinin doktor olduğunu öğrenmelerinden sonra bir değişim olduğunu gözlemlemiştir. İnsanların, diyalog kurdukları kişilerin

doktor olduğunu öğrendikten sonra verdikleri tepki (ki görüşmecimiz konuşma tarzından duruşuna kadar birçok şeyin değiştiğini ifade ediyor) doktorluğun saygınlığı noktasında toplumsal algılarımıza dair ipuçları vermektedir. Aynı zamanda doktorluğun toplumsal uzam içerisindeki bu saygınlığı, sosyal sermaye getirisinin fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca görüşmecimiz, ilk etapta hastalar tarafından hemşire sanıldığını fakat hemşire değil doktor olduğunu bildirdikten sonra hastaların tavrının değiştiğini anlatmıştır. Görüşmecimizin bu yanıtı, saygınlık bağlamında mesleklerin ne kadar önemli olduğunu gösterir niteliktedir. Son olarak görüşmecimiz, iletişim kurduğu insanlara doktor olduğunu söylerken –kendi ifadesiyle- hava atıyormuş gibi hissettiğini ya da utandığını ifade etmiştir. Görüşmecimizin bu tavrı; saygınlık, itibar, ekonomik kazanç sağlayan meslekler hiyerarşisinde doktorluğun diğer mesleklerle kıyaslandığında hangi konumda olduğuna dair bariz bir örnektir. Anlaşılacağı üzere görüşmecimizin mesleğini son basamağa kadar saklamasının altında, diyalog kurduğu kişilere karşı mesleki bir üstünlük kurmak istememe endişesi yatmaktadır.

Doktorluğun saygın bir meslek olduğuna yönelik olarak intern doktorlara “doktorluk bir sosyal statü, itibar kazandırır mı?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya aldığımız yanıtlar ise doktorluğun saygın ve itibarlı bir meslek olduğu düşüncemizi desteklemekle birlikte kazandıkları itibarın giderek azaldığı yönündedir. Görüşmecilerimiz, diğer birçok meslekte olduğu gibi doktorlukta da bir çözülme olduğunu; eskilere oranla saygınlığının azaldığını ve itibar kaybı yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

“Doktorluk en özel meslek diyebilirim. Çünkü insanın hayatına direkt olarak en çok dokunan meslek... Ama işte değeri şu an pek de bilinmiyor. Aslında bence bir savcı, hâkim kadar saygınlığı yok. Savcı ve hâkimi görebilmek için adalet saraylarında oluyoruz ama doktorlar hastanede var. Bu yüzden de olabilir. Savcının saygınlığının artması, insan da bir korku var; savcıya bir saygısızlık yaparsam başıma ne gelir korkusu var. Ama doktora bir saygısızlık yapıldığında başına bir şey gelmeyeceğini bildiği için... Eski hocalarımız var anlatan; biz bir ortama girdik mi herkes ayağa kalkardı, kendimizden büyükler bile bize saygı duyardı ama artık öyle bir durum yok yani. Artık sıradan bir meslek haline geldi doktorluk.” (erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

“Doktorluk bir itibar kazandırır; aslında belki de işin içine girdikten sonra düşüncemiz değişti. 6 yıl önce fakülteye ilk başladığım zamanlarda öyle düşünüyordum. Saygın mesleklerin hiçbirinde yapılamayacak şeyler bize yapılıyor. Kimse bir muhtarın karşısına geçip bile şiddet uygulamıyor veya küfür etmiyorsa bu mesleğin saygınlığı yoktur yani.” **(kadın, 23 yaşında, anne matematik öğretmeni, baba inşaat mühendisi, ikisi de lisans mezunu)**

“Saygın meslek olarak açıkçası doktorluk daha önceleri aklımıza geliyordu. Eski dönemlere göre daha az saygın bir meslek. Ben 23 yaşındayım 50 yaşındaki hastalar hocam, hocam diyip yine saygı gösteriyorlar ama tabii eskilere göre şimdi gördüğümüz saygı daha az.” **(erkek, 23 yaşında, anne memur, baba milli eğitim müdürü, ikisi de lisans mezunu)**

“Saygın meslekler denildiğinde doktorluk aklıma geliyor. Aslında bu eskisi kadar değil, azalan bir şey. Ülkenin şartlarından dolayı bu saygı bence azalıyor ama diğer mesleklere göre hala saygın bir meslek olduğunu düşünüyorum. En azından hastalardan aldığım geri dönüşler hep bu yönde. Doktorluk statü ve itibar da kazandırıyor. Gittiğimiz yerlerde de doktor olduğumuzu öğrendiklerinde ekstra bir saygı gösteriyorlar. Genel manada böyle bir eğilim var bence. Öğrenci olduğumuzu öğreniyorlar, tıp okuduğumuzu öğrendikten hemen sonra aramızdaki diyalog hemen değişiyor.” **(erkek, 26 yaşında, anne ve baba mühendis, ikisi de yüksek lisans mezunu)**

“Saygın meslekler denildiğinde doktorluk aklıma geliyordu. Aslında ben hala düşünüyorum; bence hala çok saygı duyulması gereken bir meslek. Dünyada önem verilen en büyük şeylerden biri insan sağlığıdır. Yine işte öğretmenlik de saygı duyulması gereken mesleklerden biridir ama günümüzde doktorlara da, öğretmenlere de saygı kaldığını düşünmüyorum. Doktorluk bir sosyal statü ve itibar kazandırıyor. Günümüzde saygı evet biraz azaldı ama insanlara doktor dediğinde bakışları değişiyor. Bence kazandırıyor yani. Çok özel bir durum yaşamadım bu konuyla ilgili ama mesela babam benim kızım tıp okuyor dediğinde böyle söyleyişi bile değişiyor. Karşıdaki de ne güzel, maşallah diyor. Onun da aslında bakışı değişiyor.” **(kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)**

Bir yatkınlıklar kümesi olarak değerlendirilebilen habitus; bir anlamda failin ilk sosyalleşmesiyle beraber içselleştirmiş olduğu dışsal yapılardır. Failler, ilk sosyalleşmeleri ile birlikte dışsal yapıları içselleştirerek birtakım yatkınlıklar kazanırlar ki; bu yatkınlıklar, failerin toplumsal uzamdaki konumları ile ilintilidir. Başka bir deyişle; failler, içerisinde bulundukları sınıf için neyin yapılabilir ya da neyin imkânsız olduğunu, pratik yatkınlıkları aracılığıyla bilebilirler. Örneğin; icra ettikleri mesleklere paralel olarak egemen bir konumda olan ebeveynlerin çocukları, aldıkları eğitimin yanında boş zamanlarını müzik aletleri çalarak veya kişisel gelişim kurslarına giderek doldurabiliyorken yoksun ailelerden olan çocuklar eğitimlerine devam edebilmek için boş zamanlarını bir işte çalışarak geçirmek zorunda kalabilirler. İçerisinde bulundukları sosyal sınıfa bağlı olarak neyi yapıp neyi yapamayacaklarına dair olan bilgi habituslarından gelmektedir. Aktör, pratik yatkınlıkları aracılığıyla kendini bilmektedir. Bu bağlamda doktorluğun bir pratik yatkınlık gerektirip gerektirmediği görüşmecilere sorulmuştur. Görüşmecilerin deneyimleri üzerinden bu soruyu cevaplamaları istenilmiştir.

“Bence doktorluğu herkes yapamaz. Yani bir şey de gerekiyor; analitik düşünce bence gerekiyor. Tıp okumak için çok şeye gerek yok ezberiniz güçlüyse tıp okuyabilirsiniz ama mesleği icra etmek noktasında analitik düşünce gerekiyor. Hastaya nasıl yaklaşılacağını kafanda böyle düşünme işleri... Ne bileyim cerrahide analitik düşünce çok önemli... Bir anda karar verme falan... Üniversite öncesinde fizik, kimya ve matematik olsun tıpa girmek için önemli ama sonrası için farklı bir şey lazım.”
(kadın, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba tıbbi satış müdürü)

“Bence doktorluk mesleği bir yatkınlık da istiyor. Şöyle diyeyim el yatkınlığını falan saymazsak bilişsel olarak düşünürsek bazı pratikler yapmaya çalışırken birinin aklına gelmez diğerinin aklına gelir ya bunlar küçükken aldığımız... Ne diyeyim? Alışkanlıklar mı, eğitimler mi? Aslında küçük yaşlardan aldığımız eğitim ve içerisinde olduğumuz şeyler... Mesela yine bir hastaya tedavi vereceksin veya bir şey yapacaksın. Bunu düşünürken mesela o konuda bir şeyler bilmen gerekiyor tabii ama bir oradan bir bilgi bulup bir buradan bir bilgi bulup onları birleştirmen gerekir. İşte aslında bunları herkes birleştiremez.”
(kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

“Doktorluk kesinlikle bir yatkınlık veya yeterlilik istiyor. Şu an çalışan bütün doktorların bu yatkınlığı karşılayabildiklerini söyleyemeyiz. Sonuçta sınavlarda aldığın puanlara göre geldiğin bir okul. Kimse doktorluk yeteneklerini sorgulamıyor ama kesinlikle özel bir meslek; yetenek gerektiren ve herkesin yapamayacağı bir meslek. İnsanlarla uğraşıyorsun bu yüzden iletişim becerilerinin çok yüksek olması lazım. İletişim kuramadığın zamanlarda sonuca varamazsın. Doktorlukta tanı koymanın en önemli yolu anamnez almaktır. Karşıdaki hastayla iyi iletişim kurup doğru sorular sormaktır. Bunu sağlayamayınca gerek tanı koymakta sıkıntı yaşarsınız, yatan hastalarla sorunları çözmekte sorunlar yaşarsınız. Cerrahi bölümlere gelince de o bölümler yetenek gerektiriyor. O işe yatkınlık ve el becerisi istiyor.” (erkek, 26 yaşında, anne ve baba mühendis, ikisi de yüksek lisans mezunu)

“Biraz hassas olmak gerekiyor diye düşünüyorum kendi açımdan. Biraz daha empati yeteneğinin kuvvetli olması, kendi problemlerini aşabilecek bir insan olması gerekiyor. Yani kendi problemlerine boğuşurken başka insanlarla uğraşmak biraz daha karşıdakine de zarar veren bir şey diye düşünüyorum. Kişinin kendisinde de mental bir problem olmaması gerekiyor. Zor bir iş yani karşıdakiyle iletişim kurmak; çünkü toplumun her kesimiyle muhatap halindeyiz. Üniversite mezunu, hâkim veya savcı, ya da şöyle bir şart veya yeterlilik aranmadan her kesimden insanla iletişim kuruyoruz. Burada okuma bilmeyenle de muhatabız, katiliyle de suçlusuyla da muhatabız, zarar görmüşü, suistimale uğramışıyla da muhatabız. Hâkim veya savcılar bile suçlular veya katiller ile bu kadar doğrudan doğruya muhatap olmuyorlar; ya makamlarında oluyorlar ve herkes giremiyor ya da kapılarında korumalar oluyor. Bu anlamda doktorların iletişim kurabilme yeteneğinin, empati kurabilme yeteneğinin olması gerekiyor. Ön yargılarını bırakabilmeli ve iyi kalpli olmalı diye düşünüyorum.” (kadın, 23 yaşında, anne matematik öğretmeni, baba inşaat mühendisi, ikisi de lisans mezunu)

“Doktorluk bence mesleği icra etmek noktasında bir yatkınlık istiyor elbette. Şimdi cerrahlik noktasında el becerisi kısmına girmiyorum bile, onun dışında insanlarla iyi bir iletişim kuramadan kimsenin doktor olabileceğini düşünmüyorum. Mesela bazı arkadaşlarımız var konuşamıyorlar, iletişim kuramıyorlar. Bu arkadaşlar hastalarla nasıl iletişim kurabilecekler? Bunun yanında el becerisi de bir yatkınlık istiyor, cerrahlik noktasında çok önemli bence. Bu yatkınlık mesleğe başladıktan sonra da

kazanılabilir. Öğrencilik sırasında pratikle, ben iğne vururken zorlanıyordum ama şimdi daha iyiyim. Ya da bunların yanında çocukluktan gelen bir yatkınlık da söz konusu olabilir. Öyle değilse bile sonradan da kazanılabilir.”(kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

İntern doktorlar, ekseriyetle doktorluğun birtakım beceriler ve yatkınlıklar gerektirdiğinden bahsetmişlerdir. Birkaç görüşmecinin ilk değerlendirmeleri önemlidir; görüşmecilerimiz, doktorluğun sınavlarda başarı göstererek kazanılabileceğine ancak bu başarının mesleği icra etmek noktasında yetersiz kalabileceğine değinmişlerdir. Yine bazı görüşmecilerimiz, doktorluk için gerekli olan yatkınlıkları pratiklerimiz aracılığıyla veya çocukluk dönemlerimizde yaşadığımız deneyimler aracılığıyla kazanabileceğimize atıfta bulunmaktadırlar. Görüşmecilerimizin değindiği tüm noktalar, ailede başlayan ilk sosyalleşmeleri aracılığıyla birçok pratik yatkınlıkları edindikleri habitusa işaret etmektedir. Dolayısıyla görüşmecilerimizin birçoğunun, doktorluk mesleğini icra edebilecek bir habitusa sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Bir görüşmecimiz ise doktorluk mesleğinin son kertede bir yatkınlık istediğini ancak doktor adayının tıp alanı içerisinde kendi pratiklerine uygun olan bir branşı seçebileceğini belirtmiştir: “Mesela ben ‘tıp mı, diş mi?’ diye tercih yaparken düşündüğümde şunu düşünmüştüm iyi ki de düşünmüşüm. Dişçilik yaparken genelde daha kısır bir alan olan ağzın içindesiniz kesin, ama tıp seçtiğiniz zaman genel cerrah olmakla psikiyatrist olmak çok farklı şeyler. Yani bu eğitim öğretim döneminde de buna karar verebilirsiniz mesela ben girişimsel işlemleri o kadar sevmedim. Ben bir psikiyatrist olabilirim, bir biyokimyacı olabilirim, bir pediatrist olabilirim hiçbir zaman bir ameliyat yapmayacağım. Bunlar birbirinden çok farklı bölümler. Bir pediatrist ile bir genel cerrah arasında çok fark var. Kendi içerisinde geniş bir alan olduğu için kendinize uygun bir bölümü seçme şansınız var. Yani kan tutan biri cerrah olmayabilir evet ama daha uygun bir alan seçebilir.” (kadın, 26 yaşında, anne tıbbi sekreter, baba esnaf)

Görüşmecilerimizin bu konu bağlamında verdikleri cevaplarda dikkatimizi çeken bir diğer şey ise; yatkınlıkların hastalarla iletişim kurmak ve cerrahlık olarak görüşmeciler tarafından ikiye ayrılmasıdır. Doktorluk için gerekli olan bu pratik yatkınlıklardan cerrahlık, görüşmecilerin verdikleri cevaplara bakılırsa şayet; bir el

yatkınlığı, kabiliyet istemektedir. Cerrahi operasyonlara gösterilen titizlik göz önünde bulundurulduğunda bunlar hayli makul isteklerdir. Bir diğer pratik yatkınlık ise iletişim kurabilmektir. Bu bağlamda bir görüşmecimizin verdiği cevap daha ayırt edicidir; görüşmecimiz katil, suçlu, istismara uğramış gibi birçok farklı kesimden insanla diyalog kurduklarını ve bu yüzden doktorun kendi içsel durumlarını işine yansıtmaması gerektiğini söylemiştir. Görüşmecimize göre doktor, önyargılarını bırakarak hastaları ile kuvvetli duygudaşlıklar kurmalıdır. Yine bir diğer görüşmecimizin iletişim bağlamında söyledikleri bu düşünceyi destekler niteliktedir. Görüşmecimiz, doktorun doğru sorular sorarak (iyi bir iletişim kurarak), hastanın anamnezini²⁵ alarak doğru tanıyı koyması gerektiğini düşünmektedir. Zira doğru tanı, doğru bir tedavi yönteminin uygulanması ve hastanın sağlığına kavuşturulması bağlamında hayati önemdedir. Toparlayacak olursak; görüşmecilerimiz genel olarak doktorluğun bazı pratik yatkınlıklar (iletişim kurabilme yeteneği ve el yatkınlığı) istediğini düşünmektedirler. Onlara göre; bu habitusa sahip olamayan kimselerin doktorluk mesleğini icra etmeleri imkânsıza yakın olmakla birlikte hayli zordur.

Daha sonra görüşmecilerimize yönelttiğimiz soru “aldığınız eğitim ile kendinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu olmuştur. Görüşmecilerimiz, 6 yıllık (İngilizce tıp öğrencileri hazırlık ile beraber 7 yıl) eğitimleri neticelerinde doktorluk mesleğine başlamak üzeredirler. Çalışma grubumuzun intern doktorlardan seçilmiş olmasının sebebi ise tam olarak burada yatmaktadır; görüşmecilerimiz 6 yıllık eğitimin son evresindedirler. Son 3 yılda (bilhassa 6. yılda) almış oldukları uygulamalı eğitimleri düşünüldüğünde görüşmecilerimiz öğrencilikten kopuş ve mesleğe giriş aralığındaki basamaktadırlar. Bu bağlamda onlara, aldıkları eğitim neticesinde kendilerini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Bu soruya yanıt olarak “başarılı” , “kısmen başarılı”, “başarısız” ve son olarak “kısmen başarısız” seçenekleri verilmiştir. Görüşmecilerimizin, aldıkları eğitim neticesinde kendilerini nasıl değerlendirdiklerinin, doktorluk mesleğinin saygınlığı ve diğer getirilerinin anlaşılması bağlamında önemli olduğunu düşünmekteyiz.

²⁵ Hastanın, hastalığı ve çevresi hakkında verdiği bilgi. (TDK)

Tablo 16. Katılımcıların Kendi Eğitimlerini Değerlendirmeleri

Aldığınız eğitim ile kendinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?	Frequency	Percent	Valid Percent
Başarılı	17	42,5	42,5
Kısmen Başarılı	23	57,5	57,5
Total	40	100,0	100,0

Tabloya baktığımız gibi dikkatimizi ilk çeken şey; görüşmecilerden hiçbirinin “başarısız” ve “kısmen başarısız” seçeneklerini işaretlemediği olacaktır. Başka bir ifadeyle; görüşmecilerimizin tamamı kendini başarılı olarak değerlendirmektedir. Zira 40 görüşmeciden 17’si “başarılı”, 23’ü ise “kısmen başarılı” seçeneğini işaretlemiştir. Aldıkları eğitim neticesinde kendini başarısız olarak değerlendiren hiçbir intern doktora rastlanılmamıştır. Bu yüzdeler, doktorluk mesleğinin toplumsal uzamdaki konumuna, mülakat gerçekleştirdiğimiz doktorların kendi değerlendirmeleri üzerinden bir bakış açısı sunmaktadır.

Çalışma grubumuzun doktorluk mesleğine bakış açıları, kültürel sermayenin aile ortamında yeniden-üretimi bağlamında hayli önemlidir. İtern doktorlar, kendilerini başarılı olarak değerlendirdikleri, toplumsal uzamda saygın ve itibarlı olarak gördükleri; sosyal, ekonomik ve kültürel sermaye getirisi olan doktorluk mesleğini, kendi çocuklarına da önerirler mi? Bu soru, kültürel -ve kaçınılmaz olarak- sosyal ve ekonomik sermayenin aktarımı neticesinde egemen sınıfların sürekli olarak aynı ailelerden oluşması bağlamında oldukça önemli bir yeri karşılamaktadır. Zira Pierre Bourdieu’ye göre, hatırı sayılır bir sermayeye sahip olan ve görece sosyal ve ekonomik sermaye getirisi fazla olan mesleklerle uğraşan ebeveynlerin çocukları, kültürel birikimi fazla olan ailelerin rehberliğinde ve hiç şüphesiz ebeveynlerinin kendileri için yarattıkları imkânlardan da faydalanarak, yine ebeveynleri gibi sermaye getirisi fazla olan meslekleri tercih etmektedirler. Bu durum, yoksun çevrelerden gelen çocukların imkânsızlıkları düşünüldüğünde, uzun vadede eşitsizliklerin yeniden üretilmesine yol açmaktadır.

Bu noktalar itibarıyla görüşmeler gerçekleştirdiğimiz intern doktorların, çocuklarının eğitim serüvenlerinde onlara nasıl bir yol izletecekleri merakımızı celbetmiştir. Bu gaye ile görüşmecilerimize ilk olarak “ilerde çocuklarınızın da doktor

olmasını ister miydiniz?” sorusu sorulmuştur. Çocuklarının doktor olmasını istemeyen görüşmecilere ise “Hangi mesleklere yöneldikleri takdirde mutlu olursunuz?” sorusu sorulmuştur. Alınılan cevaplar bu bağlamda ilgi çekici olmakla birlikte, görüşmecilerimizin eğitim alanı hakkındaki malumatları ve kültürel birikimleri hakkında da bizlere ipuçları vermektedir.

“Şartlar biraz daha iyileştirilirse, daha uygun bir ortam olursa ben çocuklarımın da doktor olmasını isterim.” (erkek, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur)

“Genelde çoğu doktor çocuğunun doktor olmasını istemez. İş yükü ve yoğunluktan dolayı genelde istemezler ama ben şu an için çocuklarıma tavsiye ederim. Çünkü diğer meslekler ile kıyaslandığında iyi bir konumda. Doktorluğun aile hayatına herhangi bir kötülük yaptığını henüz görmedim. Bu yüzden çocuklarıma önerebilirim. Olumsuz bir şeyle karşılaşmadığım için...” (kadın, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur emeklisi)

“Çocuklarımın doktor olmak istemeleri beni gururlandırır. Derim ki ‘Oh! Ne güzel doktor olacak.’ Bölümü ne olursa olsun seviyorsa eğer ‘tamam’ derim.” (kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)

“Çocuklarımın yetenekleri ve istekleri o yöndeysen doktor olmalarına da müsaade ederim. Yani bazı çocuklar var anne-babalarına özeniyorlar onlar da gidip tıp okuyorlar; bazı çocuklar da var anne-babasının çektiği eziyeti görüyorlar kesinlikle tıp yazmıyorlar. Yani bence çocuğun isteğine bağlı...” (kadın, 26 yaşında, anne memur, baba memur, ikisi de lisans mezunu)

“Şartlar daha da iyi olursa çocuklarımın doktor olmasını isterdim. Şartlar böyle kalacaksa istemem. Tabii ileride şartların daha iyi olma olasılığı var, değişken bir şekilde...” (erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

Görüşmecilerimiz mülakatlar boyunca, kimi zaman çok çalıştıkları için kendilerine vakit ayıramadıklarından ve bu çalışmanın karşılığını alamadıklarından, kimi zaman ise doktorluk mesleğinin saygınlığını eskilere oranla yitirdiğinden dem vurmuşlardır. Bu yüzden birçok görüşmecimiz, -kendi değerlendirmeleriyle- kötü olan bu şartlardan çekindikleri gerekçesi ile çocuklarının doktor olmalarına pek sıcak bakmadıklarını iletmişlerdir. Aynı zamanda görüşmecilerimizin birçoğu saygınlık ve itibar konusunda meslekler içerisinde genel olarak bir çözülme olduğunu ve

doktorluğunda diğer meslekler gibi bu çözülmenden etkilendiğini düşünmektedir. Bu çelişik duruma rağmen birçok görüşmeci çocuklarının doktor olabilmeleri için birtakım şartlar koşmaktadırlar.

“Çocuklarımın doktor olmasını kesinlikle istemem. İşin içine girdikçe ülkemizde birçok meslekte olduğu gibi doktorluk da artık yapılamayacak bir meslek olmak yolunda ilerliyor. Doktorlar dövülüyor artık. Rapor alamadıkları için, izin vermedikleri için doktorlar şiddet görüyor. Bunların değişmesi lazım...” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba esnaf)

“Ben açıkçası çok keyifle okudum inşallah keyifle de yapacağım. Eğer çocuklarım da doktor olmak isterse ben onaylarım. Şartların falan elbette iyileştirilmesi lazım ama tıp okumaya karşı bir çekincem yok. Tıp okumak isteseler desteklerim yani.” (kadın, 23 yaşında, anne matematik öğretmeni, baba inşaat mühendisi, ikisi de lisans mezunu)

“Ben çocuklarımın doktor olmasını istemem açıkçası. Çünkü hayatlarını yaşasınlar isterim. Ben gençliğimi yaşayamadım doğrusu. Hayatı yaşasın bir kere hayata bir kereliğine geliniyor. Benim açıkçası ailemin ekonomik kaygıları vardı ben hızlıca bir şekilde doktor olayım istedim ama çocuklarımın muhtemelen para kaygısı olmayacak. Ha çok başarılı bir çocuk olursa ve idealist biri olursa onun önünü de tutamam. Benim mesleğimden dolayı çocuklarım daha güzel şartlara ulaşacaklar. O yüzden istedikleri şeyleri yapsın isterim ama aynı zamanda kazanabilsin de.” (erkek, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba işçi)

Son görüşmecimizin ifadeleri, doktorluk mesleğinin ekonomik kazancı bağlamında dikkat çekicidir. Görüşmecimiz kendi ailesinin ekonomik problemlerinden dolayı doktorluk mesleğine yöneldiğini ve mesleği icra ettikten sonra da çocuklarının kendisi gibi problem çekmeyeceklerini bildirmektedir. Görüşmecimizin, “mesleğimden dolayı çocuklarım daha güzel şartlara ulaşacaklar” ifadesi ekonomik yönde bir gelecek kaygısının olmadığını göstermektedir.

“Ben çocuğumun yeteneklerinin genç yaşta tespit edilip ona uygun bir mesleğe yönelmesini istiyorum. Zaten ben çocuklarımın doktorluğa meyilli olacaklarını da düşünmüyorum; hem yeteneklerinin bu doğrultuda olabileceğini hem de beni gördükleri için bu mesleği isteyeceklerini düşünmüyorum.” (erkek, 24 yaşında, anne emekli öğretmen, baba emekli diş teknikeri)

“Ben çocuklarımın hangi meslekte olacaklarına karar veremem ama şunu söyleyebilirim: Ben hayatları boyunca onlara her türlü desteği vereceğim ama tercihlerine karışmayacağım.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba esnaf)

Görüşmecilerimizin, çocuklarının eğitim süreçleri hakkındaki tahminleri, kendi içlerinde kültürel birikime sahip birer ebeveyn olacaklarının sinyallerini taşımaktadır. Bu bağlamda bir diğer görüşmecimizin verdiği cevaplar, hatırı sayılır mesleklerden olan ebeveynlerin çocuklarının da hatırı sayılır mesleklere ulaştığı iddiamızı destekler niteliktedir.

“Anne ve babanın iyi bir meslekte olmaları ile çocukların iyi bölümler seçmeleri arasında bence bir ilişki var. Mesela benim annem ve babam mühendis, ben çocuklarımın iş yoğunluğundan dolayı doktor olmalarını istemem ama onlar da istiyorlarsa eğer mühendis olmalarını isterim. Mühendislik bana daha zevkliymiş gibi geliyor. Tabii annem ve babamın bana yaptıklarını ben de onlara yapardım; onları yönlendirir, fikir verirdim ama kararı onlara bırakırdım.” (erkek, 26 yaşında, anne ve baba mühendis, ikisi de yüksek lisans mezunu)

Doktorluk mesleği başlığı altında intern doktorların eğitim alanına dair bilgilerinin ve kültürel birikimlerinin yorumlanması adına, onlara son olarak “iyi bir mesleğe ulaşmak için ne yapılmalıdır?” sorusu yöneltmiştir. Bu sayede görüşmecilerimizin, iyi mesleklere ulaşmak için hangi güzergâhlardan geçilmesi gerektiğine dair bilgiler alınmıştır. Nitekim bu bilgiler görüşmecilerimizin eğitim alanına dair malumatlarını içermektedir.

“Ne istediğini bilmesi gerekiyor çocukların. Hedefsizlik çok kötü... Bir hedefinin olması gerekiyor. Mesela benim de şu an net bir hedefim olmadığı için TUS²⁶’tan sonra ne yapacağımı bilmiyorum. Bu yüzden TUS’a da çalışmıyorum. Bu yüzden önce hedefin olacak sonra o doğrultuda çalışacaksın, emek vereceksin.” (kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

“İyi bir mesleğe ulaşmak için sistematik bir ders çalışma yöntemi gereklidir. Ders çalışmak çok önemli bir yandan kendini geliştirmek... Ama diğer yandan bizim eğitim sistemimiz de var. Normalde lisedeki bir çocuk yalnızca ders çalışmamalı; kitap da

²⁶ Tıpta Uzmanlık Sınavı

okumalı, konsere de gitmeli, gitar da çalmalı. Bence bizim eğitim sistemimiz buna izin vermeli.” (kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)

“Bundan sonra sistem nasıl olur bilemem sınav falan ama bence insan çalışmasının karşılığını her zaman alıyor. Çalışmak, emek vermek, mental olarak hazır olmak, bir şeylere hayır diyebilmek falan bunların karşılığını insan bir şekilde alıyor.” (kadın, 23 yaşında, anne işletmeci, baba işletmeci)

“İyi bir mesleğe kavuşmak için çok çalışılmalı, çok ders çalışılmalı Türkiye şartlarında... Türkiye’de sağlık sektörü mesela hiç ölmez. İyi bir meslek bizde artık karşılığı eşittir para. Ne kadar para kazanıyorsan o kadar iyi bir meslektir. Aklıma gelen ilk üç iyi mesleği sıralayacak olursam; tıp, eczacılık, mimarlık olabilir²⁷.” (kadın, 26 yaşında, anne memur, baba memur, ikisi de lisans mezunu)

“İyi bir meslek için çabalamak lazım, ders çalışmak lazım... Çevre ve yönelim de önemli mesela ailem bana bu kadar destek çıkmasaydı ben de kazanamazdım. Ailemde bana hep güven vardı ben de diyordum ki kazanmazsam olmaz arkamda onlar var.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba şoför)

4.4. BOŞ ZAMANLARI DEĞERLENDİRME

Habitus, faillerin söylemlerinde bulunabileceği gibi aynı zamanda onların duruş, yürüyüş, hal tavır ve kendilerini ifade ediş tarzlarında da belirginleşebilir. Bunun yanında habitus, faillerin estetik beğenileri üzerinde de etki gösterir. Zira daha öncesinde de belirttiğimiz gibi; habitus, aktörlere içerisinde bulundukları toplumsal sınıf bağlamında neyin yapılabilir ve neyin imkânsız olduğuna dair fikir verir. Başka bir deyişle; faillerin gerçekleştirdiği eylemler, toplumsal konumları itibarıyla yapılabilir olarak değerlendirdikleri şeylerdir. Faillerin kendi koşulları itibarıyla yatkinlıklara dönüştürdükleri pratikleri, uzun vadede bir yaşam tarzı haline gelmektedir. Dolayısıyla faillerin beğenileri ve zevkleri de toplumsal uzam içerisindeki konumlarına dair ipuçları vermektedir. Bu bağlamda görüşmecilerimize boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine dair bazı sorular yöneltilmiştir. Sorular soruların yardımıyla, görüşmecilerimizin yaşam

²⁷ Görüşmecilerimizin; daha öncesinde tıp dışında hangi bölümü okumak istedikleri, çocuklarına hangi meslekleri önerebilecekleri ve son olarak iyi meslekler olarak örneklendirdikleri mesleklerin tamamı, toplumsal uzam içerisinde bulunan neredeyse bütün aktörlerin kabulüne dayanan, hatırı sayılır bir sermaye kazandıran mesleklerdir. Bu durum görüşmecilerimizin meslekler hakkında edindikleri bilgilerin göstergesidir.

tarzlarına, beğenilerine dair bilgiler alınmak istenmiştir. Bu bilgiler görüşmecilerimizin habitusları hakkında önemli noktaları karşılamaktadırlar. Görüşmecilerimize ilk olarak “boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz, ne tür etkinliklere katılıyorsunuz” sorusu sorulmuştur.

“Genelde evdeyim, gitarım var gitar çalıyorum. Doğum günü hediyesi olarak bana org aldılar. İnternette takip edip org çalmaya çalışıyorum. Müziğe çok ilğim var. Zaten okulun müzik kulübündeyim. Tıp balolarımız oluyor ben de şarkı söylüyorum. Bağlamam vardı; ilkokuldan beri bağlama çalarım. Onun dışında arkadaşlarım ile sinemaya gideriz.” (kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

“Kitap okumayı çok severim. Uzun zamandır düzenli okuyamıyorum çünkü üniversitede biraz daha yoğunum. Okumayı seviyorum bu yüzden vakit bulduğum zamanlarda okumaya devam ediyorum. Bunun yanında boş vakitlerimi değerlendirmek istiyorum; mesela İspanyolca öğrenmek istiyorum ama burada kurs yok. Piyano çalmak istiyorum ama burada bir yer tek var orası da olmadı ve gidemedim. Boş vakitlerimi değerlendirmek istedim ama yapamadım o yüzden ben de şehre küstüm. Erzurum’da yapılabilecek çok fazla şey olduğunu düşünmüyorum. Sinemaya gitmeye çalışıyoruz. Sonra yemek yapmadığımız için genelde dışarıda yiyoruz. Bu yüzden kafelere gidiyoruz.” (kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)

“Erzurum’a geldikten bir müddet sonra akrobatik paten dersleri almıştım. Bir süre kort tenisiyle ilgilendim. Onun dışında kış sezonlarında olabildiği kadar kış sporları yapmaya çalıştım. Erzurum’un bana sunduğu imkânları değerlendirdim. Spor hayatım hep bir yanımda oldu; o yüzden boş vakitlerimi daha çok sporla geçirdim. Gezi programlarına katılıyorum. Kitap fuarlarına katılıyorum; Erzurum’da her açıldığında ben de değerlendiriyorum. Çok yazarla, kitap imzalatma veya söyleşisine katılma durumlarım oldu. Birebir olarak da tanışma şansım olmuştu birkaç yazarla.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur)

“Boş zamanlarımda sosyal yetkinlikler kazanmaya çalıştım. Spor yapıyordum lisanslı olarak; yakın dövüş sporları, kayak. Bunların dışında snowboard yapıyorum.” (erkek, 26 yaşında, anne ve baba mühendis, ikisi de yüksek lisans mezunu)

“Çok çeşitli sporlar yaptım; spor yapmayı çok severim. Basketbol oynamıştım, burada snowboard yapmaya başladık. Kort tenisi oynadım. Surf yapmaya yeni başladım sayılır. Onu da devam ettirmeyi düşünüyorum. Çok fazla spora başladım ve sonra bıraktım. Yani sürekli olarak uğraşacak bir şeyler buldum. Bunun yanında sinema tiyatroya gidiyoruz. Ve arkadaşlarla okçuluk kursuna gitmeyi düşünüyoruz. Yani Erzurum şartlarında koşulların kötü olduğunu söylemem; aslında kişinin çabasına kalmış bir şey.” (kadın, 23 yaşında, anne matematik öğretmeni, baba inşaat mühendisi, ikisi de lisans mezunu)

“Boş zamanlarımda yabancı dil çalışıyorum. Bilim Teknik ve Poplar Science gibi dergileri okuyorum. Önceden kitap okurdum ama tıp fakültesi okuma alışkanlığınızı alıyor. Çünkü sürekli bir şeyler okuyorsunuz. Normalde üç veya dört günde bir kitap bitiriyordum ama tıp fakültesine başladığımdan beri ayda bir taneyi zor bitiriyorum.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba esnaf)

“Öğrenci kulüplerimiz var onların etkinlikleri vardı onlara katılırız. Sinemaya falan gideriz arkadaşlarla, birbirimizle vakit geçiririz. Ben konserlere çok giderim ama burada maalesef çok fazla konser olmuyor. Yüzmeye gittik ama o da çok soğuk olduğu için devam edemedik. Bu yüzden iç mekânları tercih ettik hep; böyle kütüphanelere, kitap okumaya falan gideriz. Tiyatroya da gideriz; geçen yıl çok sık gidiyordum ama bu sene yoğunluktan ötürü aynı sıklıkla gidemiyorum.” (kadın, 23 yaşında, anne işletmeci, baba işletmeci)

Görüşmecilerimizin bazıları Erzurum’da yaşadıkları için sosyal etkinliklere çok fazla imkan bulamadıklarından yakınmışlardır. Bazı görüşmecilerimiz ise Erzurum koşullarında birçok etkinlikten faydalandıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında, görüşmecilerimizin belirttiği birçok faaliyet (okçuluk, akrobatik paten, piyano çalmak vb.) bir maddiyat istemekle beraber toplumsal uzam içerisinde bulunan her konumdan aktörün gerçekleştirebileceği faaliyetler değildir. Ayrıca bu konu bağlamında görüşmecilerimizin spora ve kitaplara duymuş oldukları ilgiler ise dikkatimizi çeken başka bir noktadır.

Bilindiği üzere sosyal medya kullanımı artık çok yaygın olmakla birlikte, toplumsal sınıf fark etmeksizin neredeyse herkesin sıklıkla kullandığı bir alan oldu. Aktörler sosyal medyayı zaman geçirmek için kullanmanın yanında kendi alanlarına

veya dünyaya dair bilgiler elde edebilmek amacıyla da kullanabilmektedir. Görüşmecilerimize bu bağlamda “sosyal medya kullanır mısınız, ne sıklıkla?” soruları yöneltilmiştir.

“Sosyal medyayı kullanırım ama aktif değilim. Genelde bir şey paylaşan değil de okuyan, bakan kişiyim. Instagram ve Facebook kullanıyorum. Mesela en çok takip ettiğim şeyler komik içerikler. Bölümüme yakın takip ettiğim şeyler de var. Öyle bilimsel anlamda bir şey katacak sayfalar takip etmiyorum ama.” (erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

“Twitter ve Instagram gibi sosyal mecraları kullanıyorum. Twitter’da genel olarak bölümüme yakın içerikleri takip ediyorum. Daha çok kendi branşımla alakalı bana fikir sunabilecek insanları takip ediyorum.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur)

“Daha çok Youtube ve Instagram olarak kullanıyorum. Arkadaşlarımı ve müzisyenleri takip ediyorum. Kendi bölümüme yakın içerikleri de takip ediyorum.” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

“Sosyal medya kullanırım. Genelde instagram kullanırım. Orada da kültürel içerikler takip etmeye çalışırım. Aslında bir anlamda tıptan kaçış olarak görüyorum. Günde on defa girdiğim oluyor.” (erkek, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba işçi)

Görüşmecilerimizden biri sosyal medyayı tıp öğrenciliği eğitiminden kaçış olarak değerlendirmekteyken, diğer görüşmecilerimiz sosyal medya hesapları aracılığıyla da bölümlerine yakın içerikler takip ettiklerini ifade etmişlerdir. Boş zamanları değerlendirme başlığı altında merak ettiğimiz bir diğer konu; görüşmecilerimizden herhangi birinin ihtiyaçlarına yönelik olarak başka bir işte çalışıp çalışmadığıdır. Diğer birçok bölümde olduğu gibi tıp eğitimi de birtakım ihtiyaçlar yaratmaktadır. Görüşmecilerimizin bu ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları, ihtiyaçlarına istinaden başka bir işte çalışmak zorunda olup olmadıkları, ailelerinden destek alıp almadıkları gibi konular, araştırmamız içerisinde önemli bir konumu işgal etmektedirler. Bu yüzden görüşmecilerimize mülakat formu içerisinde “öğrencilik yaparken başka bir işte çalıştığınız oldu mu ve masraflarınızı nasıl karşılıyorsunuz?” soruları sorulmuştur.

“Öğrencilik yaparken başka bir işte çalıştığım olmadı. Bursum var babam da gönderiyor intern doktorluktan da maaş alıyorum. Tıp eğitimi alıp çalışan bilmiyorum. Ben hiç karşılaşmadım.” **(kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)**

“Öğrenciliğim esnasında başka bir işte çalıştığım olmadı. Zaten devlet kredim var onun dışında da ailem karşılıyor. Çalışan kimseye de hiç rastlamadım, hiç görmedim. Hani ben mesela kendi masraflarını karşılamak için çalışmak zorunda olanları hiç duymadım ben. Zaten ihtiyaçları olsa bile yoğunluktan ötürü çalışabileceklerini düşünmüyorum.” **(kadın, 23 yaşında, anne işletmeci, baba işletmeci)**

“Çevremde atıyorum 300 tane arkadaşım varsa 1-2 tane çalışan vardır. İstisnai bir durum söz konusu burada... Düzenli bir şekilde çalışan, ben hiç tanımadım ama tıbbı bırakıp belli bir yerde memurluk yaparken aften yararlanıp tıpa geri dönen varmış.” **(erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)**

“Öğrencilik yaparken bir işte çalışmadım. Masraflarım da ailem tarafından karşılanıyor. Tıp eğitimi alırken çalışan hiçbir arkadaşım olmadı. Öyle biriyle hiç karşılaşmadım.” **(kadın, 26 yaşında, anne memur, baba memur, ikisi de lisans mezunu)**

“Öğrencilik yaparken başka bir işte çalışmadım. Masraflarımı da kendim karşılıyorum. Ben okurken bir tane kız tek vardı o çalışıyordu. İhtiyacı olduğu için çalışıyordu birkaç ay tek çalışabildi. Ben tıptaki arkadaşlarımı düşündüğümde çalışanlar istisnadır. Çünkü çok az vardır.” **(erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba işçi emeklisi)**

Görüşmecilerimizin ifadeleri ekseriyetle aynı çerçevede olmakla beraber birbirilerine oldukça benzemektedirler. Zira görüşmecilerimizin hepsi öğrencilikleri aşamasında hiçbir işte çalışmadıklarını, ihtiyaçlarının ise genelde aileleri tarafından karşılandığını bildirmiştir. Birkaç görüşmecimiz tıp okurken çalışmak zorunda kalan arkadaşlarının sayı olarak istisna denilecek kadar az olacaklarını ifade etmiştir. Bir diğer görüşmecimiz ise bir arkadaşının yalnızca birkaç ay çalışabildiğinden bahsetmiştir. Görüşmecilerimizin, öğrencilik aşamasında herhangi bir ekonomik kaygılarının olmaması ve ihtiyaçlarının genel olarak aileleri tarafından karşılanması, hem görüşmecilerimizin sosyoekonomik profillerine hem de tıp tercihinde bulunan

öğrencilerin genel olarak hangi toplumsal sınıftan geldiğine dair kuvvetli ipuçları vermektedir. Zira Pierre Bourdieu'nün Fransa'da gerçekleştirdiği çalışmalarda yükseköğrenime giren tarım işçisi ailelerden olan çocukların yalnızca % 1 oranında olduğu hatırlanıldığında, çalışma grubumuz özelinde de böyle bir durumla karşılaştığımızı söylemek mümkündür. Bourdieu'ye göre yoksun sınıflardan olan öğrencilerden birçoğu, yükseköğrenim süreçlerini devam ettirebilmek için ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir işte çalışmak zorundadır. Zira ebeveynleri, çocuğun eğitim ihtiyaçlarını karşılayabilecek ekonomik –daha da önemlisi kültürel- sermayeden mahrum olan aktörlerdir. Bourdieu'nün analizlerine yakın bir sonuca ulaşmamızın en belirgin kanıtı ise çalışma grubumuzdan hiçbir görüşmecinin ihtiyaçları neticesinde çalışmaya gerek duymayışı olmaktadır. Görüşmecilerimizin tamamı, ihtiyaçlarının genel olarak aileleri tarafından karşılandığını bildirmiştir. Üstelik görüşmecilere sosyal çevrelerinde bulunan arkadaşlarından çalışan kimselerin olup olmadığı sorulduğunda ise varsa bile istisna denilecek kadar az olacakları yanıtı alınmıştır.

4.5. GELECEK TAHAYYÜLÜ

Pierre Bourdieu'ye göre geldikleri toplumsal sınıfla bağlantılı olarak öğrencilerin geleceğe dair hayalleri müphem veya nettir. Egemen sınıflardan gelen ve gelecek ile ilgili tek bağlantısı okuduğu okul olmayan öğrencilerin geleceğe dair hayalleri oldukça nettir. Çünkü okul istedikleri yönde ilerlemezse bile bu öğrenciler, ailelerinin toplumsal konumlarıyla bağlantılı olarak başka alternatiflere de yönelebilirler. Nihayetinde geleceklerini sadece okula bağlamadan ebeveynlerinin işini devralabilir veya ekonomik sermayelerini kaynak olarak kullanarak başka işlerle uğraşabilirler. Dolayısıyla gelecek tahayyülleri belirgin olmakla birlikte birtakım planlar içermektedir. Oysa yoksun çevrelerden gelen öğrenciler için gelecek pek tatsız bir konudur. Zira bu öğrenciler için yarın ne olacağı müphem bir hava taşımakla birlikte içerisinde bazı kaygıları da barındırmaktadır. Yoksun çevrelerden gelen çocuklar için iyi bir gelecek, yalnızca okudukları okul ile bağlantılıdır. Okul serüvenleri umdukları güzergahta seyrederse eğer kendileri için iyi bir gelecek tayin edebilirler. Bu süreçte bir problemle karşılaşabilme ihtimalleri ise gelecekle tüm bağlantılarının kopabileceği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla yoksun çevrelerden gelen öğrenciler için gelecek kaygısı daimi olarak vardır. Çünkü bu öğrenciler için okul dışında ailelerinden devralacakları bir iş veya bir

miras bulunmamaktadır. Bu durum ise okula dört elle sıkı sıkıya sarılmalarına neden olmaktadır.

Yukarıda yer verildiği gibi; yoksun çevrelerden gelen öğrenciler için gelecek sürekli kaygı vermekle birlikte müphem bir görüntü çizmekteyken, egemen ailelerden gelen öğrencilerin geleceğe dair endişeleri bulunmamakla beraber onlar için gelecek daha belirgindir. Çalışma grubumuz üzerinden bu durumu yorumlayacak olursak; görüşmecilerimizin birçoğu görece hatırı sayılır mesleklerle uğraşan ebeveynlere sahiptirler. Bunun yanında öğrenciliklerinin ardından ulaşacakları doktorluk mesleği onlara, toplumsal uzam içerisinde ekonomik, sosyal ve kültürel getiriler vaat etmektedir. Güncel koşullarımız düşünüldüğünde iyi meslekler ile geleceğe dair endişeler arasında ters bir ilişki olduğu göze çarpmaktadır. Başka bir deyişle; nispeten daha iyi mesleklerle uğraşan aktörlerin geleceğe dair endişeleri azalırken, geleceğe dair endişelerinin fazla olduğu aktörlerin görece daha kötü mesleklerle uğraştığı görülmektedir. Bu bağlamda mülakatlar gerçekleştirdiğimiz intern doktorların, geleceğe dair endişelerin daha az olması beklenmektedir. Zira saygın, itibarlı ve kazançlı bir mesleğe başlamak üzereler. Dolayısıyla, görüşmecilerimizin gelecekle olan bağlantılarını öğrenmek üzere onlara bazı sorular yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilki “eş seçimi için kriterleriniz nedir, ne olurdu?” sorusudur.

“Eşimin doktor olmasını isterim. Çünkü zaten ben böyle şeylerden, işim hakkında konuşmayı severim. Başka bir meslekten olsaydı sıkılırdım muhtemelen. Sosyal statü, itibar ve meslek bence önemli şeyler. Yani açıkçası bunlar önemli olmayan şeyler desem çok gereksiz bir romantizm olur. Bu yüzden bence önemli... Çünkü olanda görüyoruz.” (kadın, 23 yaşında, anne işletmeci, baba işletmeci)

“Benim için her şekilde saygı çok önemlidir; saygı duyulmayı her şeyden önde tutuyorum. Aileme, kendine ve bana saygılı olmalı. Kendine saygılı olması benim için çok önemli. Hep şey derler: sağlık sektöründeki birini yine sağlık sektöründeki biri anlar. Seçeceğiniz branş olayı özelleştiriyor ama genel itibarıyla nöbet sistemi, hastane sistemi... Eşim doktor olabilir ama olmazsa olmazım değil.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur)

“Eş olarak doktor olmasını isterim. Yani tıpa yakın bir alandan... şöyle ki; bir muhabbet yani eşler arasında ortak bir ilgi alanı olmasından yakın meslek grupları

olması önemli.” (erkek, 24 yaşında, anne hemşire, baba öğretmen, ikisi de lisans mezunu)

“Kafamın uyduğu, sohbet edebileceğim, muhabbet edebileceğim biri olmalı. Doktor olabilirse mesela beni anlayabilir. Şartlarımı çalışma koşullarımı falan. Ama aynı zamanda doktor olsa nöbetler yüzünden birbirimizi bile göremeyeceğiz belki de.” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

“Benden zeki olması gerekiyor. Çünkü benden daha az zeki olmasın istiyorum. Benimle aynı seviyede de olabilir. Zeki olması önemli benim için; beni etkileyebilmesi önemli. Eşimin de doktor olmasını isterim. Beni anlayabilmeli; iş ortamını, anlattığım şeyleri bilmeli. Bilmeli ki; destek olabilsin bana. Doktor olmasını istemememin bir diğer nedeni de anne ve babamın öyle bir eş adayı olması istediklerini bildiğim için. Bana yakıştıracaklarını ve onu beğenecekleri biri olmalı; çünkü onların da mesleğe önem vereceklerini düşünüyorum. Mesela anne babam psikolojik danışman ama beni bu konuda yeterince anlayabildiklerini düşünmüyorum. Ben de onlar üzülmesin diye çok da anlatmak istemiyorum. Bu yüzden eşim yaşadığım hayatı bilmeli, bu hayata hâkim olabilmeli. Doktor olmasaydı eğer hukuk mezunu avukat bir eşim olsun isterdim.” (kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

Son olarak yer verdiğimiz görüşmecimizin ifadeleri dikkat çekicidir; görüşmecimiz, eşinin ondan zeki olmasını ve bu kriterin önemli olduğunu ifade etmiştir. Devamında da eşinin doktor olmasını istediğini eklemiştir. Buradan hareketle görüşmecimizin, doktorluk mesleğini ifa eden kimselerin zeki olduğuna dair bir düşüncesinin olduğunu söylememiz mümkündür. Ayrıca görüşmecimiz, anne-babasının da doktor bir eş görmekten memnuniyet duyacaklarını eklemiştir. Çünkü görüşmecimize göre ebeveynleri de mesleğe önem vermektedir ve doktorluk onlar için uygun bir meslektir. Son olarak görüşmecimiz, eşinin doktor olmazsa eğer avukat olabileceğini bildirmiştir. Hem doktorluk hem avukatlık saygınlık ve ekonomik kazanç noktalarında toplumsal ikrarımıza dayanan mesleklerdir.

“Daha çok kendi mesleğimden birini tercih etmek istiyorum. Çünkü beni anlayabileceğini düşünüyorum tek sebebi bu. Bu konuda başka da aklıma gelen bir şey

yok şu an için. Kültürel olarak seviyelerimizin eşit olması lazım...” (kadın, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur emeklisi)

“Çok evlilik düşünen biri değilim açıkçası. Şimdiye kadar böyle bir kriter düşünmedim hiç ama ilişki açısından baktığımda doktor olursa anlayabilir. Şimdi bir de böyle bir sorun var her iki taraf da doktor olunca da olmuyor. İki taraf da cerrah bu yüzden çok az görüşüyorlar.” (kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)

“Açıkçası eşimin üniversite mezunu olmasını isterdim. Kendim okumamış olsam belki fark etmez derdim ama kendim okuduğum için eşimin de üniversite mezunu olmasını isterim. Neticede üniversitede sadece mesleğinize yönelik eğitim almıyorsunuz bir sürü farklı kazanımları oluyor. Eşimde de o kazanımların olmasını isterim. Özellikle bir bölümden olsun diyemem ama birbirimizi anlayabilmemiz açısından doktorluğun olmasını isterim. Özellikle kadınlar için bu kadar yorucu bir mesleğe sahip olmayan bir eşin anlayış göstermesi, nöbetlere bir şey dememesi biraz daha zor oluyor. Tıbbın içerisindeki insanlar birbirilerini daha iyi anlıyor ve idare ediyor diye gözlemliyoruz.” (kadın, 23 yaşında, anne matematik öğretmeni, baba inşaat mühendisi, ikisi de lisans mezunu)

Görüşmecilerin ifadelerine bakıldığında dikkati ilk çeken şey; neredeyse bütün görüşmecilerimizin, eşlerinin doktor olmasını istedikleri olacaktır. Birçok görüşmecimiz, çalışma koşullarından ötürü kendileri gibi doktor olacak olan eşlerinin onları anlayabileceklerini düşünmekteyken, bazı görüşmecilerimiz ortak bir ilgi alanına sahip olabilmek açısından doktor eş istediklerini belirtmişlerdir. Görüşmeler gerçekleştirdiğimiz intern doktorların eş kriterleri, sermayenin ailelerde yeniden üretilmesi bağlamında bazı şeyler ifade etmektedir; zira anne ve babanın doktor olduğu aileler ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeye büyük oranda sahiptirler. Böyle bir ailede dünyaya gelen çocuklar, henüz çocukluk yıllarından itibaren ebeveynlerinin onlara sağladığı imkânlar ölçüsünde pratik yatkınlıklar geliştirecek ve kuvvetle muhtemel ebeveynleri gibi hatırı sayılır sermaye getirisi olan mesleklere yöneleceklerdir. Esasen görüşmecilerimizin neredeyse hepsi güçlü olasılığın farkındadırlar. Öyle ki; görüşmecilerimizin genel ebeveyn profilleri ile kıyasladığımızda görece daha aşağıda meslekler icra eden ebeveynlere sahip görüşmecilerimizin fikri de

bu yönde olmuştur. Bahsi geçen görüşmecilerimiz eşlerinin doktorluk veya yine doktorluk gibi getirisi fazla olan bir meslekle uğraşmalarını istediklerini ifade etmişlerdir. Görüşmecilerimiz bu sayede çocuklarına daha güzel bir yaşantı sunabileceklerini düşünmektedirler.

“Doktor olduğumuz için bence bir ortalamanın üzerindeyiz. Bu şartlarda kalkıp ekonomik endişelerim var dersen biraz yanlış olur. Mesleğimden ötürü endişem yok açıkçası. Ama mesela çevremde iki asgari ücretle çalışan ailelerin kaygılarının olmasını çok net bir şekilde anlıyorum. Hem çocuklarımıza iyi bir gelecek bırakmalıyız.” (erkek, 24 yaşında, anne ve baba temizlik görevlisi)

“Ben sonuçta cerrahi bölüm de seçebilirim çok yoğun bir bölüm de olabilir o yüzden doktor olmasını isterim. Ama statü olarak ben şuna inanırım erkeklerin kadınla eşit olmasına. Türk toplumunda yaşıyoruz sonuçta belli şeyler var ve erkeklerin kendilerinden dolayı bunu kaldıramadığını düşünüyorum. Kadının statüsünün ondan yüksek olmasını... Bakın maaş demiyorum mesela doktorların arasında da maaş farkı var onu kastetmiyorum. Beni daha iyi anlayabileceğini düşündüğüm için doktor olmasını tercih ederim aslında. Meslek ve statü olarak tabii dini, aile gibi olaylar farklı. İkimiz de aynı meslekten olursak hem birbirimizi anlarız hem de çocuklarımız daha güzel koşullarda büyür.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba şoför)

Bir diğer görüşmecimiz ise genel olarak aldığımız cevaplardan farklı olarak bambaşka bir cevap vermiştir. Araştırmamızın farklı renklerden oluşan karma bir desene sahip olduğunu göstermek açısından görüşmecimizin yanıtına yer vermemiz gerektiğini düşünmekteyiz: *“Eş seçimi için şunu diyebilirim; benim mesleğim zor bir meslek. Ben onun arkasını toplayamayacak kadar yoğun olacağım. Benim arkamı toplayabilecek ve çocuklarıma güzel bir annelik yapabilecek bir eş istiyorum. Meslek olarak doktorluk dışında ne olursa olsun istiyorum. Çünkü buzdolabının üzerinde benim akşam şu nöbetim var ve çocuğun şu ihtiyaçları var diye yazılı bir not istemiyorum. Veya ikimizin de evde olmadığı çok yoğun olduğumuz bir günün ardından ev yemeği değil de dışarıdan fast food yemek istemiyorum.” (erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba esnaf)*

Gelecek tahayyülleri başlığına giriş yaparken de belirttiğimiz gibi; Pierre Bourdieu'ye göre eğitim alanı içerisinde hâkim gruplardan gelen öğrencilerin geleceğe

dair planları nettir ve bu öğrenciler geleceğe yönelik endişeler taşımamaktadırlar. Oysa aynı durum yoksun çevrelerden gelen öğrenciler için farklıdır; yoksun öğrenciler geleceklerinin belirsizliği karşısında sürekli olarak kaygı duymaktadırlar. Bu bağlamda görüşmecilerimizin ne durumda olduğunu öğrenebilmek amacıyla onlara “geleceğe yönelik ekonomik, kültürel, sosyal endişeleriniz var mıdır?” sorusu sorulmuştur.

“Geleceğe yönelik olarak sosyal endişelerim yok açıkçası. Zaten sürekli olarak hastanede olduğumuz için hemşire ve doktorlarla akraba gibi oluyoruz. Bir aile gibi yaşıyoruz burada nöbetlerde falan. Genel olarak oradan oluşur sosyal çevrem. Ne kadar farklı çevrelerden arkadaşlarım olursa aslında o kadar iyi olur benim için. Ekonomik olarak endişelerim de yok benim çok zengin olmak gibi bir gayem yok makul bir hayat istiyorum. Kafam yeterince rahat olsun yeter. Kültürel olarak çocuklarıma yetemeyebilirim. Çünkü işimden dolayı pek fazla zaman ayıramayabilirim ama ben götüremesem bile onların kültürel faaliyetlere katılabilmesi için her türlü ortamı sağlarım. Öyle olmaları lazım zaten...” **(erkek, 23 yaşında, anne memur, baba milli eğitim müdürü, ikisi de lisans mezunu)**

“Geleceğe yönelik herhangi bir kültürel, sosyal ve ekonomik endişem şu an için yok. Babam kültürel konularda hâkimdir konuyu bilmese de beni çok rahatlatır. Ya o konuda konuşur ya da genel olarak o konuda bir konuşma yaparak beni rahatlatır. Mesleği elime aldıktan sonra ekonomik sıkıntılarımdan olacağını düşünmüyorum. Yerden yere maaşlar çok değişiyor Erzurum’da 7-8 bin alıyorlar diye düşünüyorum.” **(kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)**

Görüşmecilerimizden birinin bu soruya verdiği yanıt daha etraflıca olmuştur; görüşmecimiz soruyu birçok açıdan değerlendirerek cevapta bulunmuştur: *“Geleceğe yönelik olarak ekonomik endişem yok. Bir tıp mezununun ekonomik endişelerim var demesi bence biraz şükürsüzlük olur. Çoğu insanın bu bölümü seçmesinin sebebi ekonomik kaygılara cevap verebilecek olmasıdır. Aile baskısı var, puanıma yazık olmasın düşüncesi var, ileride garanti meslek görülmesi, iyi para kazandırması var. Saygın ve itibarlı bir meslek... Bu yüzden ekonomik bir kaygı güdülmesini ben çok mantıklı bulmuyorum açıkçası. Ekonomik olarak diğer mesleklerle kıyas yapıldığında ben ekonomik endişelerim vardır demeye utanırım. Endişesi olan insanlara saygı*

duyarım; farklı istekleri vardır orası ayrı. Sosyal olarak endişeler branş seçimi ile çok alakalı bence. Tıp öğrencilerinde ise şöyle bir yönelim var: hastalarla çok uğraşmayayım. Zaten TUS'ta da hastaya uzak olan bölümler, en çok puan isteyen bölümler. Bu bölüm tercih edilmeye başlandı ve cerrahi branşlar TUS'ta düşük puanlara sahip. İnsanlar artık daha az hastayla birebir ilişki kuracak bölümlere yöneliyorlar. O yüzden sosyal çevreme ve aktivitelerime yansımın, çok nöbetim olmasın diye bu bölümler için ciddi çabalar sarf ediyorlar TUS için. Hastalara uzak olmaları sosyal ilişkilerini etkilemiyor. Kültürel olarak doktorların çoğu topluma kıyasla kültür seviyesi yüksek konumdalar. Bunu çocuğa aktarabilmek konusunda yine yoğunlukları anlamında talihsizler. Doktorlar mesela çocuklarına sosyo-kültürel anlamda kendini geliştirebileceği bir ortamı maddiyat açısından o fiziksel ortamı sağlayabilir ama ilgilenmemek noktasında zorlanabilirler. Hastane dışında benim mesela çocuğumla ilgilenmem mümkün görünmüyor. Seçeceğim branşla alakalı bir durum bu..."(kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur)

"Geleceğe yönelik ekonomik bir endişem yok. Açıkçası benim hiçbir zaman ekonomik sorunlarım olmadı, hiçbir zaman parasızlık çekmediğim için hiç böyle şeyler tatmadım. Anne ve babamın meslek durumu iyiydi ben de doktor olacağım bu yüzden para kazanırım diye düşünüyorum. Kültürel olarak endişeleriniz yaşadığınız ile bağlıdır bence. Uzmanlığımı İstanbul'da yapıyor olursam ya da İzmir'de, işte o zaman kültürel olarak bir sorun yaşayacağımı düşünmüyorum. Ben kendimi sürekli olarak yenileyen, yenilikleri takip eden bir insanım bu yüzden 15 sene sonra da çocuklarıma kültürel anlamda yetebileceğimi düşünüyorum." (kadın, 24 yaşında, anne ve baba psikolojik danışman, ikisi de lisans mezunu)

"Geleceğe yönelik ekonomik bir endişem çok yok açıkçası. Hayattan da para konusunda çok yüksek bir beklentim de yok. Bu yüzden beklentimi fazlasıyla karşılayabilecek bir mesleğim var. Sosyallik konusunda birtakım endişelerim var aslında. İşteki yoğunluktan ötürü zamanım kalmayabilir diye düşünüyorum. Seçeceğim bölümle de ilgisi var elbette. Çocuklarıma bence yetebilirim ben kültürel olarak. Mesela kendi ailemi düşünüyorum; ailem benim için yeterliydi. Ben de çocuklarıma yeterli olabilirim." (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba emekli öğretmen)

Geleceğe yönelik olan sorumuza aldığımız cevaplar, intern doktorların geleceğe yönelik kaygılarının yok denilecek kadar az olduğunu göstermektedir. Öyle ki; bazı görüşmecilerimiz kendi aile koşulları üzerinden değerlendirerek daha öncesinde problem yaşamadıklarını ve buna paralel olarak ileride kendilerinin de problem yaşamayacaklarını düşünmektedirler. Bir görüşmecimiz bu bağlamda babasının sürekli olarak onu motive ettiğini de örnek vermiştir. Görüldüğü üzere çalışma grubumuz, ekseriyetle geleceğe dair endişe yaşamamaktadırlar. Şüphesiz okudukları bölüm ve devamında elde edecekleri meslek olan doktorluğun yanı sıra, kendi ailelerinin toplumsal konumlarına bağlı olarak elde ettikleri koşullar da bu noktada önem arz etmiştir. Zira görüşmecilerimiz eğitim alanına vâkıftırlar. Dolayısıyla mesleklerinden yola çıkarak gelecekte nelerle karşılaşacakları noktasında birtakım kuvvetli tahminlere sahiptirler. Son olarak görüşmecilerimizin bu soruya verdikleri cevaplar üzerinden dikkatimizi çeken bir diğer nokta ise; görüşmecilerimizin sosyal anlamda bazı endişelerinin olmasıdır. Birçok görüşmeci ileride mesleklerinden ötürü yeterince sosyal olamayacağını düşünmektedir. Burada her mesleğin özgül koşulları itibarıyla bazı meşguliyetler yarattığını belirtmekte fayda vardır. Nitekim doktorluk mesleği özelinde de tüm branşlar aynı iş yüküyle çevrili değildir; nispeten daha rahat branşlar da vardır. Son görüşmecimizin cümleleri iddiamızı destekler niteliktedir.

Geleceğe yönelik olarak görüşmecilerden cevaplandırmalarını istediğimiz bir diğer soru ise kendilerini nasıl bir anne/baba olarak hayal ettikleri sorusudur. Örneklemimizdeki intern doktorların nasıl bir aile kuracakları, nasıl bir eş tercih edecekleri; genel bir deyişle geleceğe yönelik planları, sermayenin aile içerisinde yeniden üretimi bağlamında ziyadesiyle önemlidir. Bu anlamda, görüşmecilerimizin kendi olası ebeveyn profilleri hakkındaki yorumları, kendileri gibi alanların işleyişleri hakkında malumat sahibi çocuklar yetiştirerek alanların sermayelerini bir elde tutmaları noktasında önem teşkil etmektedir. Görüşmecilere bu vesileyle “kendinizi nasıl bir anne/baba olarak hayal ediyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir.

“Büyük ihtimalle çocuklarının üzerine çok titreyen, biraz baskıcı, çok pımpirikli bir anne olabilirim. Sevgimi göstermeyi çok severim; büyük ihtimalle çocuklarımı da sıkabilirim. Sağlığı olsun, gezdiği yerler olsun günde 10-15 defa olsun ararım. Öyle bir anne olurum büyük ihtimalle. Çünkü şu an annemle de görüşmelerimiz böyle; günde 10

defa araştırırız. Ben de büyük ihtimalle annem gibi olurum.” (kadın, 24 yaşında, anne öğretmen, baba memur emeklisi)

“Sevgi ve saygı konusunda, imkan sağlama konusunda yeterli bir anne olacağımı düşünüyorum. Eğitimlerine olan ilgileri konusunda da yeterli bir anne olabilirim. Ben ailemde eğitimdeki seçimlerim için çok saygılı bir tutumla karşılaştım bu yüzden ben de çocuklarıma karşı çok saygılı olacağım. Ellerimi tamamen üzerlerinden çekmemek kaydıyla seçtikleri her şeye saygılı duyacağım. O benim onun üzerindeki etkimden haberdar olmayacak, tamamen kontrolü bırakmadan saygılı olacağım.” (kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba memur)

“Muhtemelen iyi bir baba olurum; çocuklarıma çok değer veririm herhalde. Eğitim konusunda ise onlara elimden gelen her şeyi yaparım. Zaten hem çok küçük yaşlardan hem okulda hem de spor branşlarında ne istiyorsa bir arada yapsın isterim. Okulun yanında spor ya da enstrüman da olabilir. Kendini geliştirsın ve bir yaştan sonra kendilerini bildikten sonra istedikleri yönde devam etsinler. Hatta sol ayaklı bir oğlum olursa onu yetiştirip Fenerbahçe’de sol bek oynattırmak isterim.” (erkek, 23 yaşında, anne memur, baba milli eğitim müdürü, ikisi de lisans mezunu)

“Çok baskıcı bir anne olmazdım galiba çok yumuşak da olmazdım. Ben kontrol ederdim galiba. Kardeşimden bildiğim için tahmin ediyorum. Onlar için neticede en iyisi olmasını isteyeceğim. Eğitime de çok fazla önem veriyorum. O yüzden baskıcı, otoriter bir tutumla değil ama serbest bırakacak bir tavırla da değil... Öyle bir şey vermeliyim ki; sorumluluklarının farkında olsun, ders çalışması gerektiğinin farkında olsun. Başarılı olabilmesi için ders çalışmasını sağladım. Kitap okumasını öğretirim. Bence bu küçüklükten onun yanında okursan o çocuk da okur ve beraber okursunuz. Annem babam da ben küçükken kitap okuyordu, beraber okuyorduk. Muhtemelen ben de onlardan etkilendim.” (kadın, 23 yaşında, anne avukat, baba mali müşavir, ikisi de lisans mezunu)

“Yoğun bir meslek grubundayız; çocuklarımin ne kadar hayatında olabilirim bilemiyorum. Ya iş hayatından biraz kısmak gerekecek; ya da çocuklarla vakit geçirmekten kısmak gerekecek. Eş seçimi burada önemli aslında yeteri kadar destek sağlayabilecek bir eş olursa iki durum da idare edilebilir. Gerekirse bir süre istifa etmeyi düşünebilirim belki; ilk doğdukları zamanlarda. Eğitimlerine de önem veririm ve

üniversiteye girmelerini isterim. Onların okulunu en üstte tutmam ama ilgilenirim.”
(kadın, 23 yaşında, anne matematik öğretmeni, baba inşaat mühendisi, ikisi de lisans mezunu)

“Annem gibi bir anne olmak isterdim; çocuklarına çok düşkün, her şeyiyle ilgilenen, onlar için her türlü fedakârlığı yapabilen... Öyle klasik bir anne... Ben üniversiteye hazırlandığım dönem annem ders çalışma sistemi ve okuma alışkanlıkları aşıyordu bana. Benim okuduğum lise uzaktı. Uzakta okuduğum için gidip gelmem uzun sürüyordu. O yüzden sabahları biraz erken kalkıyordum, sabahları erken kalkınca da erken yatıyordum mecburen. Uykum geliyordu. Annem hani pencereyi açıyordu, su getiriyordu, kahve yapıyordu... Sürekli uyanık kalıp ders çalışayım diye. Mesela bazı çalışmadığım dersleri edebiyat, Türkçe, dil anlatım derslerini kendisi çalışıp özet çıkarıyordu ve bana anlatıyordu. 9. Sınıfta kitap okuyup özet çıkarmamız gerekirken bazı kitaplarımı annem okuyup özet çıkarıp bana anlatmıştı. Bana fazlasıyla yardımcı oldu. Ben de onun gibi olmak isterdim.” (kadın, 26 yaşında, anne memur, baba memur, ikisi de lisans mezunu)

“Biraz otoriter bir anne olarak düşünüyorum kendimi. Sevgiden ziyade çocuklarımdan yeter ki hayatları iyi olsun diye daha katı ve disiplinli davranacağım gibi hissediyorum ama... Kesinlikle onlara ders çalışma yöntemleri ve okuma alışkanlıkları aşılayacağım. Mesela ben lisenin son dönemlerinde bir şeyleri yanlış yaptığımı biliyordum ama sonra düşündüm, sonra yardım aldım şöyle çalışsan daha iyi böyle yapsan daha iyi diye... Öyle kendimi toparladım. Mesela işitsel zeka, görsel zeka durumları var. Bana dediler ki görsel hafızan daha iyi o yüzden not alarak çalış diye. Ben de bunları öğretebilirim çocuklarıma. Aynı zamanda onlara bir kütüphane de bırakmak istiyorum. Annemi şikayet ediyordum ama büyük ihtimalle ben de çocuklarımdan haberdar olmak isterim. Seviyesini öğrenip yardım etmeyi isterdim. Eksiklerini tamamlamaya çalışırdım. Biz bölüm tercihlerini 17 yaşında yapıyoruz sonuçta ne kadar sağlıklı olabilir ki? Bu yüzden çok erken tercihleri doğru olur mu? Anne baba yönlendirmelerine ihtiyaçları olabilir ama çocuğunu çok iyi tanıman lazım... Nelerden hoşlanıyor nelerden hoşlanmıyor?” (kadın, 24 yaşında, anne mimar, baba şehir plancısı ve profesyonel ressam, ikisi de lisans mezunu)

“Muhtemelen kendi babamdan gördüğümü ben de onlara yapacağım; gerekli olan tüm tecrübe ve yönlendirmeyi onlara sağlarım, hata yapmalarına mümkün mertebe izin veririm çünkü hata yapılmadan öğrenilmiyor bazı şeyler. Öğüt vererek kalıcı olmuyor bence. Onların hata yapıp düşmeleri gerekiyor ki öğrensinler. Ben de öyle öğrendim. Onun dışında sıkmayan, rahat bir baba olarak hayal ediyorum kendimi.”
(erkek, 26 yaşında, anne ve baba mühendis, ikisi de yüksek lisans mezunu)

Görüşmecilerimiz genel olarak ebeveynlerinden gördüklerini çocuklarına aktarmak istemektedirler. Bu durum bir anlamda görüşmecilerimizin, bebeklikten başlayarak çocukluk yılları ile geçirmiş oldukları gelişim süreçleri hakkında kendilerini yeterli bulduklarını göstermektedir. Birçok görüşmecimiz “annem gibi, babam gibi” ifadeleri kullanmıştır. Bunun yanında çocuklarını fazla sıkmadan eğitim süreçleriyle de birebir olarak ilgileneceklerini ifade etmişlerdir, görüşmecilerimiz. Ebeveynlerinin ilgi düzeylerine dair istatistiksel veriler (“Ebeveynlerinizin eğitiminize olan ilgisini yeterli buluyor musunuz?” sorusuna verilen anket cevapları) düşünüldüğünde, görüşmecilerimizin de en az anne ve babaları kadar ilgili birer ebeveyn olacaklarını söylemek mümkündür. Öznel değerlendirmeleriyle kendilerini “istisna” olarak gören ve görece daha az kazandıran mesleklerle uğraşan ebeveynlere sahip görüşmecilerimizin bu soruya verdikleri cevaplar da farklı değildir. Kendilerini “istisna” olarak değerlendiren görüşmecilerimiz de çocuklarının eğitimiyle ilgilenen, baskıcı olmayan, ilgi düzeyi yüksek ebeveynler olarak kendilerini hayal etmektedirler. İstisna görüşmecilerimizden aldığımız yanıtlar hayli önemli bir noktaya ışık tutmaktadır: Yoksun bir çevreden geliyor olsa bile aktörler; mesleklerinin aracılığıyla sosyal, ekonomik, kültürel sermayeler kazanabilir ve bunları çocuklarına aktarabilirler. Yoksun çevrelerden gelen bu görüşmecilerimizin geleceğe yönelik net tahminleri ve kendilerini yeterli birer ebeveyn olarak değerlendirmeleri, eğitim alanına dair habitusun (yatkınlıkların) eğitim süreciyle kazanılabileceğini göstermektedir. Zira Pierre Bourdieu habitusun stratejiye açık olduğunu ve aktörlerin bilinçli bir şekilde olmasalar bile koşulları itibarıyla bazı stratejiler üretebileceklerini ifade etmektedir. Daha açık bir deyişle; yoksun çevrelerden gelen görüşmecilerimiz, eğitim sürecinde edindikleri pratik yatkınlıkları (habitus) ile alanların işleyişleri hakkında malumat kazanmışlardır. Dolayısıyla çocuklarına nasıl bir ortam bırakacaklarından haberdardırlar. Bu durum ise

doktorluk mesleğinin, meslekler arası hiyerarşideki sermaye kazandırıcı konumuna dair birtakım ipuçları vermektedir.

“Biraz disiplinli... Şöyle yani kendi ayakları üzerinde olacak çocuklar yetiştirmek için. Merhametli bir anne olurdum. Ben illa şey istemem ama başarısızlığı kaldıramam galiba biraz hırslı bir insanımdır. Çocuğum başarısız olursa, zeki olmazsa bu beni birazcık kötü yapabilir. Bu yüzden çocuktan önce kendimi oluşturmalyım sonra da çocuğumu. Gerekli eğitimi verip, gerekli ilgiyi gösterip sonuç alamazsam bundan çok mutlu olacağımı düşünmüyorum. Başarılı olur ama gidip doktor olmaz buna karışmam. Onların seçimi doktor olmak isterlerse engel olmam. Anne olduğumda, gelecekte statü olarak ekonomik olarak her türlü karşılayacağımı düşünüyorum. Türkiye ortalamasının üzerinde yani ama şundan yana endişelerim var nöbetler belli çalışma koşulları var.”
(kadın, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba şoför)

“Eğitim anlamında da biraz disiplinli olurdum açıkçası. Ben çocukken bazı aşırılıklar yaptığım için bunların ne olduğunu biliyorum. Bu yüzden onun yapmasına da engel olacağım. Bir şey yapılacaksa o şey yapılacak, çalışılacaksa eğer çalışılacak. Liseden sonraki hayatı kendi kararı artık ama benim çocuğum lise hayatını bitirene kadar çevresindeki 10 kişinin yedisinden üstün olmalı. Her insanın çocuğu ilk başlarda kavrayamayabilir, o zamanlarda özel ders lazımsa özel ders alacak. Bir kere ben onların hocaları ile irtibatımı kesinlikle koparmayacağım. Eğitimi ona sevdireceğim ve bu konuda benden ne destek isterse istesin elimden gelen her şeyi maddi-manevi olarak vereceğime inanıyorum. Çocuk zaten ebeveynlerin de çalıştığı bir ortamda dünyaya geldikten sonra anne babalarından görmüştür ve bende çalışacağım demiştir.”
(erkek, 24 yaşında, anne ev hanımı, baba esnaf)

İntern doktorlara mülakat formu içerisinde son olarak “kendinizi 5 sene sonra nasıl hayal ediyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Bu mülakat formu içerisinde bulunan son soru olmakla birlikte görüşmecilerin geleceğe dair beklentileri hakkında da fikir verebilmektedir. Zira alınan cevaplar, görüşmecilerimizin geleceğe dair mesleklerini icra edebilmek noktasında herhangi bir endişelerinin olmadığını göstermektedir. Hiçbir görüşmecimiz “5 sene sonra ne yapıyor olduğumu hayal edemiyorum” yanıtını vermemiştir. Gelecek onlar için kaygı yaratan bir belirsizliği değil; stratejileri ile beraber planlı şeyler yaşayacakları olası tahminleri işaret etmektedir. Nitekim

görüşmecilerimizin bu soruya verdikleri yanıtlar, geleceğe dair planlarını göstermektedir.

“Açıkçası çok fazla TUS çalışmıyorum o zamana kadar uzman olur muyum bilmiyorum ama o zamanlar yeni evlenmiş maddi kaygıları olmayan onun dışında güzel bir hayatı olan, çocuğum olur mu bilmiyorum ama genel olarak memnun olan biri olarak görüyorum kendimi aslında.” (erkek, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba işçi)

“Kendimi 5 sene sonra muhtemelen bir cerrahi bölümde asistan olarak hayal ediyorum. Aklında şu an kadın doğum var, genel cerrahi de olabilir. Cerrahi bir bölüm istiyorum; zor ama bana daha uygun.” (erkek, 26 yaşında, anne ve baba mühendis, ikisi de yüksek lisans mezunu)

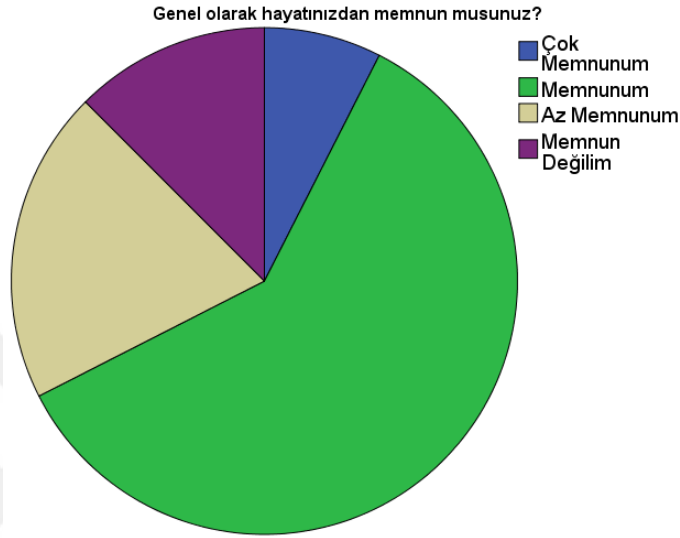
“Cerrahi seçmek istiyorum. 10 yıl sonra ise mesleğini yapan bir anne olabilir. Eğer mesleğimi başarılı bir şekilde yapıyorsam, yurt dışında da mesleğime yönelik bir şeyler kazanmak isterim.” (kadın, 23 yaşında, anne ev hanımı, baba tıbbi satış müdürü)

“Kendimi KBB uzmanı olarak hayal ediyorum. Şu anki hedefim o. Tabii o yüzden çok çalışmalıyım ama benim hayallerim daha fazla. Yurt dışına açılmak istiyorum. Eğer yurt dışına açılamazsam olduğum bir yerde bir özel hastane açmak istiyorum. İşte bir de, burada gördüğüm yardıma muhtaç olan çocuklara da dokunmak isterim. Artık bu nasıl olur bilemiyorum ama belki onlara ücretsiz bir rehabilitasyon sunabilirim, belki bir yurt olabilir.” (kadın, 26 yaşında, anne memur, baba memur, ikisi de lisans mezunu)

“5 yıl sonra muhtemelen kazanmış olurum ve asistanlık yapmış olurum. Belki evlenmiş olurum. Özellikle cerrahi bir branş istiyorum ama tam olarak onlar arasında bir ayrım yaptığımı söyleyemem.” (kadın, 23 yaşında, anne matematik öğretmeni, baba inşaat mühendisi, ikisi de lisans mezunu)

Görüldüğü üzere; görüşmecilerimiz, ekseriyetle planları dahilinde hayaller kurarak 5 yıl sonra nasıl bir hayatları olacağı hakkında tahminler yürütmektedirler. Amiyane tabirle gelişigüzel yaşamak yerine sahip oldukları koşullar bağlamında birtakım planlar kurmaktadır. Şüphesiz gelecek yaşantıları için planlar kurup strateji üretmeleri üzerinde, koşulları itibarıyla geleceklerinin müphemlik taşınamamasının rolü büyüktür. Gelecek tahayyüllerine dair soruların ardından anket formu içerisinde

görüşmecilerimize genel bir soru yöneltilmiştir. Bu soru ile intern doktorların, sahip oldukları koşulları itibarıyla hayatlarından ne kadar memnun oldukları öğrenilmiştir. Bu gaye ile intern doktorlara “genel olarak hayatınızdan memnun musunuz?” sorusu sorulmuştur. Bahsi geçen soruya yanıt olarak “çok memnunum”, “memnunum”, “az memnunum” ve son olarak “memnun değilim” seçenekleri verilmiştir.

Şekil 7. Katılımcıların Memnuniyet Durumları

Tablo 17. Katılımcıların Memnuniyet Durumları

	Frequency	Percent	Valid Percent
Çok Memnunum	3	7,5	7,5
Memnunum	24	60,0	60,0
Az Memnunum	8	20,0	20,0
Memnun Değilim	5	12,5	12,5
Total	40	100,0	100,0

Anket formuna katılan 40 görüşmeciden yalnızca 5’i hayatlarından memnun olmadıklarını bildirmişlerdir. Bunun nedenini sorduğumuzda ise alınan cevaplar genel olarak internlik sürecinin ağır bir tempoda geçmesi; sürekli olarak nöbet tutmaları ve hem öğrenciliği hem de hekimliği bir arada yürütmek zorunda olmaları yönünde olmuştur. Bunun dışında geriye kalan 35 görüşmecinin tamamı belli oranlarda hayatlarından memnundurlar; zira 8 görüşmeci az, 3 görüşmeci ise çok memnun olduğunu belirtmişken 24 görüşmeci “memnunum” seçeneğini işaretlemiştir. 40 görüşmeciden 35’inin (%87,5) hayatından memnun olması, toplumsal uzamdaki

konumlarının onlara sağladığı şartları anlayabilmemiz noktasında önemlidir. Zira görüşme gerçekleştirdiğimiz çalışma grubumuz, ekseriya hatırı sayılır mesleklerle uğraşan ebeveynlere sahiptirler. Ebeveynlerin meslekleri aracılığıyla çocuklarına sağladıkları veya sağlayacakları ekonomik, sosyal, kültürel avantajlar düşünüldüğünde görüşmecilerimizin genel olarak hayatlarından memnun olmaları tabir caizse normaldir.

SONUÇ

Araştırmamız; Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi son sınıf öğrencilerinin, eğitim serüvenlerinde ebeveynlerinden miras edindikleri sosyal, ekonomik ve bilhassa kültürel sermayenin eğitim süreçlerini nasıl etkilediğine dayanmaktadır. Araştırmamızın temel hipotezi; sermaye bağlamında hatırı sayılır bir meslek olarak gördüğümüz doktorluk mesleğini yakın zamanda icra etmeye başlayacak olan intern doktorların, yine hatırı sayılır sermayeleri (kültürel, ekonomik, sosyal ve simgesel) ellerinde bulunduran ebeveynlere sahip oldukları üzerinedir. Bahsi geçen ebeveynler, iyi mesleklerle uğraşmanın yanı sıra toplumsal uzam içerisindeki konumlarına paralel olarak yine hatırı sayılır sermayelere sahiptirler. Ebeveynlerin sahip oldukları sermayeler arasından özellikle kültürel sermaye, eğitim hakkında malumatlarının olmasına ve bu vesileyle çocuklarının eğitim serüvenleri ve meslek seçimleri üzerinde akıllı tercihlerde bulunmalarına yol açmaktadır. Bu varsayımı test etmek amacıyla 2019-2020 eğitim ve öğretim yılı içerisinde öğrenciliklerine aktif bir şekilde devam eden Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi 6. sınıf öğrencileriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmamız için anket ve mülakat formları aracılığıyla karma araştırma yöntemi uygulanmıştır. Bu bağlamda 40 katılımcıya anket formu üzerinden; 25 katılımcıya da mülakat formu üzerinden ulaşılmıştır. Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi son sınıf öğrencilerinin cinsiyet dağılımları göz önünde bulundurularak hem anket hem de mülakat görüşmelerinde bu dağılıma dikkat edilmiştir. Örneklemimize ulaşırken çalışma evrenini karşılayabilmesi amacıyla cinsiyet noktasında gösterdiğimiz hususi özenin dışında görüşmecilerden Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi son sınıf öğrencileri olmalarının yanında herhangi bir yeterlilik veya şart istenilmemiştir. Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerin ardından anket ve mülakat formu ile ulaştığımız farklı veriler, bulgular bölümünde karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Bu bölümde ise görüşmecilerin yanıtları üzerinden varsayımlarımız değerlendirilecektir.

Görüşmeler gerçekleştirdiğimiz katılımcıların ebeveynleri, araştırma konumuz özelinde önemli bir noktayı işgal etmektedirler. Zira ebeveynlerin ne mesleklerle uğraştıkları ve görüşmecilerimiz ile kurdukları ilişkiler, sahip oldukları sermayelerin yardımıyla eğitim süreci boyunca çocuklarına rehberlik etmelerinde ve farklı türden sermayelerinin aktarımında hayli önemlidir. Katılımcılara, ebeveynlerine dair genel

bilgilere ulaşmak ve haklarında genel bir profil oluşturmak amacıyla, tanışma başlığı altında bazı sorular yöneltilmiştir. Alınılan cevaplara bakıldığında; görüşmecilerimizin büyük bir bölümünün çalışan anne-babalara sahip oldukları gözümüze çarpmaktadır. Bilhassa mülakat gerçekleştirdiğimiz görüşmecilerimiz arasından istisna sayılacak kadar az görüşmecinin annesi ev hanımı olup babası görece dezavantajlı meslekler ile uğraşmaktadır. İstisna sayılacak grubun dışında kalan görüşmecilerimizin ebeveynleri genel olarak öğretmenlik, avukatlık, psikolojik danışmanlık, mühendislik, ressamlık vb. gibi meslekleri icra etmektedirler. Adı geçen meslekler, saygınlık ve sosyal statü bağlamlarında toplumsal kabulümüze dayanan bir konuma sahiptirler. Bilhassa öğretmenlik, eğitim alanının işleyişine dair malumat ve toplumsal devamlılığın sağlanmasında omuzladığı özel yük düşünüldüğünde saygın bir meslektir. Bunun yanında, görüşmecilerimiz ekseriyetle ebeveynleri ile kurmuş oldukları ilişkilerin iyi olduğunu, onlarla arkadaşlık ettiklerini ve baskıcı bir tutumdan ziyade anlayışa dayanan bir bağ kurduklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynlerin ilgi düzeylerine dair anket formu üzerinden ulaştığımız net istatistikler bu durumu destekler niteliktedir. Ayrıca ebeveyn ilgisi özelinde değerlendirmemiz gereken bir diğer önemli konu ise; toplumsal alan içerisinde görece avantajlı veya dezavantajlı mesleklerle uğraşan tüm ebeveynlerin, çocuklarıyla yakın ilişkiler kurmaları ve onların eğitim süreciyle yakından ilgilenmeleridir. Zira görüşmecilerimizin tıp eğitimi kazanmaları üzerinde ebeveynlerin ilgi durumları önemli bir rol oynamıştır. Meslek fark etmeksizin bütün ebeveynlerin, çocuklarının eğitimine göstermiş oldukları ilgiyi bir görüşmecimizin “*annemin ilgisi çoktu, bilgisi azdı*” cümlesi yeterince iyi açıklamaktadır. Buradan hareketle çocuğun eğitim süreci üzerinde (görece iyi bir bölüm kazanarak avantajlı bir mesleğe ulaşmaları noktasında) ebeveynlerin ilgi düzeylerinin de en az eğitim alanı hakkındaki bilgileri kadar önemli olduğunu söylememiz mümkündür.

Yer verdiğimiz bir diğer konu görüşmecilerimizin gelmiş oldukları sosyal konumla ilintili olarak dile olan yatkınlıklarıdır. Bu bağlamda anketlere katılan 40 görüşmeciden yalnızca 2’ si aile içerisinde Türkçe dışında başka bir dil (Kürtçe) konuşmaktadır. Aynı durum mülakat formuna katılan 25 görüşmeciden yalnızca 1 tanesi üzerinden karşılık bulmuştur. Mülakatlara katılan görüşmecimiz ilkökul yıllarında Türkçeyi kavrayabilmek noktasında bazı sıkıntılar yaşadığını ama artık bu sıkıntıları atlattığını ifade etmiştir. Bunun yanında tıp eğitiminin kendine has, özel bir dilinin

olduğunu söylememiz mümkündür; zira tıbbi terimlerin birçoğu Latince'dir. Görüşmecilerimizden birkaçı eğitim süreçlerinin ilk dönemlerinde eğitim diline yabancılık çektiklerini ifade etmişlerdir. Ancak eğitim süreci içerisinde bu yabancılık kaybolmuş ve görüşmecilerimiz tıp eğitimi içerisinde şekillenen bir habitusa sahip olmuşlardır. Son sınıfta olan intern doktorların ilk yıllarındaki yabancılıklarına tezat oluşturacak bir biçimde eğitim diline hâkim olmaları, eğitim süreci içerisinde dilsel yatkınlıklar kazandıklarının kanıtıdır.

Görüşmecilerimizin ilk-ortaokul ve lise dönemlerinin de bulunduğu eğitim süreçleri düşünüldüğünde sahip oldukları imkânlar, değerlendirmemiz gereken başka bir konudur. Görüşmecilerimizin elde ettikleri imkânlar, ebeveynlerin meslekleri ve onunla bağlantılı olarak ekonomik kazançları ile ilintilidir. Bu bağlamda ebeveynlerinin toplam aylık kazançları sorulmuştur; alınan cevaplar ebeveynlerin icra ettikleri mesleklere doğru orantılı olarak hatırı sayılır kazançlar oldukları yönündedir. Bilindiği üzere eğitim alanında yer alan eşitsizliklerin temel kaynaklarından biri de farklı sosyal konumlardan gelen çocukların aynı imkânlarla sahip olamayışlarıdır. Ebeveynlerin ekonomik sermayeleri ve buna paralel olarak ulaşılan imkânlar düşünüldüğünde bu durum bazı çocuklar için bir avantajı; bazı çocuklar için ise bir dezavantajı ifade etmektedir. Zira eğitim alanına özgü olan araç-gereçlere ulaşmak, okul öncesi eğitim almak ve bu sayede okula daha hazır başlamak, eğitim süreci içerisinde özel ders ve dersane gibi destek eğitim almak ekonomik bir yeterlilik istemektedir. Nitekim görüşmeler gerçekleştirdiğimiz katılımcıların büyük bir çoğunluğu, görece iyi ekonomik sermayeleri bulunan ebeveynlere sahiptirler. Bu durum eğitim süreçleri içerisinde mücadelede bulundukları diğer aktörlere (diğer öğrencilere) göre birtakım avantajlar elde etmelerine yol açmıştır. Ulaştığımız nitel-nicel verilerin ışığında, doktorluk mesleğini seçen görüşmecilerimizin, yine iyi mesleklerle uğraşan ebeveynlere sahip olduklarını; bu durumun sermayenin meslekler aracılığıyla belirli aileler içerisinde dolaştığını, uzun vadede ise eşitsizliklerin yeniden-üretilmesine yol açtığını göstermektedir.

Görüşmecilerimiz aracılığıyla ulaştığımız veriler, yukarıda bahsi geçen iddiamızı destekler niteliktedir. Örnekle grubumuzda bulunan ve ebeveynlerinin sahip oldukları (sosyal, ekonomik, kültürel) sermayelere göre avantajlı veya dezavantajlı bir konumda olmaları fark etmeksizin bütün görüşmecilerimiz, gelecek tahayyülü başlığı altında ve

zaman zaman görüşmelerin olağan seyri içerisinde başka bölümlerde; çocuklarına eğitim alanı içerisinde her türlü imkanı sağlayacaklarını ve eğitim süreçleri ile yakından ilgileneceklerini bildirmişlerdir. Ebeveyn mesleklerine paralel olarak avantajlı konumlarda bulunan görüşmecilerimiz için çocuklarının eğitim serüvenlerinde her türlü imkânla ulaşmaları, bir zorunluluğu ifade etmekten; dezavantajlı konumlarda bulunan görüşmecilerimiz, kendileri kavuşamamış olsalar bile çocuklarının mutlaka iyi imkânlarla kavuşacaklarını kendi kontrollerinde olan bir tercih olarak yanıtlamışlardır. Dezavantajlı konumlardan olan görüşmecilerimizin, çocuklarına sağlayacakları imkânlar noktasında yakın zamanda icra edecekleri mesleklerini referans aldıklarını belirtmemiz önemlidir. Zira görüşmecilerimiz çocuklarının gelecek yaşantılarını tahayyül ettiklerinde kendi çocukluk yıllarından yola çıkmaktadırlar ve bu durum avantajlı ve dezavantajlı olarak değerlendirdiğimiz görüşmecilerimiz üzerinden farklı şekillerde karşılık bulmaktadır. Avantajlı konumlardan olan görüşmecilerimiz, ebeveynlerinin sağlamış oldukları imkânlar ile kendi öğrencilik süreçlerine paralel olarak, çocuklarının eğitim süreci içerisinde sahip olacağı imkanları bir gereklilik, bir zorunluluk olarak değerlendirmektedirler. Oysa aynı durum dezavantajlı görüşmeciler üzerinde farklı bir şekilde karşılık bulmuştur; bu görüşmeciler anne-babalarının mesleklerine atıfta bulunarak kendilerinin yeterli imkânlarla eğitim alamadıklarını ama kendi meslekleri aracılığıyla çocuklarının iyi şartlar altında eğitim alacaklarını ifade etmişlerdir. Avantajlı veya dezavantajlı olsun tüm görüşmecilerimiz, sermayelerin aktarımında mesleklerin oynadığı ayırt edici role dair önemli ifadelerde bulunmuşlardır. Bu ifadelerden yola çıkarak sermayelerin belirli aileler içerisinde yeniden-üretildiğini söyleyebiliriz. İstisnaların olduğunu unutmamakla birlikte, dezavantajlı bir sosyal konumdan gelen görüşmecilerin meslekleri aracılığıyla sosyal, ekonomik sermayelerinin yaratacağı imkânlar ve kültürel sermayelerinin rehberliği ile çocuklarının da hatırı sayılır mesleklere ulaşacaklarına dair güçlü beklentiler içerisinde olmaları, bu duruma iyi bir örnek olmaktadır.

Katılımcılar ile gerçekleştirilen (anket ve mülakat) görüşmelerde yöneltilen sorulardan bazıları, katılımcılarının habituslarına yönelik sorulardır. Fakat bu soruların öncesinde görüşmecilere doktorluk mesleğinin bir itibar veya sosyal statü kazandırıp kazandırmadığı sorulmuştur. Bu vesileyle görüşmecilerden, doktorluğun sermaye kazandıracak meslekler arasında iyi bir konumu işgal etmesi sebebiyle araştırmamız

özelinde seçildiği düşüncemizi teyit edecek birçok cevap alınmıştır. Nitekim görüşmeciler, ekonomik ve kültürel sermayenin yanı sıra doktorluğun sosyal sermaye (sosyal statü, itibar vb.) kazandırdığına dair atıflarda bulunmuşlardır. Öyle ki; bazı görüşmecilerimiz, doktor olduklarını duyduktan sonra sosyal çevrelerinin davranışlarında veya hareketlerinde belirgin değişikliklerin olduğunu aktarmışlardır. Doktorluğun meslekler hiyerarşisindeki konumuyla bağlantılı olarak intern doktorlara, doktorluğun bir pratik yatkınlık (habitus) gerektirip gerektirmediği sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerden bu soruya tecrübeleri üzerinden yanıtlar vermeleri istenilmiştir. Nitekim görüşmeciler ekseriyetle doktorluğun bazı yatkınlıklar istediği noktasında hemfikir olmuşlardır. Görüşmecilerimizden almış olduğumuz yanıtları belirli başlıklar altında topladığımızda, doktorluğun gerektirdiği pratik yatkınlıklar olarak iki başlığa ulaşıyoruz; bunlar iletişim ve el becerisidir. Zira görüşmecilerimiz, tıp alanında seçilecek olan branşlar ile aranan yatkınlıklar arasında anlamlı bir ilişki kurmuşlardır. Onlara göre cerrahi bölümler operasyon ve müdahaleler sebebiyle bir el becerisi, el yatkınlığı istiyorken; dahili branşlar hastalar ile kurulan ilişkiler sebebiyle iletişim becerileri istemektedir. Görüşmecilerden bazıları bu yatkınlıklara henüz çocukluk yaşlarından itibaren sosyalleşme süreci ile beraber ulaştıklarını düşünüyorken; geriye kalan görüşmecilerimiz bu yatkınlıkları eğitim süreci içerisinde kazandıklarını aktarmışlardır.

İtern doktorların habituslarına yönelik olarak sorulan sorulardan bir diğeri ise yaşam tarzlarına dair olan sorulardır. Kavramlara yer verdiğimiz bölümde de belirtildiği üzere faillerin yaşam tarzları ve beğenileri onların sınıfsal habitusuna dair birtakım ipuçlarını barındırmakla birlikte kültürel sermayelerinin okunmasına da olanak sağlamaktadır. Boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz sorusuna görüşmeciler genel olarak Erzurum koşullarında zamanlarını değerlendirdiklerini ve genelde spor yaptıklarını aktarmışlardır. Görüşmecilerimizin atıfta bulundukları etkinlikler arasında okçuluk, akrobatik paten, snowboard, piyano çalmak ve surf dikkat çekmektedir. Bahsi geçen etkinlikler, o alanla ilgili olarak makul seviyede malumat istemekle birlikte her toplumsal seviyeden failin uğraşabileceği etkinlikler değildir. Zira bu etkinlikler, tüm faillerin istedikleri her anda gerçekleştirebilecekleri faaliyetler olmamakla birlikte birçoğu bir ekonomik yeterlilik gerektirmektedir.

Araştırma özelinde bağlantı kurmuş olduğumuz katılımcılardan hiçbiri öğrenciliğinin yanında geçimini sağlamak veya ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla herhangi bir işte çalışmak zorunda kalmamıştır. Üstelik okul çevrelerinde çalışan bir arkadaşlarının olup olmadığı sorulduğunda ise genel olarak çalışan bir tıp öğrencisine rastlamadıklarını ve olsalar da istisna sayılacak kadar az olduklarını bildirmişlerdir. Tıp eğitiminin de diğer birçok bölüm gibi öğrencilik sürecinde birtakım ihtiyaçlar doğurduğu aşıkardır. Ancak katılımcıların hiçbiri bu ihtiyaçları karşılamak için çalışmak zorunda kalmamıştır. Dolayısıyla bu durum, intern doktorların ebeveynlerinin ekonomik sermayelerine dair bir sonucu bizlere vermektedir; bütün görüşmecilerin ebeveynleri, çocuklarının eğitim sürecini ekonomik olarak destekleyecek imkanlara sahiptirler.

Son olarak intern doktorlara gelecek tahayyüllerine dair birtakım sorular yöneltilmiştir. Bourdieu'nün analizleri içerisinde egemen konumdan gelen öğrencilerin gelecek hakkındaki tahminleri belirgin ve net ifadeler içermektedir. Oysa yoksun çevrelerden gelen öğrenciler içinse durum tam tersidir; bu öğrencilerin gelecek tahminleri müphemliği barındırmaktadır. Velhasıl intern doktorların gelecek hakkındaki tahayyülleri, Bourdieu'nün egemen sınıflardan olan öğrenciler üzerine yapmış oldukları analizler ile bağlantılı olarak, gayet açık ve nettir. Görüşmecilerimiz çoğunlukla gelecek hakkında endişe taşımamaktadırlar. Bunun yanında neredeyse bütün görüşmecilerimiz gelecek için birtakım planlar yapmakla kalmamış çocuklarının gelecekleri hakkında da bazı öngörülerde bulunmuşlardır. Doktorluk mesleği için –kendi tabirleriyle- istisna olarak değerlendirdikleri bir sınıftan geldiklerini söyleyen katılımcılar bile doktorluk mesleğinin kazandıracığı kültürel, ekonomik, sosyal sermayeye atıfta bulunarak kendi çocuklarının çok iyi imkanlara kavuşabileceklerini ifade etmişlerdir. Kendilerini istisna olarak kabul eden katılımcıların gelecek hakkındaki ümitli ve net tahminleri doktorluk mesleğinin toplumsal uzamdaki sermaye kazandırıcı ve itibarlı konumuna güzel bir örnektir.

Toparlayacak olursak araştırmanın hipotezleri üzerinden şunları söylememiz mümkündür; katılımcıların büyük bir çoğunluğu, anne-babalarının kültürel sermayelerinin rehberliğinde eğitim alanına dair malumatlar edinmiş ve yine aldıkları eğitim aracılığıyla avantajlı konumlarını devam ettirebilecek saygın bir meslek elde etmişlerdir. Ekonomik sermayelerini, kimi görüşmecimiz özel ders alarak kimi

görüşmecimiz ise koleje giderek kültürel sermayeye dönüştürmüştür. Çoğu katılımcı çocukluk yıllarından itibaren kazandığı habitus aracılığıyla eğitim serüvenindeki zorlukları aşabilmiş ve farklı koşullara daha kolay uyum sağlamıştır. Bunların yanı sıra, yine katılımcıların büyük bir çoğunluğu ikinci ya da üçüncü bir yabancı dil bilmenin yanında yurt dışına seyahatler gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda katılımcıların neredeyse tamamı eğitim süreçlerinin tamamında ebeveynleri ile karşılıklı diyaloga dayanan bir ilişki kurmuşlardır. Doktorluk mesleğinin kazançlarından (kültürel, sosyal, ekonomik ve sembolik) haberdardırlar. Boş zamanlarını kültürel faaliyetlerle doldurmanın yanı sıra genel olarak bir ekonomik yeterlilik isteyen spor dalları ile uğraşmaktadırlar. Son olarak, katılımcıların hemen hemen hepsi geleceğe dair planları neticesinde kazanacakları şeylerin farkında olarak net beklentiler içerisindedirler.

KAYNAKLAR

- Aktay, Y. (2016). *Pierre Bourdieu ve Bir Maxwell Cini Olarak Okul, Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (Çev: Güney Çeğin, Der: Güney Çeğin, Emrah Göker vd.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alacapınar, V. S. (2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Amman, M. T. (1995). *Sosyal Tabakalaşma ve Günümüz Fransız Sosyolojisinin Yaklaşımları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arli, A. (2012, Ocak 2). *AlimArli.blogspot*. Kasım 17, 2019 tarihinde Pierre Bourdieu: Müdahil Bir Bilgi İçin: <https://alimarli.blogspot.com/2012/01/pierre-bourdieu-mudahil-bir-bilgi-icin.html> adresinden alındı
- Aydemir, M. A. (2011). *Toplumsal İlişkilerin Sosyal Sermaye Değeri: Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Aziz, A. (1990). *Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim*. Ankara: İLAD İletişim Araçları Derneği.
- Bauman, Z. (2003). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Benda, J. (2017). *Aydınların İhaneti*, (Çev: Cem Soydemir). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*.
- Bourdieu, P. (1989). *La Noblesse d'État: Grands corps et grandes écoles*. Paris: Editions de Minuit.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.

- Bourdieu, P. (1995a). *Pratik Nedenler*, (Çev: Hülya U. Tanrıöver). Ankara: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (1995b). *Kamuoyu Yoktur*, (Çev: Hülya U. Tanrıöver). Ankara: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (1995c). “Spor Sosyolojisi Notları”, (Çev: Nazlı Ökten). *Hayalet Gemi*, 25, 16-18.
- Bourdieu, P. (1995d). “Zevk Sosyolojisi Notları”, (Çev: Nazlı Ökten). *Hayalet Gemi*, 6-8.
- Bourdieu, P. (1998). *The State Nobility*, (Çev: Laurretta C. Clough). Oxford: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1999). *Sanatın Kuralları*, (Çev: Necmettin K. Sevil). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2002). *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014a). “Sosyolojiye Övgü”, (Çev: Elyesa Koytak). *Cogito: Pierre Bourdieu*, 8-15.
- Bourdieu, P. (2014b). “Simgesel Sermaye ve Toplumsal Sınıflar”, (Çev: Nazlı Ökten). *Cogito: Pierre Bourdieu*, 192-203.
- Bourdieu, P. (2015a). *Pratik Nedenler*. İstanbul: Hil Yayın.
- Bourdieu, P. (2015b). *Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)*, (Çev: Aslı Sümer). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016a). *Seçilmiş Metinler*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016b). *Vive La Crise!: Sosyal Bilimde Heterodoksi İçin*, Çev: Ümit Tatlıcan, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (Der: Güney Çeğin, Emrah Göker vd.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016c). *Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları*, (Çev: Burcu Yalım). İstanbul: Metis Yayınları.

- Bourdieu, P. (2017). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, (Çev: Derya Fırat & Günce Berkkurt). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2018a). *Sosyoloji Meseleleri*. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2018b). *Bilimin Toplumsal Kullanımları: Bilimsel Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin*, Çev: Levent Ünsaldı. Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2018c). *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak; Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması*, Çev: Nazlı Ökten. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Büyükgümüş, A. (2012). "Türkçe'de Pierre Bourdieu". *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 25. Sayı, 113-122.
- Calhoun, C. (2016). *"Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (Çev: Güney Çeğin, Der: Güney Çeğin, Emrah Göker vd.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chartier, P. B. (2014). *Sosyolog ve Tarihçi*, (Çev: Zuhale Karaca). İstanbul: Açılım Kitap.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, (Çev. Editörü: Selçuk Beşir Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çeğin, G. (2016). *Muhalif Bir Entelektüelin Büyü Bozumu: Bourdieu ve Entelektüel Sorunsallaştırmak, Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (Der: Güney Çeğin, Emrah Göker vd.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, Ç. (2014). "Sosyal Sermaye, Ebeveyn Ağları ve Okul Başarısı". *Cogito: Pierre Bourdieu*, 265-290.
- Demir, H. E.-M. (2014). "Pierre Bourdieu'nün Bilim Sosyolojisine Katkısı". *Cogito: Pierre Bourdieu*(76), 312-349.
- Dursun, O. (2013). *Köşe Yazarları Yaşam Dünyamızı Sömürüyor mu? Sermayenin ve Siyasetin Denetiminde Köşe Yazarlığı Alanı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Göker, E. (2016). *"Ekonomik İndirgemeci" mi Dediniz?*, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (Der: Güney Çeğin, Emrah Göker vd.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gramsci, A. (2011). *Hapishane Defterleri 2. Cilt*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- Gülsoy, N. Ö. (2012, Şubat). “Cezayir Deneyiminin Pierre Bourdieu’nün Sosyolojik Tahayyülüne Etkileri: Bilimsel Bir Habitusun Doğuşu”. *Sosyoloji Dergisi*, 3(25), 1-30.
- Kapu, H. (2008, Ocak). “Sosyal Sermaye ve Organizasyonların Öngörü Yeteneğini Geliştirme Gücü”. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 259-288.
- Kaya, A. (2016). *"Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı", Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (Çev: Güney Çeğin, Der: Güney Çeğin, Emrah Göker vd.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kleanthous, I. (2018). “Bourdieu'nün Uygulanması: Ergenlik Dönemindeki Öğrencilerin Yükseköğretim Tercihlerinde Algılanan Ebeveyn Etkisinin İncelenmesi”. M. Murphy içinde, *Sosyal Teori ve Eğitim: Foucault, Habermas, Bourdieu ve Derrida'yı Anlamak*, (Çev: Mithat Korumaz ve Yunus Emre Ömür), (s. 245-270). Konya: Eğitim Yayınevi.
- LA *Biographie de Pierre Bourdieu Article Homonymes*. (2008, Şubat 23). Haziran 13, 2019 tarihinde Creative Commons Attribution-Share: https://psychanalyse.com/pdf/PIERRE_BOURDIEU.pdf adresinden alındı
- Lingard, S. R. (2018). “Bourdieu ve Eğitim Araştırması: Düşünce Araçları, Rasyonel Düşünce ve Epistemolojik Masumiyetin Ötesi.” M. Murphy içinde, *Sosyal Teori ve Eğitim: Foucault, Habermas, Bourdieu ve Derrida'yı Anlamak*, (Çev: Mithat Korumaz ve Yunus Emre Ömür), (s. 187-220). Konya: Eğitim Yayınevi.
- MEB (2019). Ocak 13, 2019 tarihinde Meb e-Okul Uygulamaları: <https://eokulyd.meb.gov.tr/OrtaOgretim/OKL/OOK06006.aspx> adresinden alındı
- Meder & Çeğin, M. G. (2011). “Bourdieu'yü Okumak: Post-Pozitivist Bir Sosyolojinin İmkânı Üzerine”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 233-256.
- Neuman, w. L. (2007). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar, Cilt 1*. İstanbul: Yayın Odası.
- Nur & Koytak, A. E. (2014). “Mümkün Bourdieu'ler Uzayında Bir Bourdieu: Türkiye Bilimsel Üretim Alanında Bourdieu Sosyolojisi”. *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 29. Sayı, 331-356.

- Palabıyık, A. (2011). "Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Alan" ve "Sermaye" Üzerine", Sayı 61-62. *Liberal Düşünce*, 121-141.
- Panofsky, E. (1991). *Gotik Mimarlık ve Skolastik Felsefe*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Passeron, P. B. (2018). *Varisler; Öğrenciler ve Kültür*. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Passeron, P. B.-C. (2015). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*. Ankara: Heretik Yayınevi.
- Said, E. (2004). *Entelektüel "Sürgün, Marjinal, Yabancı"*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Swartz, D. (2003). "From Critical Sociology to Public Intellectual: Pierre Bourdie and Politics". *Theory and Society*. 32(5/6), 791-823.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar; Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi* (Çev: Elçin Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tatlıcan, G. Ç. (2016). *Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği, Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (Der: Güney Çeğin, Emrah Göker vd.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- TDK (2019). Ağustos 23, 2019 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <http://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Tezcan, M. (2018). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Timur, T. (2011). *Marksizim, İnsan ve Toplum: Balibar, Séve, Althusser, Bourdieu*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Ünal, A. Z. (2016). *Rahatsız Eden Bir Adamın Bilimi: Sosyoloji, Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (Der: Güney Çeğin, Emrah Göker vd.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wacquant & Bourdieu, P. B. (2014). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, (Çev: Nazlı Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wacquant, L. (2014). "1993'te Pierre Bourdieu: Bilimsel Kutsamaya Dair Bir Vaka İncelemesi", (Çev: Erkan Ünal). *Cogito: Pierre Bourdieu*, 16-34.

Wacquant, L. (2016). *Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi, Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, (Çev: Ümit Tatlıcan, Der: Güney Çeğin, Emrah Göker vd.) İstanbul: İletişim Yayınları.

YouTube (2015, Ağustos 9). Kasım 12, 2019 tarihinde Pierre Bourdie Belgeseli "Sosyoloji Bir Dövüş Sporudur", sosyalbilimler org: <https://www.youtube.com/watch?v=WiUXInyZhik> adresinden alındı

YouTube (2018, Şubat 26). Kasım 26, 2019 tarihinde Ünlü Fransız Düşünür Pierre Bourdieu "Kültürel Sermaye" Kavramını Anlatıyor, Çeviri Konuşmalar: https://www.youtube.com/watch?v=Ar_IxWC1KUw adresinden alındı

YouTube (2019, Ekim 4). Ekim 24, 2019 tarihinde Çeviri Konuşmalar: <https://www.youtube.com/watch?v=W8GpEFruVMg> adresinden alındı

Yök Atlas (2019, Ağustos). Ocak 10, 2020 tarihinde Yükseköğretim Program Atlası: <https://yokatlas.yok.gov.tr/> adresinden alındı

Yücedağ, İ. (2016, Nisan). "Habitus"tan "Mutatlaştırma"ya Toplumsalın İnşası". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:37, 111-133.

EKLER

EK 1. Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrenci Sayı Tablosu

Öğretim yılı : 2019-2020

T. C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ
ÖĞRENCİ SAYI TABLOSU

SINIFLAR	Erk	Kız	Top
Hazırlık Sınıfı	26	23	49
1. Sınıf İngilizce	53	42	95
2. Sınıf İngilizce	44	45	89
3. Sınıf İngilizce	50	35	85
4. Sınıf İngilizce	49	51	100
5. Sınıf İngilizce	30	40	70
6. Sınıf İngilizce	23	35	58
TOPLAM	275	271	546
1. Sınıf Türkçe Tıp	125	106	231
2. Sınıf Türkçe Tıp	117	103	220
3. Sınıf Türkçe Tıp	125	128	253
4. Sınıf Türkçe Tıp	159	148	307
5. Sınıf Türkçe Tıp	138	108	246
6. Sınıf Türkçe Tıp	105	120	225
TOPLAM	769	713	1482
1. Sınıf Ağrı Tıp	15	6	21
2. Sınıf Ağrı Tıp	7	14	21
3.	0	0	0
4.	0	0	0
5.	0	0	0
TOPLAM	22	20	42
GENEL TOPLAM	1066	1004	2070

Taygun DAYIR
 Tıp Fakültesi Öğrenci İşleri
 Şefi

Ek 2. Anket Formu**ANKET**

Değerli katılımcı; bu araştırma, kültürel sermayenin aktarımı ile meslek seçimi arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla tasarlanmıştır. Ulaşılabilecek bilgiler yalnızca bilimsel amaçlarla olup tamamen gizli tutulacaktır. Katıldığınız için teşekkür ederim.

Muhammed BAHADIR

Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz?
a) Kadın b) Erkek
2. Yaşınız?
a) 21-23 b) 24-26 c) 27-29 d) 30-30+
3. Doğduğunuz yerleşim birimi hangisidir?
a) Köy b) Kasaba c) İlçe d) İl Merkezi
4. Hangi aile türünde yaşıyorsunuz?
a) Geleneksel geniş aile b) Çekirdek aile c) Diğer
5. Aile içerisinde en çok hangi dil konuşulmaktadır?
a) Türkçe b) Kürtçe c) Arapça d) Diğer
6. Şu an nerede kalıyorsunuz?
a) Devlet yurdunda b) Özel yurttan e) Tek başına evde
c) Ailemle birlikte d) Arkadaşlarımla evde
7. Ailenizin aylık toplam geliri ne kadardır?
a) 0-1499 b) 1500-2999 c) 3000-4999 d) 5000-5000+
8. Yaşadığınız ev kime aittir?
a) Kira b) Bize ait d) Diğer
9. Üniversiteye giriş puanınızı belirtiniz... (.....)
10. Kaç kardeşiniz? (Kendiniz dahil) Belirtiniz... (.....)
11. Varsa eğer kardeşlerinizin cinsiyet, yaş ve eğitim durumlarını yazınız.
Cinsiyet Yaş Eğitim Durumu

12. Anne-babanızın eğitim durumlarını ve mesleklerini belirtiniz.

Anne:

Baba:

13. Mezun olduğunuz lise türünü seçiniz.

- a) Anadolu Lisesi b) Fen Lisesi c) Anadolu Öğretmen Lisesi d) Meslek Lisesi
d) İmam Hatip Lisesi e) Diğer

14. Okuduğunuz liseyi nasıl seçtiniz?

- a) Kendim b) Ailem c) Kendim+Ailem d) Diğer

15. Ebeveynlerinizin eğitiminiz üzerindeki ilgilerini derecelendirin.

- a) Çok iyi b) İdare edecek kadar c) Umursamazlar d) İyi değil

16. Okul öncesi eğitim aldınız mı?

- a) Evet b) Hayır

17. Annenizin/Babanızın kitap okuma alışkanlığı var mıdır?

- a) Annemin var b) Babamın var c) İkisinin de var d) İkisinin de yok

18. Evinizde faydalanabileceğiniz bir kütüphane var mıdır?

- a) Evet b) Hayır

19. Eğitim sürecinizde en büyük desteği kimden/kimlerden aldınız/alıyorsunuz?

- a) Ailemden b) Arkadaşlarımdan c) Hocalarımdan d) Diğer

20. Aldığınız eğitim ile kendinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

- a) Başarılı b) Kısmen başarılı c) Başarısız d) Kısmen başarısız

21. Okulun yanında destek eğitim aldınız mı? Aldıysanız eğer;

- a) Dershane b) Özel ders c) Dershane+Özel Ders d) Diğer
(belirtiniz)

22. Genel olarak hayatınızdan memnun musunuz?

- a) Çok memnunum b) Memnunum c) Az memnunum d) Memnun değilim

Mülakat Formu

SORULAR

Tanışma

1. Biraz kendinizden bahseder misiniz?
2. Biraz ailenizi anlatır mısınız?
3. Anne ve babanızla olan ilişkinizden bahsedebilir misiniz?
4. Anne-babanız ne işle meşguller? Eğitim düzeyleri nedir?

Eğitim

1. İlk-orta ve lise eğitiminizi hangi okullarda aldınız? Bu okullardan bahsedebilir misiniz?
2. Okul öncesi eğitim aldınız mı? Okul önce eğitim, okul başarısı için önemli midir?
3. Mezun olduğunuz liseyi anlatabilir misiniz?
4. Tıp fakültesi sizin için ne ifade etmektedir?
5. Tıp fakültesi olmasaydı eğer hangi bölümü okumak isterdiniz?
6. Yabancı dil biliyor musunuz? Biliyorsanız eğer, hangi düzeyde?
7. Öğrenciliğinizi nasıl tanımlarsınız?
8. Bölüm seçiminizde ailenizin etkisi oldu mu? Olduysa eğer, nasıl oldu?
9. Eğitimdeki başarısızlıkları nasıl değerlendiriyorsunuz? Başarısızlıkların kaynağı sizce nedir?
10. Hocalarınızla kurmuş olduğunuz ilişkileri anlatır mısınız?

Ebeveynleri İle İlişkileri

1. Anne-babanız eğitim süreciniz ile ilgileniyor mu?
2. Eğitiminizi ilgilendiren kararlarda onlara ne sıklıkla danışırsınız?
3. Ebeveynleriniz veli toplantılarına katılıyor muydu? (Üniversite öncesinde) Toplantıların dışında okula geldikleri ve öğretmenleriniz ile konuştukları oluyor muydu?
4. Ebeveynleriniz kitap okur mu? Onlara ait bir kütüphane var mı?
5. Anne-babanızla beraber bir kültürel faaliyete katıldığınız oldu mu? Hangi kültürel faaliyetleri tercih ediyorsunuz?
6. Ebeveynleriniz ile beraber izlediğiniz TV programları var mıdır? Hangi türleri izlersiniz?
7. Eğitiminize yönelik sorunlarda ailenizden (kültürel, sosyal, ekonomik) destek alır mısınız?
8. Ailenizin en sık görüştüğü insanlar ne işler ile uğraşmaktadırlar?
9. Ebeveynlerinizin eğitiminize olan ilgilerini yeterli buluyor musunuz?

Doktorluk Mesleği

1. Doktorluk mesleğini anlatabilir misiniz?
2. Tıp fakültesi tercihinizde ne gibi etkenler rol oynadı? Tamamen sizin tercihiniz miydi?
3. Saygın meslekler denildiğinde doktorluk aklınıza geliyor mu?
4. Doktorluk kutsal bir meslek midir?
5. Doktorluk bir sosyal statü, itibar kazandırır mı?
6. İlerde çocuklarınızın doktor olmalarını ister miydiniz?
7. İyi bir mesleğe ulaşmak için ne yapılmalıdır?

Boş Zamanları Değerlendirme

1. Boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?
2. Okul dışında başka etkinliklere katılır mısınız? Ne tür etkinliklere katılırsınız?
3. Sosyal medya kullanır mısınız? Ne sıklıkla kullanırsınız?
4. Öğrencilik yaparken başka bir işte çalıştığınız oldu mu?
5. Masraflarınızı nasıl karşılıyorsunuz?

Gelecek Tahayyülü

1. Eş seçimi için kıstaslarınız nedir/ne olurdu?
2. Geleceğe yönelik ekonomik, kültürel, sosyal endişeleriniz var mıdır?
3. Kendinizi nasıl bir anne/baba olarak hayal ediyorsunuz?
4. Çocuklarınızın eğitimi üzerinde tutumunuz nasıl olacaktır? Onların da doktor olmasını veya saygın meslekler icra etmesini ister miydiniz?
5. Kendinizi 5 sene sonra nasıl hayal ediyorsunuz?

Katkılarınız için teşekkür ederim!

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Muhammed BAHADIR
Doğum Yeri ve Tarihi	17/05/1995
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyoloji
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Genel Sosyoloji ve Metodoloji
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	(Makale) Değişen Aile Kurumu İçerisinde Kadın ve Kadının Gelinlik Rolü Üzerine Bir Değerlendirme; Ağrı İli Örneği (Bildiri) Kitleleri Konsolide Etmede Propagandanın Rolü; Adolf Hitler ve Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi Üzerine Bir Değerlendirme (Bildiri) Modern Dünyada Toplumsal Eşitsizliklerin Yeniden Üretilmesi Bağlamında Kültürel Sermaye Üzerine Bir Değerlendirme
İş Deneyimi	
Stajlar	Erzurum Atatürk Lisesi / Felsefe Grubu Öğretmenliği (Pedagojik Formasyon)
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	mbahadir1907@hotmail.com
Tarih	06/08/2020